

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Alapította Heimler Károly.

Kiadja:
a Soproni Szemle Alapítvány

Főszerkesztő:

Szerkesztőbizottság:

DOMONKOS OTTÓ, GIMESI SZABOLCS, GÖMÖRI JÁNOS, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és
technikai szerkesztő, JANKÓ FERENC, KUBINSZKY MIHÁLY, MOLNÁR LÁSZLÓ, PÁPAI
LÁSZLÓ, SARKADY SÁNDOR

Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata. Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Bartha Dénes. Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban

243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / Gyarmati György: Az élet tanítómestere? – Gondolatok 1956 soproni eseményei kapcsán

Gyarmati György: Az élet tanítómestere? – Gondolatok 1956 soproni eseményei kapcsán

Vajon valóban olyan összefüggés van-e a forradalmak „kitörése” és a megelőző krízisszituációk között, mint ahogy azt *anno* tanították? Mondjuk akkoriban, amikor az immár erősen deresedő halántékúak koptatták az iskolapadot. Az még rendjén levőnek tekinthető, hogy hosszabb háborúk annyi feszültséget, elkeseredést, elégedetlenséget képesek gerjeszteni egy-egy országban, hogy a nélkülözés-nincstelenség tudata a – nehezen megállapítható – elviselhetőség ingerküszöbe fölé emelkedik. Ez magyarázhatná mondjuk az első világháború végi robbanásokat akár Oroszországban, akár az Osztrák-Magyar Monarchiában. De legalább ennyi ellenpélda hozható arra, hogy nem feltétlenül a teljes kilátástalanság, a „nincs más kiút” feszítőereje okozza a kitörést, hanem valami egyéb körülmény, aktus.

A történészek újabb generációja azt az álláspontot képviseli, hogy Franciaországban 1789-ben nem volt „forradalmi helyzet”. Feszültség persze volt, de korántsem olyan mélységű általános krízis, ami okot adott volna a robbanásra. Ráadásul már ülésezett az a rendi gyűlés, amelyik – a válságot kezelendő – új alkotmányon dolgozott. Ebbe a megoldást kereső folyamatba csapott be egy népfelkelés július 14-én, a Bastille nevű várbörtön elfoglalásával. Ennek közvetlen kiváltó oka a kenyérhiány volt, s ebből a szempontból érdemes a közelebbi dátumra figyelni. Aktuális időjárási viszonyoktól függően ez az aratási időszak első fele, vagy éppen a dereka. Az előző évi termés már a tartalékokkal együtt elfogyott, az új viszont még behordásra, cséplésre, malomra várt. Mondhatnók, egy „üzemi baleset” indukálta a régi rend feletti végítéletet, s ennek fejleményei az európai közgondolkodásba úgy épültek be, mint a modernkori forradalmak etalonja...

A magyar történelemből sokkal jobban ismerhető 1848-as forradalom esetében bizonyos mértékig hasonló – vívónyelven – közbeszúrás, vagy elővágás állapítható meg. Pozsonyban ülésezett az országgyűlés, Kossuthék deputációja már a bécsi Hofburgban tárgyalta az új törvények véglegesítéséről. Azaz folyamatban volt egy, a korabeli alkotmányos rend játékszabályai szerint zajló – s két évtizednyi reformkorral előkészített – válságrendezés. Ebbe villámlott bele a március 19-i nagyvásár napjára tervezett – Kossuthtal szólva – „kis pesti láрма”, ami a beérkező hírek hatására és a felgyorsuló fejleményekkel versenyt futva lett mintegy előre hozott „paraplós forradalom” már 15-én, Nemzeti Dállal, illetve annak „esküszünk, esküszünk” refrénjével. Számunkra meg ez lett ettől kezdve a forradalmi minta.

Egy harmadik variáns a fentebbieknél is kuszább, megint csak a válság „alkotmányos rendezése” felől nézve – az, ami 1905 januárjában Szentpéterváron vezetett robbanáshoz. Ott a cári titkosrendőrség, az Ohrana által épp a radikális munkásszövetségek ellensúlyozására szervezett, a monarchiához hű munkásszervezetek kívántak folyamodni [244a](#) Cár Atyuskához, hogy javítson valamit ínséges helyzetükön. Vezetőjük a szintén Ohrana-ügynök Gapon pópa volt, mivel ez a szervezet leginkább hitét gyakorló, vallásos és cárhű tagokból állt. Kidolgozott petíciójuk alkotmányos intézkedésektől várta helyzetük jobbítását. A rendszer iránt lojális, egyházi ikonokkal, zászlókkal felszerelkezett munkások vonultak a palota felé, hogy átnyújtsák uralkodójuknak folyamodványukat. De épp abból eredően, hogy ez egy – modern kifejezéssel élve – állambiztonsági kombinációs játék része volt, a palotaőrség nem volt beavatva a részletekbe. „Feladatukat végezve” lőttek a tömegbe, nem tudván arról, hogy a feléjük tartók Gapon pópa és az Ohrana által manipulált, illetve kézben tartott szervezetet képviselnek. Ezután már alig lehetett olyan „kármentő” propagandát folytatni, hogy II. Miklós az ő népének szerető-megértő atyuskája. Egy táborba radikalizálta a sortűz az elégedetlenek mindegyik csoportját, szervezetét, s valóban bekövetkezett a robbanás.

1956 októberében valami ehhez hasonló történt. A rendszer válsága – közkeletűen – majdhogynem tapintható volt. Egyetemisták „válságkezelésre” szánt manifesztumuk pontjait kívánták beolvasatni az akkor legszélesebb körű nyilvánosságot jelentő rádióban. Olyanokat, amiről a hatalom kézben tartói is tudták, hogy hasonló irányú intézkedéseket kellene hozniuk. Ehelyett a politikai rendőrség fegyveres alakulataival blokkolták a rádió épületét, a beolvasást megakadályozandó. Ehhez párosult a hatalom akkori első számú reprezentánsának, Gerő Ernőnek – ugyanezen rádióban – egy olyan beszéde, ami egyfelől a helyzet teljes félreismeréséről tanúskodott, másfelől azokat is radikalizálta, akik addig a felsőbbeségtől várták a kibontakozást. Mindeközben az ominózus rádió előtt belelőttek a demonstráló tömegbe. Történelmi hasonlattal élve, ezt a „felirati-párti” erjedést az értetlenség és az erőt demonstrálni próbáló fegyverhasználat provokálta felkelésbe...

Általánosabban azt lehet mondani, hogy a történelem folyamán menetrendszerűen előállnak változási-változtatási szükségletek, ami elvi belátással majdhogynem normális helyzet. De bizony a kortárs számára mindannyiszor kockázatos kihívás. Lett légyen szó birodalmakról, vagy éppen

kisállamokról és akár nagyon különböző gazdasági-társadalmi-politikai „környülállásokról” – mondaná Eötvös József vagy Deák Ferenc –, az alapképlet mindig nagyon hasonló. A rendszer fenntartása, túlélése is változtatást, reformálást kíván, miközben a reform, a változtatás kockázatos a rendszer fennmaradása szempontjából. Csapdahelyzet. De a fentebbi példák arra utalnak, hogy a forradalmak legtöbbje nem valami eleve elrendeltetés okán robban ki. Van persze e történesekben okozati összefüggés, de a történesekben eredővektorként összeálló „történelem” kevésbé tervezhető, prognosztizálható. Ha tetszik az okszerűség és a végzetes véletlen alig tervezhető elegye. Esetenként gyűeleget. Ilyenkor rögzíthet a historikus – utólag – forradalmi pillanatokot. De aligha lehet ezeket előjegyezni a kalendáriumokban. A történelemből sok mindent lehet tanulni, de ez mindenkor visszamenőleges tudás. Ahogyan kétszer nem léphetünk ugyanabba a folyóba, ugyanúgy kérdéses, hogy változó körülmények között használható-e ez a történelmi tudás az aktuális krízishelyzetek kezelésére, konszolidálására.

* * *

245 Közelítve a Lőverek lankáihoz, Sopronnak is tevőleges része volt abban, hogy – 1956 októberének vidéki történéseit ismerve –, már nem kezdhető úgy a forradalom története, ahogyan az különböző összefoglalókban még manapság is olvasható: „1956. október 23-án forradalom tört ki Budapesten.” Sokkal inkább tükrözi a történeteket egy másfajta fogalmazás. Ilyesmi: az 1956. október 23-a környéki napokban Magyarország számos helyén – főként az egyetemi városokban – szabadságjogokat és demokratikus berendezkedést követelő, s mindenütt békésnek induló demonstrációk követték egymást. Ezeket az összeomlóban lévő rezsim – utolsó erőfeszítésével – felkelésbe és szabadságharcba provokálta. De maradjunk még a kezdeteknél!

1956 őszére Magyarország immár szinte minden fertályán „másképp kellene menni a dolgoknak” helyzet-közhangulat volt. Feszültség? Igen! A fennálló rendszer gerjesztette elégedetlenség? Igen! Változást akartak, akik ennek szószólóivá lettek? Igen! De erősen kérdéses, hogy többségüket bármifajta jakobinus-bolsevik hevület gerjesztette volna. Nemcsak azért érdemes Bujdosó Alpárt idézni e tekintetben, mert az ő neve szorosán összekapcsolódott a soproni októberrel. Azért is, mert a MEFESZ helyi elnökeként nagy valószínűséggel azokat a gondolatokat fogalmazta meg, amit ő és egyetemista környezete – az ország más részein is – gondolt. S azért is, mert olyan letisztult közérthetőséggel vetette papírra törekvéseiket. „Szó sincs restaurációról, szó sincs arról, hogy újra nagybirtokok legyenek; arról sincs szó, hogy a nagyüzemeket és a bankokat magánkézbe adjuk. Arról ellenben igenis beszélni kell, hogy a kisiparnak, a kisparasztságnak sokkal nagyobb szabadságot kell adni, de főleg visszaadni a tulajdonukat. Egyáltalán: a kisipart és a mezőgazdaság kisparaszti részét aktivizálni kell.”¹⁽¹⁾

Reparálásról, jobbításról folyt a robbanást megelőző diskurzus és nem arról, hogy „holnapra megforgatjuk az egész világot”. Az Alpoknál épp úgy, mint a fővárosban, vagy más civitásokban – többnyire ott, ahol egyetemek, főiskolák is voltak, de azon kívül is. Legközismertebb a szegedi egyetemisták MEFESZ-t alapító szervezkedése, amelynek elindítója alapvetően egy tanügyi reform volt. De a fővárosi Petőfi Körhöz hasonlóan egyre több helyen mutatott intézményesülő formát az erjedés: Pécsen szintén Petőfi Körrel, Debrecenben a vitasorozatot indító Kossuth Körrel, Veszprémben a Batsányi Körrel. Kaposvárott a Zrínyi Körrel, ahol elsőnek épp az agrárgazdaság (termelőszövetkezetek kontra paraszti magángazdaság) anomáliáit vették számba. Miskolcon az *Avas* Kávéház – helybéli literátorok, művészek, újságírók törzshelyét – ekkoriban már a pártbizottságon is csak *Pilvax*nak emlegették, igaz, utóbbi helyen pejoratív felhanggal. Debrecenben október 23-án már délelőtt az ottani egyetemek és középiskolások diákjainak közös tüntetése zajlott a Kossuth Lajos Tudományegyetem előtti tágas parkban, ahol a korábban külön-külön fogalmazott követeléseikből szavazták meg az „egységes” listát. Sopronban, ugyanúgy, mint a pesti Műszaki Egyetemen, 22-én

délután diákparlament véglegesítette a háromszintű – országos politika, egyetempolitika és helyi specifikumok – követelményrendszert, amit október 23-án már megyeszerte terjesztettek és beszéltek róla, míg a városban a budapesti délutáni [246](#)felvonulással egyidejűleg zajlott a helyi demonstráció. Azaz nemcsak Budapesten, hanem országosan s egyidejűleg gondolkodtak és cselekedtek nagyon hasonló módon.

1956 őszenek eseményeiben Sopron úgy őrizte számos vonatkozásban tradicionális egyediségét, hogy közben kezdettől összhangban volt és maradt a fejlemények fő áramával. Összevetve a többi várossal, mintha Sopronban lett volna leginkább *polgártársi szolidaritás* a főiskolai karok (egyetem) vezetése, tanárai és a hallgatók képviselőire szerveződött diákfórumok között. Persze közrejátszhatott ebben az az érdekszolidaritás, hogy közös törekvés volt a megcsonkított státusú felsőoktatási intézmények ismételt egyetemi rangra emel(tet)ése. De bizonyára kellett hozzá a partnerséget kölcsönösen vállaló józan belátás is. Ez is részét képezte persze a *civitas fidelissima* második világháború utáni kegyvesztetté válásából következő sérelmi politikának, de ez leginkább kifelé: az új megyeközpont, Győr, illetve a főváros irányába nyilvánult meg. Befelé sokkal inkább látszott működni egyfajta városköztársasági szolidaritás. Az egyetemisták épp úgy tevőleges közreműködői voltak a városirányításnak, mint a mindennapi közellátás biztosításának. Ha kellett, malmokban, mások pékségekben segédkeztek, de hasonlóképpen vállaltak részt a segélyszállítmányok raktározásában, elosztásában, vagy a közrend biztosításában is.

Ráadásul itt volt a legkonszolidáltabb az országszerte egyöntetűen gyűlölt államvédelmisek semlegesítése, leszerelése is. Ehhez persze megint csak alkuképes partnerek kellettek. Győrött, Székesfehérvárott, de leginkább Pécsen – hogy csak dunántúli városokat idézzek meg – az ÁVH „rendcsinálási” ambíciói és akciói leginkább a konfliktust gerjesztették, ami esetenként véres atrocitásokba torkollott. Sopronban – nem tudni milyen hatása volt ebben a mosonmagyaróvári tragédiának –, mindenesetre a politikai rendőrség helyi rezidense deklarálta, s tartatta be a fegyverhasználati tilalmat. Ennek része lehetett abban, hogy az ÁVH helyi felosztása – vagy még inkább szélnek eresztése és elmenekülése – után sem indult a városban hajtóvadászat a rettegve gyűlölt cég káderei ellen.

A harmadik példa a józan polgári önmérsékletre a nemkommunista pártok kezdődő újbóli jelentkezése. A többpárti parlamentarizmust választásokon reprezentálni tudó (1947-es) pártok október utolsó napjaiban bejelentették ugyan újjászervezésük szándékát, de szinte azonnal ki is mondták egy közös megbeszélés nyomán: „az ezer sebből vérző ország jelenlegi helyzetét tekintetbe véve nem időszerű pártjaik megalakulása, a pártmunka felvétele.” Fontosabbnak tűnt egyelőre az ország függetlenségének (remélt) közös kivívása, a nemzeti egység, mint annak pártrivalizálásokkal történő porciózása. De nem kevésbé emelkedett – régebben patetikusként is mondhatták volna –, a Soproni Egyetem karainak október 27-i állásfoglalása „népünk szabadságharcának szent ügyében.” A 17 pontos deklaráció tartalmán túlmenően az idézett stílusfordulat is figyelmet érdemel. Az 1848-as ifjak: Petőfi, Jókai Mór öntötték így nyelvi formába a közérzületet...

S még valami: Sopron polgárai láthatták utoljára a forradalmi napok utolsó legitim, cselekvőképes – és a cselekvést vállaló – kormánytagját, Kéthly Anna külügyminisztert. Bécsből hazatérőben itt értesült a november 4-i ismételt szovjet katonai invázióról. Tájékoztatója után belátni kényszerült: Pestre eljutni már nincs esélye. Így Sopronban [247](#)szervezett egy delegációt, amelynek az élén haladéktalanul New Yorkba indult, hogy az ENSZ illetékeseit tájékoztassa a szervezet egyik tagállamát ért nem provokált támadásról. Nem rajta múlt, hogy az Óperencián túl a „magyar kérdés” jószerivel a menekültügyre redukálódott. Rajta kívül csak egy ember töltötte be rövidebb ideig a külügyminiszteri tiszteletet a magyar történelemben. Andrássy Gyula gróf, akit a közös Monarchia összeomlása előtti utolsó napokban, 1918 őszen deignáltak erre a posztra. De mire az uralkodó aláírta kinevezését, már le is köszönt. Kéthly

Anna szintén nem pályázott a miniszterségre – távollétében nevezték ki. El sem foglalhatta a mások által oly hön áhított miniszteri bársonyszéket, mégis képes volt tisztét politikusszónyként államférfiúi presztízsúvvé tenni. Azon kevesek közé tartozott, akinek nem a stallum adta a megbecsülést, hanem aki saját jogán, saját személyiségével volt képes respektust és elismerést teremteni a betöltött funkciónak. Noha Kéthly nem volt poncihter, az ilyen minisztert jó szívvel fogadhatja a város *honoris causa* polgárának.

Mint ahogy átmenetileg befogadta a város azokat is, akik november 4-e után itt megpihelve vették az irányt a nyugati határnak, amíg mód volt rá. Persze ugyanez a többször emlegetett szolidaritás volt az, ami „le is fejezte” a frissiben deklarált egyetemet. Leckekönyveiket, bizonyítványaikat kézhez kapva közel félezer hallgató és félszáz tanár *együtt* szavazott lábbal, midőn a kádári restauráció kiszámíthatatlan következményei helyett az *extra Hungariam* bizonytalanságát választotta.

Történelmi nézőpontból e döntésnek is van másik olvasata. A menekültek egyben hírvivők is voltak. Ha már a szabadságküzdalem sikerét nem segítette „a szabad világ”, a túlerővel szembeni elbukás után a mementó, az emlékezés-emlékeztetés fenntartásában érdemi szerepük volt azoknak, akik emigráltak. 1956 őszenek forradalma a 20. századi Magyarország legkiemelkedőbb kollektív nemzeti teljesítménye: ennek tudatosításában viszont azoknak is részük volt, akik a számkivetettségben Mikes Kelemen-szerepet vállaltak.

* * *

Lehetséges a fentebb írtaknak egy harmadik olvasata is. Az 1990 után hazatérő emigránsok épp úgy, mint az 1956-os itthonmaradás következményeit jócskán megszenvedők, visszatérően tették szóvá az elmúlt másfél évtizedben, hogy 1956-ot nem becsüljük „valós árfolyamán”, nem emeltük azt a magyar történelemben az őt megillető helyre. Sőt olyan számon kérő álláspontok is elő-előbukkantak és bukkannak, mely szerint a „randon aluli” kezelés egyik oka, hogy 1989-1990-ben, az akkori rendszercezurára mindennapjaiban – úgymond – nem követtük az 1956-os történelmi előképet, mintát. Bizonyára sok minden másképp történt – történhetett – volna, ha ezt tesszük. Kérdés azonban, hogy mennyiben volt adekvát minta 1956, közös ügyeink intézéséhez egy krisztusi kor – 33 év – elteltével? Ha már a „minta” került szóba: 1956 őszen döbbenetes gyakorisággal használták újra 1848 jelszavait, szimbólumait – leginkább a Kossuth-címert –, s ez aligha szorul magyarázatra. De a politikai szimbolika, illetve a szimbolikus politika aligha helyettesítheti az adekvát cselekvéseket, azok aktuális mozgásterét, vagy éppen kényszerpályáit.

248 1956-ban sem az 1848-as partitúra szerint muzsikáltak, s 1990-ben sem az 1956-os előkép szerint cselekedtek az akkori politika-csinálók. Többek között azért sem, mert az utóbbi tárgyalásos – ma már úgy is mondják, hogy alkotmányos – rendszer-átalakítás volt. Magyarországon a huszadik században összesen kilenc rendszerváltás – vagy legalábbis erre irányuló kísérlet – volt. Ebből az első nyolc a közvetlen megelőző rendszer teljes körű tagadását hirdette, s ehhez kapcsolódóan az előző rendszerben elszenvedettekért a teljes körű elégtételszerzést ambicionálta. A kilencedik – az 1989-1990-es – nem folytatta ezt a tradíciót. Nem folytatta a korábbi gyakorlatot a kíméletlen elégtételszerzés tekintetében sem. Még az sem kizárt, hogy a rendszer-átalakítás kerekasztalánál tárgyalók mérlegelték: a korábbi radikális váltások idején felállított nemzeti számonkérőszékek, népbíróóságok és igazolóbizottságok igazságtétel címén majdnem annyi újabb igazságtalanságot követtek el, mint amennyit orvosoltak. Lehet, hogy ezúttal mégiscsak okultak valamelyest a történelemből. *Historia est magistra vitae* – van úgy hogy igen, s van, amikor meg nem. De ettől még 1956 októbere az elmúlt évszázad magyar történelmének leghősiesebb szabadság-apoteózisa volt – és maradt. S maradjon is így a történelmi emlékezetben.

Végül pedig – a közelmúlt történéseit illetően – van egy negyedik olvasat is. A kortárs – lett légyen akár

aktív résztvevő, akár csak szemlélője, közvetve érintett társutasa az ilyen időkben gyorsvonati sebességre váltó eseményjáratnak – az egyidejűség sok-sok apró részletét rögzítheti emlékezetében. Idővel alte Weste – öreg mellény – lesz belőle, s vagy továbbadja közben saját adalékait fiak, unokák kérdésére a következő generációnak, vagy magával viszi az örökkévalóságba. De itt egyenrangú esély van a hézagpótló mozzanat rögzülésére és a – jórészt akaratlan – dezinformálásra is. Harminc-negyven év távlatából bizony át tud rajzolódni a memóriában a kontúr, a hangsúly, egy-egy esemény hol-mikor-hogyan történt felidézése. Meg általában, a közben átélt idő is korrigál az emlékezetben. „A kor gyermekeként” való történetmondás – minden objektivitásra törekvés ellenére – inkább értékelhető forrásként, számos verzió egyikeként, semmint a történetek hiteles rekonstrukciójaként.

Azt is mondhatnám, hogy fiaink, unokáink, meg az utánuk következők kezében vagyunk mindannyian. Az és úgy lesz a jelenkorunkból történelem, ahogyan azt majd ők – a kortársi elfogódottságtól mentesen (netán újabb korok tehertételeitől befolyásoltan) – rekonstruálják. Lehet ez ellen berzenkedni, de bizony mindig az utódgenerációk mondják ki a történelem ítéletét a mi egyéni és kollektív cselekedeteinkről. Ez is lehetne egyik olvasata a „történelem az élet tanítómestere” szentenciának. De úgy tűnik, mintha – immár két évezrede – ezt se tudnánk megszívlelni.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 249Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban2

249 **Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban** ²⁽²⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 249Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban2 / Sopron 1945 után Civitas non grata. Sopron megváltozott helyzete a világháborút követően

Sopron 1945 után

Civitas non grata. Sopron megváltozott helyzete a világháborút követően

Sopron 20. századi történelmében érzékeny törést okoztak a második világháború és az azt követő időszak eseményei. A várost körülvevő politikai és szimbolikus tér drasztikusan átalakult. Az 1921-es népszavazás után Sopron mint a trianoni érvrendszer antitézise, a revízió első sikere foglalta el emblemikus helyét a magyar politikai gondolkodásban, akkor is, ha a számtalanszor alkalmazott *civitas fidelissima* szóösszetétel reálpolitikai vonatkozásai szereplőktől és szituációktól függően, valamint az időben előrehaladva változtak. A népszavazás a magyar külpolitika mozgásterének szélesedésével veszített ugyan szimbolikus jelentőségéből, és a hűségesszmenyt lankadatlanul felhasználó várospolitikai is egyre kevésbé tudta kiaknázni az abban rejlő lehetőségeket, a város presztízse még a háborúig jelentős volt.

1945 után jókorát változott Sopron megítélése. A városi művelt elit körében divatos volt a vélemény, hogy Sopron elhanyagolták, nem szenteltek neki akkora figyelmet, mint korábban. Ezt némileg pontosítanunk kell annyiban, hogy az érdeklődés hiánya helyett a valóságban nagyon is élénk figyelem kísérte a várost, igaz, hogy ez a mindennapokban semmiféle jótékony hatással nem járt és a gyakorlatban jobb esetben is mellőzésnek tűnt.

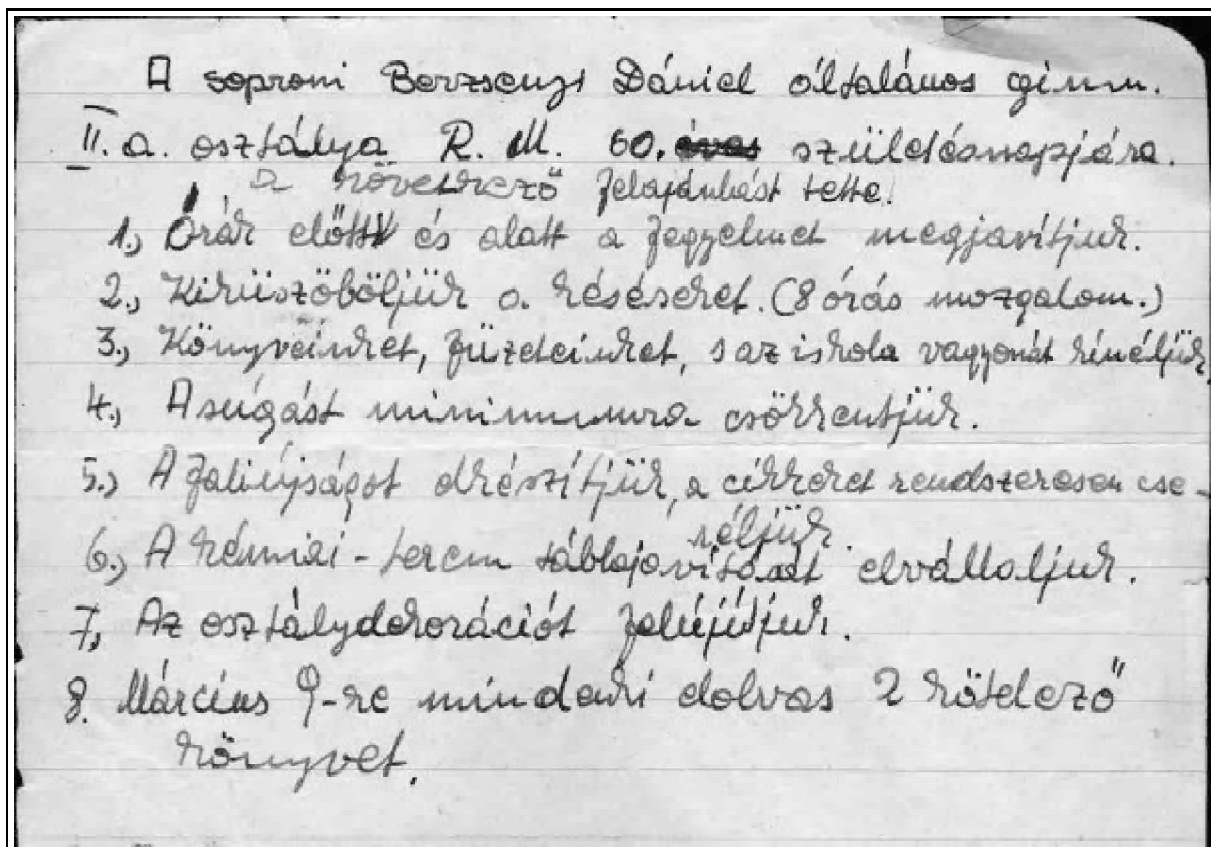
Kétségtelen, hogy a város recepciója az új rendszerben problematikusabbá vált. Az érdekérvényesítésben a helyi politika korábbi érvei is hatástalanokká, sőt egyenesen hátrányosakká váltak. A két háború korának ismert toposzai (népszavazási szereplés, nemzethűség) érvényüket

vesztették nacionalista kisugárzásuk miatt. A népszavazás megünneplését külpolitikai okokra hivatkozva már 1946-ban *ad acta* tették. A kormányzat indoklása szerint a párizsi béketárgyalásokon nem kívánt hatást váltott volna ki egy Sopronból kiinduló és esetleg az egész Dunántúlra kiterjedő „reakciós és revíziós” megmozdulás.³⁽³⁾ Az 1945 utáni pártzsargonban a „reakció” diabolikus jelzője kezdett Sopron nevéhez tapadni.⁴⁽⁴⁾ Ennek, és a geopolitikai helyzet csapdájának köszönhető, hogy a 250 várost az ötvenes évek végéig parkolópályára állították, a fejlesztések során mellőzték, miközben azonban vigyázó szemeket rajta tartották.

A Sopronnal szemben hozott adminisztratív intézkedéseknek voltak racionális és kevésbé ésszerű, de a rendszer belső logikájából könnyen magyarázható indokai egyaránt. Az utóbbiak közé tartozott, hogy a város társadalmi, szociológiai összetétele nem illeszkedett a rendszer program-ideológiájába. Az osztályidegen kategóriával szinonim, kispolgári jellege miatt hátrányos megítélés alá esett, megbízhatatlannak számított. Az új kontextusban nem érvényesültek a kulturális hagyományok, és nem talált pozitív visszhangra az egykori iskolavárosi rang emlegetése sem. Sokkal értékesebb szóösszetétellé vált a munkásváros kifejezés,⁵⁽⁵⁾ amelyet Sopronra csak korlátozott mértékben lehetett alkalmazni. Még az ötvenes évek végén is vádak érték a helyi vezetést amiatt, hogy a kultúrát aránytalan mértékben támogatja, ami a hatalom szemében szintén kispolgári beállítottságúvá tette a várost.⁶⁽⁶⁾ E probléma egyik szegmensként felmerült, sőt hosszú ideig tartotta magát az egyetem áttelepítésének gondolata is. Az átköltötés során nemegyszer szintén tetten érhető a kispolgárság és a munkásosztály dichotómiája. A Bányászati Minisztérium a város vezetése előtt félreérthetetlenül utalt arra, hogy ha Miskolcon a munkásokat megmozgatják az egyetem érdekében, nekik minden bizonnyal nagyobb súlyuk lesz, mint az ittenieknek.⁷⁽⁷⁾ A költözés mellett ugyanakkor súlyosan esett a latba az intézmény előző rendszerben betöltött szerepe, a hallgatók és a professzorok által az 1930-as évek végétől tanúsított – nemzeti retorikát alkalmazó – náciellenes magatartás is.

Az egyházak elfogadottan fontos szerepe, a forradalmi hagyományok hiánya és az a tény, hogy a késői felszabadulás miatt az országban máshol elindult spontán hatalmi szerveződés helyett Sopron felülről, „készen kapta” az új rendszert, nem segítette annak szervesülését. Rontotta a város megítélését, hogy az 1945-ös választásokon – több más nyugat-magyarországi választókerülethez hasonlóan – a kommunista párt legfőbb ellenfelének számító FKGP magasan az országos átlag feletti eredményt ért el, s a megyéből hat kisgazda képviselő jutott be a nemzetgyűlésbe. A koalíció időszakában ráadásul e párt adta a megye élén álló főispánokat. Közülük Hám Tibor 1947-ben fő vádlottként szerepelt a köztársaság-ellenes összeesküvés néven elhíresült bűnperben, amelynek célja a kisgazdapárt szétzúzása volt. Nem a város iránti figyelem csökkenésére utal, hogy az 1947-es választásokon az MKP Rajk Lászlóra, vaskezü belügyminiszterére bízta a Sopron megyei mandátumot.

Az alapvetően osztálystruktúrákban gondolkodó, internacionalista világnézetet hirdető hatalmi rendszer nem tolerálta a két háború korában testet öltött erős lokálpatrióta hagyományt. A rendszer program-ideológiája számára egyszersmind problematikus volt Sopron nemzetiségi összetétele, annak multietnikus tradíciói, a német kultúra, amelyet a kitelepítések ellenére sem sikerült gyökeresen kiirtani. A probléma a 40-es évek közepe után is tartotta magát olyannyira, hogy a nemzetiségi kérdés megoldását kvázi feltételül szabták 1954-ben a nagyobb önállóság megadásának.⁸⁽⁸⁾ Sokat elárul, hogy 251 míg más városokban (pl. Győrött vagy Szombathelyen is) egy-egy állami vagy pártvezető ott töltött éveinek jelentős visszahatása volt a település életére, Sopronban ennek nem sok jele mutatkozott, sőt olyan prominens személyiségek, mint Rákosi vagy Hegedűs András soproni éveiről szemérmesen hallgatott a korabeli sajtó.

Berzsenyis diákok felajánlása Rákosi Mátyás születésnapjára. Soproni Múzeum Kézirattára

Mindezek ismeretében is azt kell mondanunk, hogy a város megítélését alapvetően a határmentiségből eredő helyzete határozta meg. Noha a szomszédos Ausztria egy része is a szovjet enkláve részévé vált (még Burgenlandnak sem volt egyetlen olyan pontja, amely a nyugati megszállási zónákkal érintkezett volna), a város a vasfüggöny közvetlen szomszédságába került. Sopron és környéke olyan cordonne sanitairére vált, amely több mint két évtizeden át nemcsak nyugatról, de keletről, az ország belseje felől is szinte megközelíthetetlen volt.⁹⁽⁹⁾ Ez eredményezte, hogy az ország közvéleményében lassan kialakult az a kép, amely egyszerűen csak „Sopronország”-ként¹⁰⁽¹⁰⁾ aposztrofálta a várost, s amely szívósan része is maradt a hazai köztudatnak, olyannyira, hogy a határsáv megszüntetése után még sokáig valamiféle vonzást gyakorolt a távolabb lakókra.

252 Az ötvenes években azonban ez még nem volt érezhető. A földrajzi helyzet viszont alkalmas volt a külső és belső ellenségkép összemérésére. „...Sopron határszéli város, a belső és külső ellenség itt fokozza aknamunkáját. Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy Sopron utolsó tanyája volt Szálasinak, ide menekültek a Horthy és Szálaszi főkolompók...” – jelezték elutasító fenntartásaikat a kommunista rendszer reprezentánsai.¹¹⁽¹¹⁾

A térséggel kapcsolatban megmutatózó körültekintő figyelem későbből dokumentálható, ám korszakunkra, az ötvenes évekre hasonló megbízhatósággal vonatkoztatható. Egy 1960-as évekből származó belügyi jelentés Sopron város és járás operatív szempontból figyelembe veendő tulajdonságaként kiemelte, hogy az Ausztriával határos. „Ennek következtében nagy számú olyan személy él itt, akiket ellenséges magatartásuk, gyanús nyugati kapcsolataik miatt operatív szempontból kiemelt személyként folyamatos ellenőrzés alatt kell tartani.”¹²⁽¹²⁾ Győr-Sopron megye egészére nézve figyelembe kell venni, hogy a nyugati határszakasz miatt az operatív szerveknek fokozott elhárítási feladatokkal kellett megbirkóznia: Az egyik veszélyt az jelentette, hogy a nyugati személyforgalom a

megyén haladt keresztül. Veszélyességi tényezőt jelentettek Sopron, Mosonmagyaróvár, Csorna, és járásaik lakosságának 1946-ban nyugatra telepített rokonai, illetve az itt élők egyéb – nyugati – kapcsolatai. Fokozta a problémát, hogy a nyugati ideológiai befolyás az osztrák sajtón, (a hatvanas években már elsősorban a televízión) keresztül élenkebb volt, mint az ország más területein. A beszámoló szerint ezek miatt nagy volt a megye „fertőzöttsége”. Az 1950-es években – áll a jelentésben – a megye területén felderített fegyveres szervezkedések tervei is a nyugati határ közelségére, az onnan várható gyors segítségre épültek.¹³⁽¹³⁾

A soproni városvezetés és lakosság sokszor volt kénytelen védekezni azokkal a vádakkal szemben, amelyek kispolgársággal, reakcióval gyanúsították őket. A védekezés nehézségét azonban fokozta, hogy a reakció és a sovinizmus vádjai csak ritkán hangzottak el nyíltan, inkább négy szem között juttatták kifejezésre őket, illetve lappangó formában fontak előítéletet a város köré.¹⁴⁽¹⁴⁾ Előbbiekre ezért a gyakorlatban sorozatosan igyekeztek rácafolni. A különböző munkaversenyben a járás mindig a jól teljesítők között végzett. A tanácsi vezetésnek ennek ellenére bizonygatnia kellett, hogy a dolgozók, és nem kispolgári érdekek védelmében jár el, s a város nem marad el a pénzügyi tervek teljesítése során, a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, sőt élenjár a begyűjtésben is.¹⁵⁽¹⁵⁾

Az igyekezet ellenére Sopron „civitas non grata”-vá vált, hosszú ideig „leírták”, fejlesztéséről szó sem lehetett, sőt egykori szerepét is igyekeztek korlátozni. A legszembetűnőbb változás a megyei rang elvesztése volt, amely az 1950. évi tanácstörvénnyel vált véglegessé. Sopron megyeszékhelyi státuszát már a két háború között is elsősorban politikai okokból tarthatta meg. A cím fenntartása a békeszerződés provizórikus jellegének hitét igyekezett ébren tartani. A racionalitás azonban már akkor a megyerendszer egyszerűsítését, a kis vármegyék megszüntetését, összevonásokat diktálta. Így került sor például Győr-Moson-Pozsony ideiglenesen egyesített vármegyék létrehozására, vagy közös főispánok állítására (pl. Sopron-Vas esetében, 1935-ben). A közigazgatás 1950-es átalakítása az önkormányzatiság maradványát is felszámoló központosítás jegyében zajlott. Egyúttal – a trianoni csonka vármegyék felszámolásával (25-ből 19 megye) – a járási szintű igazgatást látszólag megerősítették, mert attól remélték a központi akaratot alsóbb szinten is maradéktalanul érvényre juttatni.¹⁶⁽¹⁶⁾

A várost ért legfőbb sérelem azonban nem is a megyeszékhelyi rang elvesztése volt, hanem, hogy Sopron törvényhatósági jogát is visszavonták. A helyi tanács végrehajtó bizottsága az ötvenes években többször is felvetette a város jogi státuszának kérdését.¹⁷⁽¹⁷⁾ A megoldás, mint tudjuk, az 1989-es rendszerváltásig váratott magára. A közigazgatási egyszerűsítéssel párhuzamosan megszüntetett utolsó helyi újság, a Sopronmegyei Hírlap azzal igyekezett megnyugtatni olvasóit, hogy „...Sopronnak nem a megyeszékhelyi rang adta meg a fejlődést, hanem az ötéves terv hatalmas beruházásai...”¹⁸⁽¹⁸⁾

A magyarázat talán éppen ezen a ponton volt a legkevésbé elfogadható, egyszersmind a legcinikusabb is. Az akkor még csak épphogy elkezdődött ötéves terv Sopron számára vajmi kevés fellendülést hozott a későbbiekben. Az 1950-es évekbeli iparosítási hullám nagyberuházásai elkerülték a környéket. A stratégiai fejlesztések elmaradása azonban nem elhanyagolás, hanem tudatos leépítés eredménye volt. A határ közelében veszélyesnek számított bármiféle komoly iparfejlesztés. Az 50-es évekre jellemző gazdasági diszfunkcionalitás mindazonáltal Sopron esetében nem érvényesült, és az ésszerűtlen iparosítás hatásai elkerülték a várost, megőrizve a városképet. (Ennek meghatározó jelentősége lett a hatvanas években a kialakuló idegenforgalmi szerepben, de előzményeit már az 50-es évektől meg lehetett figyelni.) A forgalom azonban jelentősen visszaesett. A 42 ezer lakosú város ellátása akadozott, az árak az országos átlag felett álltak.¹⁹⁽¹⁹⁾

²⁵⁴Sopronban a háború utáni helyreállítást követően is katasztrofális volt a lakáshelyzet. A város a második világháború végén – országos összevetésben is – egyike volt a legnagyobb pusztulást szenvedetteknek. Úgy emelkedett lassan a lakosság száma, hogy a lakások száma 1944-hez képest

csökkent. A lakáskérdés tarthatatlansága a tanácsulések állandó témája volt, ám lakásépítésre a város az ötvenes évek második feléig nem kapott fejlesztési összeget.

Némi változás, illetve az elmozdulás körvonalai az ötvenes évek közepén kezdtek kibontakozni. Ezt jórészt Nagy Imre 1953-as kormányprogramja segítette elő, illetve a tanácsigazgatási rendszer működésének általa megindított korrekciója, ami támogatta a helyi fórumok emancipálódását az országos és megyei pártapparátusok mindent ellenőrzés alatt tartó ambícióihoz képest.

A változás leglátványosabb kísérőjelensége a Sopron-Győr vita eszkalálódása volt 1954-től. A kortársak előtt is köztudomású volt, hogy a megyeszékhely – gyáripari szerepének köszönhetően – óriási kormánytámogatásban részesült. A megyei pártbizottság Győr gazdasági erejének és társadalmi összetételének köszönhetően jelentős súllyal rendelkezett az országos politikában, amelyet nem utolsó sorban éppen Sopronnal szemben aknázott ki. A megyei költségvetés igazságtalannak tartott leosztása miatt folyamatosan éleződött a feszültség a két település között. 1954 júniusában azonban először fordult elő, hogy a Megyei Tanács kihelyezett ülést tartott a városban. Ez csupán formális gesztusnak bizonyult, soproni témákkal érdemben ekkor sem foglalkoztak. (Ezt még az ülésről tudósító cikk is kénytelen volt elismerni.²⁰⁽²⁰⁾) A *Győr-Sopron Megyei Hírlapban* 1954-től mindenesetre egyre több cikk jelent meg Sopron gondjairól. November 16-án az egyébként megyei születésű Hegedűs András²¹⁽²¹⁾ kilátásba helyezte, hogy az irányítási, döntési mechanizmusok decentralizálása révén Sopron megkapja néhány vállalat és intézmény közvetlen irányítását. Ígéret született a lakásínség megoldására is. A Minisztertanács ugyanakkor 1955 őszén – korábbi ellentmondásos határozatait²²⁽²²⁾ felülvizsgálva – hozzájárult a *Soproni Szemle* újbóli kiadásához.²³⁽²³⁾ 1956 októberében Hegedűs egyik beszéde során a kishatárforgalom lehetőségét is megcsillantotta az álmélkodó soproniak előtt.²⁴⁽²⁴⁾ Jellemző azonban, hogy a miniszterelnök finoman szólva még nem kiforrott koncepciója azonnal indexre került, s arról a korabeli sajtó már nem is tudósíthatott.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 249 Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban² / 255 Az 1956-os forradalom Sopronban A felsőoktatás helyzete Sopronban a forradalom előtt

255 Az 1956-os forradalom Sopronban A felsőoktatás helyzete Sopronban a forradalom előtt

Az 1956-os forradalom soproni eseményeiben az egyetemisták illetve főiskolások voltak a legaktívabbak.²⁵⁽²⁵⁾ Az események irányítását mindvégig ők tartották a kezükben. Az idő tájt a városban az 1735-ben alapított selmecebányai bányatisztképző iskola jogutódjaként Erdőmérnöki Főiskola, Bánya- és Földmérőmérnöki Kar működött, amely 1934 és 1949 között a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem része volt, bánya-, kohó- és erdőmérnöki karral. A főiskolások politikai szereplésének az első világháború vége, illetve az 1921-es határkonfliktus és népszavazás óta élénk hagyományai voltak a városban. A hallgatók 1919 óta a legkülönbözőbb politikai kérdésekben foglaltak állást, felléptek fegyveresen, vagy nyomásgyakorló erőként. A nyugat-magyarországi gerillaharcokon kívül, IV. Károly király mellett, Horthy ellen Budaörsnél is fegyvert fogtak. Ez utóbbi szerepvállalásuk miatt átmenetileg kegyvesztettek lettek, ám a kormányzó 1922-es soproni látogatásakor látványos módon tettek hitet a legfőbb hadúr mellett, aki nem késlekedett viszonzni lelkes köszöntésüket.²⁶⁽²⁶⁾ Hűségnyilatkozatuk eloszlatta Horthy velük szemben táplált bizalmatlanságát, és helyreállította presztízsüket. Az 1921 végi küzdelmek élharcosai a későbbiekben sem szüntették be működésüket. Csoportjaik arra törekedtek, hogy Sopron politikai életében a továbbiak során is meghatározó szerepet töltsenek be. A hallgatók jelentős része ideológiai zűrzavarban, ráadásul nagy szegénységben élt, és kereste a vélt felelősöket, akiket az ország és sajtó

rossz sorsa alakulása miatt bűnösnek kiálthatott ki. Jelenlétükkel többször sikerült nyugtalanságot kelteni, vagy éppen incidenseket provokálni a városban. Fő céltáblájuknak a baloldal és a liberális irányzatok képviselőit tekintették.²⁷⁽²⁷⁾ A főiskolásoknak elsősorban a politikai hangulatkeltésben volt meghatározó szerepük. A kormánypárt a választások alkalmával igyekezett igénybe venni szolgálataikat, először a baloldallal szemben, később a szélsőjobboldal mozgólódásainak ellensúlyozására. Tevékenységüket csapatokba szervezve, céltudatosan végezték, amiért meghatározott átalányban részesültek.²⁸⁽²⁸⁾ Bolemann Géza rektor a húszas években is azzal adott nyomatékot a főiskola követeléseinek, hogy az intézményre nem csupán kulturális, oktatási, hanem nemzetvédelmi szempontból is óriási szükség van.²⁹⁽²⁹⁾ A harmincas évek második felében a hazafias jelszavak által befolyásolt ifjúság fontos bázisa lett a pángermán (vagy annak tartott) törekvések elleni küzdelemnek, s nagy szerepet játszott abban, hogy „Sopron, a nyugati végvárnak bevehetetlen 256sánca legyen, ahol diadalmasan leng a magyar igazság háromszínű lobogója”.³⁰⁽³⁰⁾ A főiskolások nemzeti mozgalma azonban kétélű fegyverként működött, mert hazafias lelkesedésük nem pusztán a német nyomás elleni védekezésre volt alkalmas, hanem a helyi német anyanyelvű polgárság megsértésére és diszkriminálására is.³¹⁽³¹⁾

A második világháború után a bányá- és kohómérnök képzés stratégiai fontosságú oktatási ágazattá vált. Sopron – mint korábban utaltunk rá – nem volt alkalmas rá, hogy hasonlóan jelentőségteljes szektorok intézményeinek helyet adjon. Miután az 1949: XXXIII. sz. törvény alapján Miskolcon megalapították a Rákosi Mátyás Műszaki Egyetemet (1956-tól Nehézipari Műszaki Egyetem), a bányászokat és a kohászokat Sopronból a geopolitikai és ideológiai szempontból egyaránt „védehetőbb” Miskolcra költöztették. Az átszervezést követően férőhely hiányában, illetve a tanári gárda összetételéből adódóan a bányamérnöki hallgatókból csak az I-II. évfolyam tanult Miskolcon, a III-IV. évfolyamok továbbra is Sopronban folytatták tanulmányaikat, ahol ekkor az elköltöztetett karok helyébe Földmérőmérnöki Kart szerveztek. Ezeket a tanintézményeket együttesen Műszaki Egyetemi Karoknak nevezték. Az Erdőmérnöki Karból több átszervezést követően 1952-ben a Földművelésügyi Minisztérium alá tartozó Erdőmérnöki Főiskola alakult. Időközben hallgatói kizárásokra került sor, és a tanárok közül is többeket eltávolítottak. Az intézmény szellemiségének átformálására ugyanakkor elsősorban szakértetségivel rendelkező fiatalokkal duzzasztották fel a hallgatói létszámot, és betiltották a reakciónak minősített selmeci hagyományok³²⁽³²⁾ ápolását is.³³⁽³³⁾

2571955 áprilisában az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete alapján a miskolci áttelepítés felgyorsítása mellett döntöttek, de felmerült a soproni felsőoktatás teljes megszüntetésének gondolata is.³⁴⁽³⁴⁾ 1956 nyarán azonban ismét napirendre vették a bányamérnök képzés soproni elhelyezésének kérdését, sőt az 1956/57-es tanévtől kezdődően a földművelésügyi miniszter faipari mérnöki szakkal bővítette a főiskolát. A soproni felsőoktatás helyzetét ennek ellenére a bizonytalanság jellemezte, ami az MDP 1956 júliusi határozata után rendezett győri értelmiségi ankét tematikáját is befolyásolta. A tanácskozáson előbb Takáts Endre, a Soproni Levéltár vezetője bírálta a felsőoktatás esetleges megszüntetését, majd Gyulai Zoltán egyetemi professzor felszólalásában „műemlékrombolásnak” minősítette a miskolci kényszerköltöztetést. Peéry Rezső gimnáziumi tanár a helyzet alakulásáért az oktatásügyi tárca tehetetlenségét kárhoztatta.³⁵⁽³⁵⁾

Az 1956 nyarán és kora őszén elmélyülő politikai válság országsszerte aktivizálta az egyetemi és főiskolai diákságot. A Budapesten és a felsőoktatási centrumokban keltett hullámok elérték és magukkal ragadták a soproni ifjúságot is. Október második hetében pesti egyetemisták keresték fel a soproni egyetemi diákokotthonokat, és arra igyekeztek rábírní társaikat, hogy az orosz nyelv és a marxizmus-leninizmus óráit ne látogassák. Ekkor még sem a bányász-diákokotthonban lakó egyetemisták, sem az erdőmérnök-hallgatók nem csatlakoztak pesti társaik kezdeményezéséhez.³⁶⁽³⁶⁾ A szegedi egyetemisták mozgólódásainak hírére azonban – amiről részben a DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szövetség)

központi lapjából, a Szabad Ifjúságból, részben saját egyéb csatornáikon keresztül értesültek –, már több harmadéves erdőmérnökhallgató (többek között Bujdosó Alpár, Huszár Károly, Tamási Miklós, Kozák Antal, Komlóssy József, Hudák János és Matolcsy Géza) indítványozta, hogy üljenek össze, és tárgyalják meg a Szegedről érkező híreket. (A diákok megbeszéléseit az általános politikai-társadalmi helyzet miatti elégedetlenség mellett a soproni felsőoktatás helyzetének bizonytalansága is befolyásolta.) Október 18-tól más évfolyambeli diáktársaikkal együtt bizalmas megbeszélésekre került sor, hol az egyik résztvevő bérelt lakásában, hol vendéglátóhelyeken. A szegediek mintájára az Ábrázoló Tanszék másolóján összeállították az első követeléstervezetüket is.³⁷⁽³⁷⁾ Hasonló gyűléseket tartottak a bányászhallgatók a Deák téri és az erdőszhallgatók a Dimitrov téri (ma Szent Imre tér) diákszállóban is.

Október 19-én az Oktatásügyi Minisztérium értekezletet hívott össze Budapesten a felsőoktatási intézmények rektorai és dékánjai részére, ahol a szegedi és budapesti egyetemi ifjúság megmozdulásairól és megfogalmazott pontjaikról tárgyaltak. Az intézményvezetők nagy része igyekezett rábeszélni a minisztert, hogy a követeléseket fontolja meg, és azoknak, a lehetőségekhez mérten tegyen eleget. A tárca vezetője – figyelembe véve az eszmecserén elhangzottakat – nyilatkozott a *Szabad Nép*nek, amely október 20-i számában ismertette a közoktatási kormányzat álláspontját a tervezett ²⁵⁸reformokról. A megbeszélésen a soproni Erdőmérnöki Főiskolát Roller Kálmán igazgató képviselte.³⁸⁽³⁸⁾ Hazatérte után Roller a szűkebb intézményvezetés részére adott tájékoztatójában – amelyen az igazgatóhelyettesek és az MDP egyetemi képviselői mellett a marxista tanszék vezetője valamint az idegennyelvi tanszék lektora is megjelent – elmondta, hogy Sopronban is be kell szüntetni az óralátogatások ellenőrzését, fakultatívvá kell tenni a testnevelést és a fordítani tudók számára az orosz nyelvoktatást, csökkenteni kell a marxizmus-leninizmus óraszámát, és a honvédelmi oktatás területén is lesznek változások.³⁹⁽³⁹⁾

Mideközben ülést tartott a városi tanács Végrehajtó Bizottsága is, amely – többek között – szót ejtett az ifjúság szocialista erkölcsi nevelésének hiányosságairól. A Soproni ifjúság nevelését nem tartották megfelelőnek, ezért éles bírálat érte a helyi DISZ vezetését, amiért az nem képes megfelelő módon vezetni a fiatalokat. Fő kifogásként elhangzott, hogy az új pedagógiai módszerek nem nyújtanak alternatívát a vallásos neveléssel szemben.⁴⁰⁽⁴⁰⁾

A VB ülés alap gondolatát az idő természetesen már régen meghaladta, ott csupán az ifjúság világnézeti fogyatékoságait tudták konstatálni. Az erdősz hallgatók szervezkedése a budapesti rektori tanácskozást követően már abba a stádiumba jutott, hogy létrehoztak egy diákbizottságot, amely október 21-ére összeállította követeléseik listáját. A szervezet létrehozásáról az egyetem vezetőjét is tájékoztatták. Sőt, hogy kifejezzék csatlakozásukat a pestiek és a szegediek mozgalmához, október 21-én a Dimitrov téri diákközpont alagsori tanulóijában összejöttek hallgatók már egy másnapi nagygyűlés megrendezéséről határoztak. A diákszállóban a diákszálló kivétel az oktatókat és a technikai személyzetet, a városi párt- és DISZ bizottság tagjait, a járás hadkiegészítő parancsnokság, az egyetem katonai tanszékének tisztjeit és az üzemek képviselőit is meghívták. A nagygyűlést előkészítő megbeszélésen mintegy 30-40 személy vett részt. Az esemény főszervezői Bartucz Ferenc harmadéves, Lencsés Imre harmadéves és Molnár Géza ötödéves erdőmérnökhallgatók, Bujdosó Alpár harmadéves erdőmérnök és Hun Béla harmadéves bányamérnökhallgatók voltak.⁴¹⁽⁴¹⁾ Egységes volt körükben az a vélemény, hogy a DISZ-ből ki kell lépni, a MEFESZ-t (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége) meg kell alakítani, s az ügyek intézésére létre kell hozni egy Ideiglenes Intézőbizottságot, amelybe minden kar évfolyamonként 2-2 főt delegálhat.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 249 Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban 2 / A forradalom kirobbanása és eseményei

október 22-23-án

A forradalom kirobbanása és eseményei október 22-23-án

A diákszékhelynek nevezett ifjúsági nagygyűlést október 22-én hétfőn délután 6 órára⁴²⁽⁴²⁾ a SOTEX kultúrházba hívták össze, amelyről a lakosságot az éjszaka folyamán, a város utcáin elhelyezett plakátok tájékoztatták. Ezen a napon a hallgatók közül már 259-többen hiányoztak az órákról, társaik a szünetekben és a gyakorlatokon a *Szabad Ifjúságot* forgatták, azt fennhangon olvasták. Az órákról távolmaradtak az igazgató engedélyével a diákszékhely elvétele érdekében a megfogalmazásával foglalatostkodtak. A tervezetet röpirat formájában stencilgéppel sokszorosították a Bányamérnöki Kar sokszorosító műhelyében, és szétosztották a hallgatók között.⁴³⁽⁴³⁾ A gyűlést megelőzően érkezett meg az a két szegedi joghallgató, akik a szervezőkkel megismertették a szegedi MEFESZ elfogadott programját, majd maguk is részt vettek a soproni diákszékhelyi gyűlésen.⁴⁴⁽⁴⁴⁾ A Roller Kálmán igazgató valamint Zambó János dékán tudtával és egyetértésével szervezett nagygyűlés az Erdőmérnöki Főiskola, a Bánya- és Földmérőmérnöki Kar hallgatóinak együttes rendezvényeként mutatkozott be a nyilvánosság előtt, amelynek az egyetlen napirendi pontja a követelések megtárgyalása volt. Az összejövetelen elhangzottokról készített gyorsírással jegyzőkönyvek nem maradtak fenn, így az események menete csak visszaemlékezések alapján rekonstruálható. A teremben a levezető elnökséget a karonként számarányosan megválasztott hallgatók alkották, az erdőmérnökhallgatókat többek között Bujdosó, Bartucz és Molnár Géza képviselte. Az oktatók a meghívottak sorában foglaltak helyet, hozzászólásaikkal befolyásolták az eseményeket, a marxista tanszék oktatói magyarázkodásra kényszerültek. A nagygyűlésen Donáth György elsőéves erdőmérnökhallgató felolvasta a budapesti egyetemisták fivéréntől kapott 10 pontos követelését,⁴⁵⁽⁴⁵⁾ ezután csatlakoztak a szegedi és a budapesti ifjúság által megfogalmazott pontokhoz. Majd vita következett a beterjesztett követelés-tervezet elfogadásáról. A követelések első csoportja országos és külpolitikai, a második speciálisan egyetemi ifjúsági, a harmadik pedig a soproni helyi jellegű igényeket sorolta fel, amiket egyenként megvitattak, majd a diákszékhelyt szavazással fogadott el.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ A hallgatók kimondták a MEFESZ megalakulását és a DISZ-szervezetből való kilépést, megválasztották a soproni MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságát (elnöknek Bujdosó Alpárt), követelték a soproni és a miskolci bányamérnöki karok különállásának megszüntetését, valamint a karok egy egységes egyetemmel való egyesítését Sopron székhellyel.

A gyűlés befejezése után az Ideiglenes Intézőbizottság tagjai együtt maradtak, hogy a diákszékhely megbízása alapján letisztázzák és sokszorosítsák a követeléseket, és megszervezzék azok terjesztését a soproni üzemekben. A Sopron Városi Tanács Igazgatási Osztályától kapott engedély után megkezdődött a röplapok széthordása a város területén.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ A pontok terjesztése már 23-án túllépte a város és a környező települések határát, hiszen este a kapuvári járáshoz tartozó Beleden, a cementgyár kultúrtermében rendezett értelmiségi vitaesten is megjelent a soproni egyetemisták küldöttsége, akik Szigethy Attila jelenlétében olvasták fel a Soproni Egyetemi Karok Diákszékhelyje elfogadott határozatait.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ A később a *Győr-Sopron megyei Hírlap* október 24-i számában is megjelent soproni pontok⁴⁹⁽⁴⁹⁾ az első megyei publikált követelések voltak, ²⁶⁰amelyek nagy hatást gyakoroltak a megye további eseményeire is. (A véglegesítés után a követeléseket másnap egy diákküldöttség vitte volna fel a kormányhoz.)

A diákszékhelyt táviratilag biztosította a budapesti egyetemi hallgatókat, hogy szolidaritást vállal velük, és elhatározták, hogy küldöttséget menesztenek a veszprémi egyetem következő napra összehívott diákszékhelyjéhez is.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ A döntés után másnap hajnalban Nagy László IB tag, negyedéves erdőmérnökhallgató, az évfolyam DISZ-titkárának vezetésével háromfős küldöttség utazott vonattal Veszprémbe, amelynek tagja volt még Halupa Lajos ötödéves és Szabó László negyedéves erdőmérnökhallgató is. A veszprémi gyűlésen szegedi, miskolci és budapesti építészmérnökhallgatók

hozzászólása után a soproni egyetemisták nevében Nagy László is felolvasta követeléseiket. A gyűlés vége felé érkezett meg egy közel 50 fős soproni küldöttség,⁵¹⁽⁵¹⁾ amely viszonylag nagy számánál fogva önmagában is lelkesítő hatással volt az érkekezletre.

Sopronban október 23-án a délelőtti órákban érkezett Budapestről a MEFESZ vezetéséhez a hír, hogy a budapesti diákok a lengyelekkel való szolidaritásuk demonstrálására délután felvonulást szerveznek. (A fővárosi valamint a vidéki egyetemek és főiskolák szervezeteivel a soproni diákok akkor már régóta telefonösszeköttetésben álltak.⁵²⁽⁵²⁾) Aznap az egyetemen rendes tanítás folyt, a szünetekben azonban az előző nap eseményeit és következőkkel kapcsolatos elképzeléseket vitatták meg a hallgatók. Pesti társaik példáját követve tüntetést kívántak rendezni a városban is. A tervezett tüntetéssel, valamint a diákparlamentari követelésekkel kapcsolatban a városi pártbizottság öt főből álló küldöttsége tárgyalást kezdeményezett a MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságával, és meglátogatták őket a főiskolán. A tárgyalásba bevonták az egyetem vezetőit és több oktatót – Roller Kálmánt, Zambó Jánost, Sébor Jánost, Gyulai Zoltánt és Falk Richárdot – is. A tüntetések tilalmát feloldó belügyminiszteri rendelet után, délután 15 órakor zárt, fegyelmezett menetben, a tömeg élén az „Együtt a lengyelekkel” feliratú transzparenst hordozva némán vonultak fel a diákok a Tűztorony mögötti 48-as emlékműhöz, azt megkoszorúzták, majd visszatértek az egyetemre. Kevesen tudták, hogy az egyetemisták gyűlésének hírére a rendőrségen már 22-én éjfélkor összetartást rendeltek el, amelynek részeként Katona Sándor rendőrkapitány az egyetemi kollégiumok környékének megkülönböztetett figyelemmel kísérésére utasította beosztottait. A kapitányságon állandó ügyeletet állítottak fel, tájékoztató járőröket küldtek ki az Erzsébet-kertben álló SOTEX kultúrházhoz.⁵³⁽⁵³⁾ Másnap már készültséget rendeltek és a 48-as határórlaktanyában is riadóztatták az állományt. Az egyetemisták este az „Örtüzek” elnevezésű emlékművön gyűjtött tűz mellett elénekelték a Himnuszt és a Szózatot, majd a MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságának tagja, Molnár Géza emlékbeszédet olvasott fel az első világháború utáni nyugat-magyarországi harcokban elesett két soproni főiskolai hallgatóról.⁵⁴⁽⁵⁴⁾

A Soproni MEFESZ követelései!

1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról a békeszerződés határozatai alapján.
2. A MDP-ben alulról felfelé titkos alapon új alap, közép- és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a Pártszövetséget, választanak új Központi Vezetőséget.
3. A Kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a sztálinista-rákosi-korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.
4. Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnégyében. Rákosi Mátyást, aki első fokon felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretételéért, hozzák haza és állítsák a nép ítélőszéke elé.
5. Általános egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új Nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájkjogának biztosítását.
6. Követeljük a magyar, szovjet és jugoszláv politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálatát és új rendezését, a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás befolyéiba való be nem avatkozás alapján.
7. Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését szakemberek bevonásával. Vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló egész Népgazdasági rendszerünket, a hazai adósságoknak és magyar népiünk létérdekeinek szemelött tartásával.
8. Hozzák nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket, a soha ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyitl és őszinte tárgyalást követelünk, az ország uránérc-készleteiről, kiaknációsiról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világgiaári áru, nemis valutáért, Magyar-ország szabadon értékesíthesse.
9. Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, munkások és értelmiség bércöveteléseinek sürgős és alapvető rendezését. Követeljük a munkások létminimumának megállapítását.
10. Követeljük a beszolgáltatási rendszer új alapokra fektetését és a termények ökszerű felhasználását. Követeljük az egyéniileg gazdálkodó parasztlak egyenrangú támogatását.
11. Követeljük az összes politikai és gazdasági perelének független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlansól elítéltek szabadonbocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunósáa kiharcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, bebecérlve a határon kívül elítélt foglyokat is.
12. Teljes véleményi-, szólás- és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk és a MEFESZ szervezet számára nagy példányszámú új napilapot. Követeljük a meglévő káderanyag nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.
13. Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai nyomás jelképe, a már elhívtelt Sztálin szobor helyébe az 1848–49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.
14. A meglévő, magyar népek idegen címer helyett kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar hősvédségnek a nemzeti hagyományokhoz méltó új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15. és október 6. nemzeti ünnep és munkássáimeti nap legyen.
15. Az egyetemi ifjúság a munkássággal és parasztsággal karöltve, egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és városi munkássággal és fiatalokkal, lengyel nemzeti függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.
16. Tiltakozunk az állampódelmi hatóság foglveres beavatkozása ellen.

A Magyar Ifjúság

Pl. : Soproni Ifjúsági MEFESZ Hírlap

Dr. Szovjet Nemzet, Sopron - 6. - Képes Hír

261A soproni MEFESZ követelései. Soproni Levéltár

262A 23-24-i emlékműkoszorúzások az 1956-os soproni diákmozgalmak identitásteremtő kísérleteit is illusztrálják. Az első gesztus (a szabadságharcos emlékmű felkeresése) – az országos folyamatokkal teljes összhangban – az 1848-as hagyományokhoz való kötődést, a polgári demokratikus gyökerekhez nyúló legitimációs törekvést jelképezte. Nem hagyva figyelmen kívül a kérdés aktuálpolitikai vonatkozásait, ezzel összecsengő módon használták ki a hallgatók a lengyel-magyar történelmi szolidaritásban rejlő szimbolikus erőt az „Együtt a lengyelekkel” feliratú transzparens felvonultatásával. Az 1921-es nyugat-magyarországi felkelőharcok hősei előtti tisztelgés ugyanakkor sajátos, önálló arculatot kölcsönzött a soproni diákforradalomnak. A gesztus nem csupán a hazafiasságra utalt, hanem a megszakadt főiskolai hagyományok iránti elkötelezettséget, a múlttal való szellemi jogfolytonosság helyreállítását is hivatott volt demonstrálni. Nem tudjuk, mennyire volt tudatos, ám a lépés alkalmas volt egyfajta lokális legitimáció megteremtésére, a város iránt érzett hűség és felelősségérzet kinyilvánítására is, melynek meglétére a következő napok – allegóriáktól mentesen – gyakorlati bizonyítékot szolgáltattak.

A hallgatók az emlékmű felkeresése után visszatértek a diákotthonokba, ahol mindenkit megdöbbenett Gerő Ernő beszéde. Miután telefonon értesültek a harcok kirobbanásáról, a MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságának kérésére Hortobágyi János megyei titkár, Szabadszki Károly az MDP Központi Vezetőségének politikai munkatársa és Kertész István az egyetem Marxizmus-Leninizmus Tanszékének oktatója megjelent a Dimitrov téri diákotthonban, hogy tárgyaljanak a kialakult helyzetről.⁵⁵⁽⁵⁵⁾ (A hatalom képviselői a soproni pártbizottságon tartott értekezletről a beszéd tartalmának ismeretében mentek át, ahol azt megelőzően a rendőrkapitánnyal tanácskoztak a diákok követeléseinek következményeiről.) Az események hatására a MEFESZ még aznap este átvette a kollégium portaszolgálatát és telefonügyeletet állítottak fel, amelyen keresztül tartották a kapcsolatot a többi egyetemmel, szereztek információkat a valós helyzetről. Elhatározták, hogy együtt tartják a hallgatókat, mert elleneztek a diákok részvételét az esetleges városi tömegmegmozdulásokon.⁵⁶⁽⁵⁶⁾ Arról is döntöttek, hogy párbeszédet folytatnak a hatalom és az egyetem vezetőivel.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 249 Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban2 / Kettős hatalom? A diákok és a város forradalmi szerveinek kapcsolata 1956. október 24-től

Kettős hatalom? A diákok és a város forradalmi szerveinek kapcsolata 1956. október 24-től

1956. október 24. hajnalán az MDP városi pártbizottsága ülést tartott, amelyen részt vett a város valamennyi alapszervezetének titkára. Ezen a megbeszélésen ismertették a budapesti eseményeket. A városi párttitkár utasította a jelenlévőket – köztük az egyetem katonai tanszékének jelenlévő képviselőjét –, hogy a birtokukban lévő fegyvereket helyezték biztonságba, nehogy azok illetéktelen kezekbe kerüljenek.⁵⁷⁽⁵⁷⁾ A sebtében összehívott ülés *ad hoc* jellege arra utal, hogy a párt illetékeseit teljesen felkészületlenül érték a felgyorsult események. Ismerve az egyetemi diákmozgalmak október közepe óta folyamatos élénkülését, meglepő, hogy az egyetemi katonai tanszék⁵⁸⁽⁵⁸⁾ parancsnoka, Simon őrnagy éppen szabadságát töltötte. A tanszék tisztjeit még 263 szintén az éjszaka folyamán értesítették az eseményekről, utasítva őket arra, hogy az esetleges provokációkat elkerülendő, civil ruhában jelenjenek meg másnap az egyetemen, a szabadságát megszakító Simon azonban kiosztotta a fegyvereket és parancsot adott rá, hogy mindenki öltözzön ismét egyenruhába.⁵⁹⁽⁵⁹⁾

Az egyetem katonai tanszékének október 24-én – mintegy másfél hónapra – minden kapcsolata megszakadt a Honvédelmi Minisztérium illetékes szerveivel. Tájékozódni rádión keresztül próbáltak, ám az ott elhangzott – sokszor egymásnak ellentmondó – hírek és a katonai vezetés bizonytalankodása gyakorlatilag működésképtelenné tette a szervezetet. A parancsnok – a kaotikus helyzetet érzékelve – végül lezáratta a tanszéket, és a beosztottakat hazaküldte.⁶⁰⁽⁶⁰⁾ Hasonlóan nagy volt a tanácstalanság a városban működő fegyveres alakulatok vezetésének körében is.⁶¹⁽⁶¹⁾

A pártbizottság reggel 7 órára összehívta az Erdőmérnöki Főiskola, a Bánya- és Földmérőmérnöki Kar vezetőit, valamint a MEFESZ képviselőit. Arra kérték a MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságát, hogy az intézményvezetők beleegyezése nélkül ne hozzanak határozatot, és hogy a hallgatók vegyék ki részüket a rend fenntartásából. Megállapodtak abban is, hogy a főiskola, valamint az egyetemi karok vezetői a MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságával együtt felelősséget vállalnak az általuk vezetett intézeten belül történekmért, nem engedélyezik illetéktelen személyeknek az egyetem területére való belépését, és folytatják az oktatást.⁶²⁽⁶²⁾ Ugyanezen a napon még délelőtt a dékáni hivatal tanácsstermében a MEFESZ vezetői az egyetem vezetésével külön is tanácskoztak. A megbeszélésen elhatározták, hogy a kihirdetett statáriumra és a gyülekezési tilalomra való tekintettel karszalagos,

fegyvertelen egyetemi őrsgéget állítanak fel, amely megakadályozza az egyetem által nem támogatott demonstrációkon való részvételt és alkalmas egy esetlegesen kívülről érkező provokáció visszaverésére is. A diákok az egyetemen, a kerítésen belül az épület védelmére védelmi vonalat építettek ki, így sikerült is megakadályozniuk a bányászhallgatók tervezett kivonulását.⁶³⁽⁶³⁾

A tanítás aznap még folyt, a soproni üzemek egy ideig zavartalanul működtek. Az utcákra telepített hangszórók ugyanakkor közvetítették a budapesti híreket, aminek hatására a városban bizonyos fokú pánikhangulat lett úrrá az embereken, és felvásárlási láz vette kezdetét. Lassan az üzemek is abbahagyták a munkát, és az utcákon nőtt a tömeg.⁶⁴⁽⁶⁴⁾A pesti események hírére 14 órakor a hallgatók egy szervezett csoportja a Széchenyi térre vonult, hogy megkoszorúzzák a névadónak a városközpontban lévő szobrát. Az egyetemen és a diákokthozokban kitűzték a nemzeti lobogót. Egyes források szerint a nap folyamán és a következő 24 órában a városi és járási pártbizottság, a rendőrség és a járási hadkiegészítő parancsnokság épülete előtt megjelenő tömegben egyetemisták is voltak, akiket erőszak alkalmazása nélkül oszlatott fel a karhatalom.⁶⁵⁽⁶⁵⁾

264A forradalom első óráiban még jól működő pártbizottsági és MEFESZ együttműködés hamarosan meglazult. Bár a későbbi hivatalos források a diákszervezet „ellenforradalmi jellegű” propagandatevékenységével, egy „illegális bizottság” megszervezésével, a munkások sztrájkra való buzdításával magyarázták a bizalmatlanság kialakulását,⁶⁶⁽⁶⁶⁾ alighanem másról volt szó. A fővárosból érkező hírek hatására a városi párt- és állami vezetés befolyása az események alakulására fokozatosan csökkent, a rendőrségen és az államhatalmi szervek tagjain bizonytalanság lett úrrá, a közigazgatás már nem tudott megfelelni mindennapi feladatainak. A volt hatalmi szervek működésképtelensége következtében a városban kezdett megbénulni az élet, a rend felbomlóban volt. (Ezt az is jelzi, hogy fokozatosan erősödni és terjedni kezdett a helyi sztrájkmozgalom, az üzemek, hivatalok részleges munkabeszüntetése.) Egyidejűleg az egyetemi diákszervezetek – pontosan felmérve saját jelentőségüket – mind magabiztosabban vették a kezükbe a mindennapi ügyek koordinálását. Ez nem csupán a már súlyukat vesztett volt hatalmi szervekkel kialakított kapcsolatot mérgesítette el, hanem – mint látni fogjuk – a városban újonnan megalakuló forradalmi testületekkel kibomló kapcsolatokra is rányomta a bélyegét. E folyamat kezdetén azonban az államigazgatási szervek dezorganizáltsága miatt joggal értékelődött fel a – MEFESZ vezette – szervezett ifjúság szerepe, és a csődöt mondó közigazgatás funkcióit – meglehetősen gyorsan – „rivális” nélkül voltak kénytelenek átvenni az egyetemi ifjúság diákszervezetei. Kezdetől fogva az egyetemi karok és a főiskola hallgatói fogadták a külföldről érkező segélyeket, csomagolták át, tárolták és szervezték azok elszállítását. A diákok pótolták a leálló üzemek munkaerőhiányát, a közüzemek munkaerőszükségletét, hamarosan átvették a közellátás szervezését és felügyeletét, a közigazgatás irányítását, részt vettek a közrend fenntartásában.⁶⁷⁽⁶⁷⁾

A közfeladatok ellátása azonban nem volt zökkenőmentes. Bár a MEFESZ tagjai már 23-án közreműködtek a rend fenntartásában és biztosították a legalapvetőbb közszükségleti cikkek (elsősorban a kenyér) termelését, a tennivalókra felkészületlen diákság nehezen tudott megbirkózni a feladattal, s fegyverek híján a rendet is képtelen volt egymaga fenntartani. A leghatékonyabb együttműködést a karhatalommal sikerült kialakítani. A diákok október 24-én a rendőrség vezetőivel kötött megállapodásnak megfelelően, mint karszalagos segédrendőrök vettek részt a rendfenntartásban. A rendőrség kompromisszumképeségének számos magyarázata lehet. A skála az egyéni felelősségértől a teljes cselekvésképtelenségig és félelemig terjed.

Az október 26-án történtek segítenek tisztábban látni a szervezet helyzetét. Az autógyári fiatalok kezdeményezésére indított erőszakos megmozdulások sikere bebizonyította a karhatalmi-rendőri erők tehetetlenségét és a pártvezetés gyengeségét. Korábban a hallgatók (akkor még fegyvertelen) rendfenntartó szolgálatot vállaló tagjainak segítségével tudták megfelelően kordában tartani az utcákon és az üzemek előtt gyülekező főként fiatal munkások csoportosulásait, de a több száz fős tömeg

akarataival ők sem tudtak sikeresen szembeszállni.⁶⁸⁽⁶⁸⁾ A Várkerületen állt szovjet emlékmű ledöntését és Kellner Sándor⁶⁹⁽⁶⁹⁾ szobrának lerombolását – amit a MEFESZ is ellenzett, és az egyetemi-főiskolai diákság sem vett részt benne – a fegyvertelen egyetemisták ²⁶⁵már nem voltak képesek megakadályozni. A városi lakosság nagy része előtt addig főiskolai-egyetemi belügynek látszó diákmozgalom⁷⁰⁽⁷⁰⁾ határozottan és látványosan túllépett az intézmény falain. Ezt bevezették ugyan a napokban elkezdődött csillagleverések,⁷¹⁽⁷¹⁾ ám a hatalom szimbolikus és valódi összeomlása a szovjet emlékmű október 26-i ledöntésével esett egybe. Ez volt az a gesztus, mely Sopronban – a budapesti Sztálin szobor lerombolásához hasonlóan – kataraktikussá emelte és – sokakban a megmásíthatatlanság látszatát is keltve – láthatóvá tette az eseményeket.⁷²⁽⁷²⁾

A várkerületi szovjet emlékmű ledöntése. Soproni Múzeum fotótára

²⁶⁶Nem véletlen, hogy a tüntetés után – a közben köztudomásúvá vált győri felhívás hatására is⁷³⁽⁷³⁾ – a legtöbb soproni üzemben leállt a munka, a Pamutfonógyárban a MEFESZ-bizottság utasítására hagyták abba a termelést. A szobrok ledöntése után a diákok képviselői az egyetemre áthívtak

rendőrségi vezetőkkel: Katona Sándor rendőrkapitánnyal, Dér Ferenc ÁVH-s századossal, valamint Géczi határőr őrnaggyal megállapodást kötöttek, hogy a hallgatók szervezeten is bekapcsolódnak a rend fenntartásába. 15 diákot osztottak be éjszakai szolgálatra, akik együtt járőröztek a határőrökkel, rendőrökkel. Részükre másnap a MÖHOSZ készletéből 4-4 lőszerrel együtt karabélyokat adtak át. A rendőrségen ettől a naptól fogva állandóan egy MEFESZ-csoport tartózkodott.⁷⁴⁽⁷⁴⁾ A határállomásokon megkezdődött a diákok szolgálatba állítása, a határőrség megerősítése.

A karhatalmi erők kapitulációja kész ténynek mutatkozott. Október 27-én már keresték a városban az ÁVH bujkáló és a határ felé menekülni szándékozó tagjait. Aznap egy csoport letartóztatta a városi DISZ titkárát is, akit azonban a diákok kiszabadítottak.⁷⁵⁽⁷⁵⁾ Ezek után a MEFESZ vezetése úgy döntött, hogy az atrocitások elkerülése érdekében lefegyverzi az államvédelemi tiszteket, a felosztatot testület tisztjeit 28-án a rendőrség helyezte védőőrizetbe.

Annak ellenére, hogy a városban határőrség, kiegészítő parancsnokság és – bár pusztán formailag – katonai tanszék is működött, 27-én civil vezetőkkel és beosztottakkal az egyetemen alakult meg a forradalmi katonai tanács.⁷⁶⁽⁷⁶⁾ (A határőrség és a kiegészítő parancsnokság csak később csatlakozott a tanács munkájához) A MEFESZ Katonai csoportja illetve a szintén megszerveződő nemzetőrség Nagy Imre felhívására látott hozzá egyetemi zászlóalj megszervezéséhez. Fontos feladatuk volt, hogy vegyék fel a kapcsolatot az elérhető katonai alakulatokkal (határőrség, fertői tüzerek), járuljanak hozzá a közrend fenntartásához, és vegyenek részt a fontosabb objektumok biztosításában. (Később külön őrségi csoport alakult, amelyet a közművekhez, hidakhoz vezényeltek, azok őrzésére.)⁷⁷⁽⁷⁷⁾

A katonai csoport vezetője Hun Béla és Perlaki Ferenc volt. Hunt azonban később leváltották – saját bevallása szerint azért, mert ragaszkodott hozzá, hogy csak az egyetemisták kapjanak fegyvert. Perlakit szintén visszahívták a csoport éléről, mert az egységes egyetemi zászlóalj megszervezése elhúzódott. A folyamatos változások, nehezen követhető mozgások mögött azonban minden bizonnyal személyi villongások, ellentétek állhattak. Hun „leváltása” után Baranyai József adjunktus és Buda György vezette a csoportot.⁷⁸⁽⁷⁸⁾ Buda irányítása alatt utóbb nemcsak egyetemisták, hanem az egyetemen kívüliek – köztük az előző rendszerben szerepet játszott tisztek (Buda mellett Gáspár és Molnár István volt főhadnagyok és Gasztonyi Miklós őrnagy)⁷⁹⁽⁷⁹⁾ – is fegyverhez jutottak. Feltűnésük nem csupán az egyetemistáknak lehetett kényelmetlen, **267**hanem alkalmas volt a diplomáciai feszültségek kiéleződésére a magyar kormány és az 1955 májusa óta semleges Ausztria között.⁸⁰⁽⁸⁰⁾ Bár a volt tisztek több akciót vezettek, cselekvőképességük valószínűleg meghaladta a számukat. Buda és Gáspár végezte a nemzetőrség szervezését a városban. Tevékenységüket esetlegesség, szervezetlenség, egyéni akciók jellemezték. D-csoportnak nevezett, főleg letartóztatásokat végző egységüknek sok városi – elsősorban szakmunkás – tagja volt.⁸¹⁽⁸¹⁾ A városi fiatalok egyébként nehezen tudtak az egyetemi fegyveres csoportokhoz csatlakozni, mert a diákok igyekeztek saját kezükben tartani a fegyvereket és segítségükkel a város ellenőrzését.⁸²⁽⁸²⁾

A MEFESZ vezetőségének egy része az általuk vezetett akciókat fenntartással kezelte, és mivel többször indokolatlan, vagy politikailag hibás lépéseket követtek el, igyekeztek függetleníteni magukat tőlük. (Gáspár például a határőrségen lefegyverezte a tiszteket, azzal a szándékkal, hogy le is tartóztatassa őket. Az egyetemistáknak – Baranyai és Hun vezetésével – illetve a városi tanács küldötteinek személyesen kellett beavatkozniuk, megnyugtatta a határőröket, hogy az akció nem a MEFESZ-től indult ki.) A MEFESZ vezérkarában feltehetőleg megoszlottak a vélemények a tekintetben, hogy nélkülözhetik-e a „civiliek” támogatását és hogy utóbbiakat ellássák-e fegyverrel. A letartóztatások irányítóit és végrehajtóit a diákok hamarosan eltávolították az egyetem területéről, hogy a MEFESZ további kompromittálásának elejét vegyék. Határozottan tiltakoztak az ellen, hogy a „D-csoport” tagjai a hallgatói szervezet nevében végeznek letartóztatásokat és kiutasították a csoport

tagjait az egyetem területéről. Utóbbiak ezután az Alsólóver utcai volt ÁVH-s házba költöztek. ⁸³⁽⁸³⁾

Az diákszervezet csúcsszerveként működő ún. Elvi Bizottság azonban csak az egyetemista zászlóalj első századának felállítása után látta elérkezettnek az időt arra, hogy minden egyetemistát és civilt, aki nem volt tagja a zászlóaljnak, lefegyverezzenek. (Ez a lépés természetesen nemcsak a kívülről beférkőzötték kizorítását szolgálta, hanem azt a célt is, hogy a fegyverrel rendelkező hallgatókat képesek legyenek egységesen összefogni, és irányítani.)

Az Erdőmérnöki Főiskola Tanácsa október 27-én este ülést tartott, amelyen részt vettek a Bánya- és Földmérőmérnöki Kar oktatói is. A Roller Kálmán igazgató vezetésével megtartott egyesített tanácsülés egyhangúan állást foglalt amellett, hogy szükségesnek tartják a Sopronban székelő felsőoktatási intézmények Soproni Műszaki Egyetem néven történő egyesítését. Az Egyetemi Tanács még aznap kiadta „A Soproni Egyetem karai állást foglalnak népünk szabadságharcának szent ügyében” című dokumentumát, amely az egyetemmel kapcsolatos követelések mellett jóval szélesebb ²⁶⁸körű hallgatói és oktatói kiállásról tanúskodik. Ebben a szovjet csapatok azonnali visszavonásán és a vérontás megakadályozásán túl sürgették az emberi szabadságjogok biztosítását, a demokratikus viszonyok megteremtését, a legfelső pártvezetés felelősségre vonását, a politikai és gazdasági perek felülvizsgálatát, az elítéltek rehabilitálását és az ÁVH megszüntetését. Elvárták egyenrangú viszony kialakítását a Szovjetunióval. Utóbbival összefüggésben a külgazdasági kapcsolatok felülvizsgálatát, a külkereskedelmi szerződések nyilvánosságra hozatalát is szorgalmazták. Az állásfoglalás tartalmazta a parasztpolitika felülvizsgálatát, a beszolgáltatás fokozatos megszüntetését, az iparban alkalmazott normarendszer revízióját és a bérek emelésének óhaját. A dokumentum a nemzeti hagyományoknak megfelelő intézkedéseket (többek között a Kossuth-címer visszaállítását, március 15. és október 23. (!) nemzeti ünneppé nyilvánítását) is elvárt a kormánytól. ⁸⁴⁽⁸⁴⁾

Időközben a megye községeiben a járási tanácson és a városban is rendre alakultak a forradalom hatalmi szervei. A MEFESZ kezdeményezésére már október 26-án megalakult a soproni járási nemzeti tanács. Október 26-án éjszaka fél 11 körül a Városi Tanács, Bognár Dezső elnökkel az élen, megbeszélést tartott. A tanácskozáson úgy döntöttek, hogy felveszik a kapcsolatot a soproni egyetemi parlamenttel. 27-én a kora reggeli órákban Füzi Gyula és még 6 tanácsi dolgozó (köztük Lajosbányai István, Steiner Gergely, Koloszar József dr.) elmentek az egyetemre, ahol a diákparlament vezetőjével találkoztak. A megbeszéléseken elhangzott, hogy a Járási Tanács is közeledni próbál az egyetemistákhoz. Füzi kérte, hogy küldjenek felfegyverzett hallgatókat a Tanács épületének megvédésére. Lajosbányai és Steiner azt a javaslatot tették, hogy a járás községeiben is szervezzék meg a tanácsok védelmét. Kérték továbbá, hogy a községekbe is küldjenek ki egyetemistákat. Ezt követően a délelőtti órákban, Bérczes Antal telefonon keresztül összehívta a Járási Tanács dolgozóit a nagyterembe egy gyűlésre. Az összejövetelen – amelyen két egyetemista vett részt – Bérczest választották elnökké, aki kijelentette, hogy a Járási Tanácson belül is meg kell alakítani a Nemzeti Tanácsot, hogy a SOTEX gyár kultúrtermébe, 27-én délre meghirdetett Városi Nemzeti Tanács választáson részt vegyen, és képviselje a járás érdekeit. Az öt tagból álló testület élére Szerdahelyi Ödön főagronómust választották. A Tanács elnökhelyettese Bérczes Antal volt MDP-tag lett. A Járási Nemzeti Tanács további tagjai a következő személyek lettek: Steiner Gergely, Horváth Béla, Gyopár János, Háring István. (A tagok az egyetemistáktól kaptak egy-egy igazolványt, amellyel részt vehettek a SOTEX kultúrtermében tartott gyűlésen).

A nemzeti tanács első intézkedései arra irányultak, hogy a politikai megbízhatóságuk okán az apparátusban helyet foglaló munkáskadereket eltávolítsák. Így került sor a két elnökhelyettesnek, a mezőgazdasági, igazgatási és oktatási osztály vezetőjének menesztésére. ⁸⁵⁽⁸⁵⁾ A Járási Nemzeti Tanács igyekezett ösztönözni a községi nemzeti tanácsok megalakulását. Ennek eredményeképp, illetve a MEFESZ ráhatására október 27-28-án Szakonyban, Nagycenken, Újkéren, Ebergőcön, Nagylózsón,

Hegykőn, Hidegségen, Undon, Pinnyén, Völcsejen, Fertőrákoson, Fertőhomokon, Sopronharpácson, Peresztegen és Lövön hoztak létre nemzeti tanácsokat.⁸⁶⁽⁸⁶⁾ Volt azonban, ahol az események ²⁶⁹sajátosan eltérő módon, mindenfajta szervezettséget nélkülözve alakultak. Spontán akciók indultak például bizonyos dokumentumok – pl. begyűjtési papírok – megsemmisítésére.⁸⁷⁽⁸⁷⁾ Balfon állítólag a helyi gazdák megalakították a MEFESZ-t.⁸⁸⁽⁸⁸⁾ Röjtökmuzsajon tragikomikus körülmények közepette bírót és jegyzőt választottak, miközben a közigazgatás ügyeit továbbra is a régi tanácsi apparátus végezte.⁸⁹⁽⁸⁹⁾ Ez természetesen nem volt egyedülálló jelenség. A falvak egy részében a korábbi tanácsok végrehajtó bizottságai alakultak át nemzeti tanácsokká, ami az esetek többségében egyszerű névváltoztatásban merült ki. Ezeken a helyeken a községirányítás folyamatos volt, s a folyamatosság november 4-i után is fennmaradt.

A MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságának kezdeményezésére⁹⁰⁽⁹⁰⁾ a Sopronban levő üzemek, hivatalok, hatóságok időközben megalakult munkástanácsai október 27-én elküldték képviselőiket a SOTEX kultúrházban tartandó Ideiglenes Nemzeti Tanács megválasztására, ahol körülbelül 4-500 (más források szerint 1500⁹¹⁽⁹¹⁾) küldött gyűlt össze. A városi tanács – a MEFESZ felhívására – öt képviselővel, köztük a Budapesten tartózkodó Bognár Dezső tanácselnök távollétében Szkárosi Sándor elnökhelyetessel delegálta magát a rendezvényre. A delegátusok előtt nem volt teljesen világos a tanácskozás célja. Küldetésüket először érdekképviseleti feladatnak fogták föl és a küldő intézmények dolgozóinak összegyűjtött véleményét kívánták megjeleníteni.⁹²⁽⁹²⁾ A gyűlés munkáját mindvégig a MEFESZ irányította és a szervezet nevében Hun Béla vezette le.

Az MEFESZ Intézőbizottsága a Nemzeti Tanács feladatának tekintette a tanácsi apparátus munkájának segítségét, a város rendjének és nyugalmanak biztosítását, a közellátás irányítását. Az egyetemisták javaslatára választottak a jelenlévők egy szűkebb bizottságot, hogy így kevesebb létszámmal, gyorsabban tudjanak különböző ügyekben dönteni. Ekkor már csak mintegy 25 fő maradt a kultúrteremben. A szűkebb körű értekezleten több felszólalás elhangzott, de érdemben konkrét határozat nem született. Az Ideiglenes Tanácsban az Erdőmérnöki Főiskolát és az egyetemi karokat Sébor János és Gyulai Zoltán egyetemi tanárok képviselték.⁹³⁽⁹³⁾ A Járási Tanács küldöttei Steiner Gergelyt javasolták a szűkebb testületbe. Az Ideiglenes Nemzeti Tanács megválasztotta elnökét, Takáts Endre levéltár-igazgató személyében,⁹⁴⁽⁹⁴⁾ mellé pedig kiválasztotta azokat a személyeket, akikre a város vezetését rábízta. Heves vitát váltott ki, amikor az egyik fölszólaló javaslatot tett a „köztisztelőben álló” Bognár tanácselnöknek a testületbe való megválasztására. Az ötlet ellen számosan tiltakoztak, elutasítva, hogy az „elnyomó rendszer” képviselőjének a vezetésben helyet adjanak.⁹⁵⁽⁹⁵⁾ ²⁷⁰A végül megválasztott tíz fős testület a továbbiakban mint városi Ideiglenes Nemzeti Tanács Intéző Bizottsága (INTIB) működött.⁹⁶⁽⁹⁶⁾

Aznap a Széchenyi téren tömeg gyűlt össze, hogy a pesti forradalomnak segítséget nyújtson és fegyvert kapjon a kezébe. A gyülekezést felfegyverzett egyetemisták és középiskolások oszlatták föl.

A soproni Ideiglenes Nemzeti Tanács Intéző Bizottsága másnap, október 28-án, a városi tanács nagytermében megtartotta első ülését, ahol a tagok felosztották egymás között a feladatköröket. A bizottság elnöke Takáts Endre lett. Az ülésen szóba került, hogy Bognár Dezső is legyen a testület tagja, ám a volt tanácselnököt az esti órákig nem sikerült elérni. Mint kiderült: őt – a pártbizottság több munkatársával együtt – addigra letartóztatták. Bognárt és társait a pártbizottság épületében a MEFESZ néhány aktivistája tartotta fogva, míg a Nemzeti Tanács ülésén jelen lévő Gyulai Zoltán professzor közbenjárására még aznap szabadon bocsátották.⁹⁷⁽⁹⁷⁾ A Tanács október 29-i ülése során is kísérletet tett Bognár beválasztására. A megbeszélésen jelen lévő MEFESZ-küldött, Lencsés Imre, nem emelt kifogást a lépés ellen, elismerve a volt VB elnök érdemeit, ám a szavazáskor az egyetemista képviselők vétőt emeltek a kommunista funkcionárius megbízása ellen.⁹⁸⁽⁹⁸⁾ A két eset nem egyszerűen

kommunikációs zavart jelez, hanem egyértelműen utal a MEFESZ és a Nemzeti Tanács közötti elvi és hatásköri nézetkülönbségekre. Bár a tanács vezetője későbbi kihallgatásainak jegyzőkönyveiből jól kivehető a MEFESZ-től való tudatos elhatárolódás szándéka, a feltalálható kevés korabeli forrás arra utal, hogy az egyetemi és a városi forradalmi szervezetek között valóban nem volt feszültségmentes az együttműködés. Hatásköri eltérések mellett a tanács sérelmezte, hogy a diákság nem akarja kiadni kezéből a politikai vezetést, a település életének irányítását. A MEFESZ és az INTIB között október 31-én létrejött megállapodás szerint az egyetemisták a közigazgatáson kívül minden más terület irányítását fenn kívánták tartani maguknak.⁹⁹⁽⁹⁹⁾

A Nemzeti Tanács illetve annak Ideiglenes Intéző Bizottsága – a város életének fenntartása érdekében – legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy biztosítsa a közigazgatás működésének folyamatosságát. A Bizottság gyakorlatilag az egykori tanács Végrehajtó Bizottságának funkcióit gyakorolta. A tanácsi apparátus egyelőre teljes létszámban a helyén maradt, az osztályok vezetőitől azonban megvonták az aláírási jogot, amit ezután az egyes közigazgatási osztályok élére delegált „tanácsi megbízottak” gyakoroltak. Őket egyúttal ellátták azzal a feladattal, hogy ellenőrizzék az illetékes szakigazgatási szerv munkáját, és arról rendszeresen számoljanak be a Nemzeti Tanácsnak. A megbízottak végső soron közvetítő szerepet töltek be a forradalom és a szakigazgatás (a volt tanácsi apparátus) szervei között. Az igazgatási teendőket Baranyai Lászlót¹⁰⁰⁽¹⁰⁰⁾ bízták meg, a közellátás és kereskedelmi ügyeket Stark Gusztáv felügyelete alá helyezték, Mohácsy Zoltán főmérnököt a városgazdálkodási teendővel,²⁷¹ Németh Lajost az ipari üzemek ügyeivel, Peéry Rezsőt¹⁰¹⁽¹⁰¹⁾ az oktatásügy és a sajtóügyek intézésével bízták meg.¹⁰²⁽¹⁰²⁾ A Nemzeti Tanács vezetése a legközelebbi – szokások szerint hétfőn tartott – értekezleten, október 29-én jelentette be a közigazgatási dolgozóknak, hogy az új hatalom változatlanul igényt tart a munkájukra. A következő napokban a Nemzeti Tanács Ideiglenes Intéző Bizottsága mégis megvált a volt városi tanács több – párttag – tisztviselőjétől. Ezeket – fizetésük további folyósítása mellett – eltávolították a hivatalból. Távozásukat az tette sürgetővé, hogy néhányukkal (többek között a tanács volt elnökhelyettesével, az államosításokat irányító funkcionáriusokkal, illetve a káderosztály vezetőjével¹⁰³⁽¹⁰³⁾) szemben lincshangulat alakult ki. A bizottság vezetése ideiglenes vagy végleges elbocsátásukkal személyüket és a városházát is meg kívánta óvni az atrocitásoktól.¹⁰⁴⁽¹⁰⁴⁾

Az osztályok élére kijelölt megbízottak a valóságban nem voltak képesek érdemi munkát végezni. Az események sodrában nem tudtak folyamatosan a rájuk bízott osztályokon tartózkodni. A napi rendszerességre tervezett tanácsi beszámolók is rendre elmaradtak, csupán 2-3 alkalommal került sor ilyenekre. A Nemzeti Tanács ilyen formán légüres térbe került, a közigazgatás problémáiról nem értesült, annak működését nem tudta szervezni, irányítani.¹⁰⁵⁽¹⁰⁵⁾

A Nemzeti Tanács tagjai a szervezet alakuló ülésén szereztek tudomást arról, hogy a kőhidai fegyházban börtönlázadásra került sor. Az intézmény parancsnoka – hogy a börtönben kialakuló feszültségnek elejét vegye – mozi előadást szervezett a raboknak. A parancsnok ezt követően elhagyta a börtönt, ahol távollétében az elítéltek kitörést kíséreltek meg. Miközben a mintegy 600 rabot megpróbálták visszakényszeríteni celláikba, tüzet nyitottak rájuk. Az incidens során két halott és több sebesült maradt a helyszínen. Az éppen ülésező Nemzeti Tanács vezetősége azonnal intézkedett, és az Intéző Bizottság tagját, Baranyai Lászlót kiküldte a börtönbe közvetítőnek, egyben utasította a határőrség parancsnokát, hogy küldjön erősítést a kőhidai őrségnek. A lázadás elfojtásában így a kivezényelt mintegy 40 főnyi, jól felfegyverzett határőr is közreműködött.¹⁰⁶⁽¹⁰⁶⁾ A helyzet azonban csak nehezen konszolidálódott. Baranyait a rabok elfogták és túszként fogva tartották.¹⁰⁷⁽¹⁰⁷⁾ Lecsillapításuk érdekében a Nemzeti Tanács beadvánnyal fordult a megyei ügyészséghez, hogy a kőhidai börtönben büntetését töltő három elítélt ügyét vizsgálja felül és soron kívül döntsön. A városi Nemzeti Tanács a politikai foglyokat és a közellátási bűncselekmény miatt elítélteket (8 + 5, más

források szerint 6 főt) szabadon bocsátotta.¹⁰⁸⁽¹⁰⁸⁾

Mideközben a főiskolai és egyetemi hallgatók és a tanárok körében egyre hatékonyabb szervezőmunka folyt. Október 28-án az egyetem épületében létrejött a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa. Ugyanaznap a MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottságát ²⁷²újjáavasztották. A diákszékhelyen történt kiválasztás óta hiányos létszámmal (csak hat diák megválasztása történt meg) működő Intézőbizottság összetételét gyorsított ütemben megújították és kiegészítették. (Arra nem lehet fel forrás, hogy a MEFESZ vezető testülete valaha is elérte a tervezett 16-os keretszámot.) Az IB elnöke változatlanul Bujdosó Alpár maradt, az egyetemi oktatók továbbra sem lettek tagjai a diákok forradalmi csúcsvezetésének, de részt vettek annak munkájában. Az ügyek intézésére több bizottságot hoztak létre, de a munkamegosztást részletesen szabályozó ügyrend – feltehetően az idő rövidege miatt – nem készült el.

A mosonmagyaróvári vérengzést, valamint a sopronkőhidai rabok kitörési kísérletét követően napirendre került a pártvezetők személyi fegyvereinek és a városban fellelhető egyéb fegyvereknek (pl. vadászpuskáknak) a begyűjtése. Előbbire 28-án, a pártbizottság épületében a vezető funkcionáriusok ülésénél kihasználva, Katona Sándor rendőrkapitány közreműködésével, Benkő Géza, az ún. hírszerző csoport irányítója vezetésével került sor.¹⁰⁹⁽¹⁰⁹⁾ Ezek a preventív jellegű lépések azonban nem voltak elegendők. Nagyobb mennyiségű és hatékony fegyver megszerzése ügyében először Hun Béla folytatott – eredménytelen – tárgyalásokat Győri Nemzeti Tanács elnökével, Szigethi Attilával és Éliás rendőr őrnaggyal. Október 28-án a fegyverszerző csoport Baranyai (más források szerint Perlaki) vezetésével a fertői tüzérezred képviselőivel tárgyalt. Fegyvert ugyan ekkor sem kaptak, de azt az ígéretet igen, hogy segítenek a diákoknak, ha Sopront szovjet támadás érné. (Erre november 4-én került sor, amikor a MEFESZ küldötte felhívására kezelőszeméllyel együtt ágyúkat küldtek a soproniak megsegítésére.) A parancsnokság e mellett úgy döntött, hogy – információközvetítés céljából – összekötő tisztet delegál az egyetem katonai parancsnoksága mellé.¹¹⁰⁽¹¹⁰⁾ Ezt követően október 30-án Hun Béla vezetésével ismét egyetemista küldöttség érkezett Sopronkőhidára – ahol még tartott az elítéltek lázadása – hogy a tartalék fegyverzetből a felállítandó egyetemista zászlóalj részére kérjenek fegyvereket. (Erről onnan tudtak, hogy a kitörési kísérlet megfékezésékor tárgyaló egyetemisták tanúi voltak a börtön tartalék fegyverzetének a határőrlaktanyába való egyidejű átszállításának.) A fegyház parancsnoka önkéntes rendfenntartókat kért cserébe a rendelkezésükre bocsátott 50 db kispuskáért és a 20 db pisztolyért.¹¹¹⁽¹¹¹⁾ Némi fegyverhez jutottak ugyan a sopronkőhidai határőrség raktárkészletéből is, azonban nagyobb mennyiségű fegyvert csak a 32. pápai lövészadosztálytól sikerült megszerezniük. Moór Ferenc ezredes, hadosztályparancsnok engedélyével 3 tehergépkocsival az acsádi löszerraktárból a Soproni Egyetemre szállítottak 400 darab puskát, 100 darab géppisztolyt, 2 darab golyószórót, 1 darab géppuskát, 30-40 pisztolyt, 5000 darab kézigránátot és nagyobb mennyiségű lőszert.¹¹²⁽¹¹²⁾

A MEFESZ-bizottság elhatározta, hogy Ausztriából is szereznek fegyvereket. Az egyetem személygépkocsijával gyógyszer szállítás ürügyén egy háromtagú delegációt indítottak ²⁷³útnak Kismartonba (Eisenstadt). Amikor a felfegyverzett kis csapat osztrák területre ért, azonnal páncélozott autókkal közrefogták őket, és a vöröskeresztes segélyszolgálat főhadiszállására, Eisenstadtba kísérték. Am gyógyszerreken kívül mást nem sikerült a delegációnak megszereznie, ezért visszafordultak.¹¹³⁽¹¹³⁾

A katonai mellett az egyetemen alakult egy gazdasági csoport, amely a közéletet és a közüzemek működését kívánta segíteni. A gazdasági csoport kiegészült egy szállításért felelős részleggel, amely gondoskodott a csoport rendelkezésére bocsátott gépkocsik üzemanyaggal történő ellátásáról és a kocsik karbantartásáról. A gyakorlatban a csoport főleg a budapesti lakosság részére a vidékről felajánlott élelmiszereknek és a külföldről beérkezett vöröskeresztes szállítmányoknak a fővárosba juttatásával foglalkozott. A gazdasági és szállítási csoport 13 tagból állt, tanárokból és főiskolai diákokból vegyesen. A vezetőjük Herpay Imre főiskolai adjunktus volt, a tanárok közül Sebestyén

László adjunktus, Hreblay László tanársegéd és Kiss Jenő technikus segített a munkában. A hallgatók közül a szállítási részleghez voltak beosztva többek között Zádorlaci Stettner Miklós harmadéves földmérőhallgató, Farkas László harmadéves bányamérőhallgató és Szokodi László is.¹¹⁴⁽¹¹⁴⁾

A hallgatók az ún. üzemi csoporton keresztül tartották a kapcsolatot a város üzemivel, és képviselték a MEFESZ-t a munkástanácsot választó munkásgyűléseken. Október 29-től Roller Kálmán igazgató a főiskola részéről az üzemi csoporthoz beosztotta Farkas Vilmos és Kovács Illés docenseket, valamint Szabó István könyvtárost. A Bánya- és Földmérőmérnöki Kar három segédoktatót és két hallgatót delegált ebbe a csoportba.¹¹⁵⁽¹¹⁵⁾ Közreműködésükkel – MEFESZ küldötték jelenlétében – október 28-án az Épületasztalos Ipari Vállalatnál, november 1-jén a SOTEX-ben történtek meg a végleges munkástanácsválasztások. Az egyetemisták javaslatára gyárőrséget állítottak fel, kezdeményezésükre összeírták a határőrség megerősítésére jelentkező önkénteseket is.¹¹⁶⁽¹¹⁶⁾ Október 29-én a Sopron és Vidéke Körzeti Földművesszövetkezet is megválasztotta a munkástanácsot. Elfogadták a Győr-Sopron megyei Nemzeti Tanács követeléseit és kijelentették, hogy biztosítják az ellátást Sopronban és a földművesszövetkezet területén.¹¹⁷⁽¹¹⁷⁾

Október végén újraszerveződtek a politikai pártok. Elsőként a Kereszténydemokrata Néppárt és a Kisgazda Párt kezdte meg a működését, egyelőre igen szerény formában. A pártmunka megindulását ráadásul a Nemzeti Tanács sem nézte jó szemmel, nem tartva azt időszerűnek. Takáts Endre – visszaemlékezése szerint – október 29-én már felszólította a pártok nála megjelent képviselőit, hogy egy ideig hagyjanak fel a szervezéssel, mert a pártoskodás megbontaná a társadalom egységét és szembeállítaná egymással az embereket. A meggyőzés azonban csak részleges sikerrel járt, mert egy nappal később ismét jelentkeztek a kisgazdák képviselői és két újabb párt – a Szociáldemokrata és a Nemzeti Parasztpárt – küldöttei. Ezt követően Peéry Rezső egybehívta a pártok megbízottait és rávette őket, hogy tartózkodjanak a pártszervezéstől.¹¹⁸⁽¹¹⁸⁾ Erről ~~274~~három párt¹¹⁹⁽¹¹⁹⁾ közös nyilatkozatot is kiadott 30-án. Ezzel a kérdés végre nyugvópontra jutott. Október 31-én – Kádár János október 30-i rádióbeszéde nyomán¹²⁰⁽¹²⁰⁾ – Zárai Károly vezetésével megalakult az MSZMP.¹²¹⁽¹²¹⁾ Takáts Endre személyesen vett részt a párt alakuló megbeszélésén¹²²⁽¹²²⁾ és az ott kiadott nyilatkozatot továbbította a MEFESZ illetékeseinek. Több dokumentumból is arra lehet következtetni, hogy Takáts feltehetően valamiféle kiegyensúlyozó, közvetítő szerepet kívánt betölteni a forradalom radikális és mérsékeltbb szereplői, valamint a volt nomenklatura képviselői között, és hasonló szerepet szánt a nemzeti tanácsai intézőbizottságnak is. A határozott célokkal rendelkező egyetemista szervezet azonban nem volt megfelelő partner a kompromisszumkereső, egyensúlyozó manőverek végrehajtásában. Ezt a politikai attitűdöt megalkuvó, később kifejezetten szószegő magatartásnak ítélték.

A Soproni Nemzeti Tanács küldöttei október 30-án részt vettek a dunántúli nemzeti tanácsok gyűlésén.¹²³⁽¹²³⁾ A soproni vezetés elérkezettnek látta az időt, hogy a város speciális és időszerű problémáit a plénum elé tárja. Az indulás előtt sebtében összehívott nemzeti tanácsai értekezleten igyekeztek összeállítani azoknak a kívánságoknak és problémáknak a listáját, amelyeket a legsürgetőbben orvosoltatni kívántak.¹²⁴⁽¹²⁴⁾ A delegációnak azonban csalódnia kellett, ugyanis a győri tanácskozáson nem került sor a város problémáinak megtárgyalására. A küldöttség dolgavégezetlenül hagyta el a gyűlést este 10 óra körül, soproni egyetemisták csoportja azonban a városi csoporttól függetlenül továbbra is a rendezvény helyszínén maradt.¹²⁵⁽¹²⁵⁾

Október 31-én a csornai és a soproni határőrség katonái Forradalmi Katonai Tanácsot alakítottak. Deklarálták, hogy nem lóttek és nem lőnek a népre, a forradalom mellett állnak. Követelték a szovjet csapatok kivonását, szabad választásokat, azok felelősségre vonását, akik megakadályozzák a forradalom békés kibontakozását, kijelentették azonban, hogy nem kívánják a tőkés és földbirtokosok hatalmát. Az országot minden idegen támadástól – felsőbb utasítással szemben is – megvédik,

szembefordulnak minden restaurációs kísérlettel. Kijelentették, hogy feladatuknak tekintik a közrend biztosítását, a lakosság személyi és vagyonbiztonságának megvédését a nemzetőrséggel, rendőrséggel és a soproni egyetemistákkal közösen.¹²⁶⁽¹²⁶⁾

275A Soproni Napló, 1956. november 3.-i számának címlapja

276 Október végén felgyorsultak a soproni helyi sajtó újjáélesztésének előkészületei. Egy soproni lap indításáról már hónapok óta folytak az előkészítő tárgyalások. Október 31-én az Ideiglenes Nemzeti Tanács döntött az első szám kiadásának időpontjáról. Az eredeti elképzelések szerint a *Sopron és vidéke* hetente háromszor jelent volna meg. A szervezők hozzáálltak az előfizetők összegyűjtéséhez és a posta is megkezdte az előfizetések begyűjtését. A lap munkatársai közül ketten (Fóti József és Kölkedi István)¹²⁷⁽¹²⁷⁾ a megyék összevonása után kerültek el Sopronból és most visszatértek. A harmadik újságíró, Németh Istvánné, a megyei lap soproni tudósítójaként működött az elmúlt években. Végül november 3-án jelent meg a Soproni Ideiglenes Nemzeti Tanács lapja. A MEFESZ Bizottság és a Nemzeti Tanács azonban megváltoztatta a lap tervezett címét *Soproni Naplóra*. A szerkesztők a

soproni újságírás elmúlt fél évszázadának nagyságait tekintették elődjeiknek, Sümeghy Zoltán, Pozsgai Géza, Marbach Ernő követőinek, szakmai örököseinek tekintették magukat.¹²⁸⁽¹²⁸⁾

A lap első és egyetlen számából a forradalom győzelme és a közeli konszolidáció jelei bontakoznak ki. November 2-án a Munkástanácsok küldöttei a tanácsházán tárgyaltak az október végétől tartó sztrájk megszüntetéséről és a munka felvételéről. Takáts szerint a sztrájk az adott helyzetben nem alkalmas fegyver, hanem a kivívott eredményeket veszélyeztetné.¹²⁹⁽¹²⁹⁾ A lassú megnyugvást bizonyítja, hogy november 3-án megindult a tanítás az iskolákban is.¹³⁰⁽¹³⁰⁾ A Nemzeti Tanács megbeszélést kezdeményezett az egyházak képviselőivel, hogy a rendkívüli viszonyok között együtt tisztázzák a jövőbeni kérdéseket.¹³¹⁽¹³¹⁾ A megbeszélés egyelőre az egyházaknak a szociális ellátás terén gyűjtött tapasztalatának megvitatására irányult, ugyanis a Nemzeti Tanács a Vöröskereszt felszólítására szociálpolitikai csoport létrehozását határozta el. A szervezet feladata a segélyszállítmányok elosztásának koordinálása lett volna, ám annak megkezdésére a közben bekövetkezett fordulat miatt már nem került sor.¹³²⁽¹³²⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 249 Bank Barbara – Tóth Imre: Az 1956-os forradalom Sopronban 2 / 1956. november 4. után

1956. november 4. után

1956. november 4-én Nagy Imre rádióbeszéde nyomán a városban pánikhangulat alakult ki. A helytálló információk rémhírekkel keveredtek. A zűrzavar csendesülését nem szolgálta, hogy a Liszt Ferenc művelődési ház tetejéről sugárzó – és addig a MEFESZ ellenőrzése alatt álló – hangosbeszélő ellenőrizetlen kézbe került. Elterjedt a ²⁷⁷hír, hogy a szovjet bevonulást megakadályozandó harci cselekményekre kerülhet sor.¹³³⁽¹³³⁾ Dél előtt autóbuszokkal megkezdődött a lakosság egy részének (elsősorban a nőknek és a gyerekeknek) átmenekítése Ausztriába. A buszra szállók ekkor még nem készültek otthonaik, hazájuk tartós, vagy végleges elhagyására, pusztán, hogy magukat és gyermekeiket biztonságba helyezték. A roham a déli órákra érte el a csúcspontját. A magyarok hamarosan megtöltötték a kismartoni gyűjtőtábort és egy részüket tovább kellett irányítani Bécsbe és Traiskirchenbe.¹³⁴⁽¹³⁴⁾

Az utolsó forradalmi esemény a nap folyamán Kéthly Annának, a Nagy Imre-kormány utolsóként megnyilatkozó tagjának soproni megjelenése és beszéde volt. Kéthly – aki november 1-jén utazott ki Bécsbe, a Szocialista Internacionálé ülésére – visszatérve Magyarországra hosszasan tárgyalt a MEFESZ vezetőségével, kikérte véleményüket a kialakult helyzetről, ismertette a Nagy Imre-kormány további céljait, majd – mint az ENSZ-be delegált képviselő – Bujdosó Alpárral hagyta el az országot. (A tárgyaláson a Nemzeti Tanács elnöke is részt vett, viszonya azonban a MEFESZ képviselőivel rendkívül megromlott. Egyes információk szerint a Kéthlyék mozgását segítő osztrák külügyminisztériumi alkalmazott neki is felajánlotta a távozást, sőt azt Kéthly is javasolta, ám Takáts Magyarországon maradt, és vállalta szereplésének következményeit.¹³⁵⁽¹³⁵⁾)

Délután 6 óra körül Magyar János igazgatóhelyettes a Dimitrov téri diákothozból négy elsőéves erdőmérnökhallgatóval átment a főiskolára, hogy őrizték az épületet, és elejét vegyék az esetleges fosztogatásoknak. Csatlakozott a csoporthoz Vancsura Rudolf tanársegéd, Farkas Vilmos docens és négy bányamérnökhallgató. Bejárták az Akadémia összes épületét, felmérték a károkat, gondoskodtak az épületek fegyveres őrzéséről. A november 4-ét követő napokban a hallgatók és az Akadémia alkalmazottai összegyűjtötték az épületekben, a főiskola területén hagyott fegyvereket és lőszerket, amiket a rendőrség és a határőrség elszállított.

A lakosság távozása ezzel egyidejűleg felgyorsult és tömeges menekülésbe fordult. Érdemes megjegyezni azonban, hogy a nyugatra menekvés megelőzte a forradalmat. Az 1956-os exodus megértéséhez nélkülözhetetlen tudni, hogy az osztrák-magyar határszakasz egy részén (északon Kittseetől Köpcsény Klingebachig Kelénpaták, Dél-Burgenlandban [278](#)pedig az Írottától Grossmürbischig) 1956 elejétől megkezdődött a műszaki zár elbontása. Az MDP PB. által kezdeményezett – és a Varsói Szerződés tagállamival nem egyeztetett – lépés eredményeképpen 1956. szeptember végéig 673-an kértek menedékjogot Ausztriában. Közülük 112-en szeptemberben hagyták el az országot.[136\(136\)](#) Az aknazár és a drótkerítés eltávolítása a forradalmat követő tömeges menekülés nélkülözhetetlen feltétele volt. Jóllehet az osztrák honvédelmi minisztérium október 24-én intézkedett a határ lezárásáról, az a forradalom későbbi napjaiban mindkét irányból könnyen átjárható volt. Az ellenőrzés osztrák részről a hónap utolsó napjaiban fokozódott. Védve az ország neutralitását, Bécsben igyekeztek a nyitott határ látszatát is elkerülni. Október 28-án Leopold Figl osztrák külügyminiszter tájékoztatta a szovjet követet, hogy az ország semlegességének megőrzése érdekében biztonsági intézkedéseket vezetnek be az osztrák-magyar határon. Akkoriban még viszonylag kevesen folyamodtak menekültstátuszért nyugati szomszédunkhoz. A forradalom első napjaiban a volt kommunista erőszakszervezetek (elsősorban az ÁVH kötelékébe tartozók) és bürokrácia tagjainak távozásával kellett számolni.[137\(137\)](#) Az osztrák szervek pártállásra való tekintet nélkül minden Magyarországról érkező menekültet a genfi konvenciónak megfelelően kezelték.[138\(138\)](#) Október végének utazási szabadságát azonban elsősorban még nem menekülésre, hanem a baráti ismerkedésre, a sok éve elmaradt rokonlátogatások bepótlására használta ki a helyi lakosság.[139\(139\)](#) E mellett egészen egyszerűen arra volt kíváncsi, milyen az élet „Nyugaton”.

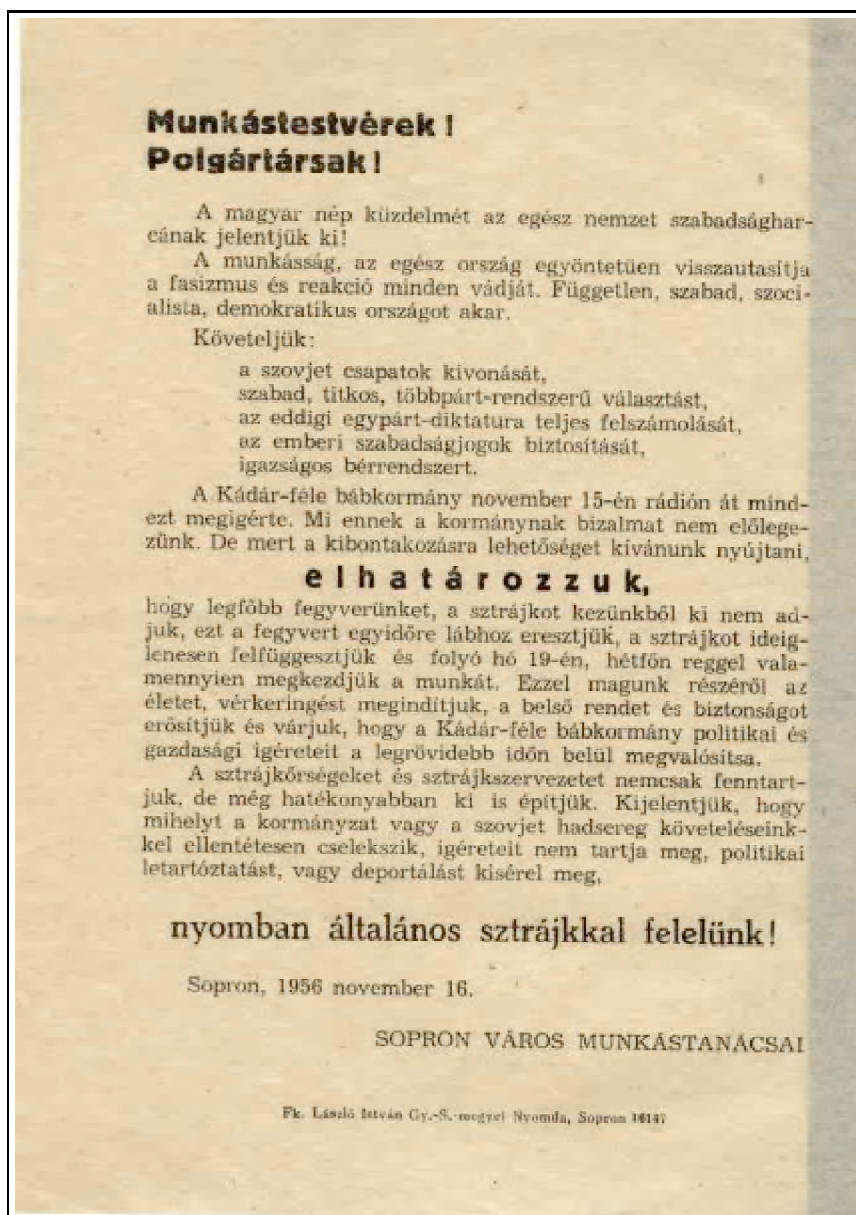
1956. november 3-tól azonban megerősítették a határátkelők ellenőrzését.[140\(140\)](#) Ugyanakkor pedig (néhol már november 2-án[141\(141\)](#)) már szovjet páncélosok zárták el az utakat. 450 egyetemi hallgató még időben kapott menedéket a traiskirchener tábortban. Mintegy 220 fő volt az erdészhallgatók száma, mellettük 230 bányász, földmérő és geológiai mérnökhallgató tartózkodott a helyszínen. Még november 4-én a városból megközelítőleg 50 tanár ment ki családotól, akikből 25 oktató és néhány irodai alkalmazott tartozott az erdőmérnöki fakultás személyzetéhez.[142\(142\)](#) Az első összeírás szerint november 13-án az erdészeti fakultáshoz tartozó hallgatók, tanárok és családtagok száma 294 fő volt és 170 személy tartozott a bányász és geodéta karhoz. A hónap folyamán a számuk tovább emelkedett. A klosterburgi katonai táborban novemberben 80 erdőmérnökhallgatót tartottak fogságban, akik a határt fegyverekkel lépték át. Ők tagjai voltak a soproni rendfenntartó alakulatnak.[143\(143\)](#)

Sopron és a Fertő térsége a következő hetekben a magyar nép modernkori exodusának fő helyszínévé vált. Az ország tömeges elhagyása 1957. januárjáig többé-kevésbé akadálytalanul [279](#)folytatódott.[144\(144\)](#) A menekültügy az Egyesült Államok demonstratív érdeklődését is kivívta, aminek látványos jele volt, hogy Richard Nixon alelnök december 19-21 közötti ausztriai látogatása során Andaunál felkereste a burgenlandi osztrák-magyar határszakaszt is. A magyar vezetésnek a stabilizáció érdekében szigorú kontrollt kellett bevezetnie. Január 8-án a kormány határozatot hozott az ország nyugati határának fokozottabb ellenőrzéséről, 24-én pedig döntöttek a műszaki zár déli és a nyugati határszakaszon történő visszaállításáról. Az intézkedések indoka a nyugat felől érkező „ellenséges ügynökök beszivárgásának” megakadályozása volt.

Az ingatag határhelyzet csak az egyik oka volt annak, hogy a forradalom katonai leverését követően még hosszú ideig nem lehetett teljes restaurációról, különösen pedig konszolidációról beszélni. A kormány labilis helyzetéből adódóan bizonytalanság jellemezte a helyi hatalmi szervek működését. A Magyar Szocialista Munkáspárt november 10-én megszervezett Sopron városi Ideiglenes Intézőbizottsága 12-én kiadott felhívásában a harcokat igen, ám a forradalmi átalakulást még nem tekintette lezártak. Részint összhangban az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának november

11-én megfogalmazott alapvetéseivel, elítélte az elmúlt évek párt- és államvezetési módszereit, és ígéretet tett a korábbi bürokratikus pártapparátus számának csökkentésére, számos kérdés megoldásra, így pl. a lakásproblémák enyhítésére.¹⁴⁵⁽¹⁴⁵⁾ A tüzelőanyag-ellátás javítása érdekében határozatot hoztak a brennbergi bánya üzemeltetésének megkezdéséről. A „forradalmi vívmányok” továbbfejlesztése érdekében ígéretet tettek arra is, hogy a városi tanács végrehajtó bizottságát kibővítik a munkástanácsok képviselőivel.¹⁴⁶⁽¹⁴⁶⁾ A hivatalos vonalkijelölés azonban ellentmondásokkal, hangsúlyváltozásokkal terhelten alakult. Az események eltérő megítéléséből adódóan vita folyt a számonkérésről, valamint arról, hogy mi történjék az országot elhagyott „disszidensekkel” és azok vagyonával.¹⁴⁷⁽¹⁴⁷⁾ A városi tanács végrehajtó bizottsága, illetve annak újraválasztott elnöke, Bognár Dezső a tanács iránti bizalom helyreállítását szem előtt tartva végül is igyekezett tartózkodni minden fajta személyi felelősségre vonástól.¹⁴⁸⁽¹⁴⁸⁾ November 4-e után, a Munkás-Paraszt kormány felhívására a községi VB elnökök is elfoglalták helyüket, Füzi Gyula – soproni járási tanács elnöke – és társai a községeket járva 1956. november végén és december elején leváltották a községi VB elnököket és helyettük a „Nemzeti Tanács” elnökét és tagjait bízták meg a posztok betöltésével. Ezzel a VB elnökök mintegy 60%-át váltották le.¹⁴⁹⁽¹⁴⁹⁾

Bár a közbiztonság helyzetét a hatalom képviselői igyekeztek szilárdnak beállítani, a nyugalom még korántsem volt maradéktalan. Ezt bizonyítja, hogy Sopronbánfalván kisebb fegyveres csoport tevékenykedett, melynek tagjai november 15-én rálöttek egy rendőrré is.¹⁵⁰⁽¹⁵⁰⁾ A fegyverek begyűjtésének feladatával az újjászervezett, ám emberhiánnyal küszködő rendőrség csak nehezen tudott megbirkózni.

280A Sopron Város Munkástanácsainak röplapja, 1956. november 16. Soproni Levéltár

281A városban sztrájkok zajlottak és tovább végezték dolgukat a munkástanácsok is, amelyek november 16-án nyilatkozatban ítélték el a Kádár-kormányt, követelve a szovjet csapatok azonnali kivonását, szabad, titkos, többpártrendszerű választásokat, a diktatúra felszámolását, az emberi szabadságjogok betartását és igazságos bérrendszert. A munkástanácsok – fenntartva, hogy nem előlegeznek bizalmat a bábkormánynak tartott Kádár-kormány – november 19-i hatállyal felfüggesztették a munkabeszüntetést. Kilátásba helyezték azonban az általános sztrájkot, ha a kormány politikai deportálásokat vagy letartóztatásokat hajtana végre, illetve megszegi ígéreteit.¹⁵¹⁽¹⁵¹⁾

Ellentmondásos helyzet jellemezte a munkástanácsok és a parasztság viszonyát. A termelőszövetkezetek (elsősorban a sopronbánfalvi Tsz.) tagsága kilépett és az állatokat magával hurcolta. A munkástanácsok vezetősége egyrészt igyekezett volna rávenni a gazdákat a maradásra és az állatállomány egyben tartására, mivel a tömeges kilépések veszélyeztették a város közellátását. A nagyobb haszonrészesedés, szélesebb öngazgatás és a beszolgáltatás megszüntetése valódi – nyugati mintájú szövetkezetek – létrehozásának a lehetőségét villantotta fel. Másfelől azonban a munkástanács

vezetők óvatosak voltak a tsz-ek megtartásával illetve átalakításával kapcsolatban, nehogy elidegenítsék maguktól a gazdálkodókat.¹⁵²⁽¹⁵²⁾

Noha 1956 célkitűzéseinek meghatározó specifikumát jelenti, a munkástanácsok működésének ismertetése és értékelése meghaladja e dolgozat kereteit. Az akkori elképzelésekből egyfajta – demokratikus alapokon nyugvó – egyenlőségelvű társadalom és szociális gazdálkodás elgondolása bontakozik ki. A magyar történelemben még nem volt példa arra, hogy az üzemek vezetését demokratikusan megválasztott munkástanácsok kezébe adják. Az 1945 után végrehajtott államosítás a parlamentáris demokráciának újfajta értelmezést adott volna. Ez a demokratikus modell diktatórikus keretek között nem lett volna – nem volt – képes működni. A munkástanácsok elszánt küzdelme annak érdekében, hogy – a munkás-önigazgatási szisztéma kereteit kitérítve – a bürokratikus szovjet típusú rendszert demokratikus köztársaság kialakulása felé mozdítsa, sajnos nem vezetett sikerre. A soproni Munkástanácsok Intézőbizottságának decemberi 5-i ülésén még világosan állást foglaltak a forradalom vívmányainak megtartása és továbbfejlesztése mellett, akár a kormánytól független, önálló intézkedések révén. A város üzemében november végén és december első napjaiban választották meg a végleges munkástanácsokat, amelyek változatlanul szilárd ellenállást tanúsítottak az új és népszerűtlen rezsimmel szemben, és 11-12-én megszervezték a helyi általános sztrájkot.¹⁵³⁽¹⁵³⁾ A küzdelem történetét, formáját és módszereit egy külön dolgozat feladata tisztázni.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban

282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban

Brennbergbánya a soproni régió egyik különleges gyöngyszeme. Vannak, akik természeti értékeit, míg mások – és ők vannak többen – a legrégebbi magyarországi szénbánya hangulatát, emlékeit keresik a hegyek közé bújó településen. A majd két évszázados brennbergi bányászkodásról már többször és többen is írtak, az utóbbi évtizedekben, csak néhányat kiemelve: Becher Nándortól, Kőbányai Ferencről, Környei Attilától és Reményi Viktortól olvashattunk nagyobb lélegzetű összefoglalókat.¹⁵⁴⁽¹⁵⁴⁾ Legutóbb pedig már egészen más kontextusban, a magyar zsidó aranyvonat második világháború végi itt tartózkodása miatt került – rövid életű – reflektorfénybe a település.¹⁵⁵⁽¹⁵⁵⁾

Időről-időre a Központi Bányászati Múzeumot is megkeresik érdeklődők, hazai és külföldi szakemberek, hogy a gyűjteményeinkben található dokumentumok, fényképek, illetve műtárgyak bemutatásával segítsük Brennbergbánya egy-egy kevésbé ismert részletét feltárni. Az 1956-os forradalom évfordulója kapcsán eléje kívánunk menni az érdeklődőknek, s e folyóirat hasábjain közzé tesszük a múzeumban őrzött, s a bányászok forradalmi részvételének feltárására indított kutatásunk során más közgyűjteményekben fellelt, Brennberg bezárására és újrainyítására vonatkozó információkat.

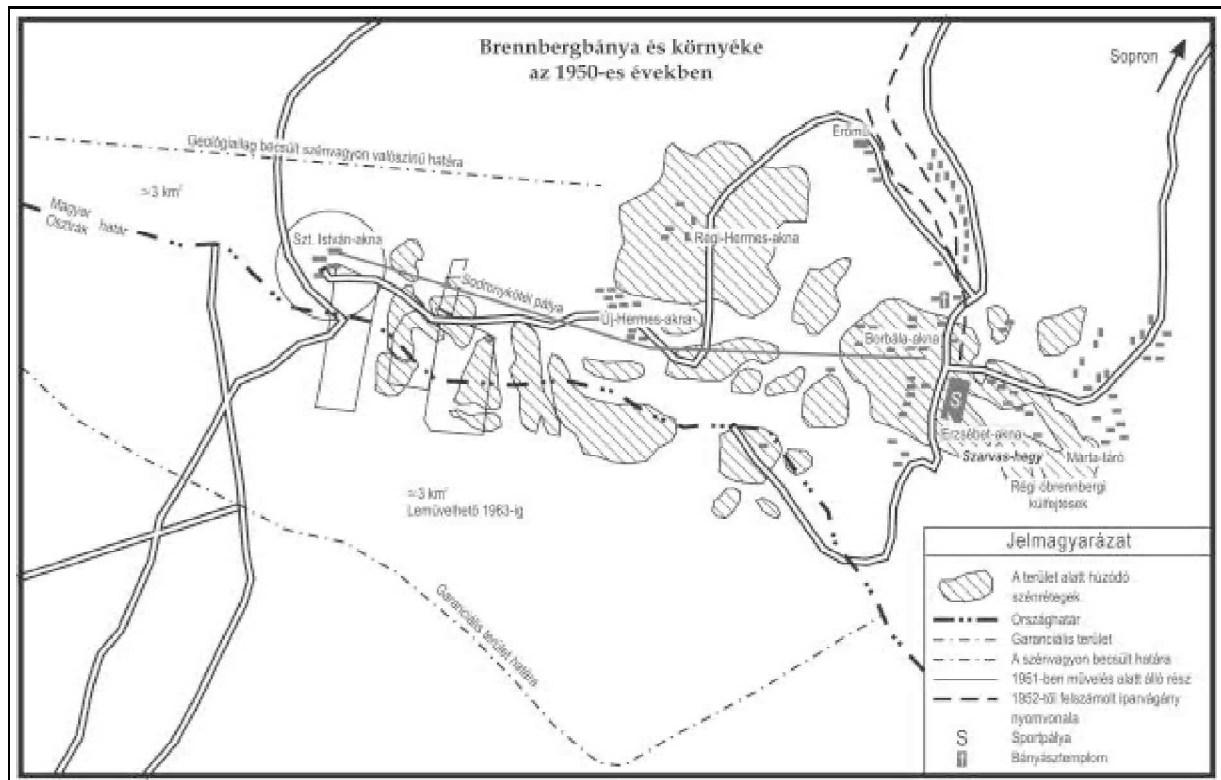
2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban / A bezárásról

A bezárásról

A brennbergi termelés 1951-es leállításának és a bánya bezárásának okairól ma is számos tévhit kering. Ha meg akarjuk érteni a magyar ipart – a Minisztertanács mellett – ekkoriban irányító Országos Tervhivatal ide vonatkozó döntését, akkor számba kell vennünk a döntést befolyásoló tényezőket. Magyarországon 1948-tól extenzív iparfejlesztési politikát folytattak. Ez a bányászatban – a technikai fejlesztések elhanyagolása mellett – létszámemelést és a bányauzemek számának növelését jelentette, végső soron pedig a nehézipari nyersanyagok terén a teljes önellátást, illetve az import megszüntetését (minimalizálását) irányozta elő. *„Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy 6 év alatt a magyar bányászatot meg kell kettőzni. Vagyis a régi bányák kapacitásának fenntartása mellett egy-egy új Tatabányát, Dorogot, Salgótarjánt, Borsodot, Komlót, Pécset, Várpalotát stb. kell teremteni.”*¹⁵⁶⁽¹⁵⁶⁾ A hosszú távú tervezés során a Bakony – Északi-középhegység ipari tengelyen és az attól délre a Mecsekben található ²⁸³nagyobb kiterjedésű szénmedencék fejlesztését szorgalmazták, mindenekelőtt azért, mert itt helyezkedtek el azok a főbb célbányák, amelyek az erőművek és kohók fokozódó energiaigényét kielégíthették.

Brennbergbánya, viszont hagyományosan lakossági és helyi jelentőségű középipari igényeket elégített ki, ugyanakkor a termelés immáron évek óta osztrák felségterület alatt folyt. Az 1922. december 12-én kötött osztrák–magyar államközi szerződés lehetővé tette ugyanis, hogy a határon túlnyúló szénrétegeket 1963. május 8-ig a magyar fél művelhesse le. Ettől függetlenül – a geológiai kutatások alapján – volt még a magyar területen szén, mégpedig az ekkoriban működtetett István aknától (korábban Szent István-akna) nyugatra, egy – az optimista becslések szerint – 1,9 millió tonnányi (?) mennyiséget rejtő telepben, de a nemzetközi szerződés lejártá előtt „evidens érdekünk” volt előbb az osztrák területet fejteni. A bezárás idején készült – és a készítők által szándékosan manipulált – szakvélemény szerint: *„A brennbergbányai két szénterület [vagyis az osztrák garanciális, és a magyar területen fekvő] összes kincsét [...] 5,7 millió tonnára [?] kell becsülnünk, mely mennyiség minimálisan 12 – 12 = 24 évre [1951-1963-ig, illetve 1975-ig] biztosítja a bánya zavartalan termelését és nem kíván újabb aknatelepítést. A szénteleg ugyanis nyugat felé nem süllyed lényegesen mélyebbre tekintve, hogy az István, aknától 1.200 m távolságban nyugatra fekvő Rödel-árok mélyfúrás szerint is a telep mindössze 70 m-rel fekszik mélyebben a jelenleg művelt teleprésznel. [kb. 600 m] Így a telepnek itt teknőszerű kialakulása várható, mely körülmény a mélyszinti viszonyok javulását jelenti.”*¹⁵⁷⁽¹⁵⁷⁾ Mindezt azonban csak néhány próbafúrás igazolta, és éppen a Fekete Sándor bányamérnök (Brennberg üzemvezetője az 1940-es évek végén) által 1948-ban készített jelentés, amelyre első helyen hivatkoztak ebben a szakvéleményben, szögezte le, hogy: *„Ennek egy része [mármint a magyar terület alatti szénteleg] azonban valószínűleg a nagy mélység miatt [közel 700 méterről volt szó!] műrevalóság szempontjából kétséges. A Szent István aknától Ny-ra eső szénterület megkutatva ezideig nincs. A szénmedence osztrák területen Szikra község határáig folytatódik, megkutatva nincs s osztrák területen idegen zártkutatmányokkal van fedve.”*¹⁵⁸⁽¹⁵⁸⁾ Ráadásul az 1950-es évek feszült külpolitikai helyzetében nem tűnhetett fel pozitívan a döntéshozók előtt a határsávbán való további tervezetés.

A szénvagyon geológiai elhelyezkedésének problematikáján túl, az Országos Tervhivatal és a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium illetékesei azzal érveltek, hogy *„a bánya teljesítménye rossz, s hogy annak munkásságát jobb teljesítményű bányáinkban hasznosabban, a bányászatunk tervteljesítése szempontjából célirányosabban használhatjuk ki.”*¹⁵⁹⁽¹⁵⁹⁾ A korabeli kimutatások szerint nem volt gond a brennbergi hatásokkal. A munkaerő célirányosabb felhasználása kitétel viszont – a korabeli gondolkodás tükrében – már racionálisabb érvnek tűnik, hiszen a fejlesztendő bányavidékeken ek-koriban már komoly nehézségek mutatkoztak, amik Brennberg azonnali bezárását vetették fel.

284A térképet Petró Dávid készítette © KBM

285 Ezek a nehézségek az extenzív fejlesztésből és a rövid idő alatt jelentkező szakmunkás-hiányból adódtak. A bányákban működött egy hagyományos munkahelyi szakemberképzés, melyben a tizenéves tanonc vízholdóként kezdte, s vājárként fejezte be bányászéletét. Ezt a jól működő rendszert borította fel a nagy létszámban és képzetlenül érkező munkaerő bevonása, amelynek a helyszínen, avagy a szervezett iparitanulóképzésben történő, megfelelő színvonalú betanítását már nem lehetett megoldani.¹⁶⁰⁽¹⁶⁰⁾ „Az első ötéves tervidőszak alatt (1950-1954) mindössze 21,1%-al nőtt a vājárlétszám, míg az összes munkáslétszám 60,8%-al. Ennek következtében a vājárlétszám aránya állandóan romlott, s az 1950. évi 39,5%-kal szemben 1954-ben már csak 29,6% volt.”¹⁶¹⁽¹⁶¹⁾ Többek között ezért szerveztek gyorstalpaló vājártanfolyamokat is, amelyek keretében a bányászatba alighogy belépett segédmunkás – a korábbi gyakorlattal ellentétben – egy éven belül már szakmunkás státusba kerülhetett. 1951-ben, felbuzdulva az első tervidőszak tervtúlteljesítésein, jelentősen megemelték a tervszámokat. Az extenzív módszerek dominanciája most már elkerülhetetlenül minőségromláshoz és a teljesítmény visszaeséséhez vezetett. Csökkent az egy aknára eső átlagtermelés, fokozatosan romlott a termelt szén minősége és átlagos fűtőértéke is.¹⁶²⁽¹⁶²⁾

Ennek ismeretében vizsgálva a Brennebergből 1951-ben Oroszlányba és Várpalotára áthelyezett 380 fizikai dolgozó jelentőségét, a következőkre kell rámutatnunk. A bányákban ú.n. csapatok dolgoztak, egy csapat a közép-dunántúli térségben 4-5 főből (vājár, segédvājár, csillések) állt. A csapatban elég volt, ha a vājár professzionális szakmunkás, a többieket rövid idő után könnyedén irányítani tudta. Ha tehát a 180 brennebergi vājárhoz és 20 segédvājárhoz hozzávettek fejenként 4 segédmunkást, akkor egy 1000 fős, hatékony termelő csapatot kaptak. Ha ehhez még hozzáadták a 180 főnyi, szintén tapasztaltabb csapatcsillést, akkor megállapíthatjuk, hogy a munkaerőátcsoportosítás jelentősen csökkentette a nagyberuházásoknál keletkezett munkaerőhiányt (a hazai szénbányákban 1952-ben 65 763 fizikai munkás dolgozott).¹⁶³⁽¹⁶³⁾

Az áthelyezések emberi oldalát természetesen nem kezelhetjük ilyen hideg racionalitással. A

Brennbergben házzal, családdal rendelkezőknek csak egy része költözött át új munkahelyére, s a költözni szándékozók egy részét is inkább arra sarkallta a szocialista bányászvárosokban tapasztalható botrányos lakáshelyzet, hogy – sivár munkásszállókon élve – a keserves kétlakiséget válasszák, s csak havonta, kéthavonta látogassák meg itthon maradt szeretteiket.¹⁶⁴⁽¹⁶⁴⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban / Az újrainyitás ügye

286 Az újrainyitás ügye

Az újrainyitás kérdése szinte a bezárás napjától napirenden volt szakmai körökben, különösen az ekkor még Sopronban lévő Bányászati Kar tanárai sérelmezték a szerintük tanbányaként is működtethető üzem bezárását.¹⁶⁵⁽¹⁶⁵⁾ Még az 1952 ősztől előkészített – a termelés 1951-es megtorpanását sajátos módon szabotázssal magyarázó – nagy bányász koncepciók per vizsgálati szakaszában is kitértek Brennbergre.¹⁶⁶⁽¹⁶⁶⁾ Ennek során – többek között – letartóztatták az Országos Tervhivatalban dolgozó Hansági Imre bányamérnököt is.¹⁶⁷⁽¹⁶⁷⁾ Őt a vizsgálati fogságban maga Péter Gábor bírta beismerő vallomásra, amiben – eltekintve az önostorozó kitételektől – őszinte műszaki véleményt adott a magyar szénbányászat akkori helyzetéről. Ebben olvashatunk Brennberg és a Vas megyei Torony helyzetéről is.

„Brennbergi barnaszénmedence. A bányászatot beszüntették. Szene nagyon jó minőségű. Meghaladja az 5.000 kalóriát. Abban az esetben, ha még mód lenne a bányászat folytatására ez kívánatos lenne. A szénterület Ausztria alatt terül el. 1964-ig a bányászok joga Magyarországé. Lehetségesnek tartom, hogy a mostani bányabezünetéssel elvesztettük jogunkat a további bányászokorra az osztrák terület alatt. Szénvagyonra napi 50-60 waggon teljesítőképességű bányászatot a második ötéves terv során még ki tudná szolgálni. Bányászokorási körülményei nehezek. Termelési önköltsége magas lenne. Jó minőségű szene azonban indokoltá tenné a bányászat újrafelvéletét.

Toronyi lignitterület. A lignitvagyon teljesen tisztázatlan. A lignit minősége általában jó. Véleményem szerint a második ötéves terv során kialakítható lenne egy legfeljebb 200 waggon/nap teljesítőképességű bányászat.” [Kiemelések az eredetiben.]¹⁶⁸⁽¹⁶⁸⁾

A fenti javaslattal ellentétben sem az akkor még alig ismert Torony, de az addigra műszaki berendezéseitől teljesen megfosztott Brennberg sem szerepelt az 1956 júliusában elfogadott és a forradalom miatt megüisült második ötéves tervben.¹⁶⁹⁽¹⁶⁹⁾ A minisztériumi dokumentumokban ekkoriban nem sok szó esett ilyen perifériális kérdésekről, hiszen a fő beruházások sem kapták meg a kellő keretösszegeket, így számos olyan szociális program, mint például a lakótelepépítkezések is, kritikus **287** mértékben lelassultak.¹⁷⁰⁽¹⁷⁰⁾ Ez utóbbi folyamatnak már komoly társadalmi kihatásai voltak, mert a bányászok aktív forradalmi részvételének fő okai között találjuk az állam teljesíthetetlen ígéreteinek végtelennek tűnő halmozódása, valamint a kiemeltséget hangoztató propagandával ellentétes valóság miatti elégedetlenséget.

Az 1956 nyarán szabadabbá váló politikai légkört a soproni egyetem meghatározó professzorai arra használták fel, hogy újabb rohamot intézzenek a bányamérnöképítés – Miskolccal szembeni – Sopronban tartására, s ennek a kampánynak a keretében felerősödött a bánya újrainyításáért lobbizók hangja is.¹⁷¹⁽¹⁷¹⁾ E csoport zászlóvivőjévé Faller Jenő, a Központi Bányászati Múzeum későbbi alapítója vált.¹⁷²⁽¹⁷²⁾ 1956. október 3-án elhangzott rádiónyilatkozatából idézünk:

„A brennbergi szénbányászat újrainyításának kérdése nem új keletű s az, mióta a bányászatot

beszüntették, állandóan felszínen tartja magát Sopronban, illetve a hozzátartozó Brennbergben. Ez természetes, hisz Sopron üzemei és lakói több mint 200 éve [sic!] használták a kitűnő minőségű brennbergi szenet, s így érthető, ha azt ma is keresik, s mint hazánk egyik legjobb tüzelőanyagát visszasírják, s nehezen nélkülözik. Sajnos a kérdés nem olyan egyszerű, mert a 600 méter mélységben mozgó négy év előtt beszüntetett mélyművelés föltámasztásáról aligha beszélhetünk éppen azon bányabeli és gazdaságtechnikai nehézségek miatt, melyek a bányászat beszüntetéséhez vezettek. [sic!] Így művelés szempontjából pillanatnyilag valóban csak azokról a régi, nagyrészt Óbrennberg környékén, a régi külfejtés és különösen a Jóremény-bánya egykori műveleteiben visszamaradt s kisebb mélységben föllelhető kis szénfoltokról lehet szó, amiket a brennbergi öreg bányászok ismerhetnek még.

E területek felkutatása mindenesetre kívánatos már szocialista tervgazdálkodásunk műszaki fejlesztésének alapvető célkitűzése miatt is, mely energiabázisaink kiszélesítését parancsolja, s így nagy jelentősége van minden olyan adatnak, mely idevonatkozóan akár pozitív, akár negatív irányban tájékoztat. Ez Brennberg esetében, a szerencsés módon rendelkezésünkre álló régi térképek és följegyzések alapján, valamint néhány új kutató furás lemélyítésével könnyen eszközölhető. Az újrainvitást célzó kutatómunkába a bánya régi dolgozóin kívül véleményem szerint be kell vonni a bánya utolsó üzemvezetőit (Vajk Artúr és Fekete Sándor bányamérnököket) is, kik több évtizedet töltöttek Brennberg szolgálatában s ide vonatkozó igen értékes helyismerettel rendelkeznek.

288 Úgy tudom egyébként, hogy Szénbányászati Minisztériumunk [helyesen 1956. július 31. és 1956. december 31. között Bánya- és Energiaügyi Minisztérium]¹⁷³⁽¹⁷³⁾ is foglalkozik már a mondott területek ily értelmű megkutatásával, ami ha eredménnyel jár, úgy viszont láthatjuk a sokat hiányolt jó brennbergi szenet, mely – mint bevezetőben hallottuk – 1753 óta, tehát 250 éven át szolgálta csaknem megszakítás nélkül Sopron és messzi környéke szénellátását. [sic!]¹⁷⁴⁽¹⁷⁴⁾

Amint a beszédben olvashattuk, Faller sem számított hatalmas hozamú és ismeretlen széntelepekre, a kutatást a brennbergi bányaművelés első időszakának kevésbé professzionális módon leművelt területein kívánta elvégezni. Mit is jelent ez? Mint arra már kitértünk, a rendszeres brennbergi bányászat a 18. század végén kezdődött el a mai Óbrennberg elnevezésű keleti településrészen, előbb a külszínen, majd kis mélységben a felszín alatt. Innen az 1850-es években tevődött át a munka nyugati irányba, a mai település központi részére, majd a század végétől a Hermes- és Ilona-akna irányába. A 20. század első felében aztán – követve az egyre mélyebben fekvő teleprészeket – délnyugati irányba kellett fordulni, egyúttal átlépve az országhatárt is. Az idő előrehaladtával természetesen a termelési technikák is sokat fejlődtek, az első szakaszokon viszont még számos olyan módszert alkalmaztak, ami miatt az adott aknaüzemek felhagyása után is jelentősebb szénvagyron maradt a föld alatt.¹⁷⁵⁽¹⁷⁵⁾ Mindez már az 1870-es évek végén is ismert volt, ezért Sopron városa neves szakértőkkel vizsgálhatta meg a kimerültnek mondott aknákat. Zsigmondy Vilmos bányamérnök és Bruimann Vilmos budai bányakapitány 1877-es vizsgálata során megállapította, hogy a mai sportpálya mellett álló Erzsébet aknában még legalább „fél millió mázsa szén maradt benn”. Ugyan a felszínről – főleg a laikusnak – nehéz elképzelni, hogyan is helyezkednek el ezek a teleprészek a föld alatt, itt röviden csak annyit szeretnénk erről közölni, hogy a sportpálya alatti mező átnyúlik a közvetlenül mellette magasodó Szarvas-hegy keleti, óbrennbergi oldalára.¹⁷⁶⁽¹⁷⁶⁾

Zambó János későbbi összefoglalója szerint a mező keleti oldala az 1920-as években kapott kiemelt szerepet: „A *brennbergi Sopron-akna* [ez Brennberg északi szélétől nem messze, az egykori Brennberg–Ágfalva vasúti leágazás mentén helyezkedett el] **289** 1920. június 4-én hirtelen beomlott, ami rendkívül nehéz helyzetbe sodorta az egész bányászatot, hisz akkoriban ez volt Brennberg legfontosabb szállítóaknája. Hirtelen nehéz helyzetében a bánya vezetősége, hogy kiesett termelést némileg pótolja, azonnal hozzálátott az óbrennbergi 'Jóreménynek' nevezett külfejtés megnyitásába, és sürgősen üzemképes állapotba helyezte a Borbála- [a ma is álló kémény déli lábánál] és Ilona

aknák [Brennbergtől délnyugatra, közvetlenül a határon, de már osztrák oldalon a 491 méteres magaslati ponton] részben előkészített szénmezőit. Mindezek a munkálatok nem biztosították a szükséges termelést s ezért 1928-ban [más adatok szerint 1927-ben] az Erzsébet-akna visszamaradt szénpilléreinek lefejtésére megtelepítették a Márta-bányát – helyesen tárót¹⁷⁷⁽¹⁷⁷⁾ – melynek nyitása ma [1958] is több méteren át nyitva áll.”¹⁷⁸⁽¹⁷⁸⁾

A levéltári adatgyűjtésén túl Faller Jenő igyekezett minden egyéb helyen fellelhető dokumentumot is összegyűjteni a teleprészek elhelyezkedéséről. Hagyatékában található például egy apró füzet, ami az 1922-24 közötti kutatófúrások eredményeit közli.¹⁷⁹⁽¹⁷⁹⁾ Ez azért nagyon fontos, mert rávilágít a bányavezetés azon törekvésére, miszerint a Trianont követő helyzetben megpróbálták az ország belseje felé szénet találni, s ezáltal függetlenedni az osztrák terület alatti bányászat korlátaitól. Az igyekezet nem vezetett sikerre, viszont alaposabban feltárta a korábban művelt területeket, és ez az információanyag alapozta meg az 1956. évi bányanyitás(ok) színhelyét.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délbábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban / Energiakrízis – A nagy lehetőség

Energiakrízis – A nagy lehetőség

A sok igyekezet ellenére úgy tűnik, hogy a forradalom teremtette katasztrofális energiahelyzet nélkül már sohasem kerülhetett volna újra szóba Brennbergbánya. 1956. október 28-ára az ország bányauzemeinek többségét elérte a forradalom, településenként változó névvel megalakultak az öngazgató testületek, de ami témánk szempontjából fontosabb, minimális szintre csökkent a termelés, amely már a kórházak, iskolák ellátását is veszélyeztette. Az országosan november 5-ére ütemezett munkakezdés a szovjet intervenció elleni tiltakozásként elmaradt, s az új hatalom átmeneti gyengesége miatt december elejéig is csak helyenként történt meg. Ekkorra azonban a bányászok jó része elvesztette a sztrájk erejébe vetett hitét és munkába állt, ugyanakkor a még mindig bizakodó és forradalmi követeléseikhez ragaszkodó munkástanácsok maradék hatalmát a vezetőik elleni letartóztatási hullám söpörte el. Magát a termelést gyors centralizációval, a központi ellenőrzés szén-kormánybiztosok kiküldésén keresztül helyreállításával – a pesszimista előrejelzésekkel ellentétben hamarabb – áprilusra sikerült a forradalom előtti szintre emelni.¹⁸⁰⁽¹⁸⁰⁾ Addig azonban, különösen a novembertől januárig terjedő időszakban súlyos szénhiány volt az országban, ²⁹⁰elsősorban a szénmedencéktől távolabb eső vidékeken, ebből adódóan a Nyugat-Dunántúlon is. Ez tette indokolttá a helyi kezdeményezésű bányanyitásokat.

Elsőként a Vas Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága határozta el, hogy a Szombathely nyugati határában található Olad és Torony körzetében lignitbányászatba kezd, ami 1956. november 14-én meg is indult. „Az üzemvezetéssel kapcsolatos feladatokat a helyi tanács a Szombathelyi Építőanyagipari Egyesülésre [továbbiakban: ES.] bízta és ez az Egyesülés biztosította részben a beinduló üzem részére szükséges béreket, felszereléseket és anyagokat, míg bizonyos anyagokat kérésükre a Várpalotai Szénbányászati Tröszt bocsátott rendelkezésükre. Az üzem vezetésével az ES. Maróti Ferenc technikust, a Középdunántúli Szénbányászati Tröszt [Veszprém központtal a bakonyi szénbányák tartoztak irányítása alá] bér- és normafelelőst bízta meg, aki toronyi lakos és korábban is dolgozott a toronyi bányauzemenél. Az üzem létszáma a későbbiek során 14 főről 37 főre szaporodott fel. Új bányanyitást hajtottak végre és feltárást végeztek a széntelep irányában. Az így kitermelt szén a szombathelyi TŰZÉP útján az ES. értékesítette.”¹⁸¹⁽¹⁸¹⁾ Toronyban azonban nem voltak évszázados hagyományai a bányászatnak, de legfőképp a Soproni Egyetemhez hasonló háttérintézmény és szakembergárda hiányzott ahhoz, hogy a feltáratlanságból adódóan türelmi időt kívánó, a megyei

tanács szemében viszont csak veszteséget termelő üzem hosszabb ideig fennmaradjon. A forradalom előtti gyakorlathoz képest érdekes módon nem a központi tervezéshez ortodox módon ragaszkodó Országos Tervhivatal, és nem is a Nehézipari Minisztérium, hanem a Vas Megyei Tanács és a megyei Pártbizottság rendelte el a munkák beszüntetését 1957. március 22-én, mert a nagyrészt veszteségként jelentkező ráfordítások addigra már 230 000 Ft-ot tettek ki.¹⁸²⁽¹⁸²⁾ A minisztérium szerepe mindössze annyiban mutatkozott, hogy a helyszíntre kiszálló minisztériumi tisztviselők – a forradalmat követő munkaerő-, illetve szakemberhiány orvoslása céljából – igyekeztek minél több munkást rábeszélni (!) munkájuknak a Várpalotán zajló nagyberuházásoknál való folytatására.¹⁸³⁽¹⁸³⁾ Bár 1957 tavaszáig a pártvezetés is szorgalmazta, hogy minden lehetséges módon fokozni kell a széntermelést (például a tőzegkitermeléssel, majd abból műszen előállításával),¹⁸⁴⁽¹⁸⁴⁾ és ennek elérésében nagyobb mozgásteret engedélyeztek a területi illetékeseknek, mégis különlegesnek tarthatóak a toronyi példában megbúvó autonómia-elemek, de még ezeknél is nagyobb cselekvési szabadság tapasztalható a brennbergi esetben, ahol egészen 1959-ig folyhatott munka megyei szervezeti keretek között.¹⁸⁵⁽¹⁸⁵⁾

291Faller Jenő biztosan nem számított arra, hogy Brennberg ügyét egy forradalom utáni energiakrízis fogja ismét előtérbe állítani. Az első hetekre így emlékezett vissza néhány hónap múlva: „*A november 4-i ellenforradalmi [az eredetiben nem áthúzta, hanem kisatírozta!] események után Sopron város Végrehajtó Bizottsága egyetemünkhöz fordult a brennbergi bányászat újranyitása ügyében, a város katasztrofális szén hiányának enyhítése miatt. Az egyetem dékánja mint a brennbergi egykori bányászat legjobb ismerőjét, engem kért föl a földadra és így jelentkeztem november 14-én a város vezetőségénél s vállaltam a műszaki tanácsadást. Így jelöltem meg a régi térképek alapján azokat a pontokat, ahol a szén fölvetésem szerint a leggyorsabban és legegyszerűbb eszközökkel lehetőleg kis mélységben érhető el. Ez sikerült is, úgy, hogy néhány napon belül szenet produkáltunk s a város legégetőbb szükségleteit (kenyérgyár, kórház stb.) biztosítottuk.*”¹⁸⁶⁽¹⁸⁶⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban / Üröm az örömben

Üröm az örömben

Nehéz részleteiben bemutatni a brennbergi bányászat utolsó, 1956. november 15-től 1959 nyaráig (? – a bezárás pontos időpontját nem sikerült megtalálnunk) tartó szakaszát, mert a még élő közreműködők és a – később az ügygel foglalkozó – szakemberek visszaemlékezései meglehetősen zavarosak abban a tekintetben, hogy mikor, melyik részen és meddig folyt kutatás, illetve termelés. Igaz ez a dokumentumokra is, amelyekből csak az első időszak (1957. május 31-éig) rekonstruálható viszonylag pontosan, mert eddig vett részt közvetlenül az irányításban Faller Jenő, s az ezalatt keletkezett jegyzőkönyveket és leveleket gyűjthette be majdnem teljes egészében (és helyezte el a Központi Bányászati Múzeum Dokumentumtárában). A későbbieket is figyelemmel kísérte ugyan, de akkor már természetszerűleg nem juthatott hozzá a napi iratokhoz, amelyeket egyelőre a Soproni Levéltárban sem találtunk meg.

1956 novemberének feszült politikai légkörében mind helyi, mind szakmai körökben nagy lelkesedéssel fogadták a brennbergi híreket. Mivel addig nem volt precedens – az egy nappal korábbi vas megyei esetet leszámítva – helyi kezdeményezésű bányanyitásra, nem is beszélve annak jogi feltételeiről, a műveletek irányításával egy hasonló profilú állami vállalatot kellett megbízni, így esett a választás a Győr-Sopron megyei Bánya- és Építőanyagipari Egyesülésre (továbbiakban ÉS). Az ÉS adta meg a szervezeti kereteket és a vezetőket, Faller pedig a „vállalkozás” szakértő-tanácsadója lett.¹⁸⁷⁽¹⁸⁷⁾ Hallva az előkészületekről, már az első napokban – a várakozásoknak megfelelően – jelentős számban

jelentkeztek volt, vagy leendő bányászok, így 1956. november 15-én 30 emberrel lehetett munkához fogni. A problémák nem is a közreműködők elszántságából adódtak, hanem Brennberg 1952 óta bekövetkezett elszigetelődéséből, illetve a bánya termelő eszközeinek teljes eltűnéséből. A *Hazánk* 292 című lap 1956. november 18-ai számát idézve: „Az első munkanapon [...] mintegy 15 tonna szenet lehetett volna még csütörtökön [november 15.] elszállítani. Egyelőre azonban hiányosak a munkafeltételek, kevés a gép, csille stb. Egy kompresszor lenne most a legszükségesebb.”¹⁸⁸⁽¹⁸⁸⁾ Ahogyan a cikkíró is jelezte, az eszközhiány mellett a szállítás kérdése volt a legégetőbb probléma, mert a korábbi Ágfalva–Brennbergbánya vasúti leágazás megszüntetését követően csak közúton lehetett megközelíteni a települést. Tehergépkocsikat és személyautókat igényelni viszont nem volt egyszerű ebben az időszakban, ugyanis november folyamán többnyire sztrájkoltak a MÁVAUT (a munkás-szállításért felelős közlekedési vállalat) és a taxi vállalat sofőrei, továbbá a jármű-állományban is károk keletkeztek a forradalom idején. Magának Fallernak is gondot okozott a napi utazás megszervezése. „Jelenleg nehézséget okoz a Brennberg-bányára való közlekedés, mert a helybeli autótaxi vállalattal megállapodtunk ugyan, de napok óta már nem bocsát rendelkezésre gépkocsit, amely munkatársaimmal együtt bennünket a bánya területére szállítana.”¹⁸⁹⁽¹⁸⁹⁾

Azonban az újranyitás tényét, amely végtére is hivatalos keretek között ment végbe, de mégis az előző nomenklatura kritikájaként volt értelmezhető, – ahogy azt már említettük – lelkesen fogadta a helyi közvélemény és több helyről is segítséget ígértek az ÉS-nek. A *Hazánk* erről így tudósított: „Már hírt adtunk arról, hogy Brennbergbánya – amit Rákosi-Gerő-féle 'bölc's' gazdaságpolitika 5 évvel ezelőtt bezárattott – újra megkezdte a munkát. Az ötezres kalóriájú prima szénből már eddig is a felszínre került jó pár vagonnal, de egyelőre a bányászat műszaki feltételeit kell biztosítani. Ennek megteremtésére gyors segítséget nyújt a soproni egyetem, ahol Faller Jenő docens vezetésével már készül – s napokon belül meg is lesz – a kompresszor. A Petőházi Cukorgyár egy szivattyúval sietett a bányászok segítségére, amely szivattyú percenként 500 l vizet távolít el a bányából.”¹⁹⁰⁽¹⁹⁰⁾ Hogy a munka anyagi alapjai is rendezettek legyenek, a Győr-Sopron megyei Tanács rögtön az elején az ÉS rendelkezésére bocsátott egy 150 000 Ft-os költségkeretet. Végül 1956. december 19-én a szakminisztérium levele is megérkezett, amelyben hozzájárultak, „hogy a régi Ó-brennbergi egykori külfejtések területén a visszamaradt széntelep részeket legfeljebb 1 éven keresztül bányássza [mármint az ÉS.]”¹⁹¹⁽¹⁹¹⁾ Mindezekkel adottá váltak a hosszabb távú mélyművelés előkészítésének feltételei. A buktatók viszont nem a várt pontokon jelentkeztek.

1957. január 10-ig csupán feltárás jellegű munkát tudtak folytatni. Ennek keretében több helyütt, így az óbrennbergi régi külfejtések területén, a Szarvas-hegy északi ²⁹³ lábánál – a napjainkban rendezvények színhelyéül szolgáló mező peremén –, és a sportpályánál próbavágatokat készítettek (összesen 120 méter hosszban). A tetemes, mintegy 200 000 Ft költséggel elvégzett munka során, kizárólag elővájásból 220 tonna szenet termeltek ki.¹⁹²⁽¹⁹²⁾ A részben fölöslegesnek bizonyult vágatokat azért kellett kihajtani, mert a széntelep meghatározására nem adódott más lehetőség. A széntermelés megindítását normális esetben ugyanis kutatófúrások kell, hogy megelőzzék, ezt követően pedig a meghatározott helyzetű széntelephez megközelítési utat (tárót, vagy aknát) kell nyitni, továbbá megfelelő „munkahelyeket” kell kialakítani a föld alatt, ahonnan a fejtés, illetve szállítás gazdaságosan elvégezhető.¹⁹³⁽¹⁹³⁾ Mindenekelőtt azonban fúrni kellett volna.

Faller Jenő már az első napokban javasolta az ÉS vezetőinek „egy könnyű 20-50 m-ig teljesítő képességű kis crélius¹⁹⁴⁽¹⁹⁴⁾ [helyesen craelius] fúrógép alkalmazását”, és azt is följajánlta, hogy „annak megszervezése végett szívesen megyek Tatabányára, Dorogra vagy Várpalotára, ahol azt a bányák minden meggyőződésem szerint azonnal rendelkezésemre bocsátották volna, díjmentesen, mint ahogy minden szerv önként segítette a munkát”.¹⁹⁵⁽¹⁹⁵⁾ Faller azonban nem vette számításba az aktuális politikai helyzetet. Az ÉS vezetőinek esze ágában sem volt kéréssel fordulni a forradalmi követeléseket

továbbvivő bányauzemekhez, kiváltani ezzel a Kádár-kormány haragját és veszélybe sodorni a brennbergi bányászatot, inkább a politikailag problémamentesnek ítélt Hídépítő és Mélyfúró Vállalattal vették fel a kapcsolatot, amely szintén rendelkezett a szükséges gépparkkal.

November 24-én hivatalos levélben – határidő és az elvégzendő munka ellenértékének megállapítása nélkül – adtak megbízást a Hídépítőnek, amit az november 28. és 30. közötti „*soronkívüli helyszíni szállítással*” el is vállalt. A soronkívülségből azonban nem lett semmi. Az előzetes egyeztetésekkel szemben – jókora késéssel – december 8-án, szakszemélyzet nélkül leszállítottak egy hatalmas craelius rendszerű fúrótoronyt, a könnyen kezelhető és mozgatható kicsi helyett. Ráadásul a Hídépítőtől másnap leküldött négy szakember Brennbergre érve a fúró helyett rögvest a határnak vette az irányt, s „disszidált”.¹⁹⁶⁽¹⁹⁶⁾

Ezalatt Brennbergben egyre feszültebben várták, hogy mikor kezdődnek meg a fúrások, illetve a tényleges széntermelés. A türelmük december 14-ére elfogyott, s az 55 bányász és műszaki vezető nekilátott a leszállított fúrótorony összeállításának. Lelkesedésük hamar alábbhagyott, amikor kiderült, hogy számos alkatrész hiányzott, s így a gép nem volt tartósan üzemképes. Minderről természetesen értesítették mind a Hídépítőt, mind az összes felettes hatóságot, de addig is, míg nem történik valamiféle ²⁹⁴előrelépés, hogy ne teljen feleslegesen az idő, s ne fogyjon fölöslegesen a pénz sem, folytatták a fentebb említett próbavágatok kihajtását. Ilyen körülmények között természetesen továbbra sem értek el megfelelő eredményt, sőt most már belső ellentétek is rontották a hangulatot. Faller Jenő – érthető módon – fel volt háborodva, hogy a nem bányamérnökökből álló ÉS vezetői figyelmen kívül hagyták javaslatait, továbbá a rendelkezésre álló anyagi keretek ellenére is spóroltak a bánya anyagellátásán (pl. nem küldtek ki elegendő bányafát). Mivel a brennbergi dolgozókra is vonatkozott a bányászok kiemelt bérezését megteremtő december 3-i kormányrendelet, nekik is több bér és kiegészítő juttatás (hűségjutalom, pótlékok stb.) járt, ezek kifizetése kapcsán Faller szintén úgy értesült, hogy az ÉS részéről visszaélések történtek.¹⁹⁷⁽¹⁹⁷⁾

A tarthatatlanná vált helyzet tisztázására 1957. január 11-ére – az összes érintett részvételével – értekezletet hívtak össze Sopronba. Itt a Hídépítő és Mélyfúró Vállalat képviselője megpróbálta félremagyarázni a történeteket, illetve igyekezett a MÁV-ra és a Belsped-re (közúti árufuvarozó vállalat) hárítani a Budapestről útnak indított fúrók késlekedését és állítólagos „eltűnését”. Fallerék határozott fenyegetésére, miszerint ha január 15-ig nem történik semmi, akkor az ÉS semminemű költségüket nem téríti meg, ígéretet tett a fúrás megindítására.¹⁹⁸⁽¹⁹⁸⁾

Január 15-én – várakozásaival ellentétben – Faller arról kapott hírt, hogy a megígért gépek, alkatrészek és munkások megérkeztek Brennbergbányára. Azonnal a helyszínre sietett, ahol a Hídépítő „*ott lévő építésvezetője mindent megígért, de az emberek és a gépek még mindig nem dolgoztak, illetve a kis kézifúróval a kertekben valamelyes kisebb fúrásokat kezdtek meg.*”¹⁹⁹⁽¹⁹⁹⁾ Látható volt, hogy a budapesti cég nem változtatott hozzáállásán, Faller ennek ellenére is megadta a fúrási programot, amit az építésvezető tudomásul vett és az építési naplóba közösen rögzítettek. Ezenkívül az ÉS képviselője – tényleges biztosítékként – szerződéstervezetet is kért a Hídépítőtől, amire szintén ígéretet adott az építésvezető.²⁰⁰⁽²⁰⁰⁾ „*2-3 nap múlva Faller professzor ismét kiment a helyszínre, eddigre az előbb említett építésvezető már nem volt ott, a munka nem ment! Az ott lévő felperesi emberek [a Hídépítő dolgozói] kezüket, lábukat melengették munka helyett, ezenkívül miután messzi vidékekről küldte őket oda a felperes, ahelyett, hogy az ott lévő helyi embereket alkalmazta volna, már csüörtörökön délután elutaztak haza és kedden délben jöttek meg... [...] Kardos[i] József főbányamesterünk előtt a felperesi dolgozók azt mondogatták, hogy minek törjék magukat a munkával, hisz a kiküldetési költséget megkapják, ha dolgoznak, ha nem! Ilyen módon természetesen a munka kibírhatatlanul lassan ment, az idő múltott, a költségek szaporodtak és a termelésben ²⁹⁵nagyon komoly kiesés mutatkozott, ami az illetékeseket arra a gondolatra vezette, hogy a brennbergi bányászattal nem*

érdeemes foglalkozni, azt be kell szüntetni.”²⁰¹⁽²⁰¹⁾

Ahogy az idézetből is kitűnik az ÉS vezetőinek lassanként szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a sok késlekedés miatt – önhibájukon kívül – elúszik a történelmi helyzet kínálta lehetőség, amely megfelelő figyelmet és támogatást biztosított a brennbergi bányászat újjáélesztéséhez. Nem várhatták el, hogy a laikus tanácsi vezetők lankadatlan lelkesedéssel támogassák a nagy hírveréssel beharangozott és a megye szénellátásának megoldását ígérő bányát, még akkor sem ha – a túlzottan magas önköltség mellett – sikerült Sopron ellátását biztosítani. Sürgősen eredményeket kellett felmutatniuk, avagy újra kellett gondolniuk a vállalkozás jövőjét.

„Január 24-én ismét kint járt Faller professzor [...] és miután látta a felperesi semmittevést, – hisz összesen kb. 40 m mélységet fúrt a felperes két hónap alatt akkor, amidőn a napi teljesítményének [!] az ottani talajviszonyokat tekintve 30 m körüli mélységnek kellett volna lennie, – látta végül, hogy hiába adta meg a programot, annak teljesítése a felperes dolgozóinak semmittevése miatt nincs biztosítva, kénytelen volt a munkálatokat azonnali hatállyal leállítani.” Pontosabban nem saját elhatározásából, hanem a minisztérium utasítására, de azzal egyetértve tette ezt. A közeljövőre nézve szó sem lehetett más vállalat megbízásáról, „hisz a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának anyagi erőforrásai sem [voltak] kimeríthetetlenek.”²⁰²⁽²⁰²⁾

A Hídépítőt azonban nem zavarta, hogy mindenki őket tartotta a sikertelenség okozójának, és január 29-én egy szerződéstervezetet terjesztettek az ÉS elé, amit ez természetesen nem fogadhatott el. Ezt követően pedig kiküldték Budapestről az addigi költségeiket tartalmazó számlát, ebből nagy huzavona után az ÉS 62 293 Ft-ot ki is fizetett, de a „meghiúsulási kötbérre” vonatkozó követelést elutasította, amiért a Hídépítő részéről március folyamán keresetet nyújtottak be a Központi Döntő-bizottsághoz. Ezen a szemtelenségen már a Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Tervosztálya (mint I. rendű alperes), illetve a Győr-Sopron Megyei Tanács Bánya- és Építőanyagipari Egyesülés (mint II. r. alperes) is oly mértékben felháborodott, hogy kártérítés igényével viszontkeresetet adott be a Hídépítővel – mint felperessel – szemben. A pereskedés végül a május 31-ei budapesti tárgyaláson zárult le, ahol a Központi Döntőbizottság elutasította mindkét követelést, de a felperest kötelezte, hogy „a II. r. alperes részére fizessen meg 9.739 Ft-ot.”²⁰³⁽²⁰³⁾ Azt már mondanunk se kell, hogy ez a pereskedés – a győzelem dacára – sem használt a szénbányának.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban / Építeni vagy bezárni?

Építeni vagy bezárni?

A kutatások leállítását követően Faller Jenő 1957. február 1-jén feljegyzést készített *Brennbergbánya műszaki és gazdasági helyzetéről* az ÉS, a tanácsi szervek és a minisztérium részére.²⁰⁴⁽²⁰⁴⁾ A rendkívül tényszerű dokumentum felvázolja pro és contra, a ²⁹⁶bányászkodás eredményeit, illetve költségeit. Eszerint a ráfordítások és a bevételek a következőképpen alakultak:

	November	December	Január	Összesen
Anyag	1,2	29,0	32,7	62,9
Munkabér	55,3	100,1	140,0	295,4
SZTK	5,6	10,0	14,0	29,6
Rezsi	20,8	48,1	65,0	133,9

	November	December	Január	Összesen
Összesen	82,9	187,2	251,7	521,8
Termelési érték	137,1			
Ráfizetés / Veszteség	384,7			

Költségek 1957. II. 1-ig 1000 Ft-ban

Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy a döntéshozatalkor nem szabad elfelejteni: „*a bánya megnyitását kényszer szülte, amikor a gazdaságosság kérdése nem volt elsőrendű szempont*”. Ennek megfelelően – eltekintve a költségektől – „*a bánya elsőrendű feladatát – nevezetesen azt, hogy a nov. 4. utáni országos szénhiányban a város [Sopron] közüzemeit szénnel lássa el – teljesítette*”. A korábban jelzett decemberi 220 tonnával együtt január végéig összesen 730 tonna szenet hoztak a felszínre, ami – magas fűtőértékét tekintve – sokkal nagyobb hasznot is hozhatott volna, ha nem állapítják meg viszonylag alacsonyan a szén eladási árát.²⁰⁵⁽²⁰⁵⁾ A gyötrelmes kutatási folyamat eredményeként is sikerült január végére – a föld alatt – egy 2,5 m átlagos telepvastagságú, 1850 tonna szenet tartalmazó réteget, 570 m²-es területen fejtésre előkészíteni.

A jövőre nézve Faller három alternatívát tartott lehetségesnek:

a) „Amennyiben a vállalkozás bizonytalanságát illetékesek tovább vállalni nem óhajtják, úgy lehetőség van arra, hogy a ... [fent] megadott szénvagyont azonnal lefejtsük. Ebben az esetben [...] az eddigi ráfizetés 37.000 Ft-al csökken...”

b) „Amennyiben az illetékesek a vállalkozást tovább óhajtják folytatni; úgy a jelenleg telepített É-irányú előkészítő vágatpár továbbhajtásával a lefejthető szénvagyont [...] tovább lehet bővíteni. [...] Miután a jelentősebb beruházásokat már elvégeztük, ésszerűnek látszik eme második alternatíva választása.”

c) „Végül elképzelhető az a megoldás is, hogy az egész létesítményt a Soproni Műszaki Egyetem Bányamérnöki Kara veszi át egyetemi tanbánya céljára. [...] Ugyanekkor a termelés természetesen azonnal megszűnik, a további bányászati tevékenység kizárólag fenntartásra és egyes bemutató létesítmények kiképzésére szorítkozik, [...] tehát nem fejthető le a [...] megadott, előkészített szénvagyont sem.”

²⁹⁷Ezzel a jelentéssel Faller lezártnak tekintette az ügyben vállalt közvetlen szerepét. Belefáradt abba, hogy a vállalkozáson belül az egyszerű brennbergi bányászokon kívül senki sem osztotta lelkesedését és áldozatos tenni akarását. Mindezt tetézte a Hídépítő vállalat viselkedése. Végül 1957. február 19-én levélben jelentette be: „*Sajnálattal közlöm, hogy a brennbergi bányászattal kapcsolatos szaktanácsadást, nagyfokú elfoglaltságom miatt [ekkor már hónapok óta dolgozott a Központi Bányászati Múzeum létrehozásán] tovább ellátni nem tudom. Szívesen segítem azonban az egyesülést...*”²⁰⁶⁽²⁰⁶⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 282 Schuller Balázs – Szádeczky Kardoss Gyula: Délibábos Brennbergbánya, avagy bánya(újra)nyitás 1956-ban / Az utolsó stáció

Az utolsó stáció

A termelési eredmények meggyőzték a Megyei Tanács illetékes szerveit (Tervosztály, Ipari Osztály),

hogyan az állandó rossz hírek dacára február elejére sikerült lerakni a gazdaságos termelés alapjait, így – már csak az addig befektetett tetemes pénzösszegek miatt is – folytatni kell a vállalkozást, vagyis Faller második ajánlatát fogadták el. A bánya jogállását tekintve, a Nehézipari Minisztérium – bonyolult politikai jelentősége miatt – továbbra sem kívánta azt átvenni, ebből adódóan az ÉS keretein belüli működés a kívülállóságot konzerválta. Ez a helyzet magában hordozta az állandó megszüntethetőség lehetőségét is, ami 1959-ben – némileg váratlanul – be is következett.

A kívülállóság ellenére az egyre jobb teljesítményt nyújtó bányának a minisztérium 1957-ben és 1958-ban is megadta a működési engedélyt, míg az Országos Tervhivatal Szénbányászati Főosztálya 1958-ban már 1 180 000 Ft-nyi beruházási hitelt biztosított. 1957 folyamán komoly sikert értek el a termelés önköltségének – a tervezett – 200 Ft/t-ról 154 Ft-t-ra csökkentésével. Ezt részben az tette lehetővé, hogy az év elején fejtésre előkészített ó-brennbergi telepben és folytatásában a Fallerék által becsült szénmennyiség háromszorosát találták. Gondolva az utóbbi terület 1958. áprilisi kimerülésére, folytatták az ún. sportpályai táró feltárását, de végül ez nem hozott sikert, viszont az ó-brennbergi Márta táró megnyitása (1958 márciusától) igen.²⁰⁷⁽²⁰⁷⁾

Faller Jenő távozását követően sem szűnt meg a kapcsolat az egyetemmel, 1957 végétől a megszűnésig fia, Faller Gusztáv (szintén bányamérnök, adjunktus), 1958 tavaszán pedig Zambó János (bányamérnök, egyetemi tanár) látta el tanácsokkal az ÉS-t. Előbbi kidolgozta a kitermelt szénpor még gazdaságosabb hasznosítását lehetővé tevő brikettüzem, illetve egy kísérleti briketterőmű (az egykori Sopron-akna helyén) terveit.²⁰⁸⁽²⁰⁸⁾ Zambó pedig a továbblépésnek és a biztos jövő zálogának tekintett Erzsébet-akna újrainyitását előkészítő kutatásokat vezényelte le.²⁰⁹⁽²⁰⁹⁾ A kort kitűnően jellemzi, hogy egy ezermester „újító”, Sebestyén Gyula is szerepet kapott mint meghívott szakember. Ő szerkesztette meg a brikettüzem sajtológépét, továbbá a szállítás kérdésének ²⁹⁸ megoldására belefogott egy Brennberg és Ágfalva közötti kisvasút kiépítésébe. Ez utóbbit még 1958 februárjában elvetették, mert a napi 3-4 vagonos termelés (átlag 30 tonna) mellett egyelőre olcsóbbnak látszott a közúton történő szállítás.

Jogosan teszi fel a kérdést az olvasó, ha ilyen jó eredményeket tudott produkálni a bánya, akkor miért is zárták be 1959-ben? Mint erre korábban már utaltunk, az ide vonatkozó források csekély száma miatt nem tudunk pontos választ adni. Ami ismert az az, hogy a nagy reményekkel elindított Erzsébet-aknai feltárásnál komoly problémák jelentkeztek. 1958. augusztus 26-án víz tört az aknába, amit az adott műszaki feltételek mellett még szeptember végére sem tudtak megszüntetni. Ráadásul az eredetileg két lejtaknásra tervezett rendszerből – kerethiány miatt – korábban az egyik építését törölni kellett, míg a víz természetesen a már kiépítettet öntötte el. Másrészt az egyre több gépi berendezést, valamint gépkocsis szállítást alkalmazó bánya üzemanyagköltségei – tetézve az áremelkedéssel – ugrásszerűen megnövekedtek. Mindezek következtében 1958 őszére a bánya ismét költségessé vált, s a Megyei Tanács rögtön jelezte, hogy nem hajlandó több veszteséget megtéríteni.²¹⁰⁽²¹⁰⁾ Különösképp elzárkózott a Sebestyén „újító” által konstruált és használhatatlannak bizonyuló brikettprés kijavíttatásával kapcsolatban, ezért a brikettezéssel kapcsolatos kísérletezést 1958. szeptember 25-i hatállyal leállították. A vállalkozásban érintett szervek megállapodása szerint ezeket a problémákat 1959. április 1-ig kellett volna megoldani, de ehhez mindenképpen az Országos Tervhivatal anyagi segítségére lett volna szükség.²¹¹⁽²¹¹⁾ A politikai vezetés viszont ekkor már lemondott Brennbergéről. Az több mint két éves működés során oly sokszor elhangzott kérés, hogy a Nehézipari Minisztérium vegye át a bánya felügyeletét – többszöri hitegetést követően – végleg elutasításra talált, így a Brennbergbánya sorsa végleg megpecsételődött.

Az erre utaló jelek alapján úgy sejtjük, Czotner Sándor miniszter esélyt akart adni az 1951-52 folyamán politikai okokból bezárt bánya újjáélesztésére, illetve csillapítani akarta a „megbontott” soproni egyetem „kemény magjának” elégedetlenségét. 1959-re azonban kiderült, hogy a bezárt bánya

komolyabb beruházások nélkül már nem állítható helyre, s ezzel egy időben az egyetemi bányamérnökképzést is végleg felszámolták Sopronban.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 299Pia Bayer: A magyarországi válság nemzetközi összefüggései212

299Pia Bayer: A magyarországi válság nemzetközi összefüggései²¹²⁽²¹²⁾

A kelet-európai politikai változások kiindulópontja Sztálin váratlan halála volt, 1953. március 5-én. A Kreml vezetését először a Georgij Malenkov, Lavrentyij Berija és Nyikita Hruscsov alkotta triumvirátus vette át. Sztálin halála iránymódosításra adott lehetőséget a szovjet külpolitikában. Malenkov meghirdette az enyhülés reményét felcsillantó, és a Nyugattal való békés együttélés elemét magába foglaló új szovjet külpolitikát.²¹³⁽²¹³⁾ Ezzel viszont nem várt változásokat indított el a szocialista tömb országaiban.

A blokkon belüli nyugtalanság jelei elsőként Csehszlovákiában jelentkeztek. 1953 márciusában Klement Gottwald – egy valószínűleg Moszkvában, Sztálin temetésén összeszedett megfázás következtében – meghalt. A prominens csehszlovák pártfunkcionárius és moszkvai pártfogóinak kiesése jól érzékelhető, bátorító lökést adott a lakosságnak. A nyugtalanság közvetlen kiváltó oka az a pénzügyi reform volt, amely egyrészt a jobban kereső munkások megtakarításait sodorta veszélybe, másrészt – a megemelkedett árszínvonal révén – a szegényebb munkás és paraszti rétegek megélhetését nehezítette. Június 1-jén Plzenben (Pilsen) került sor megmozdulásokra. A város egy teljes napig a demonstráló munkások kezére került, akik nem csupán gazdasági, hanem politikai változásokat is követeltek.²¹⁴⁽²¹⁴⁾ A munkások mindazonáltal a rendszer megdöntésére nem szólítottak fel, ráadásul a spontán keletkezett mozgalom élére nem állt senki. Nem került sor vérontásra sem. Miután a hadsereg vonakodott tüzet nyitni a tüntetőkre, különleges rendőri osztagokat kértek fel a rendteremtésre, akikkel szemben a demonstrálók nem tanúsítottak ellenállást.²¹⁵⁽²¹⁵⁾

A gazdaságpolitika elleni tiltakozás volt az előzménye az 1953. június közepén kirobbant kelet-német felkelésnek is. A kelet-német kormány által erőltetett iparosítás és kényszer-kollektívizálás a lakosság tömeges Nyugat-Németországba menekülését vonta maga után. 1953 első öt hónapjában 185 000-en távoztak a másik német államba, míg az előző évben összesen 150.000 ember hagyta el az NDK-t.²¹⁶⁽²¹⁶⁾ Moszkva nyomására a Német Szocialista Egységpart Politikai Bizottsága határozatban ítélte el az addigi gazdaságpolitikát, elismerte az elkövetett hibákat és az elmúlt hónapok népszerűtlen intézkedéseit visszavonta. Mivel azonban az intézkedések a normaemelést érintetlenül hagyták, a kelet-berlini munkások 1953. június 16-án spontán munkabeszüntetéssel és tömegdemonstrációval válaszoltak. Munkások ezrei vonultak a kormány épülete elé, és követelték a normaemelés visszavonását, Walter Ulbricht lemondását, Németország újraegyesítését és szabad választások megtartását. A következő napon, június 17-én Kelet-Berlinben általános sztrájk robbant ki, több vidéki **300** városban – például Lipcsében és Drezdában – is nyugtalanság támadt. A kezdődő népmozgalom leverése érdekében Moszkva páncélosokat vetett be. A szovjet vezetés a munkásfelkelés véres elfojtását fasiszta zendülés leveréseként állította be.²¹⁷⁽²¹⁷⁾

A Kreml időközben teljes nyugtalansággal figyelte a magyarországi fejleményeket is. A Rákosi vezette Magyar Dolgozók Pártja katasztrofális gazdasági helyzetbe sodorta az országot. 1953 elején ezért más magyar vezető politikusokkal Moszkvába idézték, követelve a teljesen eltúlzott iparosítás és a mezőgazdasági kényszer-kollektívizálás leállítását. A magyar vezetést ennek érdekében a kormány átalakítására, valamint a hatalom megosztására, a párt és állami vezetés szétválasztására is

felszólították. Rákosinak le kellett mondania a miniszterelnöki tisztségről, ám a pártfőtitkári posztot megtartotta. Kormányfőnek a mérsékeltnek számító, és Rákosi ellenzékéhez tartozó Nagy Imrét nevezték ki.²¹⁸⁽²¹⁸⁾ Ezután Nagy volt az a vezető, aki – Moszkva támogatását a háta mögött tudva – Magyarország politikáját meghatározta. Nagy azonnal – 1953. július 4-i kormányfői bemutatkozó beszédében – egy sor reformot jelentett be. Az ipari termelés tervszámait leszállította, ugyanakkor jelentős mezőgazdasági beruházásokra tett ígéretet, lehetővé téve a parasztok számára a szövetkezetekből való kilépést. Az egy-házak működésének szabadságot kívánt biztosítani. A következő hónapokban számos politikai fogoly szabadon bocsátására került sor.²¹⁹⁽²¹⁹⁾ Mindennek köszönhetően Magyarországon széleskörű liberalizálódási folyamat vette kezdetét, amelynek aktív részese volt az egyetemi, főiskolai diákságtól az íróársadalmon át az egész értelmiség. Az új kurzus idején a legkülönbözőbb társadalmi szervezetek és körök alakultak az országban.²²⁰⁽²²⁰⁾ A Nagy Imre-féle reformkurzus azonban mind Moszkva, mind pedig a Rákosi köréhez tartozó kommunista elit számára túlságosan radikálisnak látszott. 1955 áprilisában ezért Nagyot először a miniszterelnöki székéből távolították el, majd később a pártból is kizárták. Helyére a politikailag jelentéktelen, fiatal Hegedűs Andrást állították a kormány élére.

1955 az enyhülés éve volt. Május 15-én írták alá az Osztrák Államszerződést, júliusban került sor a genfi négyhatalmi találkozóra és a nagyhatalmak bizonyos mértékű közeledésére. Ezzel egyidejűleg a Szovjetunió és Jugoszlávia között fennálló éles ellentét is tompulni látszott. Decemberben 16 új állam lett tagja az ENSZ-nek, közöttük Ausztria és Magyarország.

1956 jelentős politikai felütéssel kezdődött. Az SZKP XX. kongresszusán Hruscsov híressé vált február 25-i titkos beszédében szakított az addigi sztálini típusú modellel, meghirdette a szocialista építés helyi sajátosságokat figyelembe vevő módszerét, kiváltva ezzel – amint az Sztálin halála után is történt – a Moszkva gyámkodása elleni tiltakozás legújabb hullámát.

A sztálinizmus büntetteinek hivatalos beismerését követő első reakció a lengyelországi munkásfelkelés volt, 1956. június 28-án. A felkelés békés demonstrációnak indult, hamarosan azonban politikai színezetű tüntetéssé vált. A munkások kenyeret és a szovjet csapatok Lengyelországból történő kivonását követelték. A felkelők szétkergetésével megbízott reguláris hadsereg katonái megtagadták a fegyverhasználatot, **301**és inkább barátkozni kezdtek a demonstrálókkal. A kormányzat rendkívüli állapotot rendelt el, mozgósította a Belügyminisztérium páncélos alakulatait, végül pedig leverte a felkelést.²²¹⁽²²¹⁾

Időközben Varsóban – belső harcok után – Vladislav Gomulka került hatalomra. Gomulka két nappal a magyarországi forradalom előtt, október 21-én reformkommunistaként került Lengyelország élére. „Nemzeti érzelmű” vezetőként a korábbi sztálini időszak alatt több évet töltött börtönben, ami miatt a lengyelek nagy részének szemében egyenesen nemzeti hősnek számított. A Központi Bizottság első titkárává való megválasztására mindenestre Moszkvával való előzetes egyeztetés nélkül került sor. A hír hallatán Hruscsov teljesen magán kívül volt és személyesen látogatott el Varsóba, hogy a kialakult helyzetről tájékozódjon. A Gomulka–Hruscsov találkozóra rendkívül fagyos légkörben került sor, miközben a Vörös Hadsereg csapatai már Varsó irányába meneteltek. Gomulka egyfelől kilátásba helyezte, hogy ellenállnak a szovjet támadásnak, másfelől azonban biztosította Moszkvát Lengyelország szövetségesi hűségéről és a Varsói Szerződés értelmében nem vonta kétségbe a szovjet csapatok Lengyelországban való állomásoztatásának jogát. Ez utóbbi Hruscsov számára is elfogadható kompromisszumot jelentett, és leállították a hadsereg Varsó felé vonulását.²²²⁽²²²⁾

Miközben az SZKP XX. kongresszusa után erjedési folyamat indult meg Kelet-Közép-Európában, Egyiptomban is látványosan felgyorsultak az események. 1956. június 18-án, az utolsó angol katona távozásával lezárult a brit világhatalom egy korszaka; hetven év után Egyiptom visszaszerezte az

ellenőrzést a – még a nemzetközi Csatorna Társaság kezén lévő – Szezei-csatornáig terjedő terület felett. Június 23-án Gamal Abd el-Nassert választották az ország elnökévé, aki egy hónappal később, 1956. július 26-án – első döntéseinek egyikével – államosította a világ legnagyobb mesterséges vízi útját.

A döntés előzménye az a nézeteltérés volt, amely Egyiptom és a nyugati hatalmak között alakult ki a megvalósítandó Asszuáni gát finanszírozása körül. A létesítmény megépítését néhány évvel korábban döntöttek el Egyiptomban, hogy az ország mezőgazdaságát függetleníteni tudják a Nílus-delta áradásaitól. A beruházást az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Világbank támogatásával kívánták megvalósítani. A tervezés már előrehaladott állapotban volt, amikor Washington híret vette Egyiptomnak szánt bizonyos kelet-európai fegyverszállításoknak.²²³⁽²²³⁾ 1956. július 20-án Dulles amerikai külügyminiszter magához rendelte az egyiptomi követet, hogy közölje vele: az Egyesült Államok visszavonja a gát megépítése kapcsán tett ajánlatát. Nasszer ez előtt még kísérletet tett arra, hogy a nyugati hatalmakat egy szovjet pénzügyi ajánlat megszellőztetésével nyomás alá helyezze. A Nyugat azonban nem adott túl nagy hitelt Nasszer szavainak, aki – figyelemmel arra, hogy presztízsét az események jelentősen csorbíthatják – válaszképpen államosította a Szezei csatornát. Az elnök ezek után a csatorna bevételeiből kívánta az asszuáni gát építését finanszírozni.²²⁴⁽²²⁴⁾

Az önmagukat a Szezei-csatorna gyámjainak tekintető Franciaországban és Nagy Britanniában – ahol a gyarmati dekolonizációs folyamatokat (pl. Algériában) nyíltan ³⁰²támogató Nasszer egyébként is szállka volt a kormányok szemében – azonnal válságtábot hívtak össze. Christian Pineau francia külügyminiszter Párizsban kijelentette, hogy Nasszer eljárása a Rajnavidék 1936-os Hitler általi megszállásához hasonlatos. Egy ilyen hibához ez alkalommal nem kívántak hozzájárulni. London véleménye az volt, hogy a Szezei csatornát haladéktalanul ismét nemzetközi ellenőrzés alá kell helyezni. Washington, noha határozottan helytelenítette Nasszer eljárás módját, elutasította a katonai és gazdasági szankciók bevezetését, kiváltképpen pedig ellenezte, hogy a kérdést Izrael ügyével összekapcsolják.

Miközben a nemzetközi porondon az ügy megoldásán buzgólkodtak, Anthony Eden brit miniszterelnök 1956. július 26-án kiadta a feladatot munkatársainak, hogy dolgozzák ki az Egyiptom elleni katonai beavatkozás tervét. Teljes volt az egyetértés abban, hogy ilyen akciót csakis a franciákkal szorosan válllvetve lehet kivitelezni. A tervezet többszöri átdolgozása után Párizs előhozakodott az „izraeli kártyával”. Egy esetleges Egyiptom elleni izraeli rajtaütés kiváló ürügyet teremtett volna a francia–angol beavatkozásra, amely ezáltal egy izraeli–egyiptomi háború megakadályozását célzó akció képében tűnhetett föl.

A Muskétás-hadművelet a tervek szerint alakult. Az izraeli csapatok 1956. október 29-én rajtaütésszerű hadműveletekbe fogtak a Sinai-félszigeten. A franciák által rendelkezésre bocsátott Mystère típusú sugárhajtású repülőgépek, valamint összkerék meghajtású járművek jelentősen növelték az izraeli hadsereg ütőerejét. Október 30-án Nagy Britannia és Franciaország ultimátumban követelte Egyiptomtól és Izraeltól a harcok 12 órán belüli befejezését. Amint az várható volt, Nasszer visszautasította a felszólítást, amellyel megadta a remélt jogcímet az intervencióra. Ezt követően már október 31-én megkezdődtek az angol és francia légcsepások Egyiptom ellen, november 5-én pedig megtörtént az ejtőernyős invázió Port Said és Port Fuad ellen. Két nappal később, november 7-én – a nagy nemzetközi nyomásnak engedve – vitathatatlan győzelme ellenére Nagy Britannia és Franciaország beszüntette a harci cselekményeket. Intervenciók alakulataikat november 21-én ENSZ csapatok váltották föl. Az utolsó brit–francia egységek december 22-én hagyták el Egyiptomot.²²⁵⁽²²⁵⁾

A Muskétás-hadművelet katonai szempontból kétségkívül eredményesen zárult, politikailag azonban gyászos vereséggel ért föl. A vállalkozás mérlege katasztrofális volt. A katonai események hatására az

egyiptomi államfő helyzete – a várakozásokkal ellentétben – nem gyengült, inkább erősödött. Ahelyett, hogy a Szezi-csatorna feletti nyugati ellenőrzés helyreállt volna, az elsüllyesztett hajók egyelőre teljesen elzárták és használhatatlanná tették azt. Az olajvezetékek felrobbantása ugyanakkor rendkívüli mértékben korlátozta a közel-keleti kőolajszállításokat, aminek eredményeképpen Európában korlátozni voltak kénytelenek a fűtőolaj- és benzinfogyasztást.²²⁶⁽²²⁶⁾

Dmitrij Sepilov szovjet külügyminiszter így nyilatkozott az Egyiptom elleni angol–francia támadásról: „Franciaország és Nagy Britannia elkezdte hát katonai akcióját. Ezt a lépést mi bűncselekménynek minősítjük. Azáltal, hogy ezt az agressziót kirobbantották, bizonyosságát adták annak, hogy képtelenek a mindenfajta párbeszédre.”²²⁷⁽²²⁷⁾ A konzervatívok egyik gyűlésén Selwyn Lloyd a következőképpen vette védelmébe a 303 brit kormány külpolitikáját: „A kormány úgy gondolta, hogy az arabok és izraeliek közötti feszültség újabb világháborúhoz vezethet, ezért elhatározta, hogy időben közbelép. (...) Ha önöket valaki azzal fenyegeti, hogy elvágja a torkukat, vajon agresszióknak számít-e kiütni a kést az illető kezéből?”²²⁸⁽²²⁸⁾ Pineau francia külügyminiszter nyilatkozata a párizsi rádióban: „Mélységesen sajnálom, hogy néhány kormány szükségesnek lát támogatni egy kis egyiptomi diktátort, aki megveti és lábbal tapossa a nemzetközi jogot és erkölcsöt, miközben túl az osztrák határon a bátor magyar nép vérént ontja a szabadságért anélkül, hogy bárki is a segítségére sietne.”²²⁹⁽²²⁹⁾ A brit munkáspárt képviselője, Hugh Gaitskell, Sir Winston Churchill 1938-ban, a müncheni egyezmény kapcsán elhangzott kijelentését idézte az Alsóház ülésén: „A háború és a szégyen között választhatunk – a szégyent választottuk és megkapjuk a háborút. Most – így Gaitskell – a háborút választottuk, de a szégyen sem fog elmaradni.”

Ami az Egyesült Államok és különösen az elnök magatartását illeti, Dwight D. Eisenhower a krízis két hete alatt, minden bizonnyal rendkívül nehéz helyzetben találta magát. A két eskalálódó válság november elején összeért és egymásra rakódott. A külpolitikai problémák ráadásul Eisenhower személyes karrierje szempontjából is a legrosszabbkor jelentkeztek, mivel egybeestek az elnökválasztási küzdelem utolsó periódusával. Az amerikai választásokra 1956. november 6-án került sor, nagyjából akkor, amikor mind a magyar kérdés, mind pedig Szezi ügye is fordulópontjához érkezett. Az elnök helyzetét nehezítette, hogy épp a kettős válság idején külügyminiszterére, John Foster Dullesre súlyos operáció várt, és kénytelen volt kór-házba vonulni.

A szuezi válság kezelésének ügye november elejétől maga mögé utasította a magyar kérdés elemzésére és megoldására tett erőfeszítéseket Washingtonban. Az, hogy az Amerikai Egyesült Államok részéről nem várható direkt beavatkozás Magyarország ügyében, 1953 óta többé-kevésbé biztosra vehető volt. Eisenhower kerülte annak minden lehetőségét, hogy a szovjet befolyási övezet ügyeibe beleártsa magát.²³⁰⁽²³⁰⁾ Ennek ellenére november 5-én sürgős felhívást intézett Nyikolaj A. Bulganyin szovjet külügyminiszterhez, amelyben felszólította Moszkvát a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonására.²³¹⁽²³¹⁾

A szovjet válasz azonnali volt, és egyáltalán nem utalt a Magyarországgal szemben éppen zajló brutális eljárásra, ellenkezőleg: Bulganyin megfenyegette Franciaországot és Nagy Britanniát az atomfegyver bevetésével abban az esetben, ha azok nem vonulnának ki Egyiptomból. „Szilárdan elhatároztuk, hogy a támadást erőszakkal elfojtjuk, és az egyiptomi háborúnak véget vetünk.” – hangsúlyozta Edenhez küldött jegyzékében Bulganyin, hozzátéve: *Nagy-Britanniának érdemes elgondolkodnia azon, milyen helyzetbe kerülne, ha egy hatalmas nemzet támadást indítana ellene, mégpedig nem hajókkal, és nem is repülőgépekkel, hanem rakétákkal.*²³²⁽²³²⁾ A Bulganyin-féle levél kézhezvételét követően Londonban és Párizsban rendkívüli értekezletet tartottak a kabinetek, amelynek végén határozott hangnemben visszautasították a szovjet fenyegetést. A helyzetet szinte az abszurditásig fokozta Bulganyin ajánlata Eisenhowernek, 304 amelyben közös fellépést javasolt a francia–angol invázió megfékezésére. Eisenhower az ajánlatot, mint elképzelhetetlen eshetőséget, visszautasította. A Fehér

Ház mindazonáltal nyilatkozatban szólította föl a Szovjetuniót csapatainak kivonására Magyarországról. A szovjet ajánlatot pedig olyan kísérletnek tekintették, melynek célja elterelni a világ közvéleményének figyelmét a magyar tragédiáról.²³³⁽²³³⁾

A Szezzel kapcsolatos szovjet atomfenyegetés árnyékában Eisenhower még nagyobb óvatossággal viseltetett a magyar ügy iránt. Ezen felbátorodva Moszkva „önkéntesek” bevetését is kilátásba helyezte arra az esetre, ha a francia, angol és izraeli csapatok nem hagyják el Egyiptomot. A hivatalos szovjet hírügynökség, a TASSZ jelentése szerint: „A kormány nem gördít akadályokat az önkéntesek Egyiptomban való harcolása elé, amennyiben az agresszorok nem engedelmessé válnak az ENSZ csapatkivonásáról szóló határozatának. Már önkéntesek ezrei ajánlották fel a segítségüket erre az esetre.”²³⁴⁽²³⁴⁾ Miközben hivatalos brit körökben az iménti nyilatkozatot az arab világhoz intézett propagandaszólalomnak minősítették, Eisenhower a következő állásfoglalást tette közzé: „A közelkeleti szovjet beavatkozás veszélye már a jelen pillanatban is érezhetően csökkenni fog, amennyiben az ENSZ rendfenntartó erők megjelennek a helyszínen.”²³⁵⁽²³⁵⁾

Újra meg újra felmerül a kérdés, volt-e közvetlen összefüggés a magyar és a szuezi válság között. Azt mondhatjuk, a két válság egymástól függetlenül alakult ki és jutott el az eszkalációig, ám egyidejűségük miatt, és a különböző reakciók és ellenreakciók révén hatással voltak egymásra. Kiválóan szemléltethető ez a világpolitika szálait összefogó ENSZ szerepének bemutatásával. Miközben magyar ügy kezdetétől világos volt, hogy a nyugati hatalmak katonai beavatkozásáról szó sem lehet, mivel egy ilyen akció a harmadik világháború kirobbanására is alkalmas lehetett volna, diplomáciai körökben élénk tárgyalások zajlottak Magyarországot illetően. A Világszervezet égisze alatt egészen Pekingig terjedő kapcsolatfelvételt kellett sor, és mozgósítani tudtak a magyar ügy érdekében egy elsősorban ázsiai, afrikai és arab országokból álló tömörülést, amely Moszkvával szemben éket alkothatott.

E lázas diplomáciai munka közepette robbant a hír az izraeli csapatok egyiptomi bevonulásáról, és arról, hogy Franciaország Nagy Britanniával egyetemben bejelentette: fenyegetve látja a Szuezi-csatorna jövőjét és kész csapatokat küldeni a vízi út megvédésére. Ezzel egy csapásra összeomlott a Magyarország felmentésére fáradságosan létrehozott diplomáciai front. Az ázsiai, afrikai és arab államokból álló blokk azon nyomban elfordult a Nyugattól, és ahelyett, hogy nyomást igyekezett volna gyakorolni Moszkvára, közeledni kezdett a Szovjetunióhoz, az angol–francia beavatkozást a „harmadik világ népei ellen intézett tördőfésként” értelmezve. Miközben Nagy Imre november 1-jén és 2-án kétsébeesetten kérte Dag Hammarskjöldtől, az ENSZ főtitkárától kormánya és Magyarország semlegességének elismerését, az ázsiai és afrikai delegációk összeültek és a Közgyűlés rendkívüli ülésének azonnali összehívását követelték. Hammarskjöld válaszára került: Magyarország vagy Szuezi kérdését vegyék-e napirendre. A főtitkár az utóbbi mellett döntött. Nagy Imre táviratait ezután órákon keresztül elfektették. A magyar miniszterelnök többek között az alábbiakat **305**írta: „*újabb katonai alakulatok lépték át Magyarországot határait... A Magyar Népköztársaság kormánya 1956 november 1-jén kinyilvánította semlegességét. Azt kérem ezért Öntől, hogy az Egyesült Nemzetek legközelebbi közgyűlésén haladéktalanul vegyék napirendre 'A magyar semlegesség és annak a négy nagyhatalom általi szavatolása' kérdését.*”²³⁶⁽²³⁶⁾ Nagy Imre táviratait azonban nem méltatták azonnali figyelemre.

A szovjet csapatok november 4-i hajnali bevonulásának híre – az időeltolódás miatt – vasárnap éjszaka érkezett meg New Yorkba. Az USA javaslatára haladéktalanul összehívták a Biztonsági Tanács ülését, amely még azon az éjjel, három órákor össze is ült. „*Ha az Egyesült Nemzetek akciója valamely nép számára bármikor a szó legszorosabb értelmében élet-halál kérdését jelentette, úgy ez az eset most bekövetkezett. Amennyiben valaha is oly helyzet adódott, mely a világ békéjét fenyegette, ez a szituáció az.*” – jelentette ki Lodge, amerikai delegátus.²³⁷⁽²³⁷⁾ A Egyesült Államok betérjesztett egy határozatot, amelyben felszólította a Szovjetuniót, hogy azonnali hatállyal állítsa le a fegyveres

intervenciót és hadserege késedelem nélkül hagyja el Magyarország területét. A szovjet nagykövet azonnal vétót jelentett be, amivel megbénította a Biztonsági Tanács munkáját. Az ügyet a Közgyűlés elé utalták, amely már vasárnap délután rendkívüli ülésen tárgyalta meg azt.

A tanácskozás kezdetén a főtítkár képviselője bejelentette, hogy Magyarország képviselője nem vesz részt az ülésen, mivel a korábbi magyar delegáció tagjait a Kádár-kormány nem hajlandó elismerni, az új képviselők viszont még nem érkeztek meg New Yorkba. Szoboljev szovjet megbízott ellenezte a magyar ügy tárgyalásba vételét, azt a belügyekbe való beavatkozásként minősítette. Négy órás vita után elfogadták az amerikai javaslatot, amely a szovjet csapatok azonnali kivonásán kívül a magyar nép önrendelkezési jogának helyreállítását, az ENSZ-ellenőrök kiküldését, valamint nagyszabású segélyakció megszervezését követelte. A határozat mellett 50 állam – közöttük Ausztria – foglalt állást. Nyolcan szavaztak ellene: a Szovjetunió, Fehér-Oroszország, Ukrajna, Albánia, Románia, Bulgária, Lengyelország és Csehszlovákia. Tizenöt állam (pl. Finnország, India, Jugoszlávia és az arab államok) tartózkodott a szavazástól. A Közgyűlés tehát elítélte a szovjet magatartást, követelve a csapatok kivonását, ám nem határozott arról – amint azt Egyiptom esetében megtette –, hogy az „agresszorok” egységeit ENSZ csapatokkal váltsák fel.

Sebes István magyar külügyminiszter Hammarskjöldnek küldött táviratában azt írta, hogy tekintettel arra, hogy a szovjet csapatok a magyar kormány kérésére tartózkodnak az országban, az Egyesült Nemzetek Szervezetének főtítkára által kijelölt képviselők kiküldését jogtalanak tekinti. A szovjet csapatok kivonásáról tárgyalni kizárólag a szovjet és a magyar kormányoknak van joga. Szabad választásokat rendezni egyedül a magyar hatóságok illetékesek

A szuezi válsággal ellentétben döntőnek bizonyult, hogy a két nagyhatalomnak a magyar kérdésben ellentétes érdekei voltak. Eltérő volt a krízis alakulása amiatt is, hogy az angol–francia intervenciót az Egyesült Nemzetek beavatkozása „ezer darabra törte” olyannyira, hogy a részt vevő hatalmaknak az ENSZ tűzszünetre vonatkozó parancsát [306](#)éppúgy el kellett fogadniuk, mint a csapatkivonásról szóló rendelkezést. Az ENSZ tagállamok Szuezi esetében ragaszkodtak nemzetközi – ún. kéksisakos – alakulatok bevetéséhez. Annak, hogy ez – különösen ilyen rövid idő leforgása alatt – lehetségessé vált, az volt az oka, hogy a két nagyhatalom céljai azonosak voltak a konfliktus mielőbbi lezárását illetően. Az Amerikai Egyesült Államok hónapok óta szerette volna megakadályozni a szuezi háborút, úgy érezte, hogy Franciaország és Nagy Britannia kijátszotta, és a legteljesebben elkötelezett volt a beleegyezése nélkül, sőt figyelmeztetése ellenére indított háború mielőbbi befejezése iránt. A Szovjetunió számára ugyanakkor presztízsnyereséget jelentett a Közép- és Közel-Keleten, hogy Nasszer ügye mellett elkötelezte magát. A Szuezi válság egyszersmind bebizonyította, hogy hasonló akciókat nem lehet többé a szuperhatalmak támogatása, illetve beleegyezése nélkül végrehajtani.

Ettől eltérő volt a helyzet Magyarországon, ahol a forradalom előtt és alatt szovjet csapatok állomásoztak. Az ország valójában nem volt független. Nemzetközileg érvényes szerződés kötötte a Szovjetunióhoz, amely ez utóbbinak lehetőséget biztosított, hogy a kommunista kormányzat erőszakos megbuktatása, illetve e kormány segítségkérése esetén fegyveresen lépjen föl. Ez volt az egyik oka annak, hogy az ENSZ nem volt képes Magyarországon közbelépni.

1956 októberében és novemberében tehát egyik világesemény követte a másikat. Politikai változások Lengyelországban, forradalom és szabadságharc Magyarországon, izraeli támadás Egyiptom ellen, majd angol–francia beavatkozás a térségben. A Nyugat passzív magatartása a magyar szabadságharcra szemben, majd a szovjet páncélosok bevetése az országban. Eisenhower újraválasztása, ENSZ egységesek vezénylése Szuezi vidékére, és az ENSZ közbelépés elmaradása Magyarország esetében. Bulgaryin rakétafenyegetése és „önkéntesek” bevetése Egyiptomban, az elnök riadóparancsa az amerikai hadseregnek. Az események mindegyike szoros összefüggésben állt

egymással.

A Nyugat igyekezett kiküszöbölni egy általános háború veszélyét: feladták Szezeit és megtagadták a szovjet beavatkozás miatt kért segítséget a legitim magyar kormánytól. A Szovjetunió ugyanakkor – miközben páncélosai Magyarország földjét taposták – nem tétovázott az angolokat és a franciákat az atomfegyver bevetésével fenyegetni. A szuezi háború meggyengítette a Nyugat erkölcsi pozícióját, átmenetileg megtörte a nyugati hatalmak együttműködését, Moszkva számára pedig kiválóan alkalmas volt a figyelem elterelésére.

A lengyel és a magyar október rávilágított a szovjet szatellitrendszeren belüli problémákra és a blokk gyengeségére. A szovjet páncélosok nem csupán Budapest és az ország szabadságmozgalmát tiporták el, hanem véget vetettek a sztálini modellt elutasító reformkezdeményezéseknek, illetve elvágták a békés egymás mellett élés lehetőségét. Szovjet részről igyekeztek a megsemmisítő támadás révén helyreállítani bizonytalanná vált hatalmi befolyásukat. Fenyegetően éles propagandaküzdelmük és diplomáciai ténykedésük Franciaország és Nagy-Britannia ellen azt a célt szolgálta, hogy elterelje a figyelmet a fenti folyamatokról, és erősítse azt a világszerte amúgy is elterjedt nézetet, amely szerint a magyar tragédia és a szuezi válság egymással teljesen azonos természetű volt.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 307 Dieter Szorger: Más mint a többi államhatár – Burgenland és a Vasfüggöny az 1955-1957 közötti években 238

307 Dieter Szorger: Más mint a többi államhatár – Burgenland és a Vasfüggöny az 1955-1957 közötti években [238\(238\)](#)

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 307 Dieter Szorger: Más mint a többi államhatár – Burgenland és a Vasfüggöny az 1955-1957 közötti években 238 / Egy határ átjárhatóvá válik

Egy határ átjárhatóvá válik

1948 folyamán megkezdődött a burgenlandi–magyar határon a Vasfüggöny építése. A műszaki lezárórendszer részét képezte a drótakadályok mellett egy közvetlenül az államhatáron található aknamező. Egyre-másra átkerültek a határon aknák, amelyek Burgenlandban szörnyű baleseteket okoztak. Épp ezért az Osztrák Szövetségi Köztársaság és a Magyar Népköztársaság egymáshoz való viszonya 1955 őszéig meglehetősen feszült volt. A kétoldalú kapcsolatokban javulás következett be, amikor a magyar hatóságok a ki- és behozatali engedélyek megadásának feltételeit némiképp enyhítették. [239\(239\)](#) A Szovjetunió kivonulásával és a teljes állami szuverenitás elnyerésével a Magyarországról érkező menekültek számára is vonzóbbá vált Ausztria. Egyre több határincidensre került sor. Egy 1955 októberében történt Luising (Lovászdud) melletti eset szolgáltatta a végső indokot egy közös osztrák–magyar bizottság felállításához, amely a határincidensek kivizsgálására alakult. Bár a luisingi esetet nem sikerült mindkét fél számára megnyugtatóan rendezni, az Osztrák–Magyar Határbizottság működése állandósult. [240\(240\)](#)

1956 elején a „keleti blokkban” egyfajta felkelőhangulat uralkodott, ami szoros összefüggésben állt a sztálinizmussal történő Hruscsov-féle leszámolással. Mindez Ausztria és Magyarország kapcsolatára is kihatással volt, amely viszony az osztrák államszerződés aláírása óta amúgy is nagyon pozitív irányban fejlődött.

1956 elején aztán váratlan dolog történt: az osztrák kormány többszöri megkeresésére és a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának 1956. március 9-én kelt állásfoglalása értelmében határozat született a drótkerítés eltávolításáról és az aknamező felszámolásáról.²⁴¹⁽²⁴¹⁾ A Vasfüggöny a burgenlandi–magyar határon 354 km hosszan megszűnt. A Vasfüggöny egy részének visszabontása világszerte egyedülálló dolog volt. Mivel a magyarok kezdeményezésüket nem egyeztettek a Varsói Szerződés többi tagállamával, az esemény diplomáciai bonyodalmakhoz vezetett a keleti blokkon belül.²⁴²⁽²⁴²⁾

308Ezt követően külön bejelentés nélkül kezdődött meg az aknamező felszámolása és a drótkerítés elbontása. Május végére Észak-Burgenland térségében Kittsee-től (Köpcsény) Klängenbachig (Kelénpatak), Dél-Burgenlandban a Geschriebenstein-től (Írottkö) Großmürbischig teljes egészében eltávolították a drótot.²⁴³⁽²⁴³⁾ Szeptember közepéig befejeződtek a munkálatok és a látszat szerint az osztrák–magyar határ olyanra vált, mint bármely más határ.²⁴⁴⁽²⁴⁴⁾

Ausztria hamarosan új jelenséggel nézett szembe – a Magyarországról tömegesen érkező menekültek áradatával. Csak 1956 szeptemberében, egy hónappal a felkelés előtt 112 menekült lépte át az osztrák–magyar határt – olyan sokan, mint soha azelőtt. A leglátványosabb szökési kísérlet 1956 januárjában történt, amikor egy magyar MIG 15-ös pilótája vadászgépével együtt akart Ausztriába szökni. Egy ugyanolyan típusú orosz MIG akadályozta meg a határátlépést, és minkét gép lezuhant Pamhagen-nél (Pomogy).²⁴⁵⁽²⁴⁵⁾ 1956 januárja és szeptembere között összesen 561 magyar szökött át sikeresen Ausztriába. Néhány kivételtől eltekintve valamennyien megkapták a politikai menedékjogot. Mai szemszögből visszatekintve érdekes tény, hogy a menekülteket különösebb probléma nélkül fel tudta venni a burgenlandi munkaerőpiac.

Ennek az integrációnak azonban hamarosan az árnyoldala is megmutatkozott. Már 1956 májusában megváltozott a lakosság hangulata. Az emberek megtanultak együtt élni a Vasfüggönnyel, amely végső soron a „kétes elemektől” is óvta őket. A Belügyminisztérium 1956 májusi helyzetjelentése ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „Ilyen esetben [a határ megnyitásáról van szó – a szerző megjegyzése] azt várja el a lakosság, hogy az osztrák határ lényegesen élesebben és pontosabban legyen ellenőrizve, mint idáig volt.”²⁴⁶⁽²⁴⁶⁾

A politikai ködösítés mit sem változtatott a magyar határőrizeti szervek brutális eljárásán. Az osztrák Biztonsági Igazgatóság csak 1956 szeptemberében négy esetet regisztrált, amikor a magyar katonák a magyar szökevények üldözése közben átlépték az államhatárt, illetve a már osztrák területre jutott menekültekre tüzet nyitottak. Loipersbach (Lépesfalva) közelében meg is ölték egy menekültet. Egy magyar, aki egy teherautóval próbált meg Deutsch-Schützen (Németlövő) közelében átjutni a határon, a határőrség által nyitott golyózáporban halt meg.²⁴⁷⁽²⁴⁷⁾ 1956 első kilenc hónapjában 33 jelentősebb határincidens történt.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 307 Dieter Szorger: Más mint a többi államhatár – Burgenland és a Vasfüggöny az 1955-1957 közötti években 238 / Határtalan szabadság?

Határtalan szabadság?

1956. október 23-át követően érezhetően nőtt a feszültség a határon. Az elkövetkező hetekben többször változott a határátelők személyi állománya. Kezdetben rendszerhű magyar katonák, majd a forradalom hívei, végül orosz katonák teljesítettek szolgálatot.

309A hivatalos Ausztria a felkelés kezdetét követően azonnal reagált a kialakulóban lévő veszélyes

situációra. Október 24-én késő délután a közbiztonságért felelős főtisztviselő (Generaldirektor für die Öffentliche Sicherheit) válságstábot hívott össze Bécsben, ahová hivatalos volt az osztrák hadsereg képviselője (Vertreter des Österreichischen Bundesheeres), valamint Burgenland és Steiermark tartományok biztonsági igazgatói (Sicherheitsdirektoren) és tartományi csendőrparancsnokai (Landesgendarmarierikommandanten).²⁴⁸⁽²⁴⁸⁾ Ezen a tanácskozáson elsőként arról döntöttek, hogy a 35 burgenlandi csendőrposztot megerősítik. Az osztrák–jugoszláv határ megerősítésétől a veszélyeztetettség teljes feltérképezéséig egyelőre eltekintettek.

A hadsereg²⁴⁹⁽²⁴⁹⁾ a burgenlandi határ térségében rendelkezésre bocsátott egy szakaszt Fürstenfeldből, egy-egy riadókészültségbe helyezett századot Oberwartból (Felsőőr), a Wiener Neustadt (Bécsújhely) katonai akadémiáról és Eisenstadt (Kismarton) környékéről, egy üteget Badenből és három tartalékos századot Bécsből. Ezeket az egységeket a stájer térségből származó további három századdal egészítették ki. A megerősített határőrség rendelkezésére álltak továbbá katonai repülőgépek és a belügyminisztérium helikoptere is.²⁵⁰⁽²⁵⁰⁾

A hadsereg bevetésére csak mint „kisegítő bevetésre” gondoltak, hogy a felelősséget legnagyobb részben magukon viselő csendőröknek és vámőröknek biztos háttérrel nyújtsanak. Az egész művelet vezetésével a burgenlandi biztonsági igazgatót, Leopold Schwarzot bízták meg.

A határőrizetet illető rendelkezéseket október 24-ét követően erőteljesen megerősítették, és a határ mentén történő eseményeket pontosan figyelemmel követték. Először úgy vélekedtek, hogy a válság fokozott odafigyeléssel kézben tartható. Fussenegger őrnagy a bevetést mint „jótékony hatású gyakorlatot” kommentálta.²⁵¹⁽²⁵¹⁾ Ennek ellenére 1956. október 26-án, pontosan egy évvel az osztrák semlegesség kihirdetése után, a hadsereg egységei tűzparancsot kaptak.²⁵²⁽²⁵²⁾ Csak abban az esetben lehetett tüzelni, ha a határ átlépése, és ezzel az osztrák semlegesség megsértése egyértelműen megtörténik. A kielezett helyzetre való tekintettel a parancsnokok figyelmét külön felhívták, hogy nagy körültekintéssel járjanak el.²⁵³⁽²⁵³⁾

Különösen kifinomult helyzetértékelési képességről kellett a csendőröknek október 28. és 30. között tanúbizonyságot tenniük. Ezekben a napokban különösen sok örömmegnyilvánulásra került sor a burgenlandi–magyar határon. A határon fekvő magyar falvak lakói meglátogatták barátaikat és rokonaikat az immáron nyitott határ túloldalán, hogy az újonnan elnyert szabadságból ők is részesüljenek. Majdnem ezer ember jött át Mogensdorfba a zöld határon keresztül, köztük katonák is. Csak a **310** csendőrök és a katonaság beavatkozása után nyugodtak le a kedélyek. 15 személy kért politikai menedéket Ausztriában.²⁵⁴⁽²⁵⁴⁾

Lutzmannsburgot (Locsmánd) október 28-án 200 tanuló és tanár látogatta meg a szomszédos Zsiráról.²⁵⁵⁽²⁵⁵⁾ A következő napon körülbelül 500 magyar látogatta meg Deutsch-Schützent (Németlövő) és további több mint 3000 Rattersdorfot (Rötfalva).

Biztonságpolitikai és a semlegességet hangsúlyozó megfontolásokból ezeket a testvériséget jelképezni kívánó akciókat meg kellett akadályozni.²⁵⁶⁽²⁵⁶⁾ Ezért a minisztertanács egy lezárt zóna kialakításáról rendelkezett. Ez volt hivatott az osztrák tartományokból a kíváncsiskodókat az osztrák–magyar határvidéktől távol tartani és a magyar állampolgárok illegális határátlépését megakadályozni. Október 28-án elrendelte a minisztertanács, hogy a hadsereg járműveit piros-fehér-piros zászlókkal egyértelműen meg kell jelölni. A határ menti települések polgármestereit utasították, hogy az osztrák területeket egyértelműen jelöljék piros-fehér-piros zászlókkal.

A burgenlandi határvédelmi szervek magyar kollégáikhoz fűződő kapcsolatát a felkelés kezdetén a korrekt – sőt néha a barátságos – jelzővel illelhetjük. A gyakran németül jól beszélő magyar határőrök

a vegyes nyelvű határközségekből származtak. A cigaretta és a hírek cseréjén keresztül hamar beszédbe elegyedtek az osztrák kollégákkal.

1956. október 23. és 30. között, a forradalom első szakaszában, a határ átjárhatóvá vált. A határátlépéskor kötelező formákat a minimumra szorították vissza – Magyarországon *de facto* korlátlan utazási szabadság volt.²⁵⁷⁽²⁵⁷⁾ Sok burgenlandi arra használta fel az ak-kori politikai helyzetet, hogy a határ túloldalán élő rokonait és ismerőseit hosszú évek után újra meglátogassa. De nem csak a kishatárforgalom fejlődött ki, hanem a határokon átívelő „kereskedelem” is virágzott, gyakran a magyar vámservek egyetértésével.

Ezekben a napokban mindenféle bürokráciától mentesen lehetett átjutni a határon. Október 29-én került sor magyar tisztek találkozására osztrák hadseregbeli kollégáikkal, a csendőrséggel és a burgenlandi biztonsági igazgatóval, amelynek keretében a magyarok egészségügyi felszerelések átadását kérték. Minden különösebb vámformáság nélkül zajlott le az igényelt kötszer átadása.²⁵⁸⁽²⁵⁸⁾ Sopronnak abban a politikai rendszerben, amely az október 23-át követő első napokban kialakult, központi szerep jutott a nyugat-dunántúli határövezetben. A város volt a székhelye egy Nyugat-Magyarországi regionális tanácsnak, és logisztikai központja volt a segélyek elosztásának. 1956 októberében és novemberében Bögl tartományi tanácsos mint a tartományi kormányzat ellátási referense többször meglátogatta a várost, hogy saját tapasztalatából kiindulva mérje fel az ottani lakosság szükségleteit.²⁵⁹⁽²⁵⁹⁾ Mindenestre a karitatív tevékenységben jól szervezett partnerre talált a regionális tanácsban. Az osztrák kormány meghívására október 30-án az osztrák államszerződést aláíró hatalmak katonai attaséi meglátogatták az államhatárt. Az akció célja az volt, hogy az egykori szövetségeseket Ausztria védelmi készségéről, de leginkább az osztrák hadsereg védelmi képességéről meggyőzzék.²⁶⁰⁽²⁶⁰⁾

Ungarn braucht jede Hilfe

410 ALLE UNTERKRIEGS-GEWALTEN in der Tschechien an der ungarischen Grenze. Die Hungarn sind nicht die einzige vertriebene Völkchen. Die Verdrängung aus Litauen, Lettland, Estland und Finnland, besonders in den kriegsgeprägten Gebieten, hat viele Tausend in die Heimat vertrieben. In Litauen sind viele in die Heimat vertrieben. In Lettland, Estland und Finnland, besonders in den kriegsgeprägten Gebieten, hat viele Tausend in die Heimat vertrieben.

Austria Dritter

Wegen der neuen österreichischen Regierung hat die UNO (17) beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

Schwach entfallen

Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

Keine Einvernehmung

Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

Matthäer Überlegen

Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

Tisler: Altvoll Zweiter

Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

Nichtige Totorgelose

Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen. Die UNO hat beschlossen, die Hilfe für die Flüchtlinge in Ungarn zu erhöhen.

1. kép A Bild, 1956 október 29. száma [újságcikk „Ungarnhilfe” főcímmel]

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 307 Dieter Szorger: Más mint a többi államhatár – Burgenland és a Vasfüggöny az 1955-1957 közötti években 238 / 312A „halott” határ

312A „halott” határ

1956 november 2-án a helyzet egy csapásra megváltozott. A határt északról délre haladva szisztematikusan lezárták, hogy felfegyverzett csapatok Ausztriába való átlépését megakadályozzák. A Vörös Hadsereg lezárta a Nickelsdorftól (Miklóshalma) Budapest felé vezető utat. Közvetlenül ezután a Rattersdorf-Kőszeg mellett lévő határátkelőt is lezárták. A határon hirtelen csend állt be. A provokációkat elkerülendő a Honvédelmi Minisztérium elrendelte, hogy motorizált őrzőerőktől és az egyes őrköztől eltekintve egyenruhás egységek ötszáz méternél kisebb távolságra nem közeledhetnek meg a

határt. Meg akarták akadályozni, hogy osztrák katonák lövöldözésbe keveredjenek.²⁶¹⁽²⁶¹⁾

A határállomásokon az emberek közötti kapcsolat minősége is megváltozott, miután a szovjet intervenció sereg uralta a katonai helyzetet. Minden határátkelőhelyen lecserélték a magyar őrszemélyzetet. Az osztrák kollégákkal való kapcsolattartást pedig egyszerűen megtiltották. Azok a magyar határőrizeti szerveket, akik kifejezetten jó kapcsolatot ápoltak az osztrák hivatalnokokkal, leváltották és mindezért felelősségre vonták. A magyar Szentgotthárd–Heiligenkreuz-i vámkirendeltség szökött parancsnokától tudjuk, hogy őt „az osztrákokkal szemben tanúsított barátságos magatartása” miatt vonták fegyelmi eljárás alá és a büntetést csak szökésével kerülhette el.²⁶²⁽²⁶²⁾

A menekültek számára a határőrök leváltása a menekülés megnehezítését jelentette. Klängenbach–Sopron, Heiligenkreuz–Szentgotthárd, és Nickelsdorf–Hegyeshalom határátkelőhelyeken november 4-étől magyarok és oroszok közösen teljesítettek szolgálatot. A határon keresztül vezető „sétáról”, úgy, mint néhány nappal azelőtt, már szó sem lehetett.

Az, hogy egy határszakasz a menekülők számára épp átjárható vagy életveszélyes volt, nagymértékben attól függött, hogy szovjet katonák, vegyes kontingensek vagy magyar határőrszemélyzet volt-e az őrzésére beosztva. A kezdeti időszakban a kizárólag magyar felügyelet alá tartozó határszakaszokon könnyebb volt a szökés. November 4-e után minden határszakaszon megerősítették az ellenőrzést, és a szökés egyre veszélyesebbé vált. Ezzel együtt a határőrizet nem volt mindig hiánytalan. Burgenland tartományi csendőrségének parancsnoksága novemberben a következőket jelentette a bécsi központi csendőrpáncélosoknak: „Az államhatár még mindig nincs hermetikusan lezárva. Egyes helyeken a menekülők még mindig akadály nélkül jutnak át Ausztriába, ellenben más határszakaszokon a menekülőkre a magyar katonák lönek is.”²⁶³⁽²⁶³⁾

November 4-én 9 órától megindult a menekültáradat. Már délre teljesen megtelt az eisenstadti menekülttábor, amely Burgenland központi tábora volt, így a menekülteket Bécsbe és Traiskirchenbe kellett áthelyezni. Átmenetileg még az eisenstadti állomás is táborként szolgált. Ezen az első napon a tartományi csendőrpáncélosok **313**becslése szerint 8-10 ezer menekült érkezett Burgenlandba. Ebből 4700 főt még aznap más tartományokba szállítottak.²⁶⁴⁽²⁶⁴⁾

November 6-ától orosz páncélosok állomásoztak a határátkelőkön, lehetetlenné téve a határátlépést. A határt már csak diplomaták és segélyszállítmányok részére nyitották meg. A hegyeshalmi határátkelőt csak elkeseredett harc után, páncélosok bevetésével tudták ellenőrzésük alá vonni az orosz katonák. A határátkelőn szolgálatot teljesítő legénység Ausztriába menekült, és politikai menekültjogot kért.²⁶⁵⁽²⁶⁵⁾

November 6-án Schattendorfnál (Somfalva) is látótávolságban a vámház mellett felálltak az orosz páncélosok. Moschendorfnál magyar tisztek kimondottan a határ lezárásáról értesítették az osztrákokat.²⁶⁶⁽²⁶⁶⁾ Északon Andau (Tarcsa), Nickelsdorf és Halbturn (Féltorony), továbbá Lutzmannsburg és Deutschkreuz (Németkeresztúr) voltak november végén azok a helységek, ahol a legtöbb illegális határátlépés történt.

A menekültek legnagyobb része, kb. 80 ezer ember az észak-burgenlandi Andaunál szökött át. Ezzel kapcsolatban egy körülbelül Andautól 10 kilométernyire, magyar földön fekvő híd vált híressé az amerikai újságíró, James A. Michener jóvoltából. November 21-én a hidat lezárták. Még a felszedett híd fa állványai is a szabadságba való menekülés útjaként szolgáltak.²⁶⁷⁽²⁶⁷⁾ Egy Pamhagen közelében található híd is leromboltak a magyar katonák.²⁶⁸⁽²⁶⁸⁾

1956 novemberének végén megsokasodtak a szovjet katonákkal a határincidensek. Néhány különösen tragikus esetben még akkor is lőttek a menekültekre – férfiakra, nőkre, gyerekekre – miután azok osztrák földre értek.²⁶⁹⁽²⁶⁹⁾ November 23-án Rechnitznél (Rohonc) történt a legsúlyosabb

következményekkel járó határincidens. Két orosz katona egy tizenhét főből álló menekültcsapatot üldözött, amikor áttértek osztrák területre.²⁷⁰⁽²⁷⁰⁾ Vámőrök és csendőrök észrevették őket, és sikerült az oroszokat lefegyverezniük. Az egyik katona megpróbált elmenekülni. Néhány figyelmeztető lövés után halálos lövés érte a menekültöt. A Belügyminisztérium azonnal megkezdte az eset kivizsgálását és felvette a kapcsolatot a bécsi szovjet követséggel. Megegyezés született egy vegyes bizottság felállításáról, amelyben osztrákok, szovjetek és magyarok kaptak helyet. Ugyanakkor a szovjet kiküldött megkérdőjelezte az osztrák hatóságok eljárásának jogosságát.²⁷¹⁽²⁷¹⁾

Egy éles hangú diplomáciai jegyzékben az osztrák külügy elítélte az orosz katonák eljárását. A kommuniké kimondta, hogy bár az osztrák kormány sajnálja, hogy az eset egy ember halálához vezetett, de ugyanakkor hangsúlyozta, hogy mindez egy tudatosan **314** felvállalt határsértésre vezethető vissza és elvárja, hogy a szovjet katonai hatóságok megfelelő intézkedéseket tegyenek annak érdekében, hogy a jövőben a szovjet katonák tiszteletben tartsák az osztrák határt.²⁷²⁽²⁷²⁾ Az oroszok válaszukban ugyan nem tagadták a katonák eljárásának jogellenességét, ugyanakkor erősen kritizálták azt a tényt, hogy egy fegyvertelen embert gyilkoltak meg az osztrák hatóságok. A szovjet katonákat határozottan utasították, hogy Ausztria területi integritását őrizzék meg. Ezzel a Szovjetunió félreérthetetlenül elfogadta Ausztria semlegességét és tiszteletben tartott minden, a semlegesség fegyveres megvédésére irányuló intézkedést. A határincidens és a burgenlandi határőrizeti szervek november 23-i szigorú eljárása a világ közvéleménye előtt is visszhangot kapott. Világszerte – még a Szovjetunióban is – elismerték, hogy Ausztria fegyveres erőszak alkalmazására is kész állami integritása és ezzel együtt a semlegesség megóvása érdekében.²⁷³⁽²⁷³⁾

Egy másik tragikus határincidens 1956 decemberében Heiligenkreuz közelében történt. A magyar származású Király János csak egy volt azok közül, akiket menekülés közben már osztrák földön ért a halál. A meneküléshez a Körmendről Szentgotthárdra közlekedő vonatot használta, amely egy szakaszon körülbelül 100 méternyire megközelíti a burgenlandi-magyar határt. Osztrák földön érte el az örök géppisztolysorozata. A holttestéről készült fotó bejárta a világot és a burgenlandi-magyar határon történtek elmondhatatlan embertelenségének szimbóluma lett.

A menekültáradat 1956 decemberére észrevehetően megfogyatkozott. Az osztrák társadalom menekülteket elfogadó magatartása éppúgy. A fiatal köztársaság számára a menekültügy megoldása a szociális és társadalmi vonatkozások mellett hatalmas gazdasági problémát is jelentett. Miközben kereste a problémára a megoldást, Ausztria úgy érezte, hogy a nemzetközi világ magára hagyta.

A menekültekről kialakult kép változásaként értelmezhető a tiltott zóna ismételt kialakításáról szóló rendelkezés 1957 januárjában. Ezzel akarták megakadályozni az ember- és árucsempészt és a forinttal való illegális valutaüzérkedést. A határvidéket ismét erősebben őrizték – ezúttal az osztrák hatóságok.²⁷⁴⁽²⁷⁴⁾

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 243 Sopron 1956-ban – 1956 Sopronban / 307 Dieter Szorger: Más mint a többi államhatár – Burgenland és a Vasfüggöny az 1955-1957 közötti években 238 / Epilógus

Epilógus

1957. március 2-án a magyar kormány ismétlen elrendelte az ország technikai eszközökkel való lezárását. 1957 áprilisa és júniusa között újra visszakerült a drótkerítés és az aknamező.²⁷⁵⁽²⁷⁵⁾ A magyar kormány 1958 szeptemberében értesítette az osztrák Kancelláriát, hogy a Fertő-tavi nádasban és a szabad vízfelületek alatt is aknákat helyezett el.²⁷⁶⁽²⁷⁶⁾ Ezzel a kelet és nyugat közötti utolsó

menekülési útvonalat is elzárták. 1957 második felében 67 embernek sikerült a szökés Magyarországról, 1958 már csak összesen 88-an voltak a **315**szerencsések. Egyidejűleg megkezdődött a visszavándorlás is. 1957-ben hivatalosan 4295 fő, 1958-ban további 117 magyar tért vissza a régi hazájába. [277\(277\)](#)

A határ innenső és túloldalán egyaránt megtanultak az emberek a Vasfüggönnyel élni. [278\(278\)](#) A következő években bizalomkeltő intézkedések vezettek Ausztria és Magyarország enyhe közeledéséhez, elsősorban a gazdaság, a sport és a kultúra területén. Ebből a 70-es évekre a békés egymás mellett élés egyfajta mintapéldája fejlődött ki. Az együttműködés minőségi változását először a határon lehetett érezni. Ez volt és a mai napig is ez a politikai helyzet barométere. [279\(279\)](#)

* * *

„Vom Traum zum Trauma” című kiállítás megnyitója

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai

316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Bartha Dénes – Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület jelentése a beérkezett pályázatokról

Bartha Dénes – Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület jelentése a beérkezett pályázatokról

A Soproni Városszépítő Egyesület a Soproni Szemle 2005. évi 2. számában felhívást tett közzé az 1956-os forradalmi események soproni történéseinek írásba foglalása céljából. A meghosszabbított határidejű pályázatra 2006. március 31-ig 13 pályamunka érkezett, közülük hét ma külföldön élő visszaemlékező műve. A Soproni Városszépítő Egyesület elnöksége – a Soproni Szemle szerkesztőségének, valamint kuratóriumának javaslata alapján – 2006. június 2-i ülésén döntött a pályaművekről és a korábban felajánlott 100000 ezer Ft pályadíj szétosztásáról. E döntés értelmében a legkiemelkedőbb pályamunka dr. Vancsura Rudolf ny. egyetemi docensé, amelyet néhai dr. Csapody István ny. természetvédelmi főtanácsadó és Lovas Gyula vasúttörténész visszaemlékezései követnek 40–30–30 ezer Ft pályadíj kíséretében. Király Tibor munkáját könyvjutalommal honorálták. A döntés során – a témakörrel foglalkozó történészek véleményének kikérése után – a Soproni Városszépítő Egyesület Elnöksége, továbbá a Soproni Szemle Kuratóriuma nem ítélte támogathatónak a nyomtatásban már megjelent, valamint a határidő után beérkezett kéziratokat. Valamennyi kézirat közlésére a Soproni Szemlében – terjedelmi okok miatt – nem nyílik lehetőség, ezért a beérkezett pályaműveket a Soproni Levéltárban archiváltuk, ahol azok minden érdeklődő számára rendelkezésre állnak. A pályázóknak ezúton is köszönjük visszaemlékezéseik papírra vetését, a díjazottaknak gratulálunk.

A beérkezett pályamunkák:

- Apt Kamill: 56-os emlékeim
- Barcsay László: 1956-os soproni emlékeim
- Benkő Géza: A Soproni Pártbizottság lefegyverzése 1956-ban
- Bolecz Béla: Visszapillantás az 1956-os soproni eseményekre (Részlet a szerző *Elsodort falevelek* c. könyvéből)
- Csapody István: Forradalom és exodus
- Homoky István: Életutam 1951-től 1956-ig
- Jákóy Endre: Önéletrajz
- Király Tibor: Az 1956-os forradalom a soproni filatéliában
- Lovas Gyula: Felkelés a sopronkőhidai fegyházban és egyéb visszaemlékezések
- Lovasné Szabó Ágnes: Emlékeim 1956-ról
- 317**– Ötvös Imre: Visszaemlékezéseim 1956-ra
- Pintér László: 56-os emlékeim (Részlet a szerző *Látomások a múltból* c. könyvéből)
- Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából

A téma iránt érdeklődők részére tájékoztatásul közöljük, hogy ifj. Sarkady Sándor, a soproni egyetemi könyvtár főigazgatója *A Soproni MEFESZ az 1956-os forradalomban* címmel kötetet állított össze, amely a Nyugat-Magyarországi Egyetem emlékező és tisztelgő ünnepségei során, 2006. október 23-án

lát napvilágot. A kötetben az alábbi, részben az SVSZE pályázatára is benyújtott visszaemlékezések olvashatók:

- Apt Kamill: 56-os emlékeim
- Bajzák Dénes: Néhány emlék 1956-ról
- Balsay Endre: Soproni egyetemisták vették át a határ őrzését
- Benkő Géza: A Soproni Pártbizottság lefegyverzése
- Grátzer Miklós: Az 1956-os gyógyszer szállítmányok
- A forradalmi város rendőrkapitánya – Interjú Katona Sándorral
- Kenediné Király Ilona levele
- Kozák Antal visszaemlékezése
- Leskó György levele Rétfalvi Lászlóhoz
- Masznyik László: Egy III. éves bányamérnök hallgató útja Budapestre
- Nagy László emlékei
- Németh Kálmán: A halhatatlan évfolyam
- Ötvös Imre: 1956-ra emlékezem
- Pál László emlékei
- Péch Gyula visszaemlékezése
- Pirkhoffer János emlékei
- Rétfalvi László: Segélyszállítmányok Budapestre
- Beszélgetés Szádeczky-Kardoss Gyulával
- Szentei Barnabás: 1956-os októberi napok és éjjelek
- Zádorlaky-Stettner Miklós visszaemlékezése

Dr. Bartha Dénes Dr. Kubinszky Mihály

a Soproni Szemle Kuratóriumának

a Soproni Városszépítő Egyesület

elnöke

elnöke

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából

318 Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni

eseményei 50 év távlatából

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából / A Rákosi-rezsim egyetemi ifjúságot érintő torz intézkedései

A Rákosi-rezsim egyetemi ifjúságot érintő torz intézkedései

A nyugat-dunántúli forradalmi cselekmények a soproni egyetemen kezdődtek, illetve innen indultak ki. Az események megértése céljából szükségesnek tartjuk egy rövid összefoglalást adni a forradalom kitörése előtti állapotról.

A munkáspártok egyesülése, illetve a kommunisták hatalomra jutása után a felsőoktatásban is jelentős átalakítások történtek. Az 1919-ben Sopronba költözött Bányászati és Erdészeti Főiskola, a későbbiekben egyetem, 1949-ben szétvált, a bányászokat és a kohászokat a Miskolci Nehézipari Egyetemre telepítették át. A Sopronban maradt erdőmérnöki részlegről kétszeri átszervezés után Erdőmérnöki Főiskola lett. A bányászokból azonban csak az I-II. évfolyam tanult Miskolcon, a III-V. évfolyam Sopronban folytatta tanulmányait. A bányászok és a kohászok részbeni elköltöztetése során megüresedett helyre Földmérőmérnöki Kart szerveztek. Ez az összetartozó két intézmény Műszaki Egyetemi Karok néven szerepelt. Az Erdőmérnöki Főiskola és a Műszaki Egyetemi Karok közt szervezeti kapcsolat nem volt, mivel a Főiskola a Földművelésügyi Minisztérium, az Egyetemi Karok pedig az Oktatásügyi Minisztérium felügyelete alá tartoztak. A két intézménynek összesen mintegy 1000 hallgatója volt.

A Selmezbányáról Sopronba költözött Főiskola hallgatói szép, tartalmas diákhagyományokkal (selmeci hagyományok) rendelkeztek. A hallgatókat a Bánya- Kohó- és Erdőmérnök-hallgatók Ifjúsági Köre fogta össze. A hagyományokat az Ifjúsági Kör keretein belül gyakorolták. Az Ifjúsági Kör 1948 tavaszán politikai nyomásra feloszlott. A soproni diákokat ezután egy felsőoktatási rétegszervezet, a MEFESZ (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége) fogta össze, kevesebb sikerrel. Azonban MEFESZ sem volt hosszú életű, szerepét az 1950-ben megalakított DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) vette át. Ez a szervezet már teljes egészében a hatalomra jutott MDP (Magyar Dolgozók Pártja) fiókintézménye volt.

A hatalomra került politikai vonal célul tűzte a kommunista érzelmű és gondolkodású értelmiség kinevelését. A reakciónak, irredentának minősített selmeci hagyományokat betiltották. A tanrendben jelentős változtatásokat rendeltek el. Az 1949/50-es tanévben bevezették a Bolsevik Párt Története c. tantárgyat, majd a következő évben az orosz nyelv kötelező tárgyként történő oktatását és a honvédelmi ismeretek tanrendbe iktatását rendelték el.

A politikai jellegű tisztogatások a felsőoktatási intézményeket is elérték. 1951 májusában 45 véltlen erdőmérnök-hallgatót zártak ki az egyetemről és az ország összes felsőoktatási intézményéből, majd 4 egyetemi tanárt is menesztettek. Kb. egy hónap múlva 5 bányamérnök-hallgatót zártak ki, de őket már csak a Bányamérnöki Karról. Az 1951 évi tisztogatás során megüresedett oktatói álláshelyeket pártpolitikai szempontból megbízhatónak ítélt személyekkel töltötték be. A régi értelmiség lecserélése céljából megnövelték a hallgatóság létszámát. Nagy számmal vettek fel szakértetségizetteket, akiket egyéves gyorsalpaló képzés után juttattak az egyetemek padjaiba. Az [319](#)Erdőmérnöki Karon 100 fős évfolyamok voltak. Kötelező óralátogatások, zárhelyik, a Tanulmányi Osztály által meghatározott vizsgaterminusok, vizsgaelmaradás miatti kizárások voltak a rendszabályok, amelyekkel a korábbi egyetemi tanszabadságot felszámolták. Ilyen ellenmondásos körülmények közt köszöntött be a

történelmi jelentőségű 1956-os év.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából / A Diáksopron október 22-ei ülése és az azt megelőző események

A Diáksopron október 22-ei ülése és az azt megelőző események

A Szovjetunió által Közép-Kelet Európára kényszerített bolsevista típusú politikai és gazdasági rendszer kudarcai az 50-es évek közepére egyre nyilvánvalóbbá váltak. Hazai viszonylatban jelentős esemény volt Rákosi Mátyás pártfőtitkári és miniszterelnöki megbízásának visszavonása, majd 1956 júliusában a Szovjetunióba való visszaköltöztetése. Rákosi eltávolítása után a személyi kultusz felszámolására irányuló kezdeményezések történtek. Ezen törekvések egyik megnyilvánulása volt az 1949-ben koholt vádak alapján kivégzett Rajk László rehabilitálása és 1956. október 6-án történt újratemetése. A rehabilitálás során a MDP vezetői kénytelenek voltak beismereni az elmúlt évek súlyos hibáit és törvénysértéseit. Ezek az események felszínre hozták az évek óta meglevő nyugtalanságot és előrevetítették az élet minden területére kiterjedő totális diktatúra enyhülését.

Az 1956 nyarán kirobbant pozsonyi lengyel felkelés erős szolidaritási hullámot váltott ki. Az eseményekre leghamarabb az ifjúság reagált. A fennálló tiltások ellenére kisebb-nagyobb baráti összejöveteleken tárgyalták meg a történeteket. Július 22-én Gerő Ernő összegezte az MDP Központi Bizottságának ezzel kapcsolatos állásfoglalását és kijelentette: „Egy magyar Pozsony el kell és el is fogunk kerülni.” Az események irányítása azonban kicsúszott a központi vezetőség kezéből és azok haladtak a maguk útján.

Apróbb tantervi változásokat leszámítva Sopronban az 1956/57-es tanév a szokásos módon kezdődött. Október 10-e táján érkeztek az első hírek a szegedi egyetemisták megmozdulásairól. Szegeden már 2-3 héttel korábban megalakították az 1950-ben megszületett MEFESZ-t. Nem sokkal később nyugtalanság híre érkezett néhány Budapesti egyetemről. Október elején Sopronban is felmerült az ifjúsági szervezet megújításának az igénye, ugyanis a DISZ nem érzékelte és nem képviselte az egyetemi ifjúság gondjait. A betiltott selmeci hagyományok helyett ez a szervezet nem tudott semmilyen értelmi és érzelmi tartalmat nyújtani.

Október közepén már nem csak az ifjúsági szervezet megújítása, hanem oktatási reformok, mint a marxizmus-leninizmus, az orosz nyelv, a honvédelem oktatásának átszervezése is napirendre került. A Budapesti Műszaki Egyetemről egy diákküldöttség járt Sopronban, amely olyan felhívást tett, hogy a hallgatóság ne vegyen részt ezeknek a tárgyaknak az előadásain.

A megyei pártvezetés először október közepén foglalkozott a változásokat szorgalmazó ifjúság problémáival. Az MDP Megyei Bizottsága október 15-én megbeszélésre hívta össze a soproni karok dékánjait, a középiskolák igazgatóit, a megye párt- és ifjúsági vezetőit. Ez tájékoztató jellegű értekezlet volt, a meghívottak elmondták véleményüket, de a felvetett problémákkal kapcsolatban állásfoglalás nem született. Az Erdőmérnöki Főiskola igazgatója a megbeszélésen támogatta az ifjúság törekvéseit. Október 19-én a Közoktatásügyi Minisztérium hívott össze Budapesten egy hasonló jellegű [320](#) megbeszélést, amelyen a felsőoktatási intézmények rektorai és dékánjai vettek részt. Ezen a megbeszélésen a minisztérium egyik vezető beosztású tisztviselője már nyilvánosan beszélt a szegedi egyetemisták követeléseiről. A meghívottak közül sokan hozzászóltak, jelentős részük a diákság mellé állt és támogatta a felvetett reformtörekvéseket. A soproni egyetemet Roller Kálmán igazgató és Zambó János dékán képviselte.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából / Október 23. – november 3. A forradalom kibontakozása

Október 23. – november 3. A forradalom kibontakozása

Sopronban a forradalmi események, ugyanúgy mint az ország többi városában, az egyetemi ifjúság mozgolódásai nyomán indultak el, azonban a város földrajzi helyzeténél fogva és az országhatár közelsége miatt a fejlemények sajátosan alakultak.

Október 23-án, kedden reggel az egyetemen az előadások ugyanúgy megkezdődtek, mint a korábbi napokban, az első órákon azonban megvitatásra kerültek az előző nap eseményei. A kinyomtatott röplapok már széthordásra vártak, ezért az órákról többen elkérezkedtek. Még a délelőtt folyamán Budapestről értesítést kaptak a hallgatók, hogy a fővárosi ifjúság kifejezésre kívánja juttatni szolidaritását a lengyelekkel, ezért délután felvonulást tervez. A kezdeményezéshez a soproni ifjúság is csatlakozott. A reggeli órákban megjelent a Főiskolán a Városi Pártbizottság öt tagja az ifjúság követeléseivel kapcsolatos észrevételek közlése céljából. Zárai Károly városi első titkár elmondta, hogy a Pártbizottság három pont kivételével elfogadja és támogatja az ifjúság követeléseit. Ez a három pont: Magyarország semlegessége, a Varsói Szerződésből való kilépés és az erdélyi magyar autonóm terület hovatartozásának ügye. Sokat jelentett az is, hogy a városi tanács elnöke, Bognár Dezső, magáévá tette az ifjúság követeléseit és hajlandónak mutatkozott egy küldöttség élén azokat petíció formájában a Parlamentbe felvinni. A követelések gépelt formában ott forogtak már a lakosság körében.

A gyülekezési tilalom feloldása után 3 órakor az egyetem hallgatói a botanikus kert előterében gyülekeztek, majd hatos sorokban nagyság szerint felsorakozva megkezdődött a szolidaritási felvonulás. A menet élén egy transzparens haladt, amelyen „Együtt a lengyelekkel” felirat volt olvasható. A hallgatók néma menetben a városon át a Fő térre vonultak, ahol megkoszorúzták a Tűztorony mögötti 48-as emlékművet, egy hallgató elszavalta a „Talpra magyart”, majd rendben és fegyelmezetten visszaindultak a Főiskolára. A felvonuló ifjúságot a járdákon megilletődött és mosolygó arcok, kendőlobogtatás és bátorító szavak kísérték. Sötétedés után az ifjúság a kollégiumokból a Főiskolára vonult. Itt az Őrtüzek néven ismert emlékművön meggyújtották az emlékezés lángját, majd elénekelték a Himnuszt és a Szózatot. Ezután egy III. éves erdómérnökhallgató rövid beszédben megemlékezett 1921-es nyugat-magyarországi harcokban elesett két soproni főiskolásról.

322A felvonulások után mindenki várta a nap fő eseményét, Gerő Ernő 8 órára bejelentett rádióbeszédét. A beszéd meghallgatását senki sem szervezte meg, a rádióval rendelkező diákszobákban kisebb-nagyobb csoportokban történt. A fiatalok pozitív hozzáállást reméltek, ezzel szemben Gerő kemény, határozott hangnemben visszautasított minden követelést és a tüntetőket fasiszta csöcseléknek nevezte. Ez a kijelentés olaj volt a tűzre. A tömeg a rendőrségtől és a hadseregtől szerzett fegyverekkel megtámadta a Rádió épületét. Ezek az események váltották ki a szovjet katonai beavatkozást. A rádióadás után Sopronban is zavar és bizonytalanság lett úrrá.

Október 24. A budapesti események Sopronban is tovább feszítették az egyetemi ifjúság hangulatát, de az előadások még folytak. Az ijesztő hírek ellenére az előző napon szervezett küldöttség Bognár Dezső tanácselnök vezetésével elindult Budapestre. A három gépkocsiból álló menetoszlop piros-fehér-zöld zászlókkal volt feldíszítve, az élén haladó kocsin fehér zászló lengett. Az egyetemi karokat három hallgató képviselte. A GYSEV-től kölcsönkért egyik kocsit Iliás Ferenc gépészmérnök vezette. Győrben a tanácsháza előtt népes tömeg nagy ovációval fogadta a küldöttséget. A régi 1-es úton haladtak, azonban Pilisvörösvár és Budapest közt AVH-s katonák sorfala tartóztatta fel őket.

Hamarosan előkerült a főváros lezárását irányító kékparolis ezredes, aki közölte a küldöttséggel, hogy Budapestre nem mehetnek be. Amíg felhívást nem tesznek közzé, addig a fővárosba bejutni nem lehet. Visszafordultak, Győrben a tömeg ismét feltartóztatta őket. Behajtottak a tanácsházára Szigethy Attilához, a győri Nemzeti Tanács elnökéhez, aki éppen a szovjet alakulatok parancsnokával tárgyalt. Budapest napokig zárva volt, így a küldöttség nem tudta eljuttatni a Parlamentbe a soproni diákok követelését.

Ugyanezen a napon reggel a Városi Pártbizottság értekezletet hívott össze az egyetemen, amelyre az Erdőmérnöki Főiskola és a Bányamérnöki Kar vezetőjén kívül a nevesebb professzorokat is meghívták és kérték őket, hogy a rendkívüli helyzetben a tanári kar segítse elő az ifjúság józanságának a megőrzését, és folytassák az oktatást. Az oktatás ugyan megkezdődött, de a figyelmet lekötni és az ifjúságot az órákon való részvételre rábírnai már nem lehetett. A szervezkedés tovább folyt, a mozgalom központja a Diáktanács volt, amely a korábban megválasztott MEFESZ Ideiglenes Intézőbizottsági tagok részvételével működött. A nap folyamán a hallgatók folytatták a nagygyűlésen összeállított követelések terjesztését. Küldöttek keresték fel az üzemeket és felhívták a dolgozókat, hogy csatlakozzanak az egyetemi ifjúság követeléseéhez.

Október 25. Az 56-os forradalom egy tragikus napja. A Földművelésügyi Minisztérium épületéből a Parlament előtt tüntető tömegbe lőttek. Pánik tört ki, száznál több halott maradt az Országház előtti téren. A tettesek a mai napig ismeretlenek. A történetek után egy órával a rádió bejelentette Gerő távozását és Kádár főtitkári kinevezését. Ugyancsak 25-én délután a győri börtön előtt AVH-sok teherautója belehajtott a tüntető tömegbe, lövéseket adtak le és kézigránátokat dobáltak. A terrortámadás eredménye három halott és számos sebesült.

A hírek hallatán az Egyetemen felfüggesztették az előadásokat. A város közigazgatását a MEFESZ keretében megalakult Forradalmi Diáktanács vette kézbe és létrejött az egyetemi nemzetőrség. A Budapestről és Győrből érkező hírek, valamint egy AVH-s provokációtól való félelem hatására határozták el, hogy az egyetemistákat felfegyverzik. A Forradalmi Diáktanács mellett megalakult a katonai csoport.

Október 26-án dördült el a mosonmagyaróvári határőr laktanya előtt a véres sortűz. A hivatalos vizsgálat 52 halottat ismert el, a szemtanúk szerint ennél jóval több volt a halottak [323](#)száma. A hírek hallatára az üzemekben és a hivatalokban a munkabeszüntetés egyre nagyobb méreteket öltött. Október 26-ára Sopronban már a legtöbb üzem leállt. A terrorcselekmények és a szovjet katonai beavatkozás hatására felerősödött a szovjetellenes hangulat, a Várkerületen délelőtt mintegy 400-500 fiatal munkásból álló tömeg tüntetett az orosz katonai beavatkozás ellen. Egy kisebb csoport a szovjet emlékmű ledöntését követelte. A rendőrség – bár tudott az akcióról – nem avatkozott be, az emlékművet ledöntötték. Egyetemisták a ledöntésben nem vettek részt.

A történetek után félő volt, hogy szélsőséges elemek veszik kezükbe az események irányítását. A város rendjének és nyugalmanak megőrzése érdekében a Forradalmi Diáktanács szükségesnek látta, a rendőrséggel és a határőrséggel szorosan együttműködve, rendfenntartó járőrözés megszervezését. Így jöttek létre az egy rendőrből, egy határőrből és egy hallgatóból álló járőrök.

A sztrájkok következtében akadozott a város közellátása. A Forradalmi Diáktanács felhívására jelentkező hallgatók a közműveknél fizikai munkát végeztek, malmokban, kenyérgyárban, élelmiszerszállításban s általában mindenütt, ahol szükség volt rá, segítettek. Egyre nagyobb feladatot jelentett a Sopron felé irányított külföldi vöröskeresztes szállítmányok fogadása és továbbítása. Eleinte a határon rakták át hazai járművekre a szállítmányokat, később ezek a Főiskola területére érkeztek. Bizonyos csoportosítás után a küldeményeket Budapestre továbbították. Az ifjúság széleskörű aktivitása és vezető szerepének megerősödése következtében egyre nagyobb számban keresték fel a

MEFESZ Intézőbizottságot a soproni üzemek és falusi szervezetek, hogy a felmerült problémákhoz segítséget kérjenek.

Október 27-én délelőtt a SOTEX kultúrházban a soproni üzemekből kb. 400 fő gyűlt össze az Ideiglenes Nemzeti Tanács megválasztása céljából. Az értekezletet a MEFESZ Intézőbizottság vezette. A Nemzeti Tanács megalakításának célja az volt, hogy ez a demokratikusan megválasztott szervezet tartsa kézben a város rendjét és irányítsa a lakosság ellátását. A Tanácsban képviseletet kapott a Rendőrség és a Határőrség is. A MEFESZ Intézőbizottsága igyekezett rendezni a Nemzeti Tanáccsal való együttműködés módját és javaslatot tett a munkástanácsok megalakítására is. Egyébként ebben az időben az egész megyében kezdtek megalakulni a munkás-, paraszt-, értelmiségi és ifjúsági tanácsok. A rendőrség és a katonaság élére olyan vezetők kerültek, akik a forradalom mellé álltak. A soproni Határőr Zászlóalj parancsnoka, Farkas Antal százados, már a megmozdulás első napjaiban az ifjúság mellé állt.

Délelőtt egy hallgatókból és oktatókból álló küldöttség a Süttörön állomásozó 16. Tüzérezredhez ment fegyverekért. Az ezredparancsnok, Szuhár százados, azonban a fegyverkiadási kérelmet elutasította, de ígéretet tett arra, hogy fegyveres támadás esetén a Tüzérezred megvédi Sopront.

Az Erdőmérnöki Főiskola Tanácsa este ülést tartott, amelyen részt vettek a Bánya- és Földmérőmérnöki Kar tanárai is. Az egyesített tanácsülés állást foglalt amellett, hogy szükségesnek tartja a Sopronban székelő felsőoktatási intézmények Soproni Műszaki Egyetemmel egyesítését. A tanácsülésen a tanári kar az ifjúság október 22-én hozott határozatait megtárgyalta és viszonylag kevés módosítással elfogadta annak szövegét. Így került másnap kinyomtatásra az „Egyetemi Tanács” aláírással megjelent röplap, amely az általános követeléseket tartalmazta.

A Soproni Egyetem karai állást foglaltak népünk szabadságharcának szent ügyében.

Az Egyetem határozott és egyhangú állásfoglalását a következő pontokba foglaltuk:

1. Követeljük, hogy a Kormány a további vérontás megszüntetése érdekében azonnal vonja vissza azt a felkérést, amellyel a szovjet hadsereg felkelőink ellen harcba állította. A békeszerződés alapján hiszen oda, hogy a szovjet hadsereg a lehető leggyorsabb időben vonják ki Magyarországról területéről.
2. Elítélünk mindenféle diktatúrát és félelemmentes életet követelünk.
3. Követeljük az emberi szabadságjogok legteljesebb biztosítását: szólás-, sajtó-, gyűléskezési- és vallás szabadságot egyaránt, továbbá az eszmei szabad áramlását külföldi viszonylatban is.
4. Szabad, független, demokratikus Magyarországot akarunk, amelyben valóban minden hatalom a dolgozó népé. Ennek érdekében állásfoglalásunk választásokat követelünk az egész országban, több demokratikus párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából, mivel az eddigi nem teljesítette alkotmányos kötelességeit. A jelenlegi országgyűlést és kormányt, személyi összetételétől fogva, nem tartjuk alkalmasnak az állam vezetésére és új demokratikus választójogi törvény kidolgozására. Erőtt követeljük, hogy a városok és községek nemzeti tanácsainak képviselőiből alakulandó új, ideiglenes nemzetgyűlés dolgozza ki az új választójogi törvényt.
5. Követeljük az úgynevezett „káderezés” nyílvánosságra hozatalát, majd megsemmisítését, a „káderezés” összeállításának megállítását és szükséghez képest felelősségre vonását, végül a „káderezés” szökőkútjának a mellőzését.
6. Nyilvános tárgyalást követelünk Farbas Mihály és társai börtönében. Rákosi Mátyást, aki elsősorban felelős a közelgő minden bűnéért, a vérontásért és az ország tönkretételéért, hozzák ki és állítsák a nép elé. Vonják felelősségre Cseréi Ernőt, Percs Lászlót és a szovjet leggyorsabb beavatkozás megállításának több bűnrészesét is.
7. Követeljük az összes politikai perek és a korbelt vádak alapján indított gazdasági perek független bíróságokon történő felülvizsgálását, az ártatlan elítéltek rehabilitálását — köztük Mindszenty hercegprímás rehabilitálását is — és a törvénysértéseikért felelős személyek megbüntetését. Azonnal hozzák vissza a Szovjetunióba kivitt hadifoglyokat és polgári személyeket, beleértve az országhatáron kívül elítelt hadifoglyokat is.
8. Követeljük a Szovjetunióval fennálló politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálását és új rendezését, a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe be nem avatkozás elve alapján. Az eddigi függő helyzetükből keletkezett károkat teremt követelünk.
9. Hozzuk nyilvánosságra visszamenőleg a külkereskedelmi szerződéseinket és a véget nem érő jóvátevélek valóságos adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország urainak készségeiről, likviditási adatairól és az ország gazdasági helyzetéről. Követeljük, hogy az urainak Magyarországról világméretű árnem, nemese valutaként szabadon értékesíthessék.
10. Követeljük, hogy szakemberek vizsgálják felül és szervezzék át a magyar gazdasági életet. Vizsgálják felül a termelési viszonyok alapján egész gazdasági rendszerünket, a hazai adóssághoz és a magyar nép érdekeinek megfelelően.
11. Követeljük az iparban alkalmazott normál rezsit, a munkások és értelmiségiek dolgozóinak bérének tárgyú rendezését, annak szem előtt tartásával, hogy a legkisebb fizetések feltétlenül haladják meg a lételemért.
12. Követeljük a parasztpolitikai felülvizsgálását, továbbá a jelenlegi terméselosztási rendszer fokozatos visszafelállítását, majd megszüntetését. Az egyéni dolgozó parasztiok a termelékenységükkel egyforma támogatásban részesüljenek.
13. Tiltakozunk az államvédelmi hatóságok a magyarság szabadságáért folytatott küzdelmébe való leggyorsabb beavatkozása ellen. Követeljük az államvédelmi hatóság megszüntetését és az államvédelmi tevékenység a rendőrség és a honvédség feladataiba utalását.

324 A Soproni Egyetem Karai állást foglaltak népünk szabadságharcának szent ügyében. Soproni Levéltár

325 Október 28. Nagy Imre miniszterelnök bejelentette a gyűlölt AVH feloszlását, ezt sokan a forradalom győzelmeként értékelték. Jelzések érkeztek a Forradalmi Diáktanáchoz, hogy megkezdődött a volt politikai elnyomórendszer tagjainak távozása Ausztria felé, és Sopronban néhány volt AVH-s bujkál. Oktatókból és hallgatókból álló csoport több szállodát és üdülőt végignézett, de gyanús személyeket nem talált. Az Intézőbizottságra nehezedő nagy teher csökkenése céljából munkacsoportokat alakítottak ki. Ezek a következők voltak:

A Gazdasági csoportnak a város közellátása és élelmezése volt a feladata. A csoport intézte a vöröskeresztes szállítmányok átvételét és raktározását. Az Ideiglenes Nemzeti Tanács megalakulása után ezt a feladatot a Tanács vette át.

A Szállítási csoport a gazdasági csoporttal szorosan együttműködve a gépkocsik megrendelését, üzemanyag biztosítását és a segélyszállítmányok továbbítását intézte.

Az Üzemi csoport feladata a kapcsolattartás volt a soproni üzemekkel és a munkástanácsokkal.

A Vidéki csoport feladata kapcsolat keresés és kapcsolattartás Győr és más városok forradalmi szerveivel, valamint a környező községek Nemzeti Bizottságának a szervezése volt.

A Híradó csoport információt gyűjtött és továbbított, részben a MEFESZ Intézőbizottsága felé, részben a lakosság tájékoztatására. A csoport október 23-án átvette a Liszt Ferenc kultúrház hangosbemondóját és azt november 4-én délután 1 óráig használta. (Kivéve október 31-ét, amikor egy vidéki fiatalokból álló szélsőséges csoport kerítette hatalmába.)

A Rendészeti csoport valójában már a forradalom első napjaiban katonai csoport néven alakult meg, de mivel a MEFESZ vezetőség a forradalmat békés, demokratikus úton akarta véghezvinni, ezért többnyire rendészeti csoport néven szerepelt. A csoport főleg fiatal oktatókból állt, a MEFESZ Bizottságot csak néhány hallgató képviselte. Feladata volt a város rendjének fenntartása, együttműködés a határőrséggel, a rendőrséggel és a honvédséggel. A csoportnak nem volt parancsnoka, nem volt parancskiadás sem. A megoldandó feladatokat felkérés és önkéntes vállalás révén oldották meg. Kezdetben Perlaki Ferenc, később Baranyai József adjunktus töltött be irányító szerepet.

Ezen a napon, október 28-án volt a sopronkőhidai fegyencélzadás. A fogvatartottak hatalmukba kerítették az őrséget és kitörést kíséreltek meg. A börtönparancsnok kérte az egyetemisták segítségét, mert kevés volt a börtönőr. Mintegy 650 köztörvényes bűnöző próbált kitörni, így a város biztonságát komoly veszély fenyegette. A válságos helyzet rendezésére a MEFESZ Intézőbizottság Farkas Vilmos egyetemi docenst küldte ki, aki egy jogászokból álló bizottság létrehozását javasolta. A bizottság október 29-én és 30-án helyszíni tárgyaláson 13 rab szabadon bocsátására tett javaslatot. A tömegbe verődött rabokat csak október 31-én egy fegyintézeti tiszt, Hoós László hadnagy halálos balesete után, megerősített fegyveres őrséggel sikerült celláikba visszakereszíteni.

Ezen a napon alakult meg a Győr-Sopron Megyei Nemzeti Tanács.

Október 29. A szovjet csapatok megkezdték kivonulásukat Budapestről, a fegyveres incidensek ritkultak, így a korábbi napok feszültségei is valamelyest enyhültek. A koalíciós idők politikusainak egy része Ausztriában várta a fejleményeket, és volt aki [326](#)Sopronba is átjött. Délelőtt a Szociáldemokrata Párt emigrációban élő vezetője, Kéthly Anna, Sopronban Tuskó Ferenc igazgatóhelyetttel tárgyalt.

Az előző napon megalakult új szervezetek közül különösen a szállítási csoportra hárult komoly feladat. Az egyetemre érkező segélyszállítmányok lerakása, mozgatása és továbbjuttatása állandó megfeszített munkát követelt. Csak a maradék élelmiszer (nov.4-e után) meghaladta a 12.000 kg-ot, a ruhanemű a 17.000 kg-ot. Volt olyan eset, hogy más megyéből kellett gépkocsit kérni a segélyszállítmányok továbbításához.

A munkástanácsok küldöttei megválasztották a Soproni Ideiglenes Nemzeti Tanácsot és ennek tíztagú Intézőbizottságát. Az Intézőbizottság elnöke dr. Takáts Endre, az Állami Levéltár igazgatója lett. A demokratikusan választott helyi hatalom alkotmányos testületnek tekintette magát és a MEFESZ Bizottsággal együttműködve megkezdte az új közigazgatás kiépítését. A központi államhatalom széthullása után ugyanis Sopron az országhatár által körülvett szűk zsákban úgy működött, mint egy városállam, a közigazgatási, gazdasági, biztonsági feladatokat magának kellett megoldania.

Október 30. Győrben megalakult a Dunántúli Nemzeti Tanács. A MEFESZ három hallgatót küldött kapcsolatfelvételre a Nemzeti Tanácsba. A kiküldöttek reggel jelentkeztek a Városházán a Tanács titkárságán. Köszönettel vették jelentkezésüket, jó munkát kívántak a soproniaknak és közölték, ha szükség lesz rájuk, értesítést küldenek. Tegyük a dolgukat úgy, ahogy eddig tették.

A hallgatókból álló nemzetőrség felfegyverzési kísérletei október 25-e óta napirenden voltak. Kisebb mennyiségű fegyvert sikerült szerezni a sopronkőhidai börtöntől. A felfegyverzés célja a közbiztonság fenntartása és egy esetleges AVH-s provokáció elhárítása volt. Oktatókból és hallgatókból álló küldöttségek több katonai alakulatnál próbálkoztak, ezideig eredménytelenül. Október 30-án a csornai Határőr parancsnokság segítségével a pápai 32. Lövészadosztálytól Gácsi Vendel V. éves erdőmérnökhallgatónak és egy határőr főhadnagynak 400 db puskát, 100 db géppisztolyt, 2 db golyószórót, 5000 db kézigránátot és 1 javadalmazás lőszert sikerült szerezni. A volt hadosztályparancsnok, Moór Ferenc ezredes, Győri Katonai Bíróságon 1957-ben tett vallomása szerint a fegyverkiadás Janza Károly honvédelmi miniszter parancsára történt, azzal a céllal, hogy az egyetemistákat fegyverezzék fel a határőrizet megerősítésére. A fegyvereket az egyetemen Szy Ferenc adjunktus és Rába Antal hallgató vette át. Ezekkel a fegyverekkel látták el a soproni egyetemi zászlóalj egy részét.

Október 31. Megalakult a Csornai és a Soproni Katonai Forradalmi Tanács, szoros együttműködésben a soproni MEFESZ Intézőbizottsággal. A MEFESZ IB által kiadott röplapon tájékoztatták a lakosságot arról, hogy a Csornai és a Soproni Határőrség katonái rendületlenül a nép mellett állnak és öröködnék a forradalom vívmányai felett.

Egyre komolyabb gondot okozott a Budapestről és más városokból nyugatra távozni szándékozók nagy száma. Egy ideig a MEFESZ Rendészeti csoportja átadta a Határőrségnek a feltartóztatott idegen személyeket, azonban a Határőrség már nem volt képes élelmezni és őrizetben tartani őket, így a hallgatók kénytelenek volt szabadon engedni azokat. Az idegenellenőrzés kérdése a továbbiakban megoldatlan maradt.

November 1. Budapesti események kötötték le az ifjúság figyelmét. Dél előtt Nagy Imre bejelentette az ország semlegességét, sürgette a szovjet csapatok kivonását és egyben az ENSZ-től kért támogatást. Nyugtalanító hírek érkeztek azonban a szovjet csapatmozgásokról. A később „U” hadműveletként ismertté vált megtévesztő akció [327](#) már javában folyt. Csapnál vonultak ki ugyan bizonyos szovjet alakulatok, de Románián keresztül, más egységekkel kiegészülve, új csapatok özönlöttek hazánk területére. A felgyorsuló események hatására a Katonai Csoport egyre erősebben eltávolodott a MEFESZ Intézőbizottságtól és önállósította magát. Ezen a napon a Katonai Csoportnál megjelent egy Ausztriából Miklódy [Molnár] István néven érkezett személy, akiről csak annyit lehetett tudni, hogy Pista bácsinak hívják és a Horthy hadseregben hivatásos tisztként szolgált. Eleinte tanácsadóként tevékenykedett, de ahogy egyre sürgetőbbé vált az egyetemi zászlóalj megszervezésének ügye, Pista bácsi egyre nagyobb szerepet kapott.

A MEFESZ Intézőbizottság a soproni Ideiglenes Nemzeti Tanács képviselőivel kiegészülve ülésezett. Számos problémát kellett megoldani, olykor éjszakába nyúló viták keletkeztek. Az idősebb résztvevők oldaláról felmerült az a kérdés is, hogy kié lesz a felelősség, ha így és így járunk el. Az ifjúság még mindig optimizmussal tekintett a jövő felé.

November 2. Az Erdőmérnöki Főiskola dolgozói titkos szavazással megválasztották a Főiskolai Forradalmi Tanácsát. A Tanács elnökévé Sébor János egyetemi tanárt választották. Ugyanezen a napon megalakult a Bánya- és Földmérőmérnöki Kar Forradalmi Tanácsa is.

Ebben az időben döntötték le szélsőséges elemek a Kellner szobrot a Deák téren. A MEFESZ az akciót megakadályozni nem tudta.

Egyre-másra szerveződtek az üzemekben a munkástanácsok. A sorozatos sztrájkok után az üzemek többségében megindult a termelés. Sopron élelmiszerellátása zavartalan volt.

Péntek, halottak napja volt. A vallási ünnepek megtartását nem nézte jó szemmel a kommunista

hatalom. Most a lakosság ünnepelt, az ablakokban gyertyák égtek, az egész ország gyászolta a forradalom során elesett felkelőket.

November 3. A Zárgyár kultúrtermében megalakult a soproni Központi Munkás-tanács. Az Intézőbizottság elnökéül Baranyai Lászlót választották.

Az Erdőmérnöki Főiskola, valamint a Bányamérnöki és Földmérőmérnöki Kar Tanácsa (Roller K. és Zambó J.) elhatározta, hogy a három felsőoktatási intézmény Soproni Műszaki Egyetem néven egyesül és az új egyesített Egyetem rektorának Vendel Miklós egyetemi tanárt választotta meg. A nevezett intézmények forradalmi tanácsai megállapodtak abban, hogy hasonló állásfoglalásra fogják bírni a Földművelésügyi és az Oktatásügyi Minisztérium Forradalmi Tanácsait.

A már Győr-Sopron megyében is felélénkülő szovjet csapatmozgások hírére a katonai csoporton belül megalakult a Katonai Tanács és a város elleni páncélos támadás elhárítására a Sörgyárból egy teherautónyi sörösüveget szerzett be. Az üvegeket a botanikus kertben rakták le. A Tanács a sörösüvegekkel egyidőben az üvegek töltéséhez több száz liter benzint is készletbe helyezett.

A soproni ifjúság még optimista a forradalom kimenetelét illetően. Minden lehetőséget megragadtak, hogy az eseményeket kedvezően befolyásolják. Az egyetemisták rádión keresztül kéréssel fordultak India budapesti követéhez, járjon el Nehru miniszterelnöknél abban, hogy a Szovjetunió vonja ki csapatait Magyarország területéről és segítsen az ország függetlenné válásában.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából / 328November 4. a nemzet tragédia napja

328November 4. a nemzet tragédia napja

Vasárnap volt. Nagy Imre hajnalban elmondott drámai hangú beszédét követően megmozdult a város. Pánik nem volt, de a váratlan új helyzet megoldhatatlan feladat elé állította mindazokat, akik a forradalom sikere érdekében tevékenykedtek. Az események az ifjúság vezetőit kegyetlenül nehéz döntés elé állították.

Reggel 7 óra körül riadóztatták a hallgatókat, a kollégiumok minden lakójának be kellett vonulnia a Főiskolára, illetve az Egyetemre. A kintlakó hallgatókat küldöncök révén mozgósították. Kicsivel később a MEFESZ Intézőbizottság tagjai és a Katonai Tanács oktatói összejöttek és a lehetséges megoldásról tárgyaltak. Az ifjúság képviselőiben élt a remény, hogy a „Nyugat” nem engedheti meg azt, hogy a szovjet haderő Magyarországot lerohanja. Úgy gondolták, Sopronra, mint az ország legnyugatibb pontjára a segítség megérkezéséig hídfőként szükség lehet, ezért meg kell akadályozni azt, hogy az oroszok Sopronba jöjjenek. Ekkor történt a korábban kialakított kópházi ellenállási terv megvalósításának elhatározása is. A terv megvalósításához a határőrségre és a fertődi (süttöri) katonaságra is számítottak, mert korábban mindkét alakulat kinyilvánította, hogy az ifjúság törekvéseivel egyetért és támadás esetén kész megvédeni Sopront. Az Intézőbizottság megbízásából küldöttség ment Fertődre, hogy Sopron védelmére beígért páncéloselhárító fegyvereket beszerezzenek. Rövid tárgyalás után egy hadnagy és több sorkatona összeállított 17 lövegből álló, gépkocsival vontatott osztagot és két, vagy három részlegben Sopronba vonultak.

Délelőtt 10 óra tájban a MEFESZ Intézőbizottság, abból a megfontolásból, hogy egy esetleges szovjet fegyveres támadás esetén az Egyetem ne szolgálhasson hadi célpontként, úgy határozott, hogy székhelyét a város szélén lévő Löver Szállóba (Hotel Maroni) helyezi át. (Feltehetően a költözésben

volt egy olyan szempont is, hogy menekülés esetén innen az erdő könnyen elérhető.) A határozat nyomán a hallgatóság egy része szervezetlenül, gyalog indult el a Löver Szálló felé. A vezető szereplők 11 óra körül hagyták el az Egyetem területét. A MEFESZ Intézöbizottság elnöke, Bujdosó Alpár, ugyanebben az időben Kéthly Anna társaságában Bécs irányában autón elhagyta az országot. Ezzel az Intézöbizottság békés eszközökkel folytatott 13 napos küzdelme befejeződött, az ifjúság egybetartása és felelős irányítása megszűnt.

A demokratikus eszközökkel vívott forradalom november 4-én Sopronban is fegyveres ellenállásba váltott át. A reggel riadóztatott hallgatóság felfegyverzése 9 óra tájban kezdődött el. Elsősorban a katonailag képzettebb IV-V. éveseket fegyverezték fel, külön az erdészeket és külön a Műszaki Karok hallgatóit. A kiosztott fegyverek többsége kiérdemesült orosz hadipuska volt, az egyiken 1905-ös évszám volt olvasható. A hadipuskákhoz kaptak még 1 tár (azaz 5 db) töltényt, 3 db Vécsey-kézigránátot, 1 kötöző pólyát és 2 tábla csokoládét. A felfegyverzés után, úgy 10 óra tájban az egyik MEFESZ vezető rövid lelkesítő beszédet mondott. A harci cselekményekre fel nem készített hallgatóknak feladatul szabta, hogy Kópháza előtt a Sopronra támadó szovjet harci járműveket fel kell tartóztatni. Amennyiben lehetséges, a fegyveres összetűzés helyett, keresni kell a békés megegyezést a szovjet katonákkal. Ha az összetűzés mégis elkerülhetetlen a gyalogos lövészcsapat akkor nyisson tüzet, ha a tüzérek ágyúit eldördültek. A rövid eligazítás után az intézkedő MEFESZ vezető elment és a bevetésre szánt hallgatók többé semmilyen vezetőt sem láttak.

329A felfegyverzett V. éves erdészeket, bányászokat és geodétákat (kb. 60 fő) 14 óra tájban három katonai teherautó szállította ki Kópháza község keleti szélére. Az erdészeket a temető és a kópházi kegykápolna között helyezték el, a bányászok a 84-es műút keleti oldalán, meglehetősen kedvezőtlen terepviszonyok mellett foglaltak el harci álláspontot. Katonai vezető nem ment a kivezényelt hallgatókkal, ezért az erdészek csoportvezetője az egyik évfolyamtársuk lett. A tüzérek valamivel a csoport előtt foglaltak tüzelőállást.

Körülbelül egy óra elteltével megérkezett Sopronból az egyik motoros összekötő évfolyamtárs, aki azt az utasítást hozta, hogy várakozzanak, de addig ne lőjenek, míg a tüzérek nem nyitnak tüzet. 15 óra tájban a 84-es műúton egy nyitott páncélozott katonai jármű szögtávcsővel és két géppuskával felszerelve, lassú menetben haladt Kópháza illetve Sopron felé. Negyedóra múlva három szovjet katonai harckocsi követte a korábban elvonult páncélos járművet. Tekintettel arra, hogy a tüzérség nem nyitott tüzet, a hallgatók tanácstalanul várták az értesítést, hogy mi legyen a további teendőjük.

16 óra tájban ismét megérkezett az összekötő, aki azt az utasítást hozta, hogy lépjenek át az osztrák-magyar határt és ott a határ mentén menjenek a mucki határőr laktanyához. A Muckon találkoznak majd a vezetőkkel és a többi Sopronban maradt diáktársukkal, ahol a további teendőket is megbeszélik. (Szabó József, Szeberényi Dávid, Kékesi József, Pápa Ferenc visszaemlékezése nyomán).

A IV. éves erdészek és bányászok és részben a III. évesek a Műszaki Egyetem Ady Endre úti épületében gyülekeztek, ők külön szakaszt képeztek. Hamarosan ellátták őket is fegyverekkel, lőszerrel és kézigránátokkal, így az indulásra már a kora délelőtti órákban készen álltak. A kivonulásra azonban valamilyen oknál fogva várni kellett. A részletes bevetési tervet nem ismerték. Várakozásuk alatt a többi szakasszal a kapcsolatot motoros futárokon keresztül tartották. Egy óra tájban kapták meg a parancsot a kivonulásra. Több civil teherautó sorakozott fel az Egyetem előtt. Szabadságvágyuk még mindig nem hagyta el a hallgatókat, lelkesen kapaszkodtak fel a teherautókra.

Sopron elhagyása után mintegy 1,5 km-re egy Kópháza felől érkező motoros összekötő jelentette, hogy az oroszok nem messze vannak, páncélosaikkal és gépkocsijaikkal gyorsan közelednek Sopron felé. A hír hallatán mindenki parancs nélkül leugrált az autókról és egy ideig tanácstalanul ácsorogtak az út szélén, mivel a tiszteknek, akiknek át kellett volna venniük a parancsnokságot, hírük-hamvuk sem volt.

A helyzet felmérése közben a hallgatók megállapították, hogy egy fedetlen sík terepre kerültek, ami teljesen alkalmatlan harci cselekmények lefolytatására. A rossz terepadottságok miatt mindenki próbált valamilyen fedezéket keresni magának. A tüzerek ágyúi kicsit később érkeztek, két löveget a sík terepen állítottak fel, a harmadikat az úttesten hagyták. Hamarosan páncéltalpak csikorgása hallatszott és az útkanyarban megjelentek a páncélosok. Több vallomásból úgy tűnik, hogy elöl a sort még két tank és egy katonákat szállító teherautó zárta le. Az első harckocsin magyar zászló lengett. A hallgatók által alkotott védővonalnál megálltak a páncélosok, az első járműből kiszállt egy szovjet és egy magyar tiszt, aki felszólította a hallgatókat, hogy tegyék le a fegyvert és vonuljanak haza. Néhányan hátrapillantva látták, hogy a hivatásos tüzerek sietve eltávolodtak az ágyúktól, az egyik fertői szakaszvezető odakiáltott a hallgatóknak, [330](#) hogy ne lőjete, nem érdemes, mert az ágyúk nem működnek. Elárultak bennünket – futott végig a lesújtó megállapítás. A tankokhoz közel állók lerakták az útra a fegyvereiket, a távolabb állók a közeli erdő felé menekültek. A fegyvereiktől megszabadult hallgatók kisebb-nagyobb csoportokban szétszéledtek. A tankok, miután szétlapították az úttesten hagyott ágyút, Sopron felé távoztak. Ezzel az eseménnyel Sopron megmentésére irányuló fegyveres ellenállási kísérlet, amely később a „kópházi csata” nevet kapta, véget ért. A Határőr Zászlóalj, amely már a kora reggeli órákban megkapta a megfelelő eligazítást a fegyveres kivonulásban nem vett részt.

A Kópházánál és Sopronnál megfigyelt járművek száma nem egyezik. Ennek valószínű oka az lehet, hogy a Fertő menti útról, Balf felől egy páncélozott jármű és egy teherautó csatlakozott a 84-esen haladó menetoszlophoz. A helyismerettel rendelkező egy vagy két magyar katonatisztet is ezek a járművel hozták.

A szovjet harckocsik 4 óra körül foglalták el Sopront. A városban tettek egy kört, majd a posta és a vasútállomás előtt órállásba helyezkedtek, a hadiszállásukat a 48-as laktanyában rendezték be.

Sokszor felvetődött az elmúlt 50 év során, hogy ebbe a meggondolatlan, könnyen tragikus kimenetelűvé válható harci cselekménybe ki, vagy kik vitték bele az ifjúságot. A november 4-e délelőttjén történtek ismerete hézagok. A MEFESZ Intézőbizottság tagjai a reggeli tanácskozás után szétszéledtek. A katonai csoport (parancsnokság) is befejezte működését, a tanácskozáson részt vevők a lakásukra vagy a Lőver Szállóba mentek fel. A csoport vezetésében meghatározó szerepet betöltő Baranyai József adjunktus állítólag felkérte Molnár István, alias Pista bácsit, hogy teljhatalommal vegye át a katonai ügyek irányítását. A nevezett egyén saját bevallása szerint ennek a felkérésnek eleget tett. A katonai csoportban ekkor tevékenykedő Kassai Viktor (Kanada, Vancouver) jól emlékszik Pista bácsira, szerinte ő adta ki az utasításokat, míg egy másik volt hallgató, Benkő Géza (Kanada, Victoria) úgy emlékszik, hogy Pista bácsi csak azt mondta meg, hogy mit és hogyan kell csinálni. Az említett megnyilatkozásokból nyilvánvaló, hogy Molnár István aktív szerepet vállalt a november 4-i fegyveres ellenállási kísérlet megszervezésében. (Baranyai Józsefet sajnos már nem lehetett megkérdezni, mivel ő a 90-es évek elején Kanadában elhunyt.) Bizonyos, hogy a fegyveres kivonulás megvalósításában néhány hallgató aktív szerepet játszott, nevük azonban ismeretlen.

A visszaemlékezésekben Pista bácsiként említett Molnár István soproni születésű m. királyi hegyivadász főhadnagy, Bécsben élő volt hírszerző 1946 és 1956 között hétszer lépte át a magyar határt. 1960 júliusában a kádári titkosrendőrség emberi elrabolták Bécsből, egy autó csomagtartójában, elkábítva Magyarországra szállították. Itthon életfogytiglan tartó börtönbüntetésre ítélték. 1965-ben amnesztiával szabadult. Visszaemlékezése 1998-ban jelent meg.

A harci cselekményekből való félelem miatt már a délelőtti órákban megkezdődött a tömeges menekülés Ausztriába. A távozás gondolata a forradalomban aktív szerepet vállalt oktatókban már a kora délelőtti órákban felvetődött. Két oktató (Tuskó Ferenc és Sziklai Oszkár) és négy hallgató a határőrség parancsnokának engedélyével átment Ausztriába, hogy megbeszéljék az osztrák határőrséggel a menekülő csoportok áttelepülési [331](#) lehetőségét. Mivel a magyar belügyi szervek osztrák nyomásra már

az előző év végén eltávolították az aknazárat, a határ átlépése veszély nélkül történhetett.

A hallgatói csoportok egymástól függetlenül döntöttek külföldre való távozásuk mellett. A Kópháza mellett védelmi állást foglalók az összekötő által hozott utasításnak megfelelően a közeli határ felé indultak. A határ átlépése után az osztrák csendőrök feltartóztatták és lefegyverezték a csoportot és bekísérték Sopronkeresztúrra.

A Sopron közelében elhelyezett csoportból 10 erdőmérnökhallgató észak felé vette az irányt és kalandos körülmények közt (a fertőrákosi őr nem oszlott fel) lépték át a határt és érték el Fertőmeggyest.

A hallgatók többségét a Lőver Szállóban érte a hír, hogy a „kópházi csatát” elvesztették. A Károly-magaslati kilátóban elhelyezkedő őrszemek jelzőrakéta fellövésével jelezték, hogy Sopron előterében megjelentek a szovjet tankok. A hír vétele után a hangadók kiadták a jelszót a menekülésre. Kisebb-nagyobb csoportok indultak el a Récényi úton a Muck felé. A Muckon az üresen álló határőr laktanya előtt gyülekeztek. Az események kiszámíthatatlan alakulása folytán a szerző is feljutott a Muckra, úgy 4,30 táján a következő helyzetkép fogadta: A határőrlaktanya kapuja tárva-nyitva, az udvaron katonai felszerelési tárgyak szétszórva. A laktanya előtti füves térségen 30-40 hallgató ácsorgott tanácstalanul. Egy idő múlva a tér közepére kiállt egy felsőbb évesnek látszó fiatal, aki nagy hangon közölte a jelenlevőkkel, hogy fiúk, megvédjük a Muckot, aki velünk tart, sorakozzon! Kezével mutatta, hogy az I, II, III. század hova álljon. Józanésszel lehetetlen volt felfogni az ötletet. A többségükben fegyvertelen fiatalok képtelenek lettek volna bármit is megvédeni. A Muck megvédésére tett felhívását a hívatlan szervező sem gondolta komolyan. Ötlete csupán ügyes trükk volt a határ szervezett átlépésére mozgósítani a fiatalokat. A reménytelen helyzetben lévő tömeg vezért keresett, utasításait gondolkodás nélkül hajtották végre. Az események hatására összezavarodott fiataloknak kevés idejük volt ahhoz, hogy sorsukkal, jövőjükkel foglalkozzanak. A többség abban a reményben lépte át a határt, hogy a helyzet hamarosan normalizálódik, és akkor visszatérhetnek Sopronba. Voltak azonban jó néhányan, akiket a bukott forradalom utáni reménytelenség vitt külföldre, a határátlépéssel megnyílt a csodálatosnak hitt „Nyugat” korlátlan érvényesülési lehetősége. A szerző kezdeményezte a hallgatók visszatérését. Végül is kevesen indultak el Sopron felé, a többség a távozás útját választotta.

Alkonyodott már, amikor az első csoportok leértek Sopronnyékre (Neckenmarkt). Az osztrák hatóságok már várták a menekülőket, géppuskás csendőrautó és csendőrök vették körül a csoportot. A magukkal hozott fegyvereket le kellett rakni egy kupacba.

A civil lakosság menekülése már a délelőtti órákban megkezdődött. Sokan félve a harci cselekményektől útnak indították családtagjaikat, majd délután maguk is utánuk mentek. A menekülők többsége a Bécsi úton Kelénpataknál hagyta el az ország területét.

Már a menekülést követő reggelen a Szabad Európa Rádió világgá kürtölte a hírt, hogy a Soproni Egyetem tanárai és hallgatói egységesen, teljes létszámban külföldre távoztak.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából / 332És ami november 4-e után következett

332És ami november 4-e után következett

November 5-én egyre több páncélozott jármű szállta meg a várost. Sopron Boncsuk alezredes személyében hamarosan városparancsnokot kapott. A megszállók a rendőrség és a határőrség igénybevételeivel katonai igazgatást vezettek be, éjjeli kijárási tilalmat és egyéb megszorításokat

rendeltek el. A posta és a vasútállomás előtt változatlanul szovjet tank posztolt. A Sopronból kivezető utak egy részét is tankok ellenőrizték. A Bécsi úton a mostani Hajdú fogadó közelében egy T 54-es harckocsi ellenőrizte az Ausztriába vezető út forgalmát. A Löver körúton a mostani tenispályák helyén is szovjet harckocsi állt, éjjelenként nagy lövöldözést csapva.

A november 4-én délben kiürített Főiskola egy ideig gazdátlan volt. Az intézmény vezetősége és pártbizottsága majdnem teljes egészében külföldre távozott, egyedül Magyar János igazgatóhelyettes maradt itthon és jelent meg aznap este a Főiskolán. Néhány fiatal oktató segítségével kitessékelte az igazgatási épületbe betelepített idegen forradalmárokat, bezáratta a Főiskola nagy vaskapuját és a menekülés közben nyitva felejtett helyiségeket, majd összeszedték a szétszórt fegyvereket és azokat a portásfülkében kupacba rakták. A „portaszolgálatot” fiatal oktatók látták el. Néhány hallgatókból álló kis csoport az épület körül őrködött. Az éjszaka és a következő nap is viszonylag eseménytelenül telt el, azonban számítani lehetett arra, hogy a megszállók előbb-utóbb az egyetemet is felkeresik. Erre november 6-án, kedden fél 3 óra tájban került sor. Három T 54-es csikorogva állt meg a Bajcsy-Zsilinszky úti főbejárat előtt és egy tiszt meg néhány altiszt mászott ki belőlük. Látogatásuk célját viszonylag békés hangnemben adták elő. Tudomásukra jutott, hogy a nyugati segélyszállítmányokból élelmiszer és italféleség van az egyetem területén. Másnap november 7-ét mutatott a naptár és a nagy évforduló méltó megünnepléséhez akartak némi ennivalót és innivalót szerezni. Magyar professzor azonnal intézkedett, hogy a kért dolgokat megkapják. Míg az „ajándékcsomagok” készültek a tiszt és néhány katona botanikus kerti sétára indult. A jelenlévő néhány oktató is elkísérte őket. A megszállók elleni védekezésre készülődés nyomai több helyen láthatók voltak. A botanikus kert közepén végighúzódnó út mentén nagy halom sörösüveg tornyosult (a régi 1,5 literes szabvány), kissé távolabb tőle több száz benzines kanna sorakozott. A tiszt alaposan megnézte a harci kellékeket, de megjegyzést nem tett. A kiskatonák viszont boldogok voltak, amikor a bokrokban néhány géppisztolyt találtak. Ezeket hadizsákmányként a tankjaikba vitték. A portán felhalmozott fegyvereket nem vették észre. A hívatlan vizit mintegy másfél órán át tartott. Miután megkapták a kért csomagokat, csendben tároztak, és a megszálló alakulat többé nem háborgatta az egyetemet.

Az összegyűjtött fegyvereket az egyetemről a soproni kiegészítő parancsnokság katonai szállították el. Tőlük lehetett megtudni, hogy a fertődi ágyúk működésképtelenségének az volt az oka, hogy hiányoztak belőlük az ütőszegek. Az, hogy kik, hol és mikor szedték ki, örök rejtély marad.

Az Erdőmérnöki Főiskola, a Bányamérnöki és Földmérőmérnöki Kar professzorai az intézmény jövőbeli feladatait érintő kérdésekről november 7-én tanácsulést tartottak. A tanári kart értekezlet közben Bondzsuk alezredes látogatta meg, politikai tisztjének és a városi pártbizottság képviselőinek kíséretében. A város katonai parancsnoka kifejtette, hogy az ifjúságot nem fogja retorzió érni, mindenki megbocsátásban részesül. A politikai tiszt pedig úgy nyilatkozott, hogy a hibát nem az ifjúság követte [333](#)el, hanem a vezetők. Zárai Károly a város pártbizottság képviselője kifejezte azt a törekvését, hogy meg akarja szüntetni a nyugtalanságot, szorgalmazni fogja a kiment hallgatók visszahívását és biztosítja az ifjúság bántatlanságát.

Budapesten kiújultak a fegyveres harcok. A lakosság félt a megszállóktól, megkezdődött a menekülés Ausztria felé, Sopron a népvándorlás útvonalába esett. November 8-tól a menekülők áradata lepte el a várost. Különböző korú és nemű magyarok, sokszor apró gyerekekkel keresték a határtól és a szabadsághoz vezető utat. Legtöbben brennbergbányán és Ágfalván keresztül távoztak. A brennbergi és az ágfalvi úton időnként nagy lövöldözéssel végigvonult egy-egy katonai jármű a menekülők elriasztása céljából. A határőrséget újjá szervezték. (a déli határról hoztak fel határőröket), de kevés volt a katona és a meglévők sem mertek erélyesen fellépni a határsértőkkel szemben, mert sok fegyver volt a civileknél. A tömeges menekülés egész november folyamán tartott.

A szovjet fegyveres beavatkozás és a Kádár-kormány intézkedései ellen országos sztrájkhullám

bontakozott ki. A munkásság a soproni üzemekben is sztrájkolt. Az egyetemen november 5-e után rendkívül nagy volt a bizonytalanság. Az előadások már október végén megszakadtak. Mintegy 350-re volt becsülhető a külföldre távozott hallgatók száma. Ennek ellenére felvetődött a kérdés, hogy van-e értelme az oktatás szüneteltetésének. Magyar János igazgatóhelyettes javaslatára az itthon maradt oktatók úgy döntöttek, hogy megkezdik az oktatást. November 12-én megkezdődött a tanítás az egyetemen. Az Erdőmérnöki Főiskola volt az országban az első felsőoktatási intézmény, ahol november 12-én oktattak. Ennek akkor óriási jelentősége volt, mert egyrészt összefogta az itthon maradt hallgatókat, másrészt többeket Ausztriából való hazatérésre ösztönzött. Az első órákon igen alacsony volt a megjelent hallgatók létszáma. Idővel az órák látogatottsága fokozatosan emelkedett, 1956. november 16. és január 31-e között 86 erdőmérnök-hallgató tért vissza Sopronba.

Pár nappal november 4-e után a MEFESZ új vezetőséget választott és október 22-e szellemében folytatta működését. Azonban a létszámában erősen megfogyatkozott ifjúság már nem irányítója, hanem passzív szemlélője volt a megindított forradalmi eseményeknek. Az irányítást a munkásság vette át, amely november 4-e után szívós utóvédharcot vívott az újjászerveződő kommunista hatalommal szemben. A munkástanácsok sorozatos sztrájkokat hirdettek. December 11-én és 12-én a salgótarjáni sortűz hírére még kétnapos sztrájkot szerveztek. Működésük azonban hamarosan lezárult, mert országszerte feloszlatták szervezeteiket. A MEFESZ 1957. március 1-jén szűnt meg.

Az októberi események hatására széthullott kommunista vezetés a szovjet tankok árnyékában csak lassan szerveződött újjá, megerősödéséhez másfél hónapra volt szükség. Sopronban december közepén alakult meg a nép nyelvén csak „pufajkásoknak” nevezett karhatalmi különítmény, hogy a könyörtelen számonkérés beinduljon a városban.

A karhatalom megerősödésével nagyjából egyidőben erősödött meg a határőrizet és szűnt meg a nyugat felé tartó menekülés. Korábban nehéz volt megállapítani az Ausztriába távozott oktatók és hallgatók számát, ugyanis a nyitott határon át többen látogattak haza okmányaikért, esetleg a látogatás után itthon maradtak. A november eleji szovjet invázió hatására az Erdőmérnöki Főiskoláról külföldre távozott és onnan nem tért vissza 3 egyetemi tanár, 3 docens, 9 adjunktus, 3 tanársegéd, 18 egyéb dolgozó és 199 hallgató. (Erdőmérnöki Főiskolai Közleményei. 1957. 01. 186. o.) A Bányamérnöki Karról 80 hallgató ment nyugatra.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 318Vancsura Rudolf: Az 1956-os forradalom és szabadságharc soproni eseményei 50 év távlatából / 334A külföldre távozottak sorsa

334A külföldre távozottak sorsa

November 4-én a Mucknál kilépett hallgatókat Judenauban egy üresen álló kastélyban helyezték el, de kerültek soproni egyetemisták Klostersburgba és Traiskirchenbe is. A traiskircheni menekülttáborban levők közel voltak Sopronhoz, innen többen hazalátogattak könyvekért, jegyzetekért és egyéb ingóságokért. Mivel a menekültáradat tovább folytatódott, a Kelet-Ausztriában található erdőmérnök-hallgatókat összegyűjtötték és a Wolfgangsee mellett fekvő Ferienhortba telepítették át. Az oktatókat a Wolfgangsee másik oldalán lévő Stroblba helyezték el. A mintegy 80 fegyveresen átment hallgatót internálták és a Salzburg melletti Siezenheimben szögesdróttal, fegyveres őrséggel ellátott táborba zárták.

A menekültáradat még december elején is tartott, Ausztria már nem volt képes több menekültet elhelyezni és élelmezni, így a soproniaknak el kellett döntenüik, hazatérnek vagy tovább mennek nyugatra. A menekülttáborban nagy volt a bizonytalanság. A hallgatók remélték azt, hogy valamelyik

európai ország befogadja őket. A tanácsstalanságban a volt igazgató, Roller Kálmán szerepe ismét előtérbe került. Roller húsz nemzet kormányához írt levelet, kérve a külföldre települt magyar főiskola támogatását. Az oktatók tudták, hogy mit akarnak, a hallgatók kevésbé. A segítséget felajánló országok képviselőivel való tárgyalásokat Roller vezette. Az európai országok azonban ilyen népes csoport továbbtanulási költségeit és a végzetek elhelyezését nem tudták vállalni. Felvetődött az USA-ba vagy Kanadába történő kivándorlás lehetősége. Kanada ajánlata tűnt a legelfogadhatóbbnak. A kitelepülés sokan elleneztek, tudván azt, hogy a „Nagyvízen” túlról aligha van igazi visszatérés.

A kanadai ajánlat kézhezvétele után gyorsan peregetek az események. Roller Kálmán és a hallgatók képviselői beleegyeztek a kitelepülésbe. A kérelem követségen történt előterjesztése után 24 órával megérkezett a kanadai kormány kedvező válasza: a hallgatókat oktatóikkal együtt fogadják, a hallgatók képzését és végzés utáni elhelyezkedését biztosítani fogják. A képzést a Vancouverben működő British Columbia Egyetem, az anyagi támogatást a Powell River Pulp and Paper Company nevű részvénytársaság vállalta. Az oktatók és hallgatók december 6-án határozták végleg el, hogy elhagyják Európát és Kanadában telepszenek le. December 16-án Roller egy kisebb küldöttség élén az áttelepülés előkészítésére Vancouverbe repült.

A Kanadába készülődés híre eljutott Sopronba. A Főiskola vezetősége elhatározta, hogy egy hallgatókból álló delegációt küld Ferienhortba annak érdekében, hogy a kint levő hallgatókat hazatérésre bírják. A 3 főből álló küldöttség december 4-én indult el Sopronból, szerencsésen el is jutott Ferienhortba, a küldetés azonban nem sok sikerrel járt, mindössze 6 hallgató jött velük vissza Sopronba. December 18-án az egyesített Műszaki Egyetem vezetői egy a visszatérést szorgalmazó levelet is írtak, amelyet 15 professzor írt alá, azonban ez a próbálkozás is sikertelen maradt.

A december 6-ai elhatározás megmásíthatatlan volt. A kivándorlási szándékhoz a professzorok és a hallgatók többsége csatlakozott. A Siezenheimből december 9-én szabadultak nagy része is a kivándorlás mellett döntött. 1956. december 29-én elhagyták Ausztriát, december 31-én Liverpoolban hajóra szálltak és január 8-án St.Johnban (New Brunswick) léptek Kanada földjére. Ekkor éppen vasutas sztrájk volt, így csak 335 január 24-én érkeztek meg a British Columbia-beli Abbotsfordba, ahol a légiőr felhagyott barakkjaiban kaptak elhelyezést.

A hallgatók St.Wolfgang-beli tartózkodása idején európai ösztöndíjas továbbtanulási lehetőségek is felmerültek, ezért nem minden Ausztriában tartózkodó hallgató csatlakozott a Kanadába indulókhöz. Az Ausztriában maradottak különböző módon jutottak európai továbbtanulási lehetőséghez. Nagyrészüket az ösztönözte Európában maradásra, hogy tanulmányaik befejezése után hazatérhetnek, és a külföldön szerzett tapasztalataikat itthon kamatoztathatják. A mintegy 60 Európában maradt hallgató Ausztriában, Svájcban, Németországban, Svédországban és Franciaországban szóródott szét.

A Kádár-kormány december közepén amnesztiát hirdetett azoknak, akik január végéig visszatérnek az országba. A meghirdetett amnesztia lehetőségével élve január közepén 3 egyetemi tanár tért vissza Sopronba. A hallgatók hazatérése is tovább folytatódott, január végéig kb. 60 fő érkezett haza.

A Kanadába kitelepültek 1957. október 10-én Vancouverben az University of British Columbián magyar nyelven folytatták az előző év őszi megszakadt tanulmányaikat. A legfiatalabb évfolyam hallgatói 1961-ben végeztek, ekkor megszűnt az egyetem magyar részlege. A Vancouveri Egyetem 4 év alatt 141 hallgatót bocsátott útjára. Kanada óriási erdővagyonra és hatalmas faiparra gyorsan felszívta a végzett magyar hallgatókat. A november elején kiment bányamérnök-hallgatók közül 75 fő szintén Kanadát választotta, ők Torontóban telepedtek le.

Egy lokális vonatkozású történelmi visszatekintésnek nem lehet feladata az, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc mélyebb indítékait elemezze, vagy a forradalmat követő hosszan elhúzódó

bosszúhadjárattal foglalkozzon. Szabad legyen azonban az előadottakat egy gondolattal kiegészíteni.

Egy vesztés háború és 11 évi elviselhetetlen diktatúra után a magyar fiatalság megkísérelt egy értelmesebb, élhetőbb jövőt kialakítani. Törekvéseihez a munkásság és az értelmiség is csatlakozott. A kitörési kísérlet azonban a szovjet-orosz világuralmi törekvésekbe ütközött, ezért azt kegyetlenül eltaposták. A forrongásért az ország súlyos árat fizetett, amit a 200 ezer külföldre menekült és a világban szétszóródott magyar honfitársunk, a 326 végrehajtott halálos ítélet és a 26 ezer kiszabott börtönbüntetés kellőképpen tanúsít. A hosszú ideig tartó bolsevista diktatúrát azonban a nemzet túlélte. Az elmúlt 50 év folyamán a szabadságért folytatott küzdelmet különbözőképpen értékelték és kezelték. Volt forradalom, ellenforradalom, népfelkelés, majd ismét forradalom. Mivel a történelmi múlt nemzetformáló erő, szükséges az események tárgyilagos ismerete és mérlegelése. Hazafias kötelességünk, hogy az 1956-os ifjúság szellemét ébren tartsuk, és a forradalom emlékeit méltósággal megőrizzük.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / 336Csapody István: Forradalom és exodus (1956. október – 1959. február)

336 Csapody István: Forradalom és exodus (1956. október – 1959. február)

Az elnyomás és a terror csak bizonyos határokon belül éri el a célját, s ha ezen a túréhatáron átcsap, éppen az ellenkező hatást éri el. A *profanum vulgus*nak már nincs mitől félnie, hiszen nincs mit elvesztenie. Ezt a pszichózt 1956-ban először a szellemi elit, az írástudók és az egyetemi ifjúság élte meg, mint ahogyan 1848-ban is az írók és a márciusi ifjak voltak a szabadság zászlóvivői. A szellemi erjedés és a fölmorajló elégedetlenség árja már 1956 nyarán érzékelhetővé vált, és mire beköszöntött az ősz, egyre nyíltabban vetették föl a reformok, majd a rendszer teljes megdöntésének igényét. Mint Zeusz fejéből Pallasz Athéné, úgy támadtak hirtelen elibénk publicisták tucatjai, s csak csudálkozni lehetett, hol lapultak meg eddig. Októberben már harsogott tőlük az ország, mely méhekkkel teli kaptárhoz vált hasonlónvá. Az erjedés a fővárosból indult el, de Mario varázspálcájához hasonlóan egy intésre szólalt meg a rádió, a Budapesti Műszaki Egyetem (BME), majd a többiek. Én ezekkel itt nem foglalkozom, őrzik ezt már a történelem annalesei. Én csupán a soproni események mellett tanúskodom, és állítom, hogy Sopronban, az ekkor is hűséges városban 1956. október 22. volt a forradalom születésnapja.

A rádióból és a fővárosból érkező háromtagú diákküldöttség útján, október 19-én jutott a soproni ifjúság tudomására a budapesti és a szegedi diákmegmozdulások híre. A BME-n lezajlott eseményekhez hasonló lépések megtételére azonban csak egy nappal később került sor. A tanári kar teljes egyetértése mellett a főiskola (továbbiakban: egyetem) hallgatósága ugyanis ekkor mondta ki csatlakozását az újonnan megszerveződött MEFESZ-hez, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségéhez. (Az egyetem a teljes Erdőmérnöki Kar és az újonnan alakult Földmérőmérnöki Kar hallgatóságát, valamint a Miskolcra még át nem költöztetett bányamérnök-hallgatókat foglalta magába.) Az egyetem ekkor fogalmazta meg azt az osztatlan kívánságot, hogy szabad hazában szabadon kívánunk élni!

A csatlakozás kimondására és a követelésének megfogalmazására október 22-én, az Ady Endre úti Sotex Kultúrházban került sor. A mintegy 1000 résztvevő között helyet foglalt nemcsak a teljes professzori kar, hanem a helyi notabilitások, a helyi és megyei rendőrtisztek és a magasabb beosztású katonák, illetve határőr előljárók is. (Utóbbiak nem annyira a szolidaritást, mint inkább az ellenőrzést demonstrálandó.)

A forró hangulatú gyűlésen – ahol magam is jelen voltam –, a követelések röpcédulákon kinyomtatva kerültek a jelenlévők kezébe. Ezek 30 pontból álltak, és főbb vonásaikban megegyeztek azokkal a követelésekkel, amelyeket a MEFESZ országos elnöksége a vidéki egyetemekhez és főiskolákhoz eljuttatott.

Első csoportjukba az általános politikai követelések tartoztak. Ilyen volt az, hogy:

1. Magyarország legyen semleges és szabad, tartsanak szabad és demokratikus választásokat;
2. a szovjet csapatok vonuljanak ki hazánkból, és Magyarország lépjen ki a Varsói Szerződésből;
3. a magyar–szovjet barátság a teljes egyenjogúságon nyugodjon;
3374. engedjék haza a Szovjetunióban még fogva tartott katonai és polgári személyeket;
5. oszlassák fel az Államvédelmi Hatóságot;
6. az Országgyűlés folytasson tárgyalást az erdélyi Maros Magyar Autonóm Tartomány hovatartozásáról;
7. világpiaci áron értékesítsék a magyar uránt;
8. az ország társadalmi és politikai, gazdasági életében csak magyar állampolgárok vehessenek részt;
9. március 15. és október 6. legyen nemzeti ünnep, illetőleg nemzeti gyásznapi;
10. a bíróság legyen független, és töröljék el a halálbüntetést;
11. engedjék szabadon a politikai elítélteket;
12. vizsgálják felül a parasztpolitikát, és sürgősen javítsák meg a parasztság helyzetét;
13. hozzák nyilvánosságra a statisztikai adatokat és a külföldi államadósság mértékét;
14. állapítsák meg a fizetések reális alsó és felső határát;
15. az üzemek vezetését vegyék át a munkástanácsok, és a kinevezett, vagy nem demokratikusan megválasztott vezetőket mentsék fel, illetőleg hívják vissza;
16. vonják felelősségre a szocialista törvényesség megszegőit;
17. vonják felelősségre Rákosi Mátyást, és rehabilitálják Nagy Imrét.

A követelések második csoportját az országos egyetemi követelések alkották. Ilyenek voltak:

1. valósuljon meg az egyetemek teljes autonómiája;
2. szűnjön meg a katalógusrendszer;
3. szüntessék meg a marxista oktatást, illetőleg tanszékeket;
4. az egyetemeken szüntessék meg a katonai oktatást;
5. állítsák vissza a professzorok mentelmi jogát;
6. tegyék lehetővé a fiatal mérnökök külföldi munkavállalását;
7. tegyék lehetővé az egyéni és csoportos külföldi tanulmányutakat, a hallgatók kapjanak szabad

útlevelet;

8. évről évre határozzák meg a mérnökhallgatók szükséges létszámát;

9. hozzák nyilvánosságra az oktatók és hallgatók káderanyagát;

10. rendezzék a felsőoktatásban résztvevő hallgatók menza- és kollégiumi ügyeit.

Különleges soproni követelések voltak azok, hogy:

1. Sopron legyen nyílt város, szűnjön meg a határsáv;

2. a kényszerrel Miskolcra telepített Bánya- és Kohómérnöki Kar egyesüljön az Erdőmérnöki Karral, Sopron székhellyel, közös rektor irányítása alatt;

3. az erdőgazdaságot az őt megillető helyen sorolják be a népgazdaság más ágai közé;

4. vizsgálják felül az 1950–1951-ben jogtalanul eltávolított egyetemi hallgatók ügyét;

5. adjanak elégtételt az indokolatlanul elűzött professzoroknak.

338A követelések pontosabb reprodukálását sajnos nem tudom megtenni, jóllehet magam is jártam a nyomdában, és irányítottam a röpcédulák kinyomtatását. Különösen fontos követelésnek éreztük, hogy Miskolc ismét egyesüljön Sopronnal, vagyis szűnjön meg az ősi Alma Mater területi és szervezeti szétdaraboltsága. Utóbbi óhajtás megerősítésére a jelenlévők közfelkiáltással megszavazták, hogy az újból egyesült Soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar rektora a köztiszteletben álló és Európa-hírű geológus professzor, Vendel Miklós legyen. A soproni MEFESZ elnökévé pedig Bujdosó Alpár mérnökhallgatót választották, mint a Forradalmi Bizottmány elnökét. (Aki ekkor még nem tudta, hogy a forradalom leverése után Kéthly Anna szociáldemokrata államminiszterrel be fogja járni az egész világot, hogy ébren tartsa a világ szunnyadó lelkiismeretét.)

A lelkes és eufórikus hangulatban lezajlott gyűlést csak két kisebb mozzanat zavarta meg. A teremből kivezették Kónya Lajost, az egyetemi kollégiumok főtitkárát, akiről az a hír járta, hogy visszaélve hatalmával, súlyosan vét a hallgatói érdekek ellen. Kiutasították továbbá Sopron város párttitkárát, Zárai elvtársat, aki feltételezhetően nem értett egyet a hirtelen támadt viharral. Atrocitásra azonban sem ekkor, sem később nem került sor. A diszkriminált személyek védelemben részesültek a nemzeti karszalaggal megjelölt egyetemi hallgatók által. Személyi védelemben részesült utóbb még két egyetemi oktató is: az Erdőhasználati Tanszék beosztottja, Sebestyén László adjunktus, a Pedagógus Szakszervezet vezetője, aki Lámfalussy professzornak volt a megfigyelője, továbbá az Építéstani Tanszék adjunktusa, a párttitkár Strausz József. A forradalom eltiprása után mindketten sérelmezték, hogy „rosszul bántak velük”, noha mindössze rövid időre kellett arccal a fal felé fordulva állniuk. Sebestyén Ausztriába disszidált, de mivel a közösség ott sem fogadta be, közelebről nem ismert helyre távozott.

Október 23-én az egyetemi ifjúság szervezete, a későbbi Egyetemi Forradalmi Bizottmány küldöttségeket menesztett Budapestre és több vidéki egyetemi városba, kapcsolatfelvétel és információszerezés céljából. Sopronban az idő feszült várakozásban és bizonytalanságban telt. Jól emlékezem arra a beszélgetésre, amit ezen aggodalommal terhes időszakban Henzel János kollégámmal folytattam. Henzel adjunktus volt a Jablánczy Sándor vezette Erdőművelés Tanszéken, és az volt a feladata, hogy az ide delegált Siskov szovjet docens előadásain a tolmács szerepét töltsse be, lévén Munkácsról, akkori fogalmak szerint Kárpát-Ukrajnából származó. Kapcsolatai és beosztásai révén kiismerte magát az orosz mentalitásban, és azonnal felrémlett előtte az orosz beavatkozás rémképe. Már e korai napokban, midőn a nép dühe épp csak kitörni készült, de fegyveres atrocitásokra nem

került sor, azt mondta nekem redőzött homlokkal: „el fognak taposni minket, mint lengyel testvéreinket!” Eufóriás bizakodásunkban nem adtam hitelt „kishitűségének”, az események azonban őt igazolták. Mert az események felgyorsultak, Pesten már ledöntötték a világ legnagyobb Sztálin-szobrát, elhangzott Gerő Ernő hírhedt beszéde, a tömeg megostromolta a rádiót, és a Parlament előtti téren vérfürdőt rendeztek az ÁVH moszkovita pribékjei.

Sopronban azonban az események csendesebb mederben folytak október 23-án. Szolidaritási tüntetést rendeztünk a budapestiekkel, és kivonultunk a Deák térre, ahol az első világháborús hősi emlékműnél gyertyákat és fáklyákat gyűjtöttünk. Mivel nekünk sem Sztálin-, sem Lenin-szobrunk nem volt, a vörös csillagok hullottak le rendre a középületek homlokzatáról. Először a Kurucdomb ormótlan szélmalomról, azután a tanácsházáról, az egyetem, az iskolák, a gyárak és az üzemek tetejéről. A Berzsenyi gimnáziumról – amely a kommunista államosítás előtt az evangélikusok líceuma volt – a vörös csillag Peéry Rezső igazgatónak, a régi sarlósnak, a Felvidékről származó író-publicistának az asszisztenciája mellett hullott a porba. A gyárépületekről a proletariátus öntudatos rohamcsapatai szaggatták le a vörös lobogókat, és kötél feszült a Kisvárkerület végén emelt otromba szovjet emlékmű nyakán is. A tömeg nagy ovációja közepette ment végbe a detronizáció. (A körülötte lévő katonasíroknak nem esett bántódásuk!)

Sok fotográfia készült az eseményről, amelyek megjelentek a *Life* magazinban is. Ezek alapján fogtak perbe, s internáltak végtelen statisztákat november 4. után. A forradalom ugyanis ekkorra már kicsapott az egyetem falai közül, és átterjedt az egész városra, a közhivatalokra és közüzemekre, gyárakra és vállalatokra. Október 25-én bezárták kapuikat az iskolák, megszűnt az oktatás, és a gyárakban leállt a termelés. Csak a gáz- és villanyellátás, a közlekedés és a közrend fenntartása maradt változatlan. A legszükségesebb élelmiszerek, így a kenyér és pékáru széthordását az egyetemi ifjúság vállalta magára. A rendőrség és a határőrség teljesen dezorganizálódott, s ez tette lehetővé, hogy mindenütt háromtagú járőrök teljesíthettek szolgálatot, a határőrség, a rendőrség és az egyetemi ifjúság tagjaiból verbuválódva. (Rendőrt azonban az egyetem falai közé nem engedtünk belépni, így állítva jelképesen helyre az egyetemi autonómiát.)

Megalakultak az üzemek és a legkülönbözőbb hivatások és foglalkozások munkástanácsai. A város munkástanácsának elnökéül Dr. Takáts Endre főlevéltárost választották, a Pedagógus Szakszervezet elnökéül pedig egyhangúlag Zombori Istvánt, eredetileg kiscsapatpartizán testnevelő tanárt kiáltották ki. Mindez spontán történt, fegyveres összecsapásra nem került sor, mert ebben a fázisban egyrészt még sem a munkásságnak, sem az egyetemi ifjúságnak nem állt rendelkezésére fegyver, másrészt, mert a párt és a határőrség fegyveres alakulatai – legfelsőbb parancs híján – tétlenül és értetlenül, karba tett kézzel nézték az eseményeket. Bognár Dezső tanácselnök, a megyei pártbizottság tagja 35 évvel az események után, egy alkalommal bizalmasan elmondta nekem, hogy az állampárt és vazallusai a mozgalmak elfojtására már az első tömeggyűlés óta ugrásra készen álltak. A pártbizottság az Erzsébet utcai pártház alagsorában felhalmozott kézfegyvereket a megbízható párttagok (a későbbi munkásőrök) között akarta kiosztani. Hozzájuk csatlakoztak volna a 48-as laktanyában megbúvó erők. A terv megvalósulását csupán a józanul, humánusan gondolkodó tanácselnök, és néhány hasonló mentalitású „elvtárs” akadályozta meg. Nekik köszönhető, hogy még a forradalom későbbi napjaiban sem sült el fegyver, és önbíráskodásra sem került sor. Az egyetemisták a honvédségtől szereztek békés úton fegyvert a járőrszolgálat ellátásához és a közrend fenntartásához, továbbá az ÁVH lefegyverzéséhez.

Október 23-án vizsgálóbizottság alakult a kőhidai fegyházban fogva tartottak felülvizsgálatára és a politikai foglyok szabadon bocsátására. Nem tudom, hogy ez szám szerint hány ember szabadulását jelentette, de mire Kőhida kinyitotta kapuit, Sopronban már megjelentek a máshonnan, az ország egyéb börtöneiből kiszabadult politikai üldözöttek. Két ilyenem magam is találkoztam és beszéltem. Egyikük

Schiller Ignác gimnazista osztálytársam volt, aki Márianosztráról szabadult, ahová egy mondvacsinált koncepciós diáköszeesküvés vádjával került, és ahol – ha nem viselkedett jól – leszerelték a falából. (Később Svájcban lett kémia professzor.) A másik, aki azonnal Nyugat felé vette az irányt, Homoki István évfolyamtársam volt. Őt az első évfolyamról hurcolták el. Közel hat évet ült börtönben teljesen ártatlanul. De már ekkor, az 340. első szovjet beavatkozás után jöttek menekültek, hozták magukkal a híreket. Sopronba pedig, mint valami békés hátországba, az ellenkező irányból egyre sűrűbben érkeztek a nyugati segélyszállítmányok. Elsősorban vérplazma, kötszer, gyógyszer, téli ruhanemű és élelmiszer érkezett. Fegyver – minden ellenkező híreszteléssel szemben – nem érkezett, pedig magam is tárgyaltam kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredesnek, az utolsó magyar főcserkésznek a küldötteivel. A megsegítésül ajánlott páncélok a határon álltak. Mi ezt büszkén, és ügyünk tisztaságába vetett hittel utasítottuk vissza. A Forradalmi Bizottmány nevében azt kellett mondanom a küldötteknek, hogy szabadságharcunkat önerőből kívánjuk megvívni.

Ekkorra ugyanis a frontvonalak másik irányú megsegítésére, támogatására sebtében megalakult az egyetem Forradalmi Bizottságának szervezete. Megalakult egy bizottság, amely a hallatlan tömegben áradó segélyadományokat fogadta, regisztrálta, szortírozta és továbbküldésükről gondoskodott. Volt egy fegyveres részleg, amelyik a frontvonalakra szállította a vérplazmát és a kötszert a sebesült szabadságharcosok számára. Ennek vezetője Perlaky Ferenc adjunktus volt az Útépítéstani Tanszékről. (Elbeszélése szerint Székesfehérvár körül több rakomány vérplazmát a szovjet alakulatok elfogtak, és sárba tapostak.)

A friss információk összegyűjtésére és továbbítására megalakult a híradós részleg. Ennek vezetője én voltam. Az egyetem B épületének I. emeletén rendezték be tanyánkat. 15–20 rádió fogtuk a különböző nyelvű adásokat a nagyvilágból. Ebbe a munkába németül, olaszul, angolul, oroszul, szerbül, szlovákul, franciául jól beszélő embereket hívtunk be a városból. Innen datálódott barátságom Horváth István külügyérrel, Koszta Vilmos őrnaggyal, Hegedüs János vezető lektorral, Bendl Andor főmérnökkel és másokkal. A munka abból állt, hogy minden fülhallgatós rezümézte friss híreit, ezeket én összegeztem, és óránként, kétóránként tájékoztattam a vezérkart, az Ifjúsági Bizottságot. (Utóbbi elnöke Bujdosó Alpár volt.)

Legemlékezetesebb jelentésemre november 4-én került sor. Az egyetemi tanácsterem asztalánál ekkor jelenttem a több ismeretlen arc társaságában helyet foglaló Kéthly Annának, hogy Maléter Pált elfogták, és megalakult az új, ún. Munkás-Paraszt Kormány. „Ki lett az elnöke?” – kérdezte dühösen Kéthly Anna, a legendás hírű szociáldemokrata politikus, Nagy Imre egyik államminisztere. „Kádár János” – válaszoltam hűvösen. Erre az alacsony termetű, talpig feketében feszengő asszony felpattant helyéről, magához rántva ugyancsak fekete retiküljét, és nagy indulattal ezt kiáltotta: „Tudtam, hogy áruló, Kádár egy gazember!” Ezzel hagyta el kísérőivel együtt a tanácstermet és végleg exiliumba távozott, mert mint mondta: „Itt már minden elveszett!”

De nagyon előre szaladtunk az időben, mert mielőtt még véglegesen „lehanyatlott volna a nagymajtényi zászló”, mielőtt megtörtént volna a „világosi fegyverletétel”, az éter hullámhosszain sok biztató híradást elfogtunk. Hallottuk a bukott politikusok gyáva fogadkozásait, hallottuk a Kossuth Rádió önkritikus (és Örkény Istvánnak tulajdonított) szlogenjét, hogy „Hazudtunk nappal, hazudtunk éjjel, hazudtunk minden hullámhosszon”. Vettük a Szabad Európa áltató üzeneteit, elhangzott a már 1848-ból ismert követelés, az „Unió Erdéllyel”, megszólalt a mártír sorsú, de meg nem tört bíboros-prímás, Mindszenty József. Ugyanakkor híradások jöttek kiegészítő páncélosokról, reguláris és irreguláris alakulatok hősi küzdelmeiről. Fiatalok neveit őrzi azóta a közlemékezet, mert az ő vérüktől vált pirossá a pesti utca. Bizakodtunk és reménykedtünk, 341 hiszen „nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért”. Azután lelohadt a lelkesedésünk, mert veszni látszott a tiszavirágéletű szabadság.

E napokban az egyetemi ifjúság és az oktatói kar (főleg a fiatalabbja) azzal volt elfoglalva, hogy

fogadta a külföldi szállítványokat. Fogadták a különböző rádió- és tv-társaságok híre éhes riportereit, hogy hírül vihessék a magyar csodát. Svéd, svájci és holland újságíróknak magam is adtam interjút. Egyszer pedig feltűnt Stuttgartból az emigráns oroszok egy csoportja is. Ők azonban nem adományt hoztak, hanem egy cirill betűs nyomtatványt, amely kívülről Puskin-versgyűjteményének látszott, belül azonban Hruscsovnak az SZKP XX. kongresszusán elhangzott beszédét tartalmazta. Azért hozták, hogy az érkező szovjet alakulatok között szórjuk majd szét, hiszen ők nem tudhattak a bolsevik párt első emberének desztalinizáló dührohamáról. A cirill betűs nyomtatványt én vettem át tőlük. Ebből egy kötet akkor ért célhoz, amikor a Sopront Kópházánál megközelítő egyetlen páncélos legénységével egyik hallgatói csoportunk érintkezésbe lépett. A többi kötet érintetlenül várta meg a bosszúállás évét (1957), s csak csoda folytán nem lett belőle senkinek sem kellemetlensége.

Ahogy teltek a napok és múlt az idő, úgy vették egyre többen Nyugat felé az útirányt. Először a kiszabadult politikai foglyok mentek, mert nem akarták, hogy újra börtönbe zárják őket, azután az utcai harcban résztvevők, akikre biztos megtorlás várt. Aztán érkeztek kalandorok és szerencselovagok, akik abban a tévhitben ringatták magukat, hogy a nyugati államok kitárt karokkal várják őket, és dús asztalt kínálnak. Jöttek a félrevezetettek és a tömegpszichózis hatása alatt állók, és nem kevesen olyanok, akiknek a „szocialista Magyarország” nem biztosított sem lakást, sem kenyeret. (A soproni polgári lakosság köréből például 8.000 ember távozott. Jelentékeny részük már évek óta lakáskiutalásra várt!)

A MÁV már október végétől menetrendszerű szerelvényeket indított a „nagycenti nyakhoz”, ahol a vasúti pályától csak néhány lépésre volt az országhatár. Határórt nem lehetett látni, le voltak fegyverezve, és teljesen demoralizálódtak. A szögesdrótoktól és aknáktól pedig nem féltek azok, akik még rosszabb elől futottak.

Voltak, akik vízi úton kerestek menedéket, és a menekülés útját a Fertő nádasain keresztül keresték. A világot bejárták azok a képek, amelyeken Richard Nixon, a velünk szimpatizáló amerikai alelnök menekült családokat halászik ki a vízből. Nixon ettől függetlenül nem jutott el odáig, hogy legalább nyilatkozatban ítélje el a szovjet agressziót. A túlerő, a praktika, továbbá a nagyhatalmi önzés legyűrte a kis Magyarországot. Mi, akik Sopronban a forradalom elkötelezett hívei voltunk, nemzeti színű karszalaggal a kezünkön jártunk, segítettük a menekülteket. El voltunk készülve a legvégsőkre. A fiatalság utolsó kísérletként egy löveggel kiment a szovjetek elé, akik egy harckocsival közeledtek a város felé. Fegyveres konfliktusra azonban nem került sor, mert a lövegből ismeretlen kezek kiszerelezték az ütőszegyet, és az oroszoknak sem volt kedvük a vérontásra. (Ekkor adták át a mieink a cirill betűs szóróanyagot.)

Ezek a fiúk, és mindazok, akik valamilyen feladatuknál fogva fegyverhez jutottak, és a további forradalmi ténykedést már értelmetlennek ítélték, november 4-én délután átlépték a magyar-osztrák határt. Elsősorban a zöld határon át mentek, a Soproni-hegységen keresztül, a Muck irányában, Récénynél (Ritzingnél), vagy másutt távoztak. Számuk kb. 180 fő volt. A fegyvertelen egyetemi hallgatók számát akkor további 200 főre becsültük, vagyis a soproni Alma Mater gyakorlatilag kiürült. 1957 tavaszán csak 200 fő visszatérését tették lehetővé.)

342 Én november 4-én egy baseli szállítókocsira raktam fel a jární még nem tudó fiamat, Miklósát, feleségemet, Marikát, s a gyermekvigyázó pótmamát, Fördös Rózsa nénit. Kelénpataknál lépték át a határt. Azzal búcsúztam enyéimtől, hogy még maradok, és csak, ha már minden végképp elvesztnék látszik, akkor követem őket Kismartonba (Eisenstadtba), Rózsa mama édesapjának, Josef Fördösnek Berggasse 13. szám alatti házába. Amikor a külföldi személy- és teherkocsik színes forgatagában a baseli gépkocsi az Ady Endre úti egyetemi kollégium épülete előtt szemem elől eltűnni látszott, magam sem gondoltam volna, hogy a viszontlátás igen hamar, még aznap estefelé bekövetkezik. Az orosz birodalom divíziói (csakúgy, mint 1849-ben) pontot tettek a szabadságharc véres eltiprásának végére: megtörtént az ország újbóli megszállása. A forradalom emlékeit és az összegyűjtött dokumentumokat

titkon elvittem Csatkai Endre bácsihoz. Ő akkor szolgálati lakásban lakott abban a Múzeum utcában, amit később róla neveztek el. Azután elbúcsúztam az elhatározásomat befolyásolni nem akaró szüleimtől, s elindultam Ausztria felé a Bécsi úton.

A kép, ami a műúton fogadott, Hieronymus Bosch vízióit idézte. Modernkori népvándorlás döbbenetes felvonulásával találkoztam. Fiatalok, középkorúak és öregek, szegények és jómódúak, fegyveresek és fegyvertelenek, családosok és elmagányosodottak, soproniak és az ország távoli tájairól érkezettek bandukoltak a nagy ismeretlen felé. Gyalogosok, biciklisek, motorosok lehajtott fővel, kis motyóval, vállukon hátzissákkal, végeláthatatlan sorban kígyózva haladtak a külföldi autók konvoja között. Némelyik „vándort”, akiről odaát már csak, mint „Flüchtlingről” beszéltek, felvette egy-egy gépkocsi. Én is egy külföldi autóval léptem át az ellenőrzés nélküli határátkelőt. Életem 26 éve alatt először jártam külföldön. Még egy utolsó istenhozzádot intettem Sopron tornyainak, és félórán belül megérkeztem a Trianonban elszakított Burgenland fővárosába, Kismartonba, Rózsa mama édesapjának, özvegy Josef Fördös városi foglárnak vendégszerető házába.

Úgy emlékezem, hogy a családi viszontlátás érzelmi viharait legyőzve, még érkezésünk estéjén eleget tettünk a formáságoknak. Regisztráltattuk magunkat a körzeti csendőrőrsön (Gendarmerie). Itt ujjlenyomatot is vettek tőlünk, mintha körözött bűnözők lennénk. Azután valami gyorssegélyt utaltak ki nekünk, éppen Rózsa mama Josef nevű unokaöccse révén, aki a csendőrségnél szolgált, majd megjelent egy másik rokon, Margarete Klein, azaz Margit néni a Sylvesterstrasse 3. szám alól. Vadonatúj bébiholmikkal, fehérneművel, Miklósnak való meleg holmival látott el bennünket. Megismertük az emberi szolidaritás szép példáit és megízleltük a hontalanság kenyerét.

Kismarton, Burgenland fővárosa olyan volt, mint egy felbolydult hangyaboly. A népességének többszörösére felduzzadt városka magyar beszédű volt hangos. Még az osztrák is magyarul szólt (gyermekkorában magyar iskolába járt, és most aktivizálta magyar nyelvtudását), hogy a részvét és az együttérzés első szavaival reményt nyújtson a reménytelenségben. A legtöbb menekült céltalanul ténfergett és tovább készülődött. A menekültek tömegeit hosszú szerelvények vitték át a Bécs melletti Traiskirchenbe, ahol az osztrákok a menekülttábor berendezték (ma is ez a rendeltetése). Kismartoni tartózkodásunk alatt többször néztem ezeket a reménytelen vonatokat, amelyekről kisgyermekek mosolyogtak a nekik banánt és narancsot felnyújtók felé. Életük első déligyümölcssei voltak ezek, és nem tudták, hogy Kanadában vagy Ausztráliában keményen meg kell majd mindezért dolgozniuk. Természetesen voltak [343](#)olyanok, mint Perlaky Feriék, akik rokoni kapcsolataik révén helyben tudtak elhelyezkedni. Mások nyugat-európai összeköttetésekben bizakodtak.

Mi már az első napokban hírül vettük, hogy Roller Kálmán, az egyetem igazgatója Bécsben szervezi a magyar egyetem létrehozását, mivel közel 400 hallgató, és a tanári kar fele kimenekült Ausztriába. A tárgyalások azonban elhúzódtak, és az illetékesek hamar nyilvánvalóvá tették, hogy az egyetem együttes elhelyezését csak ideiglenesen tudják biztosítani. Semlegességük védelmében a tartós elhelyezés kockázatát nem vállalják. A lézengő ritterektől azt is hamarosan megtudtuk, hogy az egyetem ideiglenes tartózkodási helye a Salzkammergut tartományban lévő, festői Wolfgangsee partján elhelyezkedő Bürgelsteinben kerül kijelölésre. Mi úgy határoztunk, hogy a végleges döntést Kismartonban várjuk meg.

Így is történt. Közel egyhetes, legfeljebb tíz napos kismartoni kényszer-vendégeskedés után indultunk csak el. Az értünk küldött személygépkocsival a Semmeringen át mentünk második úticélunk felé. Velünk tartott Rózsa mama is. Úgy gondoltuk, hogy eddig az ő vendégei lehettünk, most mi vesszük őt oltalmunkba. Téli verőfényben, hóborította hegyek között dél felé hajtottunk, mintha nem is menekültek lennénk. St. Wolfgang község főterén tábori csendőr irányított minket dél felé, a hasonló nevű tó partján nemrég létesült oktatási intézménybe. Bürgelsteinben már gyülekeztek a mieink. Bürgelstein nem községnév, hanem egy sokhektáros kiterjedésű parkerdő neve. Ennek területén pavilonszerű

elrendezésben egyszintű és emeletes épületek helyezkednek el. Az épületeknek az lett volna a rendeltetésük, hogy bentlakásos alapon működve, egy háztartásvezető-képzés (Fortbildungsheim für Haushalterinnen) intézményének adjanak otthont. Mint érkezésünkkor kiderült, háziasszonyjelöltek helyett mi lettünk a vadonatúj létesítmény első hasznélvezői.

Pár percnyi járásra voltunk Strobl am Wolfgangsee falucskától. A falusiakkal azonban nem kerültünk közelebbi kapcsolatba, legfeljebb társaságunk egyes hölgytagjai költöttek pénzüket a helybeli fodrászatban, vagy a hentesnél. Itt máig emlékezetes, kiváló minőségű húskenyeret és májast lehetett vásárolni. Egyetlen alkalommal szálltuk meg testületileg Bürgelsteinből Strobl-t: Szentestén, amikor a hóba süppedt falu barokk templomocskájában a „Stille Nacht, heilige Nacht” dallamába belevegyültek a „Mennyből az angyal” és a Himnusz hangjai. Maga a campus laposabb részeivel, sétaútjaival leért az 1500–1600 méteres hegyek közé beágyazott Wolfgang-tóig. Magasabb részeit azonban erdők, főleg lucfenyvesek foglalták el az Osterhorn lábainál. Az egész tájat érkezésünkkor már hó borította, de hideg nem volt, mert a 114 méter mély tengerszemből úszkáltak a hattyúk, és a 10 km hosszúságú tó déli talppontjától (ahol valami-féle szálloda sárgállt) végig lehetett látni a tavon északi irányba, egészen St. Gilgen-ig.

Amikor mi megérkeztünk, az egyetemi kolónia nagyjából összeverebuválódott, élén Roller Kálmánnal (Erdőtelepítési és Fásítási Tanszék), az egyetem igazgatójával. Ő tárgyalta az azilumba kényszerült közösség minden létfontosságú dolgában. A professzorok közül itt volt még Jablanczy Sándor (erdőművelés), Nemky Ernő (növényélettan), Tuskó Ferenc (növényrendszertan), Adamovich László (út- és vasútépítés), Winkler Oszkár (építéstan) és Hegedüs János (vezető lektor). Később csatlakozott hozzánk Farkas Vilmos (üzemtan) és Pártos Antal (géptan). A segédoktatói kart Sárkány Jenő (földméréstan), Veress Sándor (fotogrammetria), Sziklai Oszkár (erdőtelepítés), Baranyi József, becenevén Sika (erdőművelés), Szy Ferenc, becenevén [344](#)Furi (növénytan), Lux András (fizika), Zilahy József (erdőrendezés), Cserjési Antal (matematika), Vass Ferenc (mechanika) és Medveczky Lajos (lektor) képviselte.

Hozzánk csatlakoztak az Erdészeti Tudományos Intézet tagjai közül az idős Apt Ödön entomológus, Witt Lajos vadgazda, a pedagógus Fodor Gyula, az erdőművelő Vlaszaty Ödön, az Erdészeti Technikumból pedig Varga Gábor. Két aspiránsunk is volt, mindkettő volt évfolyamtársam: Radványi Tivadar jó barátom, és Csizi, azaz Csizmadia József. Az otthoni adminisztrációból az önkéntes száműzetés napjaiban velünk tartott Szenczy Willibald, a Bányászati Kar dékáni irodaigazgatója, Derényi Imre és Varga József adminisztrátorok, valamint Kornya Lajos kollégiumi igazgató. Otthagytá Sopront és egyéni utat választott Kiss József kémikus professzor, aki később Svájcban telepedett le, Kántás Károly professzor, aki a bécsi olajügynökségen kapott vezető beosztást, Farkas Tibor kitűnő geodéta, adjunktus, aki Stuttgartban, az egyetem alkalmazásában ért el később kiváló eredményeket, Worsitz Frigyes szerve kémikus, akit Argentínába vetett a jó sorsa, Láng László fatechnológus, és Perlaky Ferenc útépítő és erdőgazda.

A Bürgelsteinben tartózkodók száma 1956. november végéig, családtagokkal együtt meghaladta a 80 főt, beleszámítva az obertraumi magyar gimnáziumban tanuló Winkler- és Roller-gyerekeket, valamint az én kedves volt bencés osztályfőnökömet, Sümegh Lothár OSB egyetemi lelkészt, „udvari káplánunkat” is. Hallgatók nemigen voltak velünk. Őket két csoportban szállásolták el. Azokat, akik az osztrák semlegességet megsértve, fegyveresen lépték át az osztrák határt, Salzburg külvárosában, Sitzenheimben, egy volt amerikai kaszárnyában helyezték el tőlünk kb. 40 kilométernyire. A fegyvertelenül érkezők hozzánk közelebb, a tó felső, nyugati sarkán egy laktanyaépületben (Ferienhort) kaptak szállást és ellátást. Hozzájuk majdnem minden nap mikrobuszokon mentünk el, és az idő gyorsabb múlása érdekében próbáltunk tanórákat tartani. Én hevenyészett előadást tartottam az Alpok növényvilágáról, sőt egy alkalommal a közeli Schafberget, az osztrák Rigit (1783 m) is

igyekeztünk megmászni a Schwarzersee érintésével. A Schafberg hóval borított, kőgörgeteges lejtőin csak félig jutottunk fel. Szerencsénk is volt, mert felszerelés nélkül, alpesi túrákhoz nem szokott hegymászók lévén, nem sok eredményre számíthattunk. Nem volt azonban szerencséje egy egyetemista lánynak, Hartai Margitnak, aki a csúcscról lezuhanva szörnyethalt. Sümegh Lothár temette el a St. Wolfgang-i temetőben.

További kisebb kiruccanásokat és rövidebb utazásokat is tettünk. Így mindenek előtt tüzetesen szemrevételeztük magának St. Wolfgang községnek a nevezetességét, a Fehér Lóhoz címzett fogadót (Weisses Rössl), és az 1430–1477 között épült gótikus templomot. Egy alkalommal Bad Ischl-ben jártunk. Bad Ischl-t ma is két személyiség szelleme hatja át, egy uralkodóé (I. Ferenc József), és egy zenészé (Lehár Ferenc). A Dachstein tövében fekvő Hallstadt egészen másfajta élménnyel ajándékozott meg: a természet szépségével és egy ősi kultúrhely festőiségével. Ezeken a kirándulásokon Marika sajnos nem vehetett részt, mert időközben Rózsa mamától meg kellett válnunk. (Ő Salzburgba költözött, és egy ferences plébánián adminisztrátori teendőket látott el.) Marika Miklóskát nem hagyhatta magára, tudniillik Miklóska elkezdte önálló felfedező útjait a szállás körül. Itt tanult meg 14 hónapos korában járni. Ma is magam előtt látom a képet, amint a közös ebédlő üvegajtáján átfénylő téli napsugárban az asztaltól felénk tipeg, majd szánkóra száll, és a hóban bandukolva együtt megyünk hatyúkat nézni a Szent Farkas tavához.

345 Ausztria szépségét mások sem részesítették előnyben a napi gondok megoldásának rovására. Ekkor mindenki a saját sorsával volt elfoglalva. Ki-be jártak a küldöttségek és a különböző társadalmi szervezetek képviselői. Hozták ajándékaikat, ajánlataikat és segítőkészségüket. Mi pedig azt fontolgattuk, hogyan lehet biztosítani együtt maradásunkat, és a ránk bízott hallgatóság további képzését. Az volt a célkitűzésünk, hogy egyben tartsuk a kolóniát, és megvessük lábunkat valahol Nyugat-Európában. Erre azonban egyre kevesebb lehetőség kínálkozott. Ausztria reszketve ügyelt nehezen kivívott semlegességére, az egyesült Európa pedig csak erős megszorításokkal lett volna hajlandó otthont adni nekünk Strassbourgan. Ezért nyilvánvaló volt, hogy egyre inkább a tengeren túli megletelepedés valósul meg.

Egyre valószínűbbé vált, hogy a menekült magyar egyetemet Kanada British Columbia tartománya, a nyugati parton fekvő Vancouver fogja befogadni. Ez természetesen megosztotta a társaságot, mert a kalandvágyóbbak és azok, akik fejpénzt kaptak minden Kanadában letelepedni akaró műszaki értelmiségiért, a vancouveri megoldás mellett kardoskodtak. Akik viszont nem akartak az európai kultúrkörből kiszakadni – mint én is –, azok elleneztek az első variációt, és mindent elkövettek azért, hogy valamelyik, lehetőleg német nyelvterületen lévő nyugat-európai állam fogadjon be minket. Ennek érdekében napokon, heteken keresztül memorandumokat, tájékoztatásokat és folyamodványokat írtunk különböző nyelveken a kabinetnek berendezett irodahelyiségekben. Innen küldtük szét jalkiáltásunkat a nagyvilágba. Felterjesztésekben fordultunk az Osztrák Szövetségi Köztársasághoz és az Egyesült Nemzetek Szervezetének Oktatási és Nevelésügyi Bizottságához, az angol királynőhöz. Hírt adtunk magunkról a Szabad Európa Rádióban és a Salzburger Nachrichten hasábjain. A válasz a legjobb esetben is udvarias elutasítás volt. Terminustól terminusig éltünk, igaz, jó körülmények között, szállodai színvonalon, kítűnő ellátás mellett, amit a különböző európai segélyszervezetek bőséges adományai egészítettek ki. (Ennek folytán az oktató-feleségek azzal voltak napokig elfoglalva, hogy a ruha- és cipőadományokat rendszerezék, és gondoskodjanak a közelgő karácsony megünnepléséről.)

Az osztrák kormány kormánybiztost nevezett ki ügyes-bajos dolgaink intézésére. Herr Hofrat Wozak azonban rengeteg borsot tört az orrunk alá (pl. az ajándékba kapott vadonatúj teveszőr pokrócokat viseltes pokrócokra cserélte ki). Szerencsére nem sokáig regnált felettünk, mert a sajtóban megszégyesítettük viselt dolgait és leváltották. Cserébe kaptunk egy magyargyűlölő erdélyi szászt. Magatartása irányunkban csak akkor változott meg, amikor egyre előkelőbb látogatók kopogtattak az

ajtaján érdekünkben. Először egy svájci segélyszervezet képviselőjében jelent meg ajándékokkal egy előkelő házaspár (hálából a férfi sálját ellopták). Aztán begördült Sopronyi Thurner Mihály híres soproni polgármester hasonnevű fia, mint a Mercedes cég egyik vezérigazgatója. Őt követte Lajos bajor királyi herceg, aki Sopronban szerevén erdőmérnöki oklevelet, Roller Kálmánnak volt évfolyamtársa. S végül feltűnt Habsburg Ottó is, ha nem is személyesen, de Corett báró személyében. Igazi komoly ajánlatot azonban senki sem hozott. A vancouveri megtelepedés látszott a legkézenfekvőbbnek.

Még karácsony előtt a British Columbia-i egyetem vezetője, Allen dékán átrepült a sarkkörön és eljött Stroblba. A propagandafilmekek, a tájékoztató anyagok megtették csábító hatásukat. Allen úr látogatását egy válaszút követte. Roller Kálmán egy ifjúsági megbízottal ellátogatott Vancouverbe, s miután visszatért hozzánk, közös és szabad elhatározással megszületett a döntés: a soproni menekült egyetem Vancouverben [346](#)folytatja munkáját. Útlevelel híján mindenkinek a személyi igazolványába ütötték be a vízumot. A mi igazolványainkba is bekerült a mások számára megváltást jelentő beutazási engedély, de hezitálásunk tovább tartott. Néhányad magammal együtt az volt az ítéletünk, hogy aki egyszer tengerre száll, többé sohasem talál már haza. S ebben a veszteségben nem csak a szülőhaza veszít, de vesztes lesz az is, aki elmegy. A haza ugyanis nemcsak térképen szereplő földrajzi fogalom, hanem élményrendszer, mint a szerelem. Honvágyunk persze még nem volt, de sejtjeinkben, zsigereinkben tudtuk, hogy haza csak egy van! Ez jelenti a szülőket, a várostornyot, a Himnuszt, a porladó ősöket a porladó temetőinkben, jelenti az anyanyelvet, amelyen keresztül hibátlanul ki tudom fejezni magam, jelenti a pannon dombokat és a megcsontított ország határokon túli darabjait. Jelenti erdők és rétek magyarföldi virágait, egyszóval mindent, ami nélkül lehet, de nem érdemes élni.

Én és néhány társam erre az öngyilkos és lélekölő kalandra, a kivándorlásra nem tudtuk végleg rászánni magunkat, ezért kibúvót kerestünk. Feltételt szabtuk a befogadónak, és arra kértünk garanciát a kanadai kormányzattól, hogy amennyiben a szovjet csapatok kivonulnak Magyarországról, anyagilag is biztosítsák hazatérésünket a szabad hazába. Kívánságunkat természetesen naivnak és ostobának találták, mintha tudták volna előre, hogy erre 35 évig várni kell. Volt azonban még egy szempontunk: nem akartuk elhagyni a tágabb hazát, Európát. Jóllehet irodalmát, nyelveit csak tanulmányainkból ismertük, és nem jártuk be múzeumait és székesegyházait. Éreztük, hogy elveszítjük őseink által megszerzett európaiságunkat, a kultúra nélküli technika, a mammon, a rágógumi, a rock and roll, a felhőkarcolók, egy idegen értékrend és egy idegen kultúrkör ellenében. A döntő elhatározás akkor született meg bennem, amikor Roller Kálmán visszajött első kanadai vizitjéről, és elmesélte, hogy az egyik, őt vendégül látó professzor büszkén mutatta neki Goethe összes műveit (Gesamtwerke), mint az egyetlen teljes sorozatot a kontinensnyi Kanadában. Mit tudnak akkor Dantéről, Pascalról, Balzacról és a mi kis Arany Jánosunk világrengető nagyságáról?!

Aztán jött a dékán úr Vancouverből, aki tíz hónapon át erdőművelést prédikál a katedráról, és a két nyári hónapban pedig erdőt irt egy iparvállalat megbízásából. Az sem tetszett, hogy kanadai dollárban kiszámították, ki mennyit ér! Egy szó, mint száz, megérlelődött és megszilárdult az a szuverén meggyőződés, hogy nem tartunk a többséggel, hanem más megoldást keresünk. Így azután a karácsonyt még közösen ünnepeltük. Nagy lucfenyőt díszítettünk fel az ebédlőben, s ezen kívül mindenki megszerezte a saját kis fenyőfáját is. Sümegh Lothár celebrálása és az én ministrálásom mellett a főünnepen megtartottuk utolsó közös szentmisénket. (Az éjféleli misét lent, a faluközösséggel együtt ünnepeltük.)

A nagy elvonulásra, a végső exodusra december 29-én került sor. Autóbussszal mentünk Salzburg nemzetközi pályaudvaráig. Mi, akik nem tartottunk a társasággal, mint családtagokat kísértük ki őket. Ott sírva borultunk egymás nyakába. Tuskó Feri pedig, aki később Kanadában halt meg, elszakadó hadműveletbe kezdett: le akarta késni a szállítmányt. De már minden késő volt, és a kb. 160 hallgató és 60 oktató, családtagjaikkal együtt felszállt az este 8 óra 35 perckor induló nemzetközi expresszre. A

München–Augsburg–Köln–Aachen–Brüsszel–Ostende-útvonalon másnap elérték az Atlanti-óceánt, hogy onnan fásztó hajóúton érkezenek meg az Újvilágba. A kivándorlás és hányattatásuk, küzdelmeik és eredményeik, sorsuk alakulása külön történet. Ennek elbeszélése nem feladatom. Megjelent azonban mindez angol nyelven, Roller ³⁴⁷Kálmán és Sziklai Oszkár szerkesztésében Vancouverben, *The Sopron Chronicle* címmel (1986).

A Kanadába el nem hajózott csoportot Farkas Vilmos és családja, Nemky Ernő és családja, Zilahy Jóska, és rajtuk kívül még az öreg Sárkány Jenő bácsi (Földmérési Tanszék) képezte Évike lányával. (A félárva Évike utóbb a salzburgi Mozarteumban végzett, és férjhez ment egy jómódú idős úrhoz.) A csoport átmenetileg Salzburg külvárosába, közel a „Stille Nacht” szerzőjéről híres Hellbrunnhoz, egy Kaisererhof nevű magánpanzióba került. Szállást és ellátást Habsburg Ottó, illetve Corett báró jóvoltából kaptunk.

Habsburg Ottóval nem volt találkozásunk, de Corett báró, aki inkább hasonlított egy Monarchia korabeli korvettkapitányhoz, mint ügyvivő menedzserhez, időnként megjelent körünkben. Némi pénzzel ellátott minket, és keréketört magyarsággal értésünkre adta, hogy szerepet szán nekünk a Kelet-Európai Kutató Intézetben. Azt azonban sohasem tudtuk meg, hogy mi lett volna ez a szerep, mert időközben gyanúsakká váltunk szemükben, midőn a hatóságoknál jelentkezve, töröltettük okmányainkból a kanadai vízumot. Ettől kezdve az osztrákoknak és az Egyesült Európának sem kellettünk. Persona non gratavá váltunk. Ezért aztán egyre inkább hazafelé orientálódtunk. Különösen akkor, amikor hivatalos írásbeli értesítést kaptunk otthonról, arról, hogy számítanak ránk. Írt Vendel Miklós, a forradalmi rektor, és Bognár Dezső, a város tanácselnöke. Weisz Feri is megjelent a járási könyvtárból, és bizonygatta, hogy nem lesz bántódásunk. Szülői és otthoni baráti hajszálereken át is naponta jöttek az üzenetek. Mindezek puhították ellenállásunkat, és közelebb hozták a döntést. S persze vettük az újságokat és faltuk a híreket.

Közben bejártuk Európának Firenze után legszebb városát. Oly alapos jártasságot szereztem a salzburgi Dóm téren a templomok körül, a Mirabel parkban és a Hochfestigung-ban, hogy utóbb, amikor jó sorsom néha-néha Salzburgba vetett, felcsaphattam idegenvezetőnek. Különösen emlékezetes számomra az az esemény, amelyet a város fölött emelkedő erődítmény megtekintése jelentett. A pazar kiállításon kívül csak arra a millió lépcsőre emlékezem, amelyeket föl-le róva, Miklóskával a nyakamon végigszenvedtem. Amikor már én sem bírtam erővel, Miklóskát a velünk tartó Zilahy Jóska cipelte. Emlegette ezt ő is sokáig. Aztán elfogytak a lépcsők és az idő is, elfogyott a pénz is a további ausztriai tartózkodásra. Megvettük hát a vasúti jegyet Salzburg és Bécs között, hogy onnan még a január 17-ére hirdetett amnesztia határnapjáig hazai földre érjünk.

Bécsben, a császárvárosban először jártam, ezért nem nagyon siettünk. A magyar királyi követség háborúban elpusztult, és helyre nem állított, romjaiban is gyönyörű palotájában vertünk tanyát. Álmainkra a Volksoper szomszédságában csak Fischer von Erlach márványgárdistái vigyáztak. Konzerven éltünk, banánt ettünk, és elzarándokoltunk a Stephansdomba, a Kärntner Straße-ra és a Graben-re. Pénzünk nem volt, képeslapra sem tellett, csak a Belvedere pompás kertjében csatangoltunk. Így éltünk, míg el nem érkezett a hazaindulás ideje.

Be nem jelentve, óvatos settenkedéssel, lopakodva akartunk megérkezni Sopronba. Jöttünkről csak a szülők, a városi előljáróság és az egyetemi magisztrátus tudott. A GYSEV-pályaudvaron meg is jelent fogadásunkra a hivatalos deputáció: Vendel Miklós akadémikus, a demokratikusan megválasztott rektor, akit természetes növése okán csak Tapírnak becézgettünk, aztán Lámfalussy Sándor bácsi, az idő szerint erdészeti dékán, végül Bognár Dezső, a város tanácselnöke. A család részéről pedig Édesapám.

³⁴⁸Az esti sötétségben azonban voltak hívatlan elemei is a fogadóbizottságnak: steppelt vattakabátban, gyúrt kergű, rövidszárú csizmákban az ÁVH pufajkásai vártak ránk. Ezek hamar véget vetettek a

viszontlátás örömeiből fakadó lelkes ovációnak, mert valamennyiünket, összes batyunkkal együtt felereltek egy katonai teherautóra, és bekísértek a 48-as laktanyába, ahol az újrászervezett fegyveres testületek központja volt. Kivételt csak Miklóskával tettek, akit Apám és Vendel Miklós bácsi elkunyerált a fegyveres banditáktól. Miklóska Nagypapa karján hazamehetett Nagymamához a Mező utcába.

Mi azonban az éjszakát és a rákövetkező félnapot is, légvonalban alig ötszáz méterre a szülői háztól, a laktanya komor falai között voltunk kénytelenek eltölteni. Nem voltak jó érzéseink, amikor az egyik nyitva felejtett szobaajtó előtt felismertük az egy nappal korábban érkező Zilahy Jóskát. Minden esetre a férfiakat – kihallgatás céljából – elkülönítették az asszonyoktól. Fogva tartóink először nekiestek motyóinknak, hátha ellenforradalmi fondorlattal gépfegyvert csomagoltunk a csokoládé közé. Mindenek előtt Farkas Vilmos aktatáskáját foglalta le a kíváncsi és mohó hatalom, benne valamennyi hivatalos akta és levelezés, amit Stroblból a magyar kolónia szétküldött a nagyvilágba. Ennek utóbb sohasem láttuk nyomát. Vilmos naiv volt, és jó hivatalnok módjára lelkiismeretesen összegyűjtötte a fogdmegek helyett mindazt, ami leginkább érdekelte őket.

Utána jöttek a képek, és a képes magazinok, amelyek közül – minthogy Playboy-t és pornográf lapokat nem találtak – a *Life* játszott nagy szerepet. Nálam is volt egy forradalmi szám, tele helyszíni felvételekkel. Később ilyen és hasonló kiadványokból kerültek azonosításra a szobordöntögetők és a tüntetők. Tőlem a rablók a *Life* magazinokon kívül egy színes képes természetföldrajzi atlaszt, levelezőlapokat, nagy mennyiségű déligyümölcsöt és csokoládéfélét tolvajlottak. Másoktól divatcikket, sálát és topánkát tulajdonítottak el, nyilván feleségeiknek. Megkezdődött a szabadrablás, majd a körültekintő, egész éjszakán át folyó faggatózás arról, hogy miért mentünk ki, és mit csináltunk odakint. Amikor mindenkitől uniszónó ugyanazt, vagyis az igazságot hallották, belefáradtak a keresztkérdések feltevésébe.

Közben éles elméjű vita bontakozott ki Farkas Vilmos és az egyik pufajkás között, aki – mint később kitudódott – a Budapesti Műszaki egyetem beöltözött adjunktusa volt. Vilmos, aki maga is képzett és járatos volt Marx és Lenin tanaiban, pengeélesen provokálta partnerét, és bizonygatta a dialektikus és történelmi materializmus filozófiai képtelenségét. Mi csak hallgattuk őket, míg reggel nem lett, és benyújtották a reggelit. Ekkor találkozhattunk feleségeinkkel, és teljes bizonytalanságban vártuk az idő múlását.

Míg mi a fogdában voltunk mozgásunkban erősen korlátozva, professzor barátaink és a tanácselnök tudomást szereztek arról, hogy még mindig nem vagyunk otthon. Ezért ultimátumot intéztek fogva tartóinkhoz, melyben közölték, hogy mi az ő hívásunkra és garanciájuk nyomán tértünk vissza hazánkba, és amennyiben déli 12 óráig csomagjainkkal együtt mindenkit házhoz nem szállítanak, táviratilag értesítik a miniszterelnököt és a belügyminisztert a cselszövekről. Az ilyen fenyegetésnek akkor még volt hatása, mert meg kellett őrizni a látszatot. Ha patrónusaink határozott fellépése elmaradt volna, a férfiak biztosan Kistarcsán, az internálótáborban találták volna magukat. Így azonban délre valóban hazaértünk, örülhettünk egymásnak, és némi bizakodással néztünk az események elé.

Megérkeztünk. Hazatértünk. Az exodus véget ért. Jöttek szabadsághoz szokott életünk változásai. Kint maradt jó barátomnak, Hegedüs János vezető lektornak megbeszélés [349](#) szerint írtam egy óvó levelezőlapot: „Piroska néni lábadozik, rövidesen teljesen meggyógyul.” A lap következményeként Hegedüs János Ausztriában maradt, és mint az osztrák Nationalbibliothek főigazgatója ment nyugdíjba. Mi pedig vállaltuk döntésünk kockázatát.

Az egyetemen 1956. október 23. és 1957 márciusa között történt eseményekről a főhatóság (MÉM) rendeletére Fehér Könyv készült, amelyet Farkas Vilmos oly gondosan, de az igazságnak is megfelelően

állított össze, hogy abból senkinek kellemetlensége nem származott. Ez a Fehér Könyv sokáig Magyar János akkori igazgató zárolt anyagát képezte. Évtizedek múltán hozzáférhetővé vált és kiadásra várt. Készült azonban egy rehabilitációkkal foglalkozó kiadvány is. Ezt Hiller István, az egyetemi könyvtár főigazgatója 1989-ben szerkesztette meg. Írtam benne én is, mint a rehabilitációs bizottság tagja, egyesekre nézve kellemetlen dolgokat vettem papírra. Ez a könyv *Ismét tüzek avégeken* címen jelent meg, de közforgalomba nem került.

A hazaérkezésünket követő napon, január 18-án jelentkeztem szolgálattételre az egyetem vezetőségénél, és minden akadály nélkül elfoglalhattam tanársegédi állásomat azon az Erdőműveléstani Tanszéken, ahonnan 1956. november 4-én eltávoztam, és amely beosztás egyébként is üresen maradt. Marika is visszanyerte óvónői állását, sőt még jobban is járt, mert a külvárosi Halász utcai óvoda helyett a sokkal rangosabb, és a Mező utcához közelebbi Zsilip utcai óvodába került. Miklósrá átmenetileg az újra együttlevés örömeivel Nagyi vigyázott, de hamarosan ezen a téren is helyreállt a régi rend, mivel Rózsa mama visszatért a családba.

Az egyetemen áldatlan állapotok uralkodtak, hiányzott a hallgatóság fele és az oktatói kar harmada. Az intézet irányítását Magyar János vette át, aki arra törekedett, hogy megnyerje az új rend bizalmát, továbbá a kollégák támogató egyetértését. A nagy vérvesztéséget új elemekkel igyekezett pótolni. Roller utódaként az Erdőtelepítési Tanszékre ekkor került Gál János, aki később évtizedekig rektorkodott. Melléje Dobos Tibort tette, Adamovich László helyére pedig Pankotai Gábor került. Gazdátlanul maradt tanszékemre visszahívták a már régóta nyugalomban lévő, csaknem matuzsálem korú Róth Gyula professzort. A tanszék adminisztratív ügyeinek vitelével Haracsi Lajost, az Erdővédelmi Tanszék vezetőjét bízták meg.

Engem ez időben semmiféle inzultus nem ért, hagytak dolgozni és respektálták a munkámat. Az 1958–1959-es tanév első szemeszterében önállóan adtam le az erdészeti fitocönológiát. Jegyzetem ma is megvan belőle, és időtállóan érzem. Legfeljebb két kis epizódot említhetek a helyzet jellemzésére. Az egyik eset mindjárt hazatérésünk után, 1957 tavaszán történt. Azt szerették volna elérni, hogy a Kari Tanács ülésén, mint a kapitalista világból megtért báránka ítélem el önmagam, Nyugatra történt távozásom miatt. Dobos Tibor a pártbizottság nevében azt üzenté, hogy „gyakoroljak önkritikát”. Ezt megtagadtam, és azt üzentem vissza neki, hogy „elég önkritikus voltam, amikor hazajöttem. Az a véleményem ezen felül, hogy nem feltétlenül szükséges az embernek felköpni a levegőbe és utána alá állnia”. Ebben maradtunk.

A másik eset a katonaságnál történt. Megidéztek a soproni Rákóczi Ferenc Hadapródiskola romjai közé magát átmenetileg befészkelő hadkiegészítő parancsnokság elé. Megidéztetésem oka pedig az volt, hogy „mivel tartalékos tisztként 1956. november 4-én elhagytam az országot, hazaárulást követtem el. Büntetésként lefokoznak, elveszik alhadnagyi rendfokozatomat és visszaminősítenek tartalékos honvédnek a Katonai Térképészeti Intézet raktárába”. Önkéntelenül elnevettem magamat, mert az új beosztás 350háború esetén abszolút életbiztosítást jelentett, s alig tudtam visszafogni hangos röhögésemet. A dühöngő ezredes nem tudta felfogni derűltségem okát, és ordítva szegezte nekem a kérdést: „mi ebben a neveléses?” „Az, kérem – mondtam szemtelen pofával –, hogy nagy álmodom teljesül. Én ugyanis pacifista vagyok.” (Mintha csak Tamás fiamtól jött volna a válasz!) Csak később derült ki, hogy mekkora szerencsém volt. Akiket nem fokoztak le, évenként továbbképzésre vittek be a seregbe, én pedig nem láttam mündért egészen az obsitig.

Más előjel nem figyelmeztetett a közelebbi leszámolásra. De a mélyben sötét erők munkálkodtak, és egyre világosabban látszottak annak jelei, hogy a forradalmi fészkeket jelentő egyetemeken, ha politikailag nem is, de adminisztratív eszközökkel példát fognak statuálni. Ennek szellemében 1958 nyaratól nagyarányú „káderozásra” került sor. Már abból következtetni lehetett a tendenciára, hogy a köztudottan legklerikálisabb oktatónak minősülő növénytanos Kiss Lászlóval együtt az én

káderozásomat hagyták a legutoljára. Ránk csak valamikor 1959 februárjában került sor, s a prejudikatív ítéletet csak az nem olvasta ki a szemekből, aki alvajáró volt. Én kifejezetten fentem a fogamat az exekúcióra, s tudtam, hogy elvi kérdésekben megalkudni nem fogok, a lezüllött egyetemet elhagyni pedig nem esik majd nehezemre.

A kihallgatásra Magyar János professzor dékáni szobájában került sor. A hivatalosan igazgatónak szólított dékán volt a káderozó bizottság vezetője. Mellette foglalt helyet Haracsi Lajos és a két politikai megbízott, Strausz József adjunktus, egyetemi párttitkár és Bognár Dezsőné, a személyzeti osztály vezetője. A két és félórás „beszélgetés” régi módszer szerint indult, amennyiben agyba-főbe dicsértek, ecsetelték érdemeimet, szakértelmemet és szorgalmamat, azután hosszan sajnálkoztak klerikális viselkedésem miatt. A beszélgetés végén dühből és presztízsből mondták ki a verdiktet: el kell hagynom az egyetemet, mert sem méltó, sem alkalmas arra nem vagyok.

Ez – bármilyen furcsának is tűnhet utólag – számomra nagy megkönnyebülést jelentett, s valóban úgy éreztem, „nagy kő esett le a szívemről”, hiszen egy jottányit sem engedtem, és megelőztem, hogy esetleg a későbbiek során következzen be, aminek mindenképpen be kellett következnie. Akkor is tisztában voltam azzal, hogy pályát kell módosítanom, el kell búcsúznom a hivatalos tudományos munkámtól, annak minden velejárójával együtt, de a válást megkönnyítette az egyetem akkori színvonala, amitől megválni egyáltalán nem esett nehezemre.

De a hősi helytállás attitűdje sem kísértett, egyszerűen a döntés belülről jött, magától született, szinte belső kényszerből, és nem virtusból. Sokan nem értettek meg, de szerencsére családom igen, eljárásomat mind Szüleim, mind Marika magától értetődőnek tartotta. Két héttel később a személyzeti osztályon át kellett vennem a felmentő végzésemet. De hogy pontosabb legyek: elem csak egy kétoldalas határozat szövegét tölték, a határozatból sem akkor, sem azóta másolatot nem kaptam. Félték kiadni kezükből a bizonylatot. A két oldal másfél oldalnyi szakmai dicséretből állt, kifogást csak ideológiai tekintetben támasztottak velem szemben. Az volt a záradéka, hogy „szilárd világnézeti meggyőződése miatt szocialista oktató-nevelő munkára nem alkalmas”.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra

351 Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / Az első napok eseményei

Az első napok eseményei

1956. október 17-én új munkakörben kezdtem a szolgálatot a GYSEV-en: menetirányítóként. Ez a szolgálat a vasútigazgatóság forgalmi osztályának közvetlen intézkedő szerve volt, folyamatos munkarendben. Ehhez az első emeleten egy kisebb szobát tettek alkalmassá: a falakat, ajtókat hangszigetelő burkolattal takarták, s a folyosóról fűthető cserépkályhát építettek abba. A szoba közepére állították azt a különleges telefonberendezést, amely különböző kiegészítő berendezésekkel együtt a menetirányító és a külszolgálati szervek közötti kapcsolatot lehetővé tette. Egyedi és körkapcsolásos beszélgetésekre is alkalmas volt. Ezen és a postai telefonvonalon kívül még a vasúti osztrák fővonalának állomásaihoz kapcsolódó telefonvonal állt a menetirányítónak rendelkezésre a

munkájához.

Az áruirányítónál lévő hasonló készülék segítségével a MÁV egész távbeszélő hálózatát elérhettük. Ez az 1954-ben üzembe helyezett távközlési rendszer 1956/57 telén nem csupán a vasút, hanem a város érdekében is jól szolgált. A menetirányítók szolgálatukat 12/24-es fordában látták el. Ebbe a munkakörbe helyezésemet a közelgő cukorrépaforgalom indokolta. Az addig harmadik menetirányítóként szolgált Horváth József főintézőt ugyanis kirendelték Csornára a forgalmi szolgálattevők mellé, hogy a répaforgalom idején segítse őket. Így lettem én Sopronban a harmadik menetirányító. Két társamhoz hasonlóan addigra több éves forgalmi gyakorlatom volt. 1956 őszén azonban az alföldi répatermés szállítása megkésett, s így Csornán az érkezett répával, szelettel, üres kocsikkal könnyen boldogultak. Rendezetten ment a forgalom. Jóska bácsi azonban a terveknek megfelelően utazott.

Október 23-án Győr személypályaudvar velem egy fordában szolgált egyik forgalmi szolgálattevője, talán Bucsi Jenő, déltájt megkérdezte, tudunk-e a Budapesten tör-ténteokről. Mivel én semmi különös eseményről sem tudtam, elmonda röviden, amit ő felvonulásokról, tüntetésekről tudott. Én természetesen azonnal átmentem a forgalmi csoportba és a hallottakat jelentettem. Délután a munkásvonattal Győrből indult több jegyvizsgálót sapkajelvényük, egyenruhájuk címerdíszes gombjai miatt inzultáltak, s címeres sapkajelvényeik leszedésére is kényszerítették. A 124-es járat csornai és kapuvári utasai közül is többen „megrészegedtek” a címer elleni indulatukban. A kommunista jelvények elleni akció egyik színhelyéről 1997 augusztusában mondta el visszaemlékezéseit Jakab Károly, aki akkor már öreg nyugdíjas volt:

„1956-ból az első élményem az volt, ami a győri munkásvonat beérkezésekor zajlott le Csornán. Akkor már jöttek a hírek, hogy Pesten forradalom van, veszik le a vörös csillagokat, meg döngögtetik a szobrokat. A győri munkásság azonnal az élre ugrott és a munkásvonattal haza jöve a munkások otthon is folytatták, amit Győrben már megkezdtek. Amikor október 24-én a 124-es munkásvonat berobogott Csornára, a „tehenes” Jóska bácsi, a kirendelt forgalmi ügyeletes várta a vonatot peckesen. Leszállt az egyik Győrből érkezett melós, odament hozzá. Letépte a fejéről a sapkát:

– Mit?! Te még vörös csillagot viselsz?!

[352](#)Ezzel nekiesett a zubbonyának és vagdalta le a gombokat. Sopronba érve halálsápadtan jött be az irodába:

– Gyerekek, jelvényeket a sapkákról eltüntetni, gombokat levagdalni! Kiborult a nép, nehogy nektek is valami bajotok legyen! Kitört a forradalom!

Ezután az állomáson mindenütt leszedték a csillagokat, a vörös zászlókat elégették, törtek zúztak...”

1956. október 24-én követte a budapesti egyetemi és munkásfiatalság példáját a soproni egyetemi ifjúság és más csoportok tömege, körben a Várkerületen. Hatalmas transzparenszeket vittek a csoportok. Én valamelyik gyerekekkel a Pannóniával szemben volt háztartási boltban voltam éppen. Valami alkalmi, talán „sztrájk-pénzt” fizettek délelőtt. Régi vágyunk teljesülhetett, mindjárt megvettük háztartásunkba a még hiányzó konyhai mérleget. A háziasszonyok vásárlásaik közben a kormányban végrehajtott átalakításokat tárgyalták. Még most is csodálkozom, miképp merhettem velük oly nyíltan és hangosan vitázni. Az asszonyok által dicsérőleg emlegetett kormánynak tagja volt Bebrits Lajos közlekedési miniszter, akit én a boltban „hóhéznak” neveztem, mert halálra íteltette a Budapest-Háros HÉV állomáson történt balesetért egy rögtönítélő bíróság által az ott szolgált váltóórt. Hangosan magyaráztam az asszonyoknak, mekkora bünt követett el ezzel Bebrits. Az ilyen nem maradhat kormánytag!

A szobordöntések

Október 26-án reggel az igazgatóság lépcsőházának aljában várt egyik egyetemista beszélgető társunk, hogy elmondja, aznap ledöntik a városban levő kommunista emlékműveket, emléktáblákat. Kellemes őszi idő volt aznap, rendre jöttek a kollégák azokba a szobákba, amelyek ablakai a Deák térre, illetve, ahogyan elkeresztelte a kommunista városvezetés, a Május 1. térre néztek. Ott állt Kellner Sándornak, a Tanácsköztársaság népbiztosának emlékműve.

Talán egy órával később a kocsiintézőség szobájában voltam, ahol nyitva volt a térre, a jegenyékre néző ablak. Lassú járású rendőr közeledett a sövény mellett. Egyszer csak megállt, levette sapkáját: leszerelte róla a csillagos címet. Teherautó közeledett az egykori Teológia felől. A rendőr leintette. Néhány szót váltott a sofőrrel, mire a teherautó egy lépésnyit visszatolt. A rendőr a csillagos sapkajelvényét az útszélre tette a teherautó elé. Aztán félre lépett előle. Zsebre vágta a megtaposott jelvényt, köszönettel egyet biccentett a sofőrnek, aztán lassú léptekkel indult a Domonkos templom felé. Ezt is megérhettük.

Kis idő múlva a Kellner-szobor körül támadt csoportosulás. A Mátyás király utca felől feltűnt egy létrával, láncokkal, kötelekkel rakott teherautó. Beállt a saroképület földszintjén volt szabó szövetkezeti műhely elé. Fürge mozgású középkorú férfi irányította a munkát. A láncot, a kötelet a talapzaton lévő szobor felső részére hurkolták, az elejét pedig a teherautó vontatóhorgára kapcsolták. Egy vezényszóra megindult a teherautó, megfeszült a kötél. A szobor megbillent, majd hanyatt bukott. A báméskodók hangos hurrával ismerték el a jól sikerült munkát. A szobor feje és a mögötte volt csillag már külön ért földet. Nem tudom, meddig maradt így darabokban a park kavicsos, sáros, pocsolyás talaján. Ledöntése után talán két hétre fiammal arra sétáltam, hogy a ledöntött szobrot lefényképezzem. Napfényes idő volt, mintha kedvezni akart volna a fényképezéshez.

353A Kellner-szobor ledöntése (Lovas Gyula felvétele)

Legközelebb már a Rák patak burkolata végén, a Wehofer vendéglő melletti papsajtós rétecskén találok a torzóval. Onnan végül a fertőrákosi kőfejtő melletti szobortemetőbe kerülök...

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / A magyaróvári sortűz híre

A magyaróvári sortűz híre

1956. október 26-ról tragikus emléket őrzök. Fél három körül az ikrényi forgalmi szolgálattevő sürgető idegességgel hívott vonali telefonján:

– Főtiszt úr! Kérem, legyen szíves, a maga berendezésén hívja fel Győr személyt! Hátha Bucsi úr tudja,

milyen teherautó sor az, ami jó sebességgel hajt az országúton Győrből Óvár felé. Nekem nem jelentkezik...

354 Bucsai Jenőt, Győr személy szolgálattevőjét mindig „úr”-nak kellett szólítani, az „elvtárs” megszólításra nem is figyelt. Most az első hívőjelre jelentkezett és tájékoztatott. Elmondta, hogy győri munkások indultak az állomás elöl fegyveresen, hogy megtorolják az óvári határőrök büntetését. Ők a harisnyagyárból munka után a városba tartó munkásnőket, munkásokat, gyerekeket, amint a laktanya elé értek, a laktanyaablakokból, meg egy gépfegyverállásból tűz alá vették. Száznál több a halott!

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / Segélyszállítmány továbbítása

Segélyszállítmány továbbítása

1956. október 14-én született meg harmadik gyermekünk: Márti. Különböző gondok miatt csak október 28-án tartottuk a keresztelőjét. Délután 4 órákor toltuk be a kislányt a Szent György templom sekrestyéjébe. A keresztelési szertartást Kárpáti Atya végezte. A gimnázium hét évében hittanáróm, meg cserkésztisztém volt. Gratulált a család új tagjához, meg ahhoz, hogy jövőre talán már megint együtt mehetünk cserkész táborba, ha Magyarország dolgai most szerencsésen alakulnak... A szertartás után ünnepi uzsonnához ültünk. Már sötétben kísértem lakására a keresztmamát, feleségem unokahúgát. Visszafelé úton azt súgta, nézzek ki az állomásra. Bár ez nem volt kötelességem, de hátha segíthetek a forgalmistának... És segíthettem!

Ahogy beléptem a forgalmi irodába, a határról telefonáltak, hogy Ausztriából több teherautórakomány tápszert, gyógyszer, kekszet hozó autó, meg több traktorpótkocsi nyers élelmiszert hoztak oda, s arra várnak, hogy a magyar Vöröskeresztnek átadják. A forgalmista tanácstalan volt. Megbeszéltem a dolgot a szolgálatos menetirányítóval. Legelőbb az Erdészeti Technikum diákjait kértük fel az átrakódásra. Azok talán 40 fiút riasztottak. A határon egy kísérőt ültettek az első teherautóra. Elindult a konvoj az állomás raktárvágánya mellé. Futólépésben érkeztek a Szent György utcai kollégiumból az erdészetitechnikusok.

A menetirányító megtárgyalta a mozdonyfelvigyázóval, miként lehetne a leggyorsabban eljuttatni a szállítmányt Budapestre. A felvigyázó aztán feljött az olajkúthoz, ahol készenlében tartózkodott az MA 4 számú motorkocsiban Bencsik Jóska motorvezető. Bencsik Jóska vállalta, hogy elviszi a budapesti Vöröskeresztnek szánt élelmiszert, gyógyszerrel rakott kocsikat. Kíértésítették melléje Pál Laci motorvezetőt. Jóska bácsi a restiben még bevásárolt némi élelmiszert. Az áruirányító a raktárost utasította, hogy állítsa ki a küldeményhez szükséges kísérőleveleket. A vasutas nemzetőrök közül két készenlében volt fiatalember vállalta a kíséretet, s így még a 111 számú személyvonat előtt elindult a soproni GYSEV állomásról a szokatlan különvonat.

Soprontól Győrig, majd Budapesten Kelenföldig „zöld utat” kapott a különleges motorvonat. Kelenföldön már várta azt a Vöröskereszt. A visszatérő motorvonat útját a MÁV vasutasai biztosították. Mire kivilágosodott, visszaérkeztek Sopronba. Másnap vasárnap volt. Mire szolgálatba mentem, a vonat útját jelző piros vonal a grafikonon már elérte Sopront, s az „Emma 4” motorkocsi már olajjal újra feltöltve új feladatra várt.

355A soproni egyetemisták röplapja, melyben köszönetet mondanak az osztrák segítségnyújtásért, Soproni Levéltár

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / A „kivételezett” vonatok

356A „kivételezett” vonatok

Időközben jelentős változást vezettek be a „kivételezett”, a magyar felségterületen átmenetben közlekedő ÖBB vonatok forgalmában. Ezek azért voltak „kivételezettek”, mert osztrák utasaik útlevél nélkül utazhattak át a magyar felségterületen fekvő vasútvonalakon. A forradalom előtt ezeket a vonatokat szigorú határőr kíséret kísérte. A határőrök a vonatokat személykocsik lépcsőin kívül állva kísérték. A vonatokban futó kocsik ablakait az utasok nem engedhették le, s belföldi utas meg sem

közelíthette.

A forradalom egyik eredményeként a határőrségben Katonatanácsot szerveztek, amely ezt a veszélyes szolgálatot megszüntette. A már nem kísért vonatok utasai leengedték az ablakokat és a magyar polgári utasokat, persze legelőbb a gyerekeket narancssal, banánnal, édességgel ajándékozták meg: tudták, hogy ilyenhez a magyar kereskedelemben nem juthatnak. Voltak azonban olyan helybeliek, akik már valósággal koldultak. Ilyen volt az egyik vasúti orvosunk is. A közeli üzemi orvosi rendelőből majd minden burgenlandi vonathoz kiment narancsot kéregetni. Először megszólaltam, de mikor megtudtam, hogy három kiskorú gyermeke van, megértettem. Ezek a kéregetők azonban már sok esetben valósággal a biztonságot veszélyeztették.

November 4-én a „kivételezett” vonatoknak a közlekedését az osztrák hatóságok beszüntették, s csak hetek múlva rendezték ezek közlekedését ismét, de csak a korábbi szigorú renddel: a vonatok lépcsőin lógó határőr kísérettel.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / November 4. a Vasútnál

November 4. a Vasútnál

November 4-én 6 órai szentmiséhez keltem. Kapkodva öltöztem, de közben a rádiót azért bekapcsoltam. Így hallottam Nagy Imre miniszterelnöknek az ENSZ-hez intézett felhívását. Gyorsan kaptam be a feleségem által készített reggelit, s a szokottnál is jobban siettem a szentmisére. Teli templom fogadott a domonkosoknál. Az arcokon kirajzolódott a bizonytalanság, a jövőtől való félelem.

Már jóval 7 óra előtt átvettem a szolgálatot az elődömtől. Jóllehet vasárnap volt, a hivatali vezetők, de mások is a szobáikban ülve tárgyalták a rádiók híradásait. Elődöm Szentgróti Kornél volt. Amint a MÁV-tól megkapta a tájékoztatást, Banemann Jánossal, a forgalmi csoport vezetőjével megbeszélték a teendőket. A 107 és 117 számú vonatok leközlekednek, de Győrből azonnal fordulnak vissza. Ha azonban a szükség úgy hozza, már a vonalról is visszafordíthatók. Mindkét vonat bement Győrbe és a megbeszélés szerint fordult.

Az ausztriai reggeli vonatok is elindultak. Az a vélemény alakult ki, hogy Sopronba csak a kora délutáni órákban érkeznek szovjet alakulatok. Az igazgatóságban városbeliek is megjelentek, hozták-vitték a híreket. Pajrits Sanyi, Magyar utcai ismerősöm érkezett azzal a hírrel, hogy a vágóhídnál az egyetemisták beássák magukat és páncéltörő ágyúikkal lezárni készülnek a város előtt a győri országutat. Láta is, amint autóikon ülve vontatták páncéltörő ágyúikat a Magyar utcán végig a győri országút felé.

A lakosság nagy része pánikba esett. Elindultak már az első menekülők. Nyolc óra körül Pál Laci motorvezető telefonon hívott. Egy házban laktunk vele és családjával, a 357Petőfi tér 2. szám alatti Márkus-házban. Feleséget Nezsiderből választott magának. Első fia is ott született. Laci tájékoztatott, hogy ő családjával együtt menekül az MA 4 számú motorkocsival. Ő könnyen vihette a családját: Nezsiderben családi ház várta őket. Laci akkor ment a lakására a családjáért, hívott minket is, tudott már ő is a főiskolások készülődéséről.

Nem volt szándékunkban addig a menekülés, de mindenesetre üzentem feleségemnek, pakoljon össze, készüljön fel legelőbb is gyerekholmikkal, a legszükségesebbekkel. Közben végeztem teendőimet. Ilyen-olyan telefonhívások érkeztek. Vonat nem mozgott a vonalon. Időközben Horváth Jóska bácsi is

megérkezett. Fölajánlotta, levált, hogy a kritikus állapotok között feleségem ne legyen magában.

Közben Vulkapordányból Ancsi, a táviráslány telefonált, hogy ha menekülnünk kell, úgy tudnak helyet biztosítani. Az állomási vendéglős házában van egy kétágyas szobájuk üresen. Abban az épületrészben lakik Wind János, nagyanyám testvére is, készséggel lenne segítségünkre. Horváth Jóska bácsi addig ajánlkozott, míg elfogadtam a javaslatát, elindultam haza. Azt azonban magamban nem döntöttem el, hogy a várható harcok elől elmegyünk-e Ausztriába. Szükséges lesz-e?!

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / Menni vagy maradni?

Menni vagy maradni?

A városban csomagokkal felpakolt családokkal találkoztam. Mentek mind az Ógabona tér felé. Volt, aki tájékoztatott, hogy az Ógabona térről a MÁVAUT buszok közlekednek Kelénpatakig (Klingenbach) a menekülőkkel. Amint egy busz megtelik, indul.

A Petőfi tér 2. előtt ponyvázott teherautóba rakodott egy lakótársunk: gépkocsivezető a Húsüzemben, aki a meneküléshez igénybe vette a vállalat teherautóját. Nagy csomagokat hordtak le a második emeleti lakásukból. De még egy jól megrakott hűtőszekrényt is hoztak a ponyva alá; még azon vitatkozott a férj és a feleség, hogy a vadonatúj mosógépet is felrakják-e a teherautóra. Minket is rávettek, hogy a mélykocsit egy csomó gyerekholmival, tetejébe pedig a Márti-babával rakva felvesznek és indulunk velük. A lezárt lakás kulcsait átvették a szomszédaink: Papék, egy idős házaspár. Az Ógabona téren fordult a teherautó a Lackner utcába. Percek múlva a városon kívül döccentünk az Ikva hídján. Ahogy a ponyva résein kinéztünk, az út két oldalán gyalogosok taposták a sarat, olykor a még megmaradt havat.

Kelénpatakon a Vöröskereszt és a tűzoltóság a község vendéglőjébe terelte a menekülőket, szorgalmasan segítve a leszállást, holmijaink átcipelését egy osztrák autóba. Az állami tulajdonú kocsi alkalmasint majd visszamegy Sopronba, ha lesz rá idő. Feleségemet, Terkát megkínálták sörrel, hogy „legyen teje a kicsinek”. Fele nekem maradt. Gyuszit meg megajándékozták egy tábla Milka tejcsokoládéval. Hamarosan nagyobb, ülőhelyekkel is ellátott teherautó érkezett. Felszállítottak minket, s közölték, hogy ezzel Eisenstadt vasútállomásig megyünk. Ott a platánok alatt leraktak bennünket. Rövid tanakodás után bementem az állomásfőnökhöz. Bemutakoztam és kértem, hadd beszéljek Wulkaprodersdorf állomással.

Az első hívásra jelentkezett Wulkaprodersdorf, Ancsi vette fel a hallgatót, a telefonból már jól ismert leány. a mellettem álló főnök, hallva az örömteli hangot, amivel Wulkából köszöntöttek, még készségesebb lett. A gyerekholmival teli batyunkat behozatta 358a peronról az irodájába, s ajánlotta, hogy ne várjunk vonatra, hanem a hamarosan érkező postautóbuszsal utazzunk Wulkapordányba, a batyut pedig a darabárus vonattal küldi utánunk.

Visszamentem a családhoz, hogy megnyugtassam a feleségemet. Egyszerre észre vettem, hogy egy fiatal férfi figyel minket. Hozám lépett, s kérdezte, nem én vagyok-e az a Lovas Gyuszi, akit ő még Sopron Déli pályaudvarról ismer. Örömmel ismertünk egymásra. Sopron Délin útlevelkezelő osztrák detektív volt, mikor én ott forgalmistáskodtam. Hirtelen órájára nézett, s megállapította, hogy néhány perc múlva itt lesz a postautóbusz. Ennek csomagszállító utánfutója is van, abban a vulkapordányi állomásig velünk szállíthatja a mélykocsit a Bundespost. Csak a babát kell kivenni belőle.

Az utasok máris intézkedtek, hogy mindegyikünknek legyen helye. Egy apáca kérte, hadd vegye ölébe a

babát. Az utasok rémhírek sorát hallották, s tőlünk tudakozódtak, mi történt, s mi folyik Magyarországon. Nem sokat tudtam mondani, de elmondtam, hogy egymástól 5-6 méterre letűzött piros-fehér-zöld zászlókkal jelölték meg a Bundesheer katonái a határ vonalát, meg, hogy a határhoz felvonuló könnyű páncélosok sorával találkoztunk valahol. Az osztrák detektív, miután igazolta magát, utasítást adott a postabusz vezetőjének, hogy minket a rendes útvonal helyett vigyenek be az állomás előtt térre. Barátsággal fogadott minket Ausztria.

Ahogy leraktak minket az állomásépület és az állomási vendéglő közötti úton, minden oldalról érkeztek a helybeliek: vasutasok és családtagok. Az apáca öléből Márti azonnal Ancsi, a porrányi távirászlány karjaiba került. Sorra érkeztek az ismeretlenül is ismert kollégák. Hangjuk ismert volt a telefonból, de arcukat még nem láttuk. Czirkovits Pepi, a legfiatalabb forgalmista sietett legelőbb hozzánk. Aztán sorra a többiek. A vasutas feleségek sorra tudakolták, mire lesz, vagy van már szükségünk. Nem győztem megköszönni figyelmességüket. De valóban, a mélykocsi aljában minden, csecsemőnek szükséges holmi rendelkezésre állt.

Terkát meg a két gyereket hamarosan elhelyeztük kijelölt szobánkban, én pedig körülnéztem az állomáson. Még ott voltak azok a tisztviselők, akik az átcsatolás idején gyakornokként, kezdő vasutasként lettek az átcsatolt vonalak alkalmazottai. Sajátos világ volt Wulkapordány állomás, de az egész GySEV, még ekkor is. Itt három nyelven beszéltek a vasutasok. Engem nagyon megfogott ez a szellemiség.

Valaki körüljárt a közleménnyel, hogy öt órára minden soproni menekültet kér az állomási vendéglőbe Edöcs János, a „Betriebsleiter”. Amikor négy főre csorbult családunk belépett a „resti”-be, Iliás József igazgató állt az ajtóban belül egyenruhában. A megszokás arra készítetett, hogy jelentkezzem nála. De Jóska bácsi elhárította azt, mondva, hogy ő már nem igazgató, hanem csak menekült. Percekkel később Edöcs János Betriebsleiter is megérkezett. Köszöntötte a menekülteket, s türelmet kért, amíg sorsuk rendeződik. Megnyugtatót minket, hogy Sopronban csend és rend van, harcokra nem került sor. Említette, hogy beszélt soproni vasúti vezetőkkel, de kapcsolatot teremtett a Vöröskereszt kismartoni vezetőivel is. Egyelőre a forgalmi szolgálatra alkalmas munkaerőket igénybe veszik a személyvonati közlekedés lebonyolításában és a répakampányban. A két Szentgróti fiút, meg Stangl Jánost az Ebenfurth és Baumgarten közötti vonatokon már szolgálatba is állították. Bővebb tájékoztatást másnapra ígért.

359Másnap, november 5-én a kinn maradt répázó mozdonyal, rajta „Rebi” Lacival meg 3 fékezővel a 3064/3065-ös répavonatot csináltuk Ebenfurtig, meg vissza. A vonalat egyik „vonatkísérő” sem látta még, velem együtt, de szerencsére a mozdonyvezető, a velem egykorú Horváth (Rebi) Laci a pályát minden szelvénykaróig ismerte. (Becenevét jóbeszédű felesége után kapta.) Az ebenfurti GySEV átmeneszítő kész vonatjegyzékkel várt, az ebenfurti kocsirendezők összerakták a vonatot. Neufeldig mehettünk visszaútban. Akkor még volt vízvételési lehetőség az egykori fűtőháznál. De vissza csak úgy mehettünk tovább, hogy a személyforgalom már ne akadályozza tovább a répavonat mozgását.

Rebi Laci a „paklikocsiban” kioktatott bennünket: úgy indulunk Lajtáról, jókora vonatunkkal, hogy vonat ne akadályozzon minket. Vulkapordányig kényelmesen haladunk. Ott azonban teljes sebességgel kell áthaladnunk, hogy kiroboghassunk az állomástól kezdődő emelkedőről, s feljussunk a cukorgyári elágazásnál lévő platóra. Onnan a vonat visszatol, de az elágazási váltón át a gyárba. Ezen a szakaszon minden kéziféket meg kell húzni. Ha a vonat megszaladna, úgy cinfalvi országúton kötünk ki... Minden Laci utasításainak megfelelően történt: nem szaladtunk meg. Ott álltunk meg, ahol a gyáriak kívánták. Laci átjárt a mozdonyával az induló elegyre. A nehezen túl voltunk. A gyárból komoly emelkedőn másztunk kifelé, majd az állomáshoz közeledve vonatunk megállt. A sötétben karbidlámpás alakok adták jelzéseiket.

Tolatási jegyzék alapján szétválogatták a vonatot. Engem beküldtek saruzni az állomásba. Igaz, megkérdezték, tudok-e saruzni. Szégyelltem volna bevallani, hogy még sohasem saruztam, csak annyit mondtam, hogy tudok, de gyakorlatom nincs. – Na, akkor te leszel legalul. A töltés tetején aggatták szét a vonatot. Nekem azonban érthetetlen volt az egész. Soha sem arra a vágányra szaladt a gurított kocsi, amit bekiabált valaki a tetőn. Bizony volt már néhány koccanás, mire észrevették a hibát. Czirkovits Pepi jött rá, hogy elfelejtettek figyelmeztetni, hogy Magyarországon másként számozzák a vágányokat, mint Ausztriában. Leállították néhány percre a tolatást, de a vonat nagyobb része addigra már leért a vízszintesre és magától megállt. Történt mindez térvilágítás nélkül, sötétben. Egyetlen GySEV I-kocsi vonóhorgának éke szakadt ki, de azt Unger Laci 10 perc alatt helyére ütötte. Mehetett a répaszelettel rakott kocsi Mönchhofba...

Másnap reggel megint Ebenfurtra küldtek a tolatós teherrel. Neufeldig jutottam el. Megint Rebi Lacival indultunk. Ő vasárnap hajnalban fűtőjével, vonatkísérővel jött ki Sopronból. Végigdolgozta a vasárnapot. Vállalta, hogy ameddig más megoldás nem lesz, lebonyolítja a répaforgalmat, jóformán pihenés nélkül. A Betriebsleitung már vasárnap kért az ÖBB-től 520 sorozatú mozdonyt és csapatot, de azonnal az sem küldhetett. Ezért a fiatalabb pályamunkások közül osztottak be néhány főt vonatkísérőnek.

A harmadik napon egy ÖBB csapat is jött, meg lassan rendeződött a helyzet Sopronban is. Vasúti vezetők, meg a jóindulatú szovjet parancsnok külön „dokumenttel” engedélyezték a személyzetnek, hogy a határig kimenjenek és leváltották azokat, akik már ledolgozták a maguk idejét. A váltás az államhatáron történt, gyalogmenetben. Amikor a tolatós teherrel beérkeztem Neufeldre, a forgalmi szolgálattevő azzal fogadott, hogy az Ebenfurtról már útban lévő motorvonattal utazzam vissza Pordányba és Edöcs Betriebsleiter úrnál jelentkezzem. A Betriebsleiter úr tájékoztatott, hogy a kismartoni Vöröskereszt több lehetőséget ajánlott a menekülteknek. Ezek közül 360 négy Svájcba és négy Svédországba szóló áttelepülési okmány rendelkezésünkre áll. Beszéljek a feleséggel és döntsünk. Én jelentettem, hogy legszívesebben a ROeEE létszámába lépnék. Edöcs üzemvezető úr közölte, hogy erre a megoldásra nincs módja. Nem tudtam, hogy Jancsi fia, aki eddig Fertőszentmiklóson volt forgalmi szolgálattevő, addigra már megérkezett Wulkaprodersdorfbba. Közölte azonban, hogy a soproni vasúti vezetők már tárgyalnak az ottani szovjet hatósággal, hogy még ma a Lépesfalva melletti határszakaszon át visszatérhetünk Magyarországra. Mindenki megkapja korábbi munkahelyét.

Feleségem már tudott a készülő visszaszállításról. Nagy hallgatás után kimondtuk a hazatérésre az igent. Hazatérünk! Döntésünkben erős érvként hatott, hogy mindkettőnk szülei öregségükben csak ránk támaszkodhattak igazában.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / Hazatérés

Hazatérés

Már Neufeld és Wulkaprodersdorf között megbeszéltem Pál Lacival a motorkocsi vezetőfülkéjében, hogy ő nem megy vissza Sopronba. De telefonon megbeszélte Horváth Istvánnal, a soproni vezénylőtiszttel, hogy ha mi megyünk haza, én viszem neki a lakásuk kulcsait. De minden ingóságukat őrizték meg!

Délelőtt 9-10 óra körül együtt volt a hazaindulók csoportja a Betriebsleitung előtt. Edöcs Betriebsleiter kevés szóval búcsúzott a hazatérőktől, s kívánt szerencsés hazaérést. Az állomásszemélyzetből, a Betriebsleitungból sokan gyűltek össze, ahova a hazaszállításunkra rendelt postautóbuszt vártuk.

Ennek széles ajtaján befért Márty mélykocsija is. Gyuszi féltőn szorongatta villanyvasútjának egy magával hozott teherkocsiját. Bőven megrakták a hazatérők szatyrait narancssal, meg néhány teli rekesz még a gépkocsivezető mellé is került. Az utolsó jókívánságok után széles fordulattal indult autóbuszunk Loipersbach-Schattendorf vasútállomás felé. Előtte nap néhány turista kollégánk már megjárta hazatérésünk legjobbnak vélt útvonalát, egy csempészösvényt, hol csaknem száraz lábbal kelhettek át a Tauscher patakon. A kiszállásnál a fiatal pordányi barátaink segítettek. Könnyen feljutottunk a vasúti töltést kísérő útra. Már ott fogadtak minket kollégáink: Varjú Sanyi, Dömötör Jenő, Bruckner Karcsi.

Barátaink Ágfalván már béreltek egy széles szekeret, amire nagyobb csomagjainkat rakhattuk. Végül Márty mélykocsija is arra került. De Sopron előtt az út egy darabját én is azon tettem meg. Felderítőként segítő kollégáink hozták a hírt, hogy az igazgatóságban rend van, s főleg csendben folyik a munka. Elmondták azt is, hogy Várallyay Jenő a Boncsuk nevezetű szovjet városparancsnokkal beszélte meg a hazatérésünket. Készséggel bólintott Boncsuk a kérelemre, okmányt azonban nem adott. Bizonyára egyszerűen oldották meg a kérdést: telefonáltak az ágfalvi országút közelébe ázott őrállás katonáinak. Amikor az országúton annak közelébe értünk, abból egy vidám katona integetett, s tudakolta: - Sto takoj? Ausztria nye haraso? – A barátságos kérdésre talán már válaszolni is mertünk, de nem emlékszem a válaszra.

A Kossuth úton, Rákóczi utcán jöttünk haza a Petőfi térre. Pap bácsi meg a felesége talán megint az ablakban könyökölve figyelték a járókelőket, mert mire a ház elé értünk, integetve fogadtak, s hozták elénk lakáskulcsainkat, s ölelgették a gyerekeket. Talán negyedóra múlva apám, anyám is megérkezett, hogy a dél körül a hűtőből kivett marhahúsból pörköltet készítsenek. Jó volt itthon lenni.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 316A Soproni Városszépítő Egyesület pályázatának díjnyertes írásai / Lovas Gyula : Egy soproni vasutas visszaemlékezései 1956-ra / Egy nem mindennapi szökés

361 Egy nem mindennapi szökés

A házmaster feleségének bejelentettem, hogy Pálék nem jönnek haza. A lakást és minden abban lévő ingóságot Horváth Istvánra és családjára bízták. A motorvezető a menetirányítói telefonon megbeszélte a vezénylőtiszttel a lakásügyet. Sok lakás megürült a városban. Ezek zöme „szabad forgalomban” kapott új bérlőt, s a lakáshivatal legtöbb esetben jóváhagyta a megtörtént foglalást. Így történt ez a Pál család lakásával is, ugyan még némi bonyodalommal tetézve. De aki a lakásajtón belülré jutott, ráadásul korábban csak albérletben lakott, benn is maradt a lakásban.

Pál László azonban meggondolta a dolgot és hazajött Sopronba: követelte a már átadott lakást. Horváth Nyegiék azonban, bár beengedték a lakásba, a beköltözés előtt elzárkóztak. Mégsem maradt fedél nélkül, nővérénél kapott egy szobát. Valami „dokumentumot” is szerzett, s több napra, a karácsonyi ünnepekre Nezsiderbe utazott a családjához, szabadságra.

Amikor visszatért, jogi úton kísérelte meg lakása visszaszerzését, sógora, Lipner dr. ügyvéd segítségével. Több bírósági tárgyalás után Pál Laci bácsi ismét jelentkezett. Elmondta, hogy a Ma 4 motorkocsit Budapestre viszi fővizsgára. Ami még háztartásából Horváthéknál megmaradt, bepakolja a motorkocsiba és elviszi egy ingóságkereskedőnek Budapestre: az komplett mindenét, a mákdarálótól a paplanig megveszi. Megkért, hogy segítsem ingóságait kézikocsival kiszállítani az olajkúton álló motorkocsinhoz. Fellelegeztem, hogy végük lesz a lakásügyi problémáknak. Szombaton egész nap hurcolkodtunk, este igyekeztem az ágyba. Másnap hajnalban kellett kelnem, vasárnap hét órakor volt

váltás a menetirányítóban, előtte 6-kor volt a szentmise a domonkosoknál.

Hajnali 5 órakor a Szabad Európa már híreket mondott. Kihegyezett füllel hallgattam, hogy a GySEV egy mozdonya a soproni állomásról nyitott sorompók mellett áthaladva az útkereszteződéseken átjutott az államhatáron Baumgarten állomásra, majd rövid tartózkodás után Wulkaprodersdorfba. Ott leállította a motort és a remegő térdű, idegileg összeroppant vasutat a mentők a kismartoni kórházba szállították.

Feleségmentől azzal búcsúztam, hogy Pál Laci motorkocsijával megszökött. – Ne tréfálgj! A rádió mozdonyról beszélt! Hogyan lett volna azon Laci bácsi?

Szombaton este a rakodás befejeztével még sokáig igazgatta Laci bácsi berakott ingóságait – mondták el az állomás ebenfurti oldalán szolgált vasutasok. Még megbeszélte a forgalmistával, hogy a motorkocsit a gyorsvonat utáni indulásra 107/II-ként vezesse be. Már kezdődött a nappali teendőkre való felkészülés az állomáson, mikor kérte az ebenfurti oldalon dolgozó váltóórt, engedje át az olajkútra, hadd egészítse ki olajkészletét, aztán indul Budapestre. Csak néhány percig állt az olajkúton és elindult a Wälder József (ma Batsányi) utcai útátjáró felé. Már volt néhány járókelő az átjárón, de ezek nem akadályozták a motorkocsit, közöttük átjutott. Még üresebb volt a Frankenburg úti útkereszteződés. Akadálytalanul szaladt át a Kossuth úti útátjárón is. A Somfalvi úti sorompóknál már teljes sebességre kapcsolt. A vonalon tovább rohanva a határtól visszatérő járőrrel találkozott. Pál László beleszírénázott a hajnalba és teljes sebességgel rohant az államhatár felé, ahol akadály nélkül átjutott. Wulkaprodersdorfban a mentők és a csendőrijárőr várták a feszültségtől remegő motorvezetőt.

362 Az osztrák sajtó színesen tálalta a nem mindennapi eseményt. Unger László, a Soproni forgalmi szolgálattevő visszafogott jelentést tett a forgalmi osztály vezetőjének. A magyar sajtó hallgatott a történetekről.

Mikor évekkel később Neusiedl am See állomáson találkoztam Pál Lacival egy hobbivonat jegyvizsgálójaként, bocsánatot kért a sok zaklatásért, amit okozott, de csak így tudta Nezsiderbe menteni a háztartási felszerelést is. Elmondta még, hogy a motorkocsiba berakott lószörpárnáiból, bútoráiból olyan golyófogó párnázatot alakított ki, ami a géppisztoly lövedékeit felfogta volna. A személyvonattól visszatérő járőrrel találkozott a vonalon, köszöntötték is egymást, még a városon kívül, valahol az Ikva hídjá körül. Felesége egy társasutazás keretében egy alkalommal visszalátogatott Sopronba, de a Petőfi tér 2-be, egykori soproni lakásukba nem látogatott el. Laci bácsinak rendszeres látogatói voltak a kijáró vasutasok. Egyszer engem is elvittek hozzá igazgatósági vezetők, de meghagyták, hogy az útijelentésbe ne írjam be. Hazug volt az a rendszer is a velejéig. De emberibb. Ha úgy adódott, még Lisiczky vasútigazgató is bement Pál Lacihoz egy stampedli pálinkára. Sokan már nem is hitték, hogy Laci szökését nem úgy csaltákjátázták meg.

* * *

„Vom Traum zum Trauma” című kiállítás megnyitója

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MŰHELY

363 MŰHELY

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MŰHELY / Tóth Imre: „Vom Traum zum Trauma” Der Ungarnaufstand 1956. Időszaki kiállítás a Burgenlandi Tartományi Múzeumban

**Tóth Imre: „Vom Traum zum Trauma” Der Ungarnaufstand 1956.
Időszaki kiállítás a Burgenlandi Tartományi Múzeumban**

1956-os forradalom utólag is jól érzékelhető változást hozott Ausztria és Magyarország viszonyában. A határ menti kapcsolatoknak a két háború közötti elmérgesedése után, a második világháborút követően a nagypolitika volt feszültséggel terhes. Az ötvenes években a „vasfüggöny” lokális szinten ráadásul a kommunikáció szinte minden formáját lehetetlenné tette. Ámde a szigorú határ sem szellemi, sem fizikai értelemben nem tudta teljesen betölteni a neki szánt szerepet. A gondolatok, eszmék átjutottak a legszigorúbb ellenőrzésen is, 1956-ban pedig – a műszaki zár lebontását követően – a magyar menekültek befogadása és ellátása, a magyar népnek szánt adományok gyűjtése, és a külföldi segélyszállítmányok közvetítésében való osztrák részvétel fűzte szorosra – ha nem is hivatalos szinten –

a kapcsolatokat.

Ezeket a kapcsolódásokat igyekezett láthatóvá tenni a Burgenländisches Landes-museum és a szombathelyi Savaria Múzeum közös kiállítása, mely 2006. május 18-án nyílt Eisenstadtban (Kismarton) „Vom Traum zum Trauma” (Álomból rémálomba) címmel.²⁸⁰⁽²⁸⁰⁾

A kiállítás rendezői virtuális határ menti teret használtak prezentációjuk háttéréül, amelynek egyik oldalán a magyar, másikon az osztrák oldal történeti emlékeit állították ki. Ezt hangsúlyozták a dokumentumoknak háttérrel adó, a falak teljes hosszában elhelyezett paravánok, amelyek egyikét piros-fehér-piros, míg a másikat piros-fehér-zöld színre festették. A két országnak a bipolaritás logikájából következő helyzetét igyekezett érzékeltetni az egymással szemben elhelyezett hatalmas amerikai illetve szovjet zászló. (Az utalás azonban csak részben volt helyénvaló, hiszen Ausztriát 1955 májusa után nem lehetett egyértelműen besorolni a világhatalmi pólusok dichotomikus rendszerébe, helyzete jelentősen eltért Magyarország szövetségi státuszától.) A teret az egykori műszaki zárat – közkeletű nevén a vasfüggönnyt –, illetve tankcsapdát jelképező installáció osztotta ketté. A rendezők bevallott törekvése volt bemutatni a nyugati világ – és annak részeként Ausztria – szerepét abban, ahogy a magyarországi elnyomás forradalomba torkollott. Erre utal a kiállítást szinte mottóként bevezető Márai-idézet: „Nem igaz, hogy a rádiók uszítottak felkelésre. Ez butaság, vagy gonoszság, az oroszok terjesztik. Az sem igaz, hogy fegyvert, vagy fegyveres segítséget ígértek. (...) De igaz, hogy minden nyugati rádió, újság, aztán államférfiak, mindenki arról beszélt nekünk, éveken át, hogy van nyugati szolidaritás.” (Márai Sándor: Napló. 1956. november 22.)

364A rendezők által a kiállítóterben alkalmazott installációs jelképrendszer és a szerepeltetett dokumentumok egy része – az alapkoncepciónak megfelelően – a Magyarországot ért nyugati befolyás indukátorait és azok hatásait próbálta kiemelni, pl. a sajtó (elsősorban a rádió) szerepének hangsúlyozásával. Ez a rendezői felfogás talán a kelleténél kevesebb teret engedett a magyar forradalomhoz vezető folyamat arányos és árnyalt bemutatásának, ám – figyelembe véve a kiállítás helyét – ezt nem is szükséges számon kérnünk; a megszokottól eltérő megközelítés indokolt és gondolatébresztő volt.

Ötletes kivitelezői megoldásnak bizonyult, hogy az épület bejáratánál elhelyezett örbódétól külön „ösvényen” haladhettek azok, akik a történet magyar illetve külön, akik annak osztrák szálait szerették volna felgombolyítani. A határ két oldalának eseményeit megelevenítő „térfél” csak a kiállítóter végén vált átjárhatóvá. A forradalom napjaiban megélnéül kapcsolatokat, valamint a leverést követő exodust a legendássá vált „andaui híd” szimbolikus rekonstrukciója idézte.

Ausztriának az 1956-os segélyezés és menekültkérdés terén vitt szerepét kitűnően sikerült bemutatni. A bécsi kormány humanitárius okokból elősegítette a nélkülöző magyarok számára a nyugati világból érkező segélyek és adományok továbbjutását, hiszen földrajzi adottságai és nemzetközi jogi helyzete alapján Ausztria volt a kapocs az adományozók, a segélyszervezetek és Magyarország között. Október végétől százszámra érkeztek Burgenlandba a gyógyszer- és élelmiszerszállítmányok. A tartomány nem csupán logisztikai szerepet töltött be a segélyezésben. Lakossága a gyűjtésből is jelentősen kivette a részét.

Talán kevésbé volt szemléletes az ausztriai *status quo*-ban 1955-ben beállt változás Magyarországra, a magyar közgondolkodásra gyakorolt hatásának bemutatása. Egyértelműnek látszik, hogy Ausztria semlegessége, a szovjet csapatok kivonulása befolyással volt a – szovjet blokk szatellit államaként nyugati szomszédjától eltérő helyzetű – Magyarországra, ám e befolyás jelentőségével és dinamikájával még nem vagyunk tisztában. Kiemelten fontosak azonban az osztrák államszerződés aláírása és a Varsói Szerződés létrejöttének összefüggései,²⁸¹⁽²⁸¹⁾ amelyek messzemenően meghatározták az 1956-os

forradalom és az ország megszállásának nemzetközi jogi és katonapolitikai összefüggéseit.

A kiállítás – mint említettük – jelentős hangsúlyt helyezett a korabeli sajtó (elsősorban természetesen annak írott változata) felvonultatására, ugyanakkor beszédes ábrákkal, térképekkel, kifejező plakátanyaggal és érzékletes fotókkal segített eligazodni a politika és a mindennapok 1950-es évekbeli és 1956-os világában.

A rendezés érdeme, hogy az időszak eseményeit a nagypolitika, Ausztria és Magyarország helyzetének bemutatásán keresztül lokalizálta és szemléltette. A kismartoni 1956-os kiállítás nem csupán egyike az 1956-os forradalomról megnyílt, vagy ezután megnyíló kiállításoknak, hanem külső szempontokat érvényesítő, a „másik fél” nézőpontját reflektáló, új összefüggéseket láttató tárlat, amelynek megtekintése igazi élmény és tanulság volt valamennyiünknek.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

365 SOPRONI KÖNYVESPOLC

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Ifj. Sarkady Sándor: Az 1956-os forradalom soproni eseményeit tárgyaló kiadványok válogatott bibliográfiája

Ifj. Sarkady Sándor: Az 1956-os forradalom soproni eseményeit tárgyaló kiadványok válogatott bibliográfiája

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Könyvek, tanulmányok

Könyvek, tanulmányok

Bölcz Béla: Elsodort falevelek (Egy számkivetett naplójából). Bp.: Minerva, 2002

Az Erdőmérnöki Főiskola jelentése az 1956/57. iskolai év eseményeiről. Összeáll. Farkas Vimos. [Sopron], 1957

Az Erdőmérnöki Főiskola jelentése az 1956/57. iskolai év eseményeiről. Szerk. Oroszi Sándor. Bp., 1996. Erdészettörténeti Közlemények XXIV.

56-os emlékek. Szerk. Nyári László, Oroszi Sándor. Bp. – Sopron, 1998. Erdészettörténeti Közlemények XXXVII.

1956 plakátjai és röplapjai: október 22. – november 5. Szerk. Izsák Lajos, Szabó Lajos, Szabó Róbert. Bp.: Zrínyi, 1991. 395-408. pp: Győr-Sopron megye plakátjai és röplapjai.

1956 sajtója. Összeáll. Nagy Ernő. 1. magyarországi kiadás. Bp.: Tudósítások Kiadó, 1989. 369 p. (Győr-Sopron megyei Hírlap 1956. okt. 25., okt. 31., nov. 1., nov. 3. kiadásaiból válogatás.)

1956 vidéki sajtója. Összeáll. és szerk. Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert. Bp.: Korona, 1996. p. 345-382.

- Gyökerek és lombok. Erdészportrék 1. Szerk. Pápai Gábor. Országos Erdészeti Egyesület, 2000.
- Gyökerek és lombok. Erdészportrék 2. Szerk. Pápai Gábor. Országos Erdészeti Egyesület, 2002.
- Gyökerek és lombok. Erdészportrék 3. Szerk. Pápai Gábor. Országos Erdészeti Egyesület, 2003.
- Gyökerek és lombok. Erdészportrék 4. Szerk. Pápai Gábor. Országos Erdészeti Egyesület, 2005.
- Győr-Sopron megyeiek emlékeznek az 1956-os forradalomra. Írta és szerk. Erdélyi Iván et al. Bp.: Zrínyi, 1991. 98 [28] p.
- Hahn Fülöp: Egyetemünk két országban. Eugene, 1997.
- Ismét tüzek a végeken, 1956: A Soproni Egyetem krónikája dokumentumok tükrében. I–II Összeáll. Hiller István. Sopron: EFE, 1990.
- Kozák Antal: „Forestry at UBC. The Sopron Story.” Online: <http://www.forestry.ubc.ca./anniversary/sopron.htm>.
- Major Richárd: Vadváltók. Bp.: Püski Kiadó, 2000.
- Nagy Attila: Itthon maradtak. [Sopron], é.n. (kézirat).
- 366**Papp Sándor: Az 1956-os forradalom és a soproni Erdőmérnöki Főiskola és Nehézipari Műszaki Egyetem, 1990 (kézirat).
- Peéry Rezső: Pannon napló és jelentés. In: Tanulmányok a magyar forradalomról. Szerk. Borbándi Gyula, Molnár János. München: Auróra Könyvek, 1966. p. 297-328.
- Pintér László: Látomások a múltból. Bp.: Tarsoly, 2000.
- Polgár Annamária: Hungarian Immigration to Canada after 1956: The Sopron Faculty of Forestry in British Columbia. ELTE, Bp, 2004 (kézirat).
- Rétfalvi László: Adalékok az 1956-os soproni eseményekhez. Kapocs 34. évf. 41. sz. p. 8-14.
- Rétfalvi László: 1956. Sopron. Kapocs 35. évf. 42 sz. p. 12-19.
- Roller Kálmán: The Sopron Chronicle. Sopron 1956 – Vancouver 1986. Toronto, 1986.
- Roller Kálmán: „...Mi is voltunk egyszer az Akadémián”. Soprontól Vancouverig, 1956–2000. Bp., 2001.
- Rögös utak. Erdészek belső és külső száműzetése az 50-es években. Bővített kiadás. Erdészettörténeti Közlemények XLIX. Erdész Szellemi Műhely. Bp., 2003.
- Sarkady Sándor, ifj.: Sopron és környéke az 1956-os forradalom napjaiban. Egykori lapok, röplapok és rádióadások alapján az országos események hátterével. Sopron, 1990 (kézirat).
- Sopron, 1956. szerk. Nyári László, Oroszi Sándor. Budapest – Sopron, 1997. Erdészettörténeti Közlemények XXIX.
- Szabó Róbert – Bank Barbara: Soproni egyetemisták és főiskolások az 1956-os forradalomban. In: Nagy Imre és kora: Tanulmányok, forrásközlések III. (Vidéki diákmozgalmak 1956-ban.). Bp.: Nagy Imre Alapítvány, 2004. p. 403-427

Tompa Károly: Ötven évi jegyzeteimet lapozom. Bp.: OEE Esz, 1996.

Varga László: A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások. Bp.: Századvég – Nyilvánosság Klub, 1989. 507 p. (Századvég füzetek 3.)

A vidék forradalma II. kötet. Szerk. Szokolczai Attila. Bp.: 1956-os Intézet – Budapest Főváros Levéltára, 2006. 469 p.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Dokumentumfilmek

Dokumentumfilmek

BBC Panorama special report from the Hungarian-Austrian border (Sopron, Mosonmagyaróvár, Győr). George Mikes and Charles Wheeler report (1956).

Civil War in Hungary – British Pathé News 1956. november 1.

Az elvándorolt alma mater 1–2. Operatőr. Nádorfi Lajos, szerkesztő-rendező: Novobáczky Sándor. Videant Film Produkció, 2002–2004.

Forradalom vér nélkül. Sopron, 1956. Operatőr: Náhlik Nárcisz, szerkesztő-rendező: Orosz Attila, 2006.

Russia Crushes Hungary – Warner Pathé News.

The News Magazine of the Screen. Vol.7, Issue 4. (1956/12/00)

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sajtó, sajtócikkek

367 Sajtó, sajtócikkek

Soproni Napló, I. évf. 1. sz. 1956. november 3.

Csatlakozunk a Szegedi Egyetem és a Budapesti Műszaki Egyetem fiataljaihoz: Ülést tartott az első soproni diákparlament. In: Győr-Sopron megyei Hírlap, XII. évf. 250. sz. 1956. október 23. 2. lap

A barátság határán. Győr-Sopron megyei Hírlap, XII. évf. 259. sz. 1956. november 3. 1. lap

Megható és lelkesítő. Népszava 77. évf. 2. sz., 1956. november 2. 2. lap

Die Wiedergeburt der Demokratie in Ungarn: Das Nationalkomitee verwaltet die Stadt und den Bezirk Sopron – Das Hauptquartier der Revolutionäre ist die Universität. Arbeiter Zeitung, 1956. október 31. 3. lap.

Sarkady Sándor, ifj.: A múltat hívták tetemre: A soproni diákság 1956 ban. Kisalföld, 46. évf. 248. sz. (1991. október 22.) 10. p.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Csekő Ernő: Szokolczai Attila (szerk.) A vidék forradalma. II. kötet. Budapest, 2006.

Csekő Ernő: Szokolczai Attila (szerk.) A vidék forradalma. II. kötet.

Budapest, 2006.

A 2006. év az 1956-os forradalom ötven éves évfordulójának jegyében telik. Ez igaz a közéletre, és hatványozottan a történettudományra, helytörténetírásra. Sok feladatot, ugyanakkor fokozott közfigyelmet ró ez az évforduló a történetírásra, aminek azonban vélhetően az 1848-49-es forradalom és szabadságharc százötven éves évfordulójához hasonló termés lesz az eredménye. Természetesen egy ötven éves évforduló más, mint egy százötven éves. Egyrészt a történelmi távolság, másrészt a feldolgozottság eltérő paraméterei miatt is. 1956 évfordulója kapcsán még köztünk élnek sokan az események szereplői, megélői közül, ami egyrészt elősegíti, de egyúttal korlátozza is a történelmi kutatást, feltárást. Azonban ezen évfordulón helye van a szubjektívebb nézőpontú és hangvételű írásoknak, könyveknek, annál is inkább, mert 1848-49 százötven éves évfordulója kapcsán már csak naplók és visszaemlékezések közreadása révén volt lehetőség megélt emberi történetek „elmondására”.

A könyvismertetésem tárgyát képező kötet nem ebbe a sorba tartozik, hiszen az egyik közreadója, az *1956-os Intézet*, a modernkutatás hazai fellelegvára, amely épp az 1956-tal kapcsolatos kutatásokkal teremtette meg szakmai presztízsét. A *vidék forradalma* kötet sorozat másik megjelentetője, *Budapest Főváros Levéltára*, is hosszú szakmai múltra tekinthet vissza az 1956-tal kapcsolatos források felkutatásának, feltárásának szervezésében. E két intézmény önmagában garancia, hogy a kötetben szereplő tanulmányok alapos forrásfeltárás, tudományos igényű feldolgozás eredményei.

368A sorozat szervezői, e kötet esetében mindenekelőtt a szerkesztő, Szokolczai Attila ennek megfelelően hivatásos kutatókat, így levéltárosokat és az 1956-os Intézet munkatársait kérte fel az egy-egy megyét érintő fejezetek megírására. A 2003-ban megjelent, kelet-magyarországi megyékről szóló kötetet követően a sorozat második kötete nyolc dunántúli megyéről szól. Az egykorú elnevezésük szerint tárgyalt megyékről szóló fejezeteket sorrendben a következők írták: *Bán Péter* (Heves Megyei Levéltár) és *Rozs András* (Baranya Megyei Levéltár) – Baranya megye; *Csurgai Horváth József* (Székesfehérvár Város Levéltára) – Fejér megye; *Szokolczai Attila* (1956-os Intézet) – Győr-Sopron megye; *Germuska Pál* (1956-os Intézet) – Komárom megye; *Böör László* (Pest Megyei Levéltár) és *Takács Tibor* (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára) – Pest megye; *Szántó László* (Somogy Megyei Levéltár) – Somogy megye; *Orgoványi István* (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára) – Tolna megye; *Standeisky Éva* (1956-os Intézet) – Veszprém megye. A kötet végén olvasható bibliográfia tanúsága szerint elmondható, hogy a Tolna megyeinek kívül minden fejezet megírására olyan szerző(ke)t sikerült megnyerni, akik már korábban is publikáltak a fejezetük tárgyát képező megyék, települések 1956-os eseményeivel kapcsolatban. Ez nemcsak annyiban volt szerencsés választás, hogy a helyi viszonyok ismeretét feltételezte a szerzőktől, hanem azért is, mert azok haszonnal támaszkodhattak korábbi kutatásaik eredményeire. Így vélhetően több esetben „csak” azok szélesítésére, kiegészítésére, vagy a szerkesztői elvárásoknak megfelelő mélyítésére volt szükség. De természetesen a tárgyalt témával kapcsolatos kutatói múlt a fejezetek – adott esetben eltérő – tartalmi kiérleltetésén is megmutatkozott.

A tanulmányok jegyzetapparátusát szemlélgetve megállapítható, hogy a helyi és a fővárosi kutatók egyaránt támaszkodtak a budapesti (országos) és helyi levéltárakban őrzött forrásokra. A helybéli levéltárosok saját levéltáraik anyagán (főként a köz- és szakigazgatás iratai, illetve pártarchívum) kívül dicséretes mértékben támaszkodtak a *Hadtörténelmi Levéltár*, az *Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára*, a *Politikatörténelmi és Szakszervezeti Levéltár* irataira, vagy épp fővárosi bírósági irattárak anyagára. Ez egyaránt jellemző a Baranya, Fejér, illetve Pest megyéről írott fejezetekre. A fővárosi szerzők érezhetően inkább előnyben részesítették az előbb említett országos hatáskörű levéltárakat, mint az adott megye levéltári anyagát, de az utóbbiakból is dolgoztak. A hivatkozott forrásokat őrző fővárosi közgyűjtemények sorában még meg kell említenünk az *Oral History Archivumot*, valamint az

Országos Széchényi Könyvtár, amelynek 1956-os gyűjteménye a helyi (megyei) levéltárakban őrzött fontosabb iratokról készített másolatokat tartalmazza. Utóbbi hasznosságát jelzi például, hogy a Tolna megyei fejezet szerzője az országos hatókörű levéltárakban folytatott széleskörű anyaggyűjtés mellett láthatóan a helyi források áttekintéséhez ezt a gyűjteményt forgatta jó eredménnyel. Levéltárosként fogalmazom meg reményemet, hogy – a jegyzetek tanúsága szerint – oly sok esetben még bírósági irattárban őrzött periratok hiánytalanul kerülnek majdan be a területileg illetékes önkormányzati levéltárakba. A Soproni illetve Kapuvári Járásbíróság egykorú iratanyagának begyűjtését a Soproni Levéltár szerencsére a közelmúltban elvégezte.

A kötet tartalmára rátérve ismertetnünk kell a kötet főbb szerkesztési elveit, amit a szerkesztő a kötet előszavában tömören meg is fogalmazott. A kötet a forradalom 12 369 napját a közvetlen előzményekre és az utóvédharcokra kiterjesztve '56 decemberéig tekinti át. A szerzői kollektíva – amint a szerkesztő írta – arra törekedett, „*hogy bemutassuk a forradalom intézményrendszerének kiépülését, az egyes települések, sőt a megyék közötti kapcsolatokat.*” (7-8. old). Az utóbbi szándék ellenére, egyúttal a téma jellegének, és a kemény kronológiai meghatározottságnak megfelelően alapvetően eseménytörténeteket olvashatunk. egy-egy megyéről szóló fejezet a megyeszékhely és a városok mellett a községek eseményeinek ismertetésére is – igaz azokat sokszor csak érintve – sort kerít. Természetesen 1956 történései megyénként eltérő horderejűek, kiterjedtségűek és intenzitásúak voltak. Ez valamelyest tükröződik a fejezetek eltérő terjedelmében, hisz míg a Győr-Sopron megyei fejezet 70, addig a Somogy megyei 36, a Tolna megyéről szóló pedig 37 oldal. De a meglehetően eseménytelen Tolna megyei történések, – vagy ahogy a szerkesztő találóan megfogalmazta – a tolnai „csendes forradalom” így is 37 oldallal részesedik a kötetből, pedig vélhetően egy Komárom megyéről, Győr-Sopron megyéről vagy Baranya megyéről szóló fejezetben ugyanezen események jobban elsikkadtak volna. Elmondható, hogy két megye (Komárom-Esztergom és Pest) kivételével a feldolgozások megyeszékhelyközpontúak, ott is, ahol valószínűleg nem, vagy nem ilyen mértékben lennének indokoltak. Habár az is igaz, ha egy megyeszékhely 1956-ban játszott szerepe, önmagában az események szintjén – pl. komoly tömegmozgalmak híján – nem is minősül jelentősnek, a közigazgatási, adminisztrációs központi szerepe miatt mégis kiemelt figyelmet érdemel.

A fejezetek rendszerint 2-3 oldalas bevezetővel indulnak, amelyeknek szerepe bemutatni, hogy milyen változásokat eredményezett az egyes megyékben a sztálini gazdaság- és társadalmpolitika. Ugyan hat-nyolc év történéseit, azok hatását eleve reménytelen feladat 2-3 oldalban összefoglalni, csak egy-két főbb momentum felvázolásra ad ez lehetőséget, de hogy ez mégis mennyire hasznos az olvasó számára, jelzi az a hiányérzet, amelyet ezek elmaradásánál érzünk a Fejér megyéről szóló fejezetnél. A szerzők a bevezetőt követően különbözőképpen láttak témájuk kifejtéséhez. Volt, aki a forradalom történéseit településenként egymást követően írta meg (Tolna megye), míg más a kronológiához igazódva, két-három napos szakaszokra lebontva, érdemi összefüggésekre koncentrálni vette végig az adott megyében történeteket (Somogy megye). Van példa arra is, hogy a szerző a forradalmi szervek bemutatása köré fűzte fel az általa feldolgozott megye történéseit (Veszprém megye). Az utóbbi megoldás jellemző a Fejér megyéről szóló fejezetre is, amelyben szinte egyedülként, a helyi forradalmi sajtóról is elég részletesen olvashatunk. A többiekre az előbb elmondottak vegyesen jellemzők, amit az egyedi sajátosságok egyébként is színesítettek. Így például a Győr-Sopron megyei fejezetben érthető módon kitüntetett szerepet kapott a hatásában a megye határain túlnövő szerv, a *Dunántúli Nemzeti Tanács* tárgyalása. A heves ellenállás miatt a Komárom megyéről szóló fejezetben – egyedülként a kötetben – a november 4-i utáni események ismertetése van súlyozottabban jelen, mint az azt megelőző időszaké. Szintén a szovjet intervenció utáni ellenállás hősei voltak a „mecseki láthatatlanok”, akiket féltucat oldalon tárgyal a megfelelő fejezet.

370 A Győr-Sopron megyéről szóló fejezetet a kötet szerkesztője, *Szakolczai Attila* írta (141–210. old.), aki a megye 1956-os történetének feltáráshoz korábban főként a győri események kutatásával, több

tanulmány mellett a Győr 1956. I–III. (megjelenés: Győr, 1996, 2002.) forráskötet-sorozat – másokkal együtt történt – közreadásával, gondozásával járult hozzá. Persze az, hogy a megyéről szóló fejezetben a győri eseményekről szóló részek dominálnak, néha nyomasztó túlsúlyban szerepelnek, elsősorban nem a Szerző kutatói múltjának tudható be, hiszen mint korábban írtuk, a fejezetek nagy része jellemzően megyeszékhely-központú. Másrészt Győrben valóban fontos, az országos folyamatok szempontjából is lényeges események történtek. Amint a Szerző, a kötet elejére szerkesztőként fűzött bevezető tanulmányában a Dunántúl vetületében megállapította: „1956-ban a forradalom legjelentősebb dunántúli központja tagadhatatlanul Győr volt” (12. old). Ez többek közt megtestesült a Dunántúli Nemzeti Tanács Győrben történt megalakulásban, működésében, amelynek hatását Szigethy Attila személyében egy jelentős formátumú vezető tevékenysége is növelte. De a forradalom helyi támogatottságát, társadalmi beágyazódottságát jelzi az a kitarító utóvédharc, amely Győrt jellemezte november 4-e után, és amely itt nemcsak a munkástanácsokra terjedt ki. Ez a magyarázata, hogy az 1956. november 4. és december vége közti időszak forrásai egy egész kötetet töltenek meg az 1956-os győri eseményekről kiadott dokumentumgyűjteményben (II. kötet: A forradalom utóvédharc).

A Győr-Soproni fejezetben így Győr mellett csak a Mosonmagyaróváron, Sopronban, Csornán és Kapuváron történt események kerültek részleteikben bemutatásra. A megye többi települése csak eseti szinten, egy-egy fontos, vagy érdekes esemény, momentum kapcsán került említésre. Bár a Szerző a kötet általános bevezető fejezetében azt írja, hogy Győr-Sopron megye esetében – a megyék jelentős részével ellentétben – „többközpontú volt a forradalom” (14. old), Sopronról, de Mosonmagyaróvárról is igen keveset olvashatunk. Ennek fő okairól előbb már írtunk, de érdemes megjegyezni, hogy a forradalom első napjainak mosonmagyaróvári vonatkozásaira – beleértve a forradalom egészének egyik legtragikusabb eseményét, a határlaktanya előtti sortűzet – csupán négy oldal jut. Persze viszonylag jól és részletesen feldolgozott a mosonmagyaróvári sortűz története (ld. például Kahler Frigyes munkáit), és országos összefoglalókban is helyén kezelt a jelentősége, így a '56 története iránt érdeklődők számára könnyen megismerhetők a részletek. Mindezek után nem lesz meglepetés, hogy Sopron, a soproni események viszonylag háttérbe szorulnak a győri események kifejtése mellett. Ami Sopronról olvasható, annak nagy része is az egyetemisták, a MEFESZ soproni tevékenységével kapcsolatos. Így a terjedelmi korlátokhoz képest a Szerző viszonylag részletesen ír az október 22-i diákparlament eseményeiről, illetve számol be az egyetemisták és a MEFESZ első napokra vonatkozó tevékenységéről. (149-150, 152-154, 159. old.). Sopronról a továbbiakban érdemben csak az október 27-28-i fejlemények kapcsán, a forradalmi szervek megalakulása, a városi nemzeti tanács létrejötte okán, illetve a diákok szovjet csapatokkal szembeni ellenállási kísérletével, illetve csoportos menekülésükkel kapcsolatban olvashatunk (178-179. old., 188-189. old.). Emellett többször történik utalás a városi nemzeti tanács és a MEFESZ közti súrlódásra, illetve a sopronkőhidai börtönben történt lázadásra (178-179, 188. old.). Egyébként Kapuvár és Csorna viszonylag hosszabban – egy-egy [371](#)terjedelmesebb bekezdés erejéig –, az október 26-i események miatt került a kötetbe, mikor mindkét településen megtörtént a forradalmi szervek (elsősorban a nemzeti tanács, illetve a nemzetőrség) megalakítása, illetve a szovjet emlékmű ledöntése (168-169. old).

Kétségtelen, az 1956-os forradalom megyei történéseit összefoglaló ezen tanulmányban Sopronnak mérsékelt hely jutott. Ez betudható a Szerző, győri eseményeknek kiemelt szerepet biztosító súlyozásának, de inkább annak az objektív ténynek, hogy Sopronban történtek, illetve Sopron városa közel sem játszott olyan szerepet a forradalomban, mint más vidéki városok. A forradalomnak érdemi, az eseményeket előrelendítő, „forradalmasító” tömegtámasza magában a városban nem alakult ki, és ha leszámítjuk az egyetemisták szerepét, a forradalom napjai valójában viszonylagos eseménytelenségben, bizonyos tekintetben még a csornai, kapuvári történésektől is elmaradva teltek. Ha nem is történtek olyan sodrású események, mint Győrben, Pécsen, Komárom megyében, ha politikatörténeti szempontból se voltak helyben olyan fontosságú fejlemények, illetve volt széles tömegtámogatása a forradalom eredményeinek, mint az előbb felsorolt helyeken, a (hely)történésznek akkor is lényeges és

fontos feladata, hogy feltárja, hogy feltárja 1956 soproni vonatkozásait. Sopron 1956-os történetének, illetve – szélesebb értelemben – az azt megelőző és követő időszaknak a kutatása e kötet kapcsán azért is aktuális, mert a Sopronról is szóló Győr-Sopron megyei fejezet szerzőjének, a levéltári források és korabeli hírlapok mellett érdemben csak egy helyi vonatkozású történeti feldolgozásra volt módja támaszkodni.²⁸²⁽²⁸²⁾

Reményeink szerint 1956 ötvenéves fordulója a témáról szóló helytörténeti irodalom kínálatában érdemi bővülést fog eredményezni, amelyhez a Soproni Szemle e száma is hozzájárul.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Gömör Judit: Kubinszky Mihály: A régi soproni Lőver. Tatabánya, 2005.

Gömör Judit: Kubinszky Mihály: A régi soproni Lőver. Tatabánya, 2005.

2005-ben jelent meg Kubinszky Mihály professzor úr újabb soproni építészettörténeti munkája. Sopron 20. századi építészetét bemutató, 2003-ban publikált könyve után ezúttal nem egy korszak, hanem egy településrész építészetét tárja az olvasó elé. Kubinszky Mihály új műve *A régi soproni Lőver* címmel jelent meg. Tudjuk, hogy a szerző Sopron építészetének legszakavatottabb és legalaposabb ismerője, e könyv születését ráadásul több éves, e témában folytatott tudományos kutatás is megelőzte. Kubinszky professzor úr új könyvének alcímével mégis visszautasítja, hogy művét tudományos munkaként értelmezzük: „Egy lőverlakó építész feljegyzései” – hangzik a szerény alcím. Ezzel a szerző már a címben nyomatékosítja azt, amit később az olvasó is felfedez a könyvben: célja tudományos alapokon nyugvó, szakmailag igényes és [372](#)egyúttal olvasmányos építészettörténeti munka létrehozása volt. A személyes hangvételű, irodalmi igényességű szöveg a tudományos ismeretterjesztés legmagasabb fokát képviseli; a szerző sikeresen elegyíti a színvonalas helytörténetírást az építészeti topográfia és építészeti útikalauz műfajával.

A könyvhöz Winkler Gábor írt remek bevezetőt, ahol az egykori soproni lőverbéli építészetet és életmódot tágabb történeti és földrajzi összefüggésekbe helyezi, utalva például a városi ember természetbe való visszatalálásának folyamatára, vagy a jellegzetes lőverbéli épülettípusok eredetére. Kubinszky Mihály bevezető gondolataiban a témához való személyes kötődéséről ír, jelezve azonban, hogy „mégsem kíván ez a kis kötet mindössze nosztalgia lenni”, sokkal inkább kíván a még meglévő értékek jövőbeli megőrzésének egyik elősegítőjévé válni. A bevezető további részében meghatározza a soproni Lőver fogalmát (az elnevezés eredetét, területi lehatárolását).

A következő négy fejezet a soproni Lőverről általánosságban szól, majd a következő öt fejezet területekre és témákra bontva részletesen, egyes épületek ismertetésén keresztül mutatja be a Lőver építészetét. Kubinszky Mihály megismertet minket a régi lőverbéli élettel, felvázolja a löveri élet fénykorának (1880–1940) jellegzetes életformáját, személyes élményeken és történeteken keresztül érdekesítően és szemléletesen láttatja olvasóival ezt a letűnt világot. Jó ötlet, hogy a törzsszöveg mellett egy-egy irodalmi műből, folyóiratcikkből vett idézet is helyet kapott. A szerző Becht Rezső, Rakovszky Zsuzsa, Szabó Jenő műveiből közöl rövid részletet, ezzel is gazdagítva a Lőverről alkotott képünket. A szerző külön fejezetet szentel a település-szerkezet elemzésének, amelyben bemutatja a terület szerkezeti változásait a kezdetektől egészen a legújabb városrendezési tervekig. A következő fejezet összefoglalja a Lőver építészetének általános jellemzőit és korszakait, majd Bartha Dénes a Lőver kertjeinek sajátosságait mutatja be. E különálló fejezetek azonban szorosan összefüggenek, mint ahogyan az elemzett jellegzetességek is szorosan összefüggenek egymással a valóságban, hiszen ahogy

azt a szerző is írja: a Lőver „az összművészet (Gesamtkunstwerk) szép példája”. A természeti és az épített környezet, a kert és a ház összhangja az, ami sajátos hangulatot adott és ad a Lővernek.

A következő fejezetekben a szerző a fenti szempontokat szem előtt tartva elemzi részletekbe menően egy-egy lőverbeli településrész építészetét, egészen az egyes épületek szintjéig. Ezek a fejezetek akár önmagukban is megállnák helyüket, önálló építészeti topográfiaként, vagy építészeti kalauzként is értelmezhetjük azokat. (Egyetlen akadálya ennek talán az, hogy egyes épületeknél sajnos nem szerepel a pontos cím.) Kubinszky professzor természetesen válogat a Lőver épületállományából, nyilván saját (szakmai és személyes) ízlése alapján, s ezeket az épületeket mind röviden elemzi is. A szerző válogatást ad az Alsó- és Felsőlőver „régii” (I. világháború előtti) épületeiből, bemutatja a Lőver középületeit, s külön fejezetet szentel a Lőver modern (I. világháború utáni) lakóépületeinek. Számos új, második világháború utáni épület is bemutatásra kerül, ennek köszönhetően egészen napjainkig nyomom követhetjük a lőveri építészet változásait.

A könyvben szereplő épületek általában pozitív példaként jelennek meg, de nem egyszerűen az olvasó elé „dobva”, hanem minden esetben alaposan megindokolva, kitérve az adott épület erényeire. A szerző erényként emeli ki minden esetben az épület természeti környezetbe való harmonikus illeszkedését, a lőveri építészet hagyományainak korszerű formában való követését, vagy a Lőverben hagyományos kertkultúra megőrzését; néhol pedig az egyedi építészeti gondolat megfogalmazása kerül kiemelésre. A válogatásba bekerültek olyan településképben meghatározó jelentőségű épületek is, amelyek önmagukban nem képviselnek kiemelkedő építészeti értéket, de nem is tekinthetünk el tőlük, ha átfogó képet akarunk kapni a Lőver építészetéről. Így nem kerül el a szerző figyelmét egyetlen jelentős középület sem, s számba veszi a Lőver II. világháború utáni lakótelepépítkezéseit is. A szerző tolla nyomán lassan kirajzolódik a Lőver építészetének története, megismerjük a jellegzetes épülettípusokat, egyes kiemelkedő jelentőségű épületeit. Függeléként még a Lőver emlékműveinek is jut egy fejezetnyi hely.

A szöveget mindenhol gazdag és jól válogatott képanyag kíséri; archív és mai képek a Lőverről, épületeiről, kertjeiről, emellett sok egyedileg tárgyalt épülethez az eredeti terveket is közli. A képek a könyv egy újabb olvasatát adják, a bőséges képaláírásoknak köszönhetően akár csupán azokat böngészve is jó áttekintést kaphatunk a könyv témájáról. Itt térhetünk ki a kötet egyik apró, de annál értehetetlenebb hibájára: a képjegyzék hiányára. Hasonló műfajú és hasonlóan terjedelmes képanyaggal rendelkező könyv esetében – a jobb használhatóság érdekében – elengedhetetlen volna a képek számozása, s egy képjegyzék készítése. Ez jelentős mértékben megkönnyítené a könyvben való tájékozódást.

Szakmai szemmel nézve a könyv másik zavaró hiányossága a jegyzetek hiánya. Való igaz, hogy a szerző a könyv végén az Adatok című fejezetben a Lőver épületeit részletesen bemutató fejezetekhez lelkiismeretesen közli az egyes épületekre vonatkozó adatokat (levéltári jelzet, bibliográfiai hivatkozás), s közöl egy témára vonatkozó bibliográfiát is. Kifogásként ismét csak az merülhet fel, hogy a könyv használatát könnyítette volna meg a számozott jegyzetek formájában történő hivatkozás.

Ezek a szerkesztésbeli sajátosságok nyilván tudatos döntés eredményeként alakultak így. Oka részben talán a könyv létrehozóinak azon szándéka, hogy a könyvet ne csak az építészettörténészek, építészek szűk köre, hanem a szélesebb, nem szakmabeli olvasók számára is vonzóvá, élvezhetővé tegyék. A szerző és munkatársai talán attól tartottak, hogy a jegyzetekkel széttördelik a szöveget, s túlzottan áttekinthetetlen, kaotikus lesz az összkép, ezért a szélesebb közönség számára nem feltétlenül szükséges elemeket (jegyzet, képjegyzék) háttérbe szorították.

A Gosztom András által tervezett könyv formátuma kellemes, alapanyagai és kötése feltűnően igényesek, s láthatóan a címlaptól az utolsó oldalig gondosan megtervezett. Régi fotók kopott

sárgásbarna színe határozta meg a borító és az egyes fejezetek előtti címlappárok narancsosbarnás színvilágát. Szintén régi fotók ihlették az ezeken az oldalakon megjelenő, kollázsszerűen egymásra helyezett képekből és szövegekből kialakuló felületet. A könyv többi részében fehér háttéren jelenik meg a szöveg és kép, a tipográfia jellegzetessége azonban a rendkívüli változatosság. Szinte oldalanként más a szöveg és kép elrendezése, a képek mérete, a szöveg hol két, hol három hasábra tördelve jelenik meg, s ezekhez jönnek még a változatosan elhelyezett, 374dőlő betűvel szedett képaláírások és idézetek. A változatosság nagyrészt kellemesen könnyed hatást kelt, ezzel alátámasztja a szöveg könnyedségét is. Néhol kissé eltúlzott a sokféleség, egyes esetekben öncélúnak tűnik a forma oldalankénti változtatása. Ehhez a megjelenéshez valóban sok lett volna jegyzeteket, képszámozást hozzáadni, ez csak visszafogottabb tipográfia mellett nem lenne zavaró. Összességében a könyv külseje, szerkesztése a tartalommal összhangban készült, s – egyéni ízléstől függetlenül – a tervezés igényessége mindenképpen elismerésre méltó.

Kubinszky Mihály a hatodiktól a tizedik fejezetig tartó topografikus jellegű fejezetekben teljesíti azt a célkitűzést, hogy könyve több legyen, mint nosztalgikus visszaemlékezés. Ennek egyik alappillére, hogy az épületek bemutatását semmiféle időhatárral nem korlátozza, egészen új építkezések is helyt kaptak a válogatásban. Az egyes épületek bemutatásával a szerző a soproni Lőver korábbi fejezetekben feltárt sajátosságainak különböző megjelenési formáit szemlélteti érthető, akár a gyakorlatban is hasznosítható formában. A szerző értékrendje következetesen jelenik meg a műben, anélkül, hogy túlzottan kritikus hangnemet ütne meg, véleményét inkább a pozitív példaként állítható alkotások bemutatásával kívánja közvetíteni.

A könyv több műfaj között egyensúlyoz, célja úgy az ismeretterjesztés, mint a tudományos kutatás eredményeinek közlése. Mindkettőt azzal a szándékkal teszi, hogy szemléletét átadja nekünk: a település mindenkori vezetésének, a szakembereknek (építészeknek, építészettörténészeknek, műemlékvédelmi szakembereknek) és nem utolsósorban a települést lakó polgároknak. A múlt értékeinek feltárása Kubinszky Mihály számára nem csupán egyéni történeti érdeklődésből fakadó szükségesség, hanem a jövő záloga is. A múlt történéseiből, hibákból és erényekből le kell vonni a tanulságokat, s ezek ismeretében kell továbblépni. Kubinszky professzor célja a soproni Lőver védendő értékeinek feltárása, ismertetése, valamint az értékmegőrzés lehetséges módjainak példákkal való bemutatása. Szemlélete időszerű, friss és követésre érdemes.

Véleményem szerint épített és természeti örökségünk hosszú távú megőrzésében a társadalmi elfogadottság mértéke rendkívül nagy szerepet játszik. A széleskörű társadalmi elfogadottság egyik feltétele pedig az, hogy minél szélesebb körben ismert legyen az adott emlék, helyszín vagy jelenség. Elsősorban az értékvédelemmel hivatásszerűen foglalkozó szakemberek feladata az, hogy a magas színvonalú, szakmai alapokon nyugvó tájékoztatásról igényes és korszerű formában gondoskodjanak. Sajnos építészeti örökségünk terén kevés erre a jó példa. Kubinszky Mihály soproni Lővert bemutató, saját „üttörő hagyományait” követő könyve – akár csak életművének többi darabja – ezek közé tartozik.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Munkatársaink

375 Munkatársaink

Bank Barbara történész, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára,
1067 Budapest, Eötvös u. 7.

Bayer, Pia történész, Amt der Burgenländischen Landesregierung, Abteilung 7 - Kultur, Wissenschaft und Archiv, Europaplatz 1, A-7000 Eisenstadt

Bartha Dénes egyetemi tanár, intézetigazgató, Nyugatmagyarországi Egyetem, 9400 Sopron, Ady E. u. 5.

† Csapody István botanikus, természetvédelmi főtanácsadó

Csekő Ernő főlevéltáros, Soproni Levéltár, 9401 Sopron, Pf. 82.

Gömöry Judit művészettörténész, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.

Gyarmati György egyetemi tanár, főigazgató, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 1067 Budapest, Eötvös u. 7.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kökényes köz 3.

Lovas Gyula vasúttörténész, 9400 Sopron, Patak u. 14.

ifj. Sarkady Sándor főigazgató, Nyugatmagyarországi Egyetem Könyvtára, 9400 Sopron, Ady E. u. 5.

Schuller Balázs muzeológus, Központi Bányászati Múzeum, 9400 Sopron, Templom u. 2.

Szádeczky-Kardoss Gyula bányamérnök, ny. tud. osztályvezető, 9400 Sopron, Csarnok u. 6.

Szorger, Dieter történész, Amt der Burgenländischen Landesregierung, Abteilung 7 - Kultur, Wissenschaft und Archiv, Europaplatz 1, A-7000 Eisenstadt

Tóth Imre egyetemi docens, múzeumigazgató, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

Vancsura Rudolf ny. egyetemi docens, 9400 Sopron, Kossuth L. u. 8.

2006. LX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / INHALTSVERZEICHNIS

376 INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift, Redaktion: Katalin Szende

ÖDENBURG IM JAHRE 1956 – 1956 IN ÖDENBURG

György Gyarmati: Lehrmeister des Lebens? – Gedanken im Bezug auf die Ereignisse 1956 in Ödenburg	243
Barbara Bank – Imre Tóth: Die 1956-er Revolution in Ödenburg	249
Balázs Schuller – Gyula Szádeczky Kardoss: Die Neueröffnung des Brennberger Bergwerks im Jahre 1956	282
Pia Bayer: Der internationale Kontext der Ungarnkrise	299

Dieter Szorger: Keine Grenze wie jede andere – Das Burgenland und der Eiserne Vorhang in den Jahren 1955-1957 307

PREISSCHRIFTEN DER PREISSAUSCHREIBUNG DES ÖDENBURGER
STADTVERSCHÖNERUNGSVEREINES

Dénes Bartha – Mihály Kubinszky: Bericht des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines über die eingereichten Abhandlungen 316

Rudolf Vancsura: Die Ödenburger Ereignisse der Revolution und des Freiheitskampfes 1956 318

István Csapody: Revolution und Exodus (Oktober 1956 – Februar 1957) 336

Gyula Lovas: Erinnerungen eines Ödenburger Eisenbahners an den Ereignissen 1956 351

KLEINE MITTEILUNGEN

Imre Tóth: „Vom Traum zum Trauma“. Der Ungarnaufstand 1956. Sonderausstellung im Burgenländischen Landesmuseum. 363

BüCHERSCHAU

Sándor Sarkady jun.: Ausgewählte Bibliographie zur Ödenburger Geschichte der 1956-er Revolution 365

Ernö Csekő: Die Revolution am Lande Band II. Red.: Attila Szokolczai. Budapest, 2006. 367

Judit Gömöry: Mihály Kubinszky: Der alte Ödenburger Löver. Tatabánya, 2005. 371

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Fontos megemlíteni, hogy az idézet a visszaemlékező korabeli (egyidejű) jegyzetein alapul, s nem későbbi gondolat-rekonstrukció. Bujdosó Alpár: 299 nap. Magyar Műhely – 1956-os Intézet, Bp., 2003. 10.

2 (Megjegyzés - Popup)

Ezúton köszönjük meg Dr. Gyarmati Györgynek, hogy értékes észrevételeivel segítette a dolgozat elkészítését. Meg kívánjuk jegyezni, hogy a cikk terjedelmi és témakezelési korlátok miatt nem vállalkozik az 1956-os forradalom soproni eseményeinek teljes bemutatására. A főiskolai és egyetemi diákság 1956-os ténykedésével ifj. Sarkady Sándor szerkesztésében külön kötet foglalkozik, ezért e téma részletes kifejtésétől eltekintettünk. A kutatás jelenlegi szakaszában nem vállalkoztunk a forradalom „utóéletének”, elsősorban a soproni munkástanácsok 1956 végi tevékenységének elemzésére sem. Utóbbi téma önálló kutatási feladat és publikáció tárgya lehet.

3 (Megjegyzés - Popup)

Idézi: Szita Szabolcs: Az ifjúsági mozgalom történetének főbb vonásai Sopron megyében 1945–1950. In: Lónyai Sándor – Szita Szabolcs – Marton László: Tanulmányok az ifjúsági mozgalom Győr-Sopron megyei történetéhez. Győr, 1987. 150.

4 (Megjegyzés - Popup)

A Sopronnal szemben táplált előítéletet a tanács testületi ülésein többször felpanaszolták a város vezetői. Lásd az 1951. február 14., 1954. április 25-i tanácsülések jegyzőkönyveit: Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára (SL.) Sopron Város Levéltára (SVLT.) Tanácsi jegyzőkönyvek (Tanácsi jkv.) Sopron V.T. XXIII. 501. 2.

5 (Megjegyzés - Popup)

Lásd Környei Attila: Emlékezés diákéveimre. In: Györffy Sándor – Hunyadi Zoltán (szerk.): A soproni líceum. Budapest, 1986. 298-99.

6 (Megjegyzés - Popup)

SL. SVLT Sopron V.T. XXIII. 501. 2. Tanácsi jkv. 1958. február 19.

7 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

8 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron Megyei Hírlap (GySH) 1954. november 16.

9 (Megjegyzés - Popup)

A város és környéke a déli határszakasszal egyetemben az ún. „2” zónába került, ami az oda történő belépést szigorú engedélyhez kötötte.

10 (Megjegyzés - Popup)

Bognár Dezső: Sopron város törvényhatósági joga. SSz. 43 (1989) 344-345.

11 (Megjegyzés - Popup)

Kiss Árpád könnyűipari miniszter választási beszéde, 1954.

12 (Megjegyzés - Popup)

Összefoglaló jelentés, 1966. december 1. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5 0-18810/3. Objektum dosszié BM Győr-Sopron Megyei RFK. III/III. Főcsoport. A Győr-Sopron megye területén élő ellenséges tevékenységgel gyanúsítható politikai elítéltek. III. kötet

13 (Megjegyzés - Popup)

A jelentés szerint az 1956-os események alakulásában is szerepet játszott a határ közelsége, elég csak a három városban működött ellenforradalmi szervek nyugati kapcsolataira utalni. Összefoglaló jelentés. A Győr-Sopron Megye területén élő ellenséges tevékenységgel gyanúsítható politikai elítéltek, 1966. december 5. ÁBTL 0-18810/3. Jellemző az is, hogy az 1956-os forradalom napjaiban Budapesten és az országban több helyütt is lábra kaptak olyan hírek, melyek szerint Sopronban erős Habsburg-restaurációs mozgalom bontakozott ki, és a város el kíván szakadni Magyarországtól. ÁBTL 3.1.9 V-143683. MNK BM Győr-Sopron Megyei Politikai Osztály. Vizsgálati dosszié. Dr. Takáts Endre. 12. o.

14 (Megjegyzés - Popup)

Ennek köszönhetően a fenti megnyilvánulásokat dokumentálni is elsősorban személyes visszaemlékezésekből is tudjuk. Ezek közé tartozik Bognár Dezső egykori polgármester, majd tanácselnök (1949–1959) feljegyzése is, amelyből a korszak vezető ideológusának Sopronnal kapcsolatos emblematikus véleményét rekonstruálhatjuk. Bognár a városban tervezett ünnepi hetek ügyében interveniált személyesen Révai József népművelési miniszternél (1944-től 1956-ig az MKP illetve az MDP KV tagja, 1950–51-ben a párt főtitkárhelyettese is volt), aki őt és vele az egész tervet azzal utasította el, hogy Sopron reakciós és sváb város, s az ünnepi heteket ugyan megrendezik, de Szegeden. Bognár joggal vágott vissza a „szegedi gondolat” felemlegetésével, amivel azonban nem aratott különösebb sikert a párt harmadik emberénél. Idézi: Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története 1869–1984. Különlenyomat a Soproni Szemle 1983. 1., 2., 3., 4. és 1984. 1. számában megjelent tanulmányról. Sopron, 1984. 57-58.

15 (Megjegyzés - Popup)

SL. SVLT Sopron V.T. XXIII. 501. 2. Tanácsi jkv. 1958. február 19.

16 (Megjegyzés - Popup)

Lásd erről: Gyarmati György: Politikai szempontok érvényesülése a tanácsrendszer előkészítő munkálataiban. Történelmi Szemle, 1981. 2. sz. 178-190.

17 (Megjegyzés - Popup)

Bognár 1989. 344-345.

18 (Megjegyzés - Popup)

Sopronmegye 1950. március 14.

19 (Megjegyzés - Popup)

Jegyzőkönyv a „Sopron problémái” címmel megrendezett ankétról, 1957. október 11. Lásd Bognár 1989. 345-349.

20 (Megjegyzés - Popup)

GySH 1954. július 16.

21 (Megjegyzés - Popup)

Hegedűs András (1922-1999) Szilsárkányban született, de középiskoláit Sopronban végezte. 1952-től az állami mező- és erdőgazdaságok, majd az állami gazdaságok és erdők minisztere, 1953-tól földművelésügyi miniszter, 1955 áprilisától 1956. október 24-ig miniszterelnök.

22 (Megjegyzés - Popup)

A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala első hozzájárulását 1955. február 4-én visszavonta.

23 (Megjegyzés - Popup)

GySH, 1954. november 16. Lásd részletesebben: Domonkos Ottó: A Soproni Szemle 50 éve. A folyóirat újraindítása 1955-ben. SSz. 59 (2005) 3-26.

24 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Kubinszky Mihály és Hárs József szóbeli közlése.

25 (Megjegyzés - Popup)

A soproni főiskolások és egyetemisták 1956-ban betöltött szerepéről részletesen lásd ifj. Sarkady Sándornak a Soproni Szemle jelen számával egy időben megjelenő tanulmányát.

26 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók szerepe és hatása a város politikai arculatának alakulásában (1919-1945). SSz. 43 (1989) 290-291.

27 (Megjegyzés - Popup)

A főiskola hallgatói természetesen nem alkottak ideológiailag egységes közeget. A jobboldali radikalizmus iránt az erdész hallgatók mutattak nagyobb fogékonyságot. A bányászok jobban hajlottak a baloldali, szociáldemokrata alternatívára.

28 (Megjegyzés - Popup)

Ez például az 1939. évi képviseléválasztások idején 1 500 pengő juttatást jelentett egy 25 főből verbuválódott főiskolás csapatnak, ami nem elhanyagolható részét tette ki a MÉP 20 400 pengős választási kiadásainak. Lásd Költségvetési előirányzat a MÉP soproni irodájának előrelátható kiadásairól Sopron város egyéni kerületének választásával kapcsolatban, 1939. május 18. SL, SVLt, reponenda

29 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1928. október 14.

30 (Megjegyzés - Popup)

Sopron akkori polgármestere ezt szem előtt tartva azt fejtegette, hogy „...a német nacionalizmus, Ausztria hegyláncain is átcsapó dübörgő zajával is bátrabban néznénk szembe, ha a jövő harcokban főiskolások műszaki századai, tanáraik szakképzett vezetése alatt harcolnának, példát és tanítást adva az egyéb foglalkozásúaknak a gáztámadások és géptámadások elhárításában.” Lásd Thurner Mihály polgármester Hóman Bálinthoz írott levele, a Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola fenntartásának ügyében, 1933. július 5-én. SL, SVLt, - IV/b, 402. a, Sopron Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési Jegyzőkönyvek 7536/33kg. 1933. I. sz.

31 (Megjegyzés - Popup)

A főiskolások mindemellett esetenként (néha a legalkalmatlanabb pillanatokban) kellemetlenségeket okoztak a kormánynak is. 1934-ben Leopold Hennem budapesti osztrák követ (1932. november-1936. február) panaszkodott a soproni erdészeti főiskola hallgatóinak felvonulásán történtek miatt. Az eseményen Ausztriára nézve sértő jelenetek játszódtak le (pl. a hallgatók az osztrák-magyar barátságot karikírozva Gömbös Gyula miniszterelnök alakját is megszemélyesítették. A hatalmasnak ábrázolt miniszterelnök mellett egy térdnadrágot viselő, apró figurát lehetett látni, aki Engelbert Dollfuss osztrák kancellár alakját volt hivatva szimbolizálni. Az egyetemért felelős miniszter kénytelen volt felhívni a rektor figyelmét, hogy a jövőben tartózkodjanak a hasonló megnyilvánulásokról. Napi jelentés, 1934. július 3. Magyar Országos Levéltár (MOL), Külügyminisztériumi Levéltár (KÜM), a Politikai osztály iratai. Általános iratok (K 63) 169. 1934-20/7. 94. ill. a földművelésügyi miniszter átirata a külügyminiszternek, 1934. július 19. MOL, KÜM, K 63, 169. 1934-20/7. 75.

32 (Megjegyzés - Popup)

A selmeci hagyományok, mint egyedülálló szokások mélyen gyökereztek az egyetem belső életében. A testvériség érzését alakították ki az ifjúság körében, amellyel nemzedékeken keresztül táplálták az utódokat Selmechányán, majd Sopronban is. A hagyományok egységben tartották a különböző nemzetiségű diákokat és tanárokat is, és a különböző szakmai érdekeltségüket is, mint bányászok, erdészek, kohászok. Az Ifjúsági Kör a testvériség érzését és a szakmáért folyó barátságos versengést nemcsak a diákok között, de az egyetem hivatalos személyei és a fakultás tagjai között is fenntartotta. A mélységes hagyományyszeretet olyan mértékben alapozódott meg és tükröződött vissza egyénekben és a közösségekben is, hogy az képes volt mindenkit összetartani az egyetemen belül, és ki tudott alakítani egy szilárd, íratlan alkotmányt az Ifjúsági Kör gyakorlatában. A Kör felelős lett a diákok társadalmi viselkedéséért és az egyetem különböző fakultásainak tagjaiért. Az Ifjúsági Kör vezetősége megkövetelte a szabályok határozott betartását. Minden tag engedelmességgel tartozott a megválasztott diáktanácsnak. A tanács nem tűrte a nemzetiségi, faji és társadalmi különbségek szerinti csoportok kialakulását a Körön belül. Aki nem fogadta el a Kör szabályait (akárha pl. lopáson érték), azt kizárták onnan. Ez a céltudatos kiközösítés gyakran azt eredményezte, hogy a diák önszántából hagyta el az egyetemet. A Kör által támogatott hagyományok kiváló eszközül szolgáltak a diákok bevonására, az emberekkel való kapcsolatok megszilárdítására, a társadalom iránt vállalt kötelezettségek ismeretére, a politikai felelősségérzet felkeltésére és a megbecsülésre minden és mindenki iránt, ami becsületet, erkölcsöt és lelkes és kemény szakmai munkásságot illette.

33 (Megjegyzés - Popup)

Lásd Vancsura Rudolf visszaemlékezését a Soproni Szemle jelen számának hasábjain.

34 (Megjegyzés - Popup)

MOL XIX-Y-2 f. 854-M-20-1957 (229). Művelődésügyi Minisztérium. Felsőoktatási Főosztály. A Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem helyzete és fejlesztése. Történeti áttekintés. Budapest, 1957. június 25.

35 (Megjegyzés - Popup)

GySH, 1956. október 12.

36 (Megjegyzés - Popup)

Az Erdőmérnöki Főiskola jelentése az 1956/57. iskolai év eseményeiről. Erdészettörténeti Közlemények XXIV (továbbiakban: ETK XXIV) Budapest, 1996. 6.

37 (Megjegyzés - Popup)

Rétfalvi László: Az 1956-os soproni forradalmi események. (Kézirat) 2002. 2. o. Mészáros Gyula gyűjteménye. Az összefoglaló később nyomtatásban is megjelent. In: Rögös utak. Erdészek belső és külső száműzetése az 50-es években. Erdészettörténeti Közlemények XLIX - Erdész Szellemi Műhely. Bővített kiadás. Budapest, 2003. 231-299.

38 (Megjegyzés - Popup)

Roller Kálmán: „... Mi is voltunk egyszer az Akadémián”. Soprontól Vancouverig, 1956–2000. Budapest, 2001. 48.

39 (Megjegyzés - Popup)

Ismét tüzek a végeken, 1956. A soproni egyetem krónikája dokumentumok tükrében. Összeállította Hiller István. I. kötet. Sopron, 1990. 41.

40 (Megjegyzés - Popup)

Az ülésen a fiatalokat érintő kérdések mellett felbukkant a régi Sopron–Győr vita is, valamint szó esett egy soproni újság megjelentetéséről. SL. SVLT Sopron V.T. XXIII. 501. 2. Tanácsi jkv. 1956. október 19.

41 (Megjegyzés - Popup)

A visszaemlékezések eltérnek az előkészítő bizottságban résztvevő személyek tekintetében. ETK XXIV. 7. o.

42 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV 7. o. délután 3 órai kezdést említ viszont visszaemlékezésében Molnár Géza: 56-ra emlékezem. Rögös utak. Erdészek belső és külső száműzetése az 50-es években. ETK XLIX. 2003. 77.

43 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV 7. o.

44 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 3. Győr-Sopron Megyei Monográfia.

45 (Megjegyzés - Popup)

Rétfalvi, 2002. 3. o.

46 (Megjegyzés - Popup)

Közli Némethné Dikán Nóra – Szabó Róbert – Vida István: Egyetemisták és főiskolások követelése 1956 októberében. Múltunk, 2003. 4. sz. 314-317.

47 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron Városi Tanács Igazgatósági Osztályának 1956. október 23-án kelt 871-1-529/956. számú engedélye.

48 (Megjegyzés - Popup)

Szakolczai Attila: A győri 56. In Győr, 1956. I. k. Győr, 1996. 9. [Győri tanulmányok, 18.]

49 (Megjegyzés - Popup)

Közli Izsák Lajos – Szabó József – Szabó Róbert: 1956 vidéki sajtója. Budapest. Korona, 1996. 354.

50 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV, 9. o.

51 (Megjegyzés - Popup)

Hiller, 1990. 2. k. 63.

52 (Megjegyzés - Popup)

Molnár Géza személyes közlése, 2005. január 20.

53 (Megjegyzés - Popup)

Győri Katonai Bíróság. Katona Sándor pere. ÁBTL 3.1.9 V-141538.

54 (Megjegyzés - Popup)

Molnár, 2001. 77.

55 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV, 10. o.

56 (Megjegyzés - Popup)

Hiller, 1990. 2. k. 74.

57 (Megjegyzés - Popup)

MNK. H. M. 6. sz. Egyetemi Katonai Tanszék Sopron jelentése (Jelentés, 1957.) az 1956. október 23-át követő eseményekről a Honvéd Vezérkari Főnöknek, 1957. január 4. 2. o. 00593.

58 (Megjegyzés - Popup)

A tanszék a hallgatók honvédelmi nevelésére szerveződött.

59 (Megjegyzés - Popup)

Jelentés, 1957. 3. o. 00594.

60 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 4. o.

61 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 9. o.

62 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV, 12. o

63 (Megjegyzés - Popup)

Hiller, 1990. 2. k. 63. Ezt erősíti meg Hahn Fülöp: Egyetemünk két országban. In: 56-os emlékek. Erdészettörténeti Közlemények XXXVII-Soproni Műhely különszám. Budapest-Sopron, 1998. 25.

64 (Megjegyzés - Popup)

Jelentés, 1957. 4. o. 00595.

65 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Levéltár (HL) MN- Különgyűjtemény. F 6. doboz/ 6. ő. e. A soproni járási hadkiegészítő parancsnokság jelentése. 1957. január 1. o.

66 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV, 13. o.

67 (Megjegyzés - Popup)

Rétfalvi, 2002. 5. o.

68 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV. 14. o. a

69 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város és a megye, valamint a Nyugatmagyarországi Német Terület 1919-es teljhatalmú kormányzótanácsi biztosa.

70 (Megjegyzés - Popup)

Az október 23-i felvonuláshoz egyetemistákon és főiskolásokon kívül mások nem is csatlakozhattak. ÁBTL 3.1.9 V-142876 Hun Béla vizsgálati dossziéja. Március 16-i kihallgatás.

71 (Megjegyzés - Popup)

Egyes források szerint elsőként a Kuruc-dombi szálmalomról, a Tanácsházáról, majd az iskolákról, gyárakról távolították el a vörös csillagokat. Lásd Forradalom és exodus (1956 október- 1959 február). Dr. Csapody István visszaemlékezése. Kézirat, megjelenik a Soproni Szemle jelen számának hasábjain.

72 (Megjegyzés - Popup)

A múlt szimbolikus eltörlése nem állt meg a szobordöntéssel. E folyamat része volt az utcanevek megváltoztatása. A Nemzeti Tanács később visszaváltoztatta a Sztálin tér nevét Deák térre, a Lenin körút szintén visszanyerte régi, történelmi Várkerület elnevezését. Soproni Napló (SN), 1956. november 3.

73 (Megjegyzés - Popup)

Szigethy Attila 1956. október 26-án bejelentette az ÁVH megyei leszerelését, és felszólította a különböző megyei közösségeket a helyi hatalmi szervek megválasztására. Sopronban ennek hatására felerősödtek a munkabeszüntetések. In: 1956 kézikönyve. Kronológia. Főszerkesztő Hegedűs B. András. Budapest, 1956-os Intézet, 1996. 106.

74 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-141538. Katona Sándor pere.

75 (Megjegyzés - Popup)

Jelentés, 1957. 4. o. 00595.

76 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

77 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-142876 Hun Béla vizsgálati dossziéja. Március 16-i kihallgatás.

78 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

79 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

80 (Megjegyzés - Popup)

Molnár például regényes körülmények között, a bécsi Caritas igazolványával október 30-án érkezett Magyarországra, és november 1-jén csatlakozott Buda csoportjához. Az osztrák-magyar kapcsolatokat nyilván nem befolyásolta pusztán az ő személye, ám megjelenése nem is használt azoknak. Így volt ez annál is inkább, mivel Bécsben tartózkodó emigráns körök megbízásából Molnár elkészített egy – a Magyarországra történő katonai beavatkozásról szóló – tervet. Lásd A soproni események 1956. november 1-től november 4-ig. A történelem meghamisítása. Molnár István visszaemlékezése. Kézirat. Mészáros Gyula gyűjteménye. 6-8. o. Nagy Imre miniszterelnök egyébként november elején közölte az osztrák követtel, hogy információi szerint egykori tisztek vezetésével fegyveres emigránsok tervezik,

hogy benyomulnak magyar területre. Az osztrák külügyminisztérium feljegyzése a magyar-osztrák határon történt állítólagos határsértésekkel kapcsolatos hírekről. Bécs, 1956. november 2. Közli: Gecsényi Lajos: Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2000. 34.

81 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-142880. Belügyminisztérium Győr-Sopron Megyei Rendőr Főkapitányság Politikai Osztály. vizsgálati dosszié. Babos József. 22-6168.

82 (Megjegyzés - Popup)

Lásd pl. Bölecz Béla: Visszapillantás az 1956-os soproni eseményekre című kézírata. Soproni Múzeum kézírattár .J.n.

83 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-142876 Hun Béla vizsgálati dossziéja. Július 10-i kihallgatás.

84 (Megjegyzés - Popup)

Lásd: Izsák Lajos (szerk.): 1956 plakátjai és röplapjai. Zrínyi, Budapest, 1991. 399.

85 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 3. Győr-Sopron Megyei Monográfia.

86 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 1. Győr-Sopron Megyei Monográfia.

87 (Megjegyzés - Popup)

Fertőszentmiklóson kisebb tüzet okoztak a tanácsházán iratokat égető behatolók. A 16. tü. e-nél október 23-val kapcsolatos események. 352.

88 (Megjegyzés - Popup)

Jelentés, 1957. 3. o. 00594.

89 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 32. Győr-Sopron Megyei Monográfia.

90 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 1. Lásd még: Csaba József: Az 1956-os eseményekkel kapcsolatos emlékeim. In Rögös utak. Erdészek belső és külső száműzetésben az 50-es években. Erdészettörténeti Közlemények XILX- Erdész Szellemi Műhely. Bp., 2001. 66.

91 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 1. Győr-Sopron Megyei Monográfia

92 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 10. o., III. ETK XXIV 17. o.

93 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

94 (Megjegyzés - Popup)

Takáts Endre 1907. július 27-én született Apátfalván. Először papnak készült, később a szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára iratkozott be, ahol földrajz és történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1942-ben doktorált. 1943-tól Baján főlevéltáros, majd polgármester. 1950-ben került Sopronba, ahol a levéltár igazgatójaként működött.

95 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 10. o.

96 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369. 1. Győr-Sopron Megyei Monográfia

97 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 11. o.

98 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

99 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 14. o.

100 (Megjegyzés - Popup)

Baranyai László a háború előtt Sopronban térsztyagár tulajdonosa volt, a háború végén tagja volt a nyilaskeresztes pártnak, 1945 után a Független Kisgazda Pártnak. A soproni Épületasztalos Ipari Vállalatnál asztalosként dolgozott. Az 1956. október 27-i gyűlésen a gyár küldöttjeként vett részt. A forradalom alatt a város Központi Munkástanácsának elnöki tisztét is betöltötte.

101 (Megjegyzés - Popup)

Peéry Rezső (1910-1977) pozsonyi születésű gimnáziumi tanár volt. Komoly szerepet töltött be a pedagógus forradalmi tanács (Sopron Város Központi Pedagógus Forradalmi Tanácsa) október 27-i megszervezésében is.

102 (Megjegyzés - Popup)

SL.SVLt. Feljegyzés az Soproni Ideiglenes NT üléséről. 1956. október 28.

103 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 1957. november 28. ill. 23. Reiber Teréz tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. december 13.

104 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

105 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 54. o. A győri megyei bíróság népbírószági tanácsa, TN.1/1958/6. sz. ítélet. Indoklás.

106 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 11. o.

107 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 12. o.

108 (Megjegyzés - Popup)

Október 28. Boros István beszámolója a Soproni Városi Tanács VB november 16-i ülésén. Tanácsi jkv. november 16. ill. ÁBTL 3.1.9 V-143683. 54. o. A győri megyei bíróság népbírószági tanácsa, TN.1/1958/6. sz. ítélet. Indoklás.

109 (Megjegyzés - Popup)

Lásd Benkő Géza: A Soproni Pártbizottság lefegyverzése 1956-ban című visszaemlékezését. Hun vallomása szerint a Benkő vezette csoportban is számos városi lakos – elsősorban kiterjedt lakossági kapcsolatokkal rendelkező, illetve a telefonlehallgatás technikájában jártas postai alkalmazott – tevékenykedett. ÁBTL 3.1.9 V-142876. Hun Béla vizsgálati dossziéja. Július 10-i kihallgatás.

110 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-142876. 1957. március 16-i kihallgatás, 10. o.

ill. A 16. tü. e-nél október 23-val kapcsolatos események. 353.

111 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-150369 Győr-Sopron Megyei Monográfia. Nagy József pere.

112 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Levéltár (HL) Moór Ferenc per, Veszprém Megyei Rendőrkapitányság Politikai Nyomozó Osztály I. kötet 333. o.; a soproni hallgatók pápai fegyverszerzési akcióját közli Mészáros Gyula: Egyetemista nemzetőrség fegyverszerzése Pápáról. In: Sopron nem ereszt el. Erdészettörténelmi Közlemények XLIV- Sopron Műhely különszám. Budapest – Sopron, 1999. 241.

113 (Megjegyzés - Popup)

Csaba, 2001. 66-67.

114 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 12.

115 (Megjegyzés - Popup)

ETK XXIV 21. o. Az üzemi csoporthoz osztotta be Roller Kálmán a budapesti Pártfőiskoláról hazaérkezett Gunda Mihály adjunktust, aki október 30-31-én tartózkodott a csoporttal, majd visszautazott a fővárosba. A csoport munkájának irányítását Farkas Vilmos docens látta el.

116 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.5 O-18810/1.Maráczi -per, 3.1.9 V-15369. Fodróczy-per B. 838/1957.

117 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsi jkv, 1956. október 29.

118 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 12; 14. o.

119 (Megjegyzés - Popup)

A Kisgazda és Szociáldemokrata Párt, valamint a Nemzeti Parasztpárt.

120 (Megjegyzés - Popup)

Kádár a beszédében arra buzdított, hogy a párt tagsága szabaduljon meg az elmúlt évek terheitől, beleértve a személyi örökség egy részét is, és lásson hozzá a párt sorainak rendezéséhez.

121 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 14. o.

122 (Megjegyzés - Popup)

Takáts vallomásában egyébként következetesen az MDP újjászervezéséről beszélt.

123 (Megjegyzés - Popup)

Az éjszakába nyúló gyűlésen a résztvevők megalakították a Dunántúli Nemzeti Tanácsot, és ezen kívül 13 pontban foglalták össze a forradalommal kapcsolatos általános követeléseket. A határozat szerint a Dunántúli Nemzeti Tanácsban a csatlakozott megyék nemzeti tanácsai 4-4, valamint a megyei jogú városok nemzeti tanácsai és Győr város nemzeti tanácsa 2-2 küldöttel képviseltetik magukat. A kiadott nyilatkozatban – többek között – kijelentették, hogy 24 órán belül tárgyalásokat kezdeményeznek a kormánnyal a nemzet követelésének teljesítése érdekében, elsősorban a szovjet haderőnek az ország területéről való kivonásáról, illetve annak időpontjáról. A DNT tudomásul vette a pápai, győri, tatai és a zalaegerszegi honvédalakulatok csatlakozását, és ezek ígéretét, hogy a népet minden idegen támadás ellen – esetleges felsőbb utasítás ellenére is – megvédik. A tanács célként deklarálta a szovjet csapatok kivonása után, de legkésőbb 1957. január végéig több párt részvételével általános és titkos választás kiírását, helyi karhatalmi szervek megalakítását, az ország semlegességének, a szólás, sajtó, gyülekezés és vallás szabadságának megteremtését.

124 (Megjegyzés - Popup)

A megbeszélés közben a bécsi jugoszláv követ is megjelent a Városházán, ám látogatásának okáról és lefolyásáról egyelőre keveset tudunk. ÁBTL 3.1.9 V-143683. 21.

125 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143683. 13. o.

126 (Megjegyzés - Popup)

A Csornai és Soproni Forradalmi Katonai Tanács felhívása, 1956. október 31.

127 (Megjegyzés - Popup)

Fóti 1932-ben szerzett oklevelet a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen, majd berlini, bécsi és párizsi egyetemeken folytatta tanulmányait. Kölkedi a soproni bencés gimnáziumi érettségije után három évet végzett a pécsi egyetemen 1937-ben. Németh Istvánné, a harmadik, a dolgozók gimnáziumában szerzett középiskolai végzettséget. Fóti József, Kölkedi István és Németh Istvánné beadványa a Soproni Ideiglenes Nemzeti Tanácshoz, 1956. október 31.

128 (Megjegyzés - Popup)

SN, 1956. november 3 Sümeghy az egykori konzervatív-liberális Sopronvármegye című lap munkatársa, majd 1934-től 1936-ig saját lapjának, a Hétfőnek a felelős szerkesztője volt, Ernst Marbach a 19. században az Ödenburger Zeitungot szerkesztette, Pozsgay író, újságíró, 1919 után emigrált, majd visszatért Sopronba.

129 (Megjegyzés - Popup)

SN, 1956. november 3.

130 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

131 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

132 (Megjegyzés - Popup)

A Vöröskereszt svájci megbízottja állítólag nem látta biztosítottak az adományok igazságos szétosztását a MEFESZ-en keresztül. ÁBTL 3.1.9 V-143683. 20. Az egyházak egyébként elsősorban az oktatásban játszott egykori szerepük – legalább részbeni – helyreállítására törekedtek. A hitoktatás terén napok alatt komoly eredményeket sikerült elérniük. Október 23. előtt a megye tanulóinak 53, 6 százaléka járt hittanra. Ez a szám a forradalom kitörése után 85-90 százalékra emelkedett. A helyzet 1957 elejére visszaállt az eredeti állapotba. Az MSZMP VB. Agit. Prop. Osztály jelentése a katolikus egyház szerepéről és tevékenységéről. Győr, 1957. március 9.

133 (Megjegyzés - Popup)

Elsősorban hallgatókból álló, gyengén felfegyverzett erők a város határain kívül – Nagycenk, Kópháza – térségében valóban meg tették a lépéseket a harc felvételére, azonban a kísérlet nem számíthatott komoly sikerre, harci tevékenységre nem is került sor.

134 (Megjegyzés - Popup)

Egyedül november 4-én 6000 magyar állampolgár – köztük mintegy 1000 katona – érkezett Ausztriába. A 6000 menekülőből kb. négyezren a Kelénpataki (Klingenbach) átkelőnél hagyták el az

országot. Leonhard Prickler: Das Zusammenspiel staatlicher und privater Hilfsmassnahmen für die ungarischen Flüchtlinge in Österreich. In: Vom Traum zum Trauma. Der Ungarnaufstand 1956. Begleitband zur Ausstellung. Eisenstadt, 2006. 20. o. ill. Wolfgang Bachkönig: Die Exekutive im Grenzeinsatz 1956. uo. 43. o.

135 (Megjegyzés - Popup)

A forradalom leverése után 1956. november 14-től a Sopron Városi Tanács VB. elnökhelyettese, 1957. március végén felmentését kérte, és ismét levéltárosként működött. Néhány hónap megfigyelés után a soproni rendőrkapitányság Politikai Alosztálya megpróbálkozott ügynöki beszerzésével, de a BM. Győr-Sopron megyei Politikai Osztályának illetékese megakadályozta azt arra hivatkozva, hogy az „ellenforradalmi” Nemzeti Tanács elnökeként Takátsot már régen le kellett volna tartóztatni. A rendőrség 1957. október 18-én előzetes letartóztatásba helyezte, majd november 4-én nyomozást indított ellene a népi demokratikus államrend és a Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalom és szervezkedés gyanúja miatt. A megyei bíróság 1958. február 8-án 3 év börtönbüntetésre ítélte. Az ítélet a Legfelsőbb Bíróság 1958 novemberében megváltoztatta és Takátsot bizonyíték hiányában felmentette. ÁBTL 3.1.9 V-143683. 3; 37-44; 50-56. Levéltárvezetői státusából azonban visszaminősítették, s 1958. szeptember 1-től 1960. január 15-ig előbb a szegedi, majd a szombathelyi levéltárban levéltárosként teljesített szolgálatot. 1960. január 16-tól ismét a soproni levéltárba helyezték beosztottként. 1961 nyarán rehabilitálták, 1961. október 1.-jétől 1973. február 26-ig, nyugdíjazásáig a Veszprém megyei Levéltár igazgatója volt. 1984-ben hunyt el. Lásd Madarász Lajos: Takáts Endre (1907-1984). *Levéltári Szemle* 35. (1985) 1. sz. 103-104.

136 (Megjegyzés - Popup)

Szorger, Dieter: Keine Grenze wie jede andere – Das Burgenland und der Eiserne Vorhang in den Jahren 1955-1957. In: Vom Traum zum Trauma. 64-65.

137 (Megjegyzés - Popup)

Neuer Kurir, 1956. október 29.

138 (Megjegyzés - Popup)

Az osztrák külügyminisztérium feljegyzése. Bécs, 1956. október 28. Gecsényi 2000. 30.

139 (Megjegyzés - Popup)

Szorger 2006. 69.

140 (Megjegyzés - Popup)

Részben a magyar kormány tiltakozásának eleget téve, a határ osztrák feléről érkező „felforgató tevékenység” megakadályozására.

141 (Megjegyzés - Popup)

Szentesi Renáta: Az 1956-os magyar forradalom fogadtatása a semleges Ausztriában. *Sic Itur ad Astra*. 2001. 3-4. 110.

142 (Megjegyzés - Popup)

Roller, 2001. 64.

143 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 66. o. A klosterburgi katonai táborból a 80 egyetemi hallgatót átszállították a Salzburg melletti sitzenheimi katonai táborba. Ezeknek a hallgatóknak semmiféle harci összecsapásuk sem volt a bevonuló szovjet csapatokkal, de az osztrák katonai hatóságoknak hadifoglyokként kellett őket kezelniük a szovjet kormánnyal kötött szerződés értelmében, és a teljes leigazolásukig a katonai táborban tartották fogva őket.

144 (Megjegyzés - Popup)

Ez időszak alatt visszatetsző jelenségek is előfordultak. Néhányan például – kihasználva a határ viszonylagos átjárhatóságát – rendszeresen osztrák területen gyűjtött adományokkal kereskedtek Sopronban. Dr. Lorenz Karall burgenlandi tartományfőnök beszélgetése Rác Lajos bécsi magyar követségi másodtitkárral. Puja Frigyes követ jelentése a burgenlandiak Szent Márton-napi ünnepségén osztrák politikusokkal folytatott beszélgetésekről. Bécs, 1957. január 8. In: Gecsényi 200. 40-41.

145 (Megjegyzés - Popup)

E célra felajánlották a felajánlották a párt Deák-téri székházát is.

146 (Megjegyzés - Popup)

Felhívás! Sopron Város Polgárai! Az MSZMP Sopron városi Ideiglenes Intézőbizottságának hirdetésménye. SL. SVLt. Takáts Endre hagyatéka.

147 (Megjegyzés - Popup)

Szó volt a vagyon elkobzásáról, ugyanakkor komoly gondot okoztak a városban az önkényes lakásfoglalók. Jkv. 1956. november 6.

148 (Megjegyzés - Popup)

Jkv. 1956. november 9.

149 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9 V-143500 Steiner Gergely és társai pere

150 (Megjegyzés - Popup)

Katona Sándor beszámolója a tanács V.B. ülésén. Jkv. 1956. november 16.

151 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Város Munkástanácsai röplap, 1956. november 16.

152 (Megjegyzés - Popup)

Jegyzőkönyv a Városi Munkástanácsok Intézőbizottságának üléséről, december 1. SL. SVLt. Takáts Endre hagyatéka.

153 (Megjegyzés - Popup)

Jegyzőkönyv a Soproni Munkástanácsok Ideiglenes Intézőbizottsága 1956. december 5-én tartott

üléséről. SL. SVLt. Takáts Endre hagyatéka.

154 (Megjegyzés - Popup)

Becher Nándor: Brennbergbánya. 1753–1793–1953. Sopron-Brennbergbánya, 1993.; Kőbányai Ferenc – Reményi Viktor: Kutatási zárójelentés a brennbergbányai szénbányászatról, 1753–1952. [Kézirat] Oroszlány, 1993. (Továbbiakban: Kőbányai – Reményi); Környei Attila: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. Soproni Szemle, 22 (1968), 193-229.o.; Reményi Viktor: Brennbergbánya. In: A magyar bányászat évezredes története. II. kötet. Szerk.: Benke István – Reményi Viktor. Budapest, 1996. (Továbbiakban: Reményi) 60-92.o.

155 (Megjegyzés - Popup)

Lásd: Kádár Gábor – Vági Zoltán: Aranyvonat. Budapest, 2001. és Ronald Zweig: Az aranyvonat. Budapest, 2004. vonatkozó részeit. Továbbá: Brennbergbánya „megállóhely”. Az Aranyvonat árnyékában... Dokumentumfilm. Sopron, 2005. (22 min). Rendező-operatőr: Szeneczei László. Szerkesztő-riporter: Gaál-Tóth András; Az aranyvonat és Brennbergbánya. Ríportfilm. MTV1 2005, július 8. 13:00 (6 min); MTV2 2005, augusztus 7. 12:45.

156 (Megjegyzés - Popup)

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.9V-110208/24 Varga Béla és társai vizsgálati dosszié.

157 (Megjegyzés - Popup)

Központi Bányászati Múzeum (KBM) D56 D2006.205.01. Esztó Péter egyetemi tanár és Faller Jenő egyetemi docens okl. bányamérnökök szakvéleménye Brennbergbánya bányászatának tervezett beszüntetésével kapcsolatban. Sopron, 1951. október 13.

158 (Megjegyzés - Popup)

KBM D56 D2006.205.01. Fekete Sándor: Jelentés a brennbergi szénmedence szénvagyonáról. 1948. augusztus 1.

159 (Megjegyzés - Popup)

U.o.

160 (Megjegyzés - Popup)

A bányászatban dolgozó munkások létszáma 1946-ban 55 173, míg 1956-ban 106 754 fő volt. Halkovics László: A magyar bányászat történeti statisztikai adattára. Budapest, 2003. 114-115.

161 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár (MOL) X-F-13.g 2.d. A Szénbányászati Minisztérium előterjesztése az MDP PB-hoz 1955.

162 (Megjegyzés - Popup)

Faller Gusztáv: A bányászat a központi tervezés gazdaságban – előzményekkel és következményekkel. In: A magyar bányászat évezredes története. I. köt. Szerk.: Faller Gusztáv – Kun Béla – Zsámboki László. Budapest, 1996. 428.o.

163 (Megjegyzés - Popup)

Az átcsoportosításra került létszámot közli: Reményi, 87.o.; A többi dolgozóról az 1951 októberében készített szakvéleményben a következőképpen írták: „A 289 dolgozóból véleményünk szerint nem helyezhetők át: Az Ilona aknai 22 fő, tekintve, hogy Ausztriában laknak. Az Ágfalvai és Bánfalvai saját házzal rendelkező (24+19+7) 50 fő, a nyugdíjasok és nyugdíjgyenyesek, 23 fő, végül a 17 beteg, úgyhogy a 289 főből áthelyezés szempontjából 112 fő egyáltalán nem jöhet szóba. Az így fennmaradó 177 főből csak külszíni szakmunkás és 51 földalatti érdekes. Ez utóbbiaknak is azonban produktivitás szempontjából csak mintegy 70%-a (a többi nő) úgyhogy végeredményben a megmozdítható munkaerő mindössze 55 fő, ami bányászatunk szempontjából alig számbajövő.” KBM D56 D2006.205.01. Esztó Péter egyetemi tanár és Faller Jenő egyetemi docens okl. bányamérnökök szakvéleménye.

164 (Megjegyzés - Popup)

A bezárt bánya lakótelepének fenntartása komoly tehertételt jelentett a vagyonkezelőül kijelölt Várpalotai Szénbányászati Trösztnek. Az elköltözők nyomán megüresedő lakásokat az akkoriban Sopronban preferált könnyűipari üzemek, azaz a Fésűsfonalgyár, a Pamutipar és a Tűgyár dolgozóinak utalta ki a Városi tanács. A fenntartási költségeket megeléglő várpalotaiak 1956 áprilisában beperelték a felsorolt három vállalatot és követelték a költségek megosztását. Keresetüket mind a Járási-, mind a Megyei Bíróság is elutasította, végül 1956 augusztusában a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium maga kezdett tárgyalásokat a lakótelep más szerveknek történő átadásáról. MOL XIX-F-17-b 4.d. Nehézipari Minisztérium Jogi Osztályának vonatkozó iratai alapján.

165 (Megjegyzés - Popup)

A bányamérnökképzés „megfelelőbb” környezetbe, az 1949-től Miskolcon felépítendő Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetemre költöztetése az első ötéves terv felsőoktatást fejlesztő lépései között szerepelt. Az építkezések elhúzódása, és a politikai légkör oldódásával felerősödő szakmai tiltakozás késleltette a teljes áttelepítést, az oktatást mindezek ellenére is megkezdték ott, s évekig megosztva folyt a mérnökképzés Miskolcon és Sopronban (utóbbiban Műszaki Egyetemi Karok Sopron név alatt). Forrás: Ismét előtérben a bányamérnökképzés ügye. Bányászati Lapok, 1956/9.sz. 513-514.

166 (Megjegyzés - Popup)

A szovjet mintára előkészített pert Varga Béla és társai ügyeként ismeri a szakirodalom.

167 (Megjegyzés - Popup)

Hansági Imre (1916. Celldömölk – ?) Sopronban szerzett bányamérnöki diplomát 1940-ben. 1948-tól az Országos Tervhivatalban dolgozott. 1952 novemberében letartóztatták, mert „támogatta Varga Béla és társai kártevők munkáját, mely abból állt, hogy az alapszenet átmentsék az általuk várt rendszerváltozás utáni időre. [sic!]” A nagy bányász koncepciók per végül a politikai változások miatt elmaradt, és 1953 folyamán Hansági is szabadlábra került. A forradalomig Ajka-Csingervölgyben a csékuti, majd a Jókai bányánál volt főmérnök. 1956. októberében előbb Ajkán, majd a minisztériumban is részt vett a forradalmi bizottság megalakításában. A bukás után disszidált, további sorsa nem ismert. ÁBTL 3.1.9V-57005 Hansági Imre és társai vizsgálati dosszié, 1945-1951; ÁBTL 3.1.9.V-110 208/24 Varga Béla és társai per, 1953; ÁBTL 3.1.9V-150361 1956-os monográfia a minisztériumokról. 23-25.o.

168 (Megjegyzés - Popup)

ÁBTL 3.1.9V-110 208/24 Véleményem a magyar szénbányászat 10 éves távlati tervéről. Budapest,

1953. január 16.

169 (Megjegyzés - Popup)

A bányászat második öt éves tervének irányelvei. Bányászati Lapok. 1956/5.sz. 257-258.

170 (Megjegyzés - Popup)

MOL XIX-F-13g 2.d. A Szénbányászati Miniszter Előterjesztése a Minisztertanácsnak a szénbányászat 1956. évi beruházásainak helyzetéről. 1956. április 9.

171 (Megjegyzés - Popup)

Vedd hozzá: Simon Kálmán: A bányamérnökképzés mai helyzete tarthatatlan! Beszéd, mely elhangzott a MTESZ 1956. szeptember 21-22-ei közgyűlésén, Budapesten. Közli: Bányászati Lapok. 1956/10.sz. 577-578.

172 (Megjegyzés - Popup)

Faller Jenő (1894, Széklakna – 1966, Sopron) bányamérnök, a műszaki tudományok kandidátusa. 1944-ig különböző bányavállalatoknál dolgozott, számos fejlesztést és újítást honosított meg, amivel elnyerte a szakmai körök elismerését. A háború utolsó időszakát Budapesten élte meg, az ostrom során veszítette el feleségét. Nagy szerepe volt a magyar bányászat újraindításában, az államosításban miniszteri biztосként működött közre. 1950-től a soproni Műszaki Egyetem Bányaműveléstani Tanszékének docense. A hazai bányászat kiemelkedő kutatójaként, 1957. október 17-én az ő áldozatos szervező munkája nyomán nyílt meg Sopronban a Központi Bányászati Múzeum. A Bányamérnöki Kar Miskolcra költözését követően a múzeum igazgatójaként maradt Sopronban. Haláláig rendkívüli aktivitással gyűjtötte és publikálta a bányászat történetét, ismeretterjesztő céllal írt „Jó Szerencsét” című könyve (Budapest, 1975.) ma is jó szívvel ajánlható bármely érdeklődőnek. A múzeum ügyein túl „lankadatlan energiával működött közre a Hazafias Népfront Sopron Városi Bizottságának elnökeként és Sopron Város Tanácsának tagjaként a város közéletének irányításában, egészen 1966. december 23-án bekövetkezett haláláig.” Heinrich József: Faller Jenő (Nekrológ) Bányászati Lapok, 1967/3.sz. 204-205.

173 (Megjegyzés - Popup)

A minisztériumokat az 1950-es években akár évente többször is átszervezték, összevonták, vagy szétválasztották, ebben a folyton változó struktúrában segít eligazodni: Bölöny József – Hubai László: Magyarország kormányai és kormányfői. Budapest, 2004 230-232. o.

174 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.014.01. Faller nyilatkozatában több helyütt – nyilvánvalóan a hatáskeltés szándékával – erősen túlzott a brennbergi bányászat „korával” kapcsolatban. Valójában a XVI. századtól hiába találták meg többen is a szén felszíni nyomait, az 1750-es évektől meginduló kézműipari felhasználás nem öltött jelentősebb méreteket, s a folyamatos – ipari célú – bányaművelés csak 1789-ben indult meg. Természetesen mindezek ellenére is Brennberg a legrégebbi szénbányánk, és leszögezendő, hogy a bányanyitást nem a szándék hiánya, hanem az ipari forradalom vívmányainak térségünkben való fokozatos megjelenése, és jelentkező szénigénye határozta meg. Reményi, 62-63. o.

175 (Megjegyzés - Popup)

Ilyen eljárás volt az 1857-től művelt Erzsébet aknán alkalmazott „emeletes, főte-oldalpászta fejtés.”

Ennek az volt a lényege – egyszerűen fogalmazva –, hogy előbb mélyítették egy-egy függőleges aknát, majd ebből kiindulva meredek folyosókat vágtak a széntelephez, ahonnan felfelé haladva fejtették le szénét. A „tömedékgurítón keresztül meddőt és rőzsét szállítottak le a fejtésekbe és az alulról fölfelé haladó szeleteket tömedéken állva művelték le. Ez a fejtésmód kevés fát fogyasztott, de igen tűzveszélyes volt és csak kis mélységig volt alkalmazható. Így a 88 méter mély Erzsébet-akna művelésénél már nagy nehézségek jelentkeztek, s ezért az aknamező egy része bent maradt lefejtetlenül.” KBM D38 D2005.194.01. Zambó János: Kutatási zárójelentés. A cca 100 éve felhagyott brennbergbányai Erzsébet-akna bányamezőjének újrainvitási lehetősége. Sopron, 1958. április 8. 7-8.o.

176 (Megjegyzés - Popup)

A Szarvas-hegy elnevezést inkább csak a helyiek használják, a turista- és kataszteri térképeken nem, csak az erdészetieken találjuk meg.

177 (Megjegyzés - Popup)

A táró – az egykorú tervrajzok alapján – itt egy tárót és egy lejtaknát, azaz lejtős alagutat jelent, aminek első szakaszát ún. biztonsági pillérek határolják, lejjebb pedig vízszintes folyosók nyílnak oldalirányban, amikből a fejtést végzik. Biztonsági pillérekre azért van szükség, mert a felszínhez közelebb eső szén és kőzetrétegek a közvetlenül felettük húzódnó földréteg elmozdulását okozhatják, veszélybe sodorva a tárót, illetve a felszíni létesítményeket. Utóbbi be is következett 1957-ben Brennbergbányán, amikor a sportpályánál található táróban szakadás történt és a fölötte lévő lakóház megrongálódott.

178 (Megjegyzés - Popup)

KBM D38 D2005.194.01. Zambó János: Kutatási zárójelentés... 11-12.o.

179 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. Fedőlap nélküli füzet.

180 (Megjegyzés - Popup)

MOL-MSZMP 288f. 25/1957/2. öl. Fehér Lajos a szénügyek különleges kormány megbízottjának jelentése a Magyar Munkás-Paraszt Forradalmi kormánynak a szénkormánybiztosok 5 hónapos munkájáról és a bányászat helyzetéről. Budapest, 1957. április 23. 5-6.o.

181 (Megjegyzés - Popup)

MOL XIX-F-17-f 13.d Feljegyzés Czottner Sándor miniszter részére. Budapest, 1957. április 15.

182 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanakkor egy „jólértesült” levélíró más tényezőkről informálta Faller Jenőt: „Varga titkár [Varga György, a SZOT bányász-titkára?] beszélte el, hogy az Államvédelmi-szervek voltak állhatatosan Olad (Torony) és Brennbergbánya üzemeltetése ellen. A bányász-szövetség [sic!] a gyenge kalóriájú [helyesen fűtőértékű] Olad lignit szénéért nem exponálta magát, de exponálta magát a 4000 kalóriájú és kén-mentes brennbergi szénért. Olad-Toronyt le is állították, a nem odavaló őslakó bányászcsaládokat a Csinger-völgybe [Ajka] és Várpalotára telepítették át,” KBM D14-2005.012.01. Vértessy Vilmos István levele Faller Jenőhöz. Budapest, 1957. május 19.

183 (Megjegyzés - Popup)

U.o.

184 (Megjegyzés - Popup)

MOL-MSZMP 288f. 25/1957/2. öl. Fehér Lajos jelentése. 4.o.

185 (Megjegyzés - Popup)

Jól jellemzi a gazdaságirányítás recentralizálásának lassúságát, hogy például Borsod megyében egészen 1956. december 20-áig a megyei tanács döntött a Borsodi Szénbányászati Trösztnél termelt szén elosztásáról, amikor is az Országos Tervhivatal átvette ezt a feladatkört. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár IX. 290.f. 1/33.ö.e. 1956. december 27-i szénbányászati értekezlet jegyzőkönyve. 15.o.

186 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 2005.012.01. Faller Jenő összefoglalója a Központi Döntőbizottságnak. Sopron, 1957. május 29.

187 (Megjegyzés - Popup)

Az első időszak „stáblistája” következőképpen alakult: Bognár László az ÉS általános igazgatója, Armay Sándor az ÉS főmérnöke, Nitsch Károly főkönyvelő, Végvári Péter üzemvezető, Kardosi József és Horváth Ernő terves, Bellák Rezső anyagbeszerző, Bugledich József beruházási előadó. A későbbiekben (valószínűleg 1957 nyarától) a bánya külön üzemzetőséget kapott: Salamon Lajos üzemvezető, Kardosi József bányamester, Kontor Alajos adminisztrátor és Kromp Károly üzemi bizottsági elnök személyében. KBM D38 D2005.197.01. Különböző jegyzőkönyvek alapján.

188 (Megjegyzés - Popup)

Brennbergbánya újra ad szemet. In: Hazánk. 1956. november 18. vasárnap

189 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01 Jegyzőkönyvi kivonat Sopron város tanácsa végrehajtó bizottságának 1956. évi november hó 23-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből.

190 (Megjegyzés - Popup)

Rövidesen kompresszorral dolgoznak a brennbergi szénbányában. Hazánk. 1956. november 28. szerda

191 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. Czottner Sándor a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium vezetőjének levele a Győr-Sopron megyei Tanács elnökének. Budapest, 1956. december 19.; Ehhez mindenképpen hozzá kell fűznünk, hogy Czottnerék aligha tehetek másként, olyan helyzetben, amikor óriási kiesés mutatkozott a széntermelésben, továbbá éppen hogy elkezdődött a bányász munkástanácsok hatalmának megtörése, illetve a mindennapi munka normalizálása. Másrészt Czottner jól ismerte Fallert, elismerte szakmai tekintélyét, s politikai „semlegessége” miatt engedékenynek mutatkozott vele. Kettejük Brennbergbányával kapcsolatos találkozásáról így számolt be a professzor: „Ami a bánya jogi részét illeti, tekintve, hogy mi most teljesen kívülállók vagyunk, Czottner bányügyi miniszter úr azt mondja, jelentéseket kötelesek vagyunk adni, és rendelkezések alá tartozunk, de mint magánosok [!] állunk és működünk.” KBM D14 D2005.012.01. Jegyzőkönyv. Sopron, 1957. január 11.

192 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 2005.012.01. Feljegyzés Brennbergbánya műszaki és gazdasági helyzetéről 1957. február 1-én.; u.o. A Győr-Sopron Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottság Jogi Osztályának levele a Központi Döntőbizottságnak. Győr, 1957. május 25.

193 (Megjegyzés - Popup)

Kassai Ferenc: Kézifúrás, ütve és forgatva működő kutatófúrás. In: Bányászati Kézikönyv. IV. köt. Szerk.: Boldizsár Tibor. Budapest, 1965. 448. skk.

194 (Megjegyzés - Popup)

Az 1890-es években „a svéd Craelius a napjainkban [az idézett mű 1965-ben íródott] is kis átmérőjű magfúrásokhoz a leggyakrabban használt fúróberendezés-típust szerkesztett. E fúrási módszerrel kemény kőzetből zavartalan magmintákat lehet venni. Nemcsak a kőzet minősége, hanem a helyesen vett kőzetmagból a dőlés, hézagterfogat is meghatározható. A fúrórudazaton vizet vagy iszapot nyomunk keresztül, amellyel egyrészt a fúrókoronát hűtjük, másrészt a kőzetfuradékot távolítjuk el. A fúróberendezés kézi vagy gépi hajtású. A hajtógép lehet gőzgép, villamos motor és Diesel- vagy más belsőégésű motor.” u.o. 480.

195 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 2005.012.01. Faller Jenő összefoglalója a Központi Döntőbizottságnak. Sopron, 1957. május 29.

196 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. A Győr-Sopron Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottság Jogi Osztályának levele a Központi Döntőbizottságnak. Győr, 1957. május 25.

197 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. Jegyzőkönyv. Sopron, 1957. január 11.

198 (Megjegyzés - Popup)

U.o. Jól jellemzi az akkori viszonyokat, hogy ekkor még fel sem merült a vita jogi útra terelésének lehetősége, pedig az ÉS részéről mindvégig azt hangsúlyozták, hogy a Hídépítő megakadályozta Győr és Sopron – ÉS általi – szénellátását. Márpedig 1957 január 12-től a közellátásra termelő vállalatok felügyeletére is kiterjesztették a statáriális bíráskodás hatókörét (egyben minden 100 főnél több dolgozót foglalkoztató üzemet közérdekű üzemmé nyilvánítottak). De a rendkívüli körülmények között mindenki igyekezett elkerülni a bíróságokat, ráadásul a két fél között soha nem jött létre írásbeli megállapodás, így benyújtható bizonyítékokkal is alig rendelkeztek.

199 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. A Győr-Sopron Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottság Jogi Osztályának levele a Központi Döntőbizottságnak. Győr, 1957. május 25. 2.o.

200 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. A Központi Döntőbizottság 1957. május 31-én tartott tárgyalásán készült

jegyzőkönyv. 2.o.

201 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. A Győr-Sopron Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottság Jogi Osztályának levele a Központi Döntőbizottságnak. Győr, 1957. május 25. 2.o.

202 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 3.o.

203 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. A Központi Döntőbizottság 1957. május 31-én tartott tárgyalásán készült jegyzőkönyv.

204 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. Faller Jenő: Feljegyzés Brennbergbánya műszaki és gazdasági helyzetéről 1957. február 1-én. A következő idézetek forrása ugyanitt.

205 (Megjegyzés - Popup)

A probléma részben abból adódott, hogy a rögtönzött üzem nem rendelkezett osztályozó részleggel, illetve berendezésekkel, így a darás állagú és a darabos szén együttesen került elszállításra. Ennek megfelelően hiába volt magas a fűtőértéke, állaga miatt a „keveréket” az alacsonyabb árú daraszén kategóriájába sorolták. Megoldást a szén briketézése (egységes méretű korongokká sajtolása) jelentette volna, amit később meg is próbáltak.

206 (Megjegyzés - Popup)

KBM D14 D2005.012.01. Faller Jenő levele Bognár Lászlónak, az ÉS igazgatójának. Sopron, 1959. február 19.

207 (Megjegyzés - Popup)

KBM D38 D2005.197.01. Jegyzőkönyv a Brennbergbányával kapcsolatos jelenlegi és jövőbeni problémák, illetve intézkedések megoldása tárgyában. Sopron, 1958. február 20.

208 (Megjegyzés - Popup)

KBM D38 D2005.195.01. Faller Gusztáv: Szakvélemény a Brennbergbányán létesítendő kísérleti briketterőmű tárgyában. Sopron, 1958. február 29.

209 (Megjegyzés - Popup)

KBM D38 D2005.194.01. Zambó János: Kutatási zárójelentés. A cca 100 éve felhagyott brennbergbányai Erzsébet-akna bányamezőjének újrainvitási lehetősége. Sopron, 1958. április 8.

210 (Megjegyzés - Popup)

Márpedig az ekkor 191-200 Ft-ra emelkedett tonnánkénti önköltség még így is az országos átlag alatt maradt.

211 (Megjegyzés - Popup)

KBM D38 D2005.197.01. Jegyzőkönyv a Győr-Sopron megyei Tanács Bánya- és Építőipari E.-nél. A Brennbergi Szénbánya, valamint a létesítendő brikettüzem kivizsgálása tárgyában. Sopron, 1958. szeptember 24.

212 (Megjegyzés - Popup)

Az írás eredetileg „Der internationale Kontext der Ungarnkrise“ címmel a Vom Traum zum Trauma. Der Ungarnaufstand 1956. c. kiállításához kapcsolódó tanulmánykötetben (Eisenstadt, 2006., 77-84.) jelent meg. A magyar fordítást a kiállítási projekt vezetőjének hozzájárulásával közöljük; a kötet ábraanyagát nem vettük át. A cikket Tóth Imre fordította. [A szerk.]

213 (Megjegyzés - Popup)

Günter Bischof: Eindämmerung und Koexistenz oder „Rollback“ und Befreiung? Die Vereinigten Staaten, das Sowjetimperium und die Ungarnkrise im Kalten Krieg, 1948-1956. In: Erwin Schmidl (Hg.): Die Ungarnkrise 1956 und Österreich, Wien, 2003.

214 (Megjegyzés - Popup)

Propyläen Weltgeschichte. Bd. 10 Frankfurt, 1986. 208.

215 (Megjegyzés - Popup)

Michael Heller-Alexander Nekrich: Geschichte der Sowjetunion. Königstein, 1981. 207.

216 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 208.

217 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

218 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 209.

219 (Megjegyzés - Popup)

Propyläen 209.

220 (Megjegyzés - Popup)

Heller-Nekrich 1981. 209.

221 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 223.

222 (Megjegyzés - Popup)

Bogdan Goralczyk: Die ereignisse in Ugarn 1956 aus polnischer Perspektive. In: Schmidl, 2003. 188.

223 (Megjegyzés - Popup)

Kairói fegyvermegrendelésre 1956 szeptemberében mintegy 150 millió dollár értékben érkeztek korszerű hadieszközök Prága közbeiktatásával a Szovjetunióból Egyiptomba.

224 (Megjegyzés - Popup)

Chronik des 20. Jahrhunderts. 10. kiadás, Dortmund, 1982. 823.

225 (Megjegyzés - Popup)

Hans Rudolf Fuhrer: Ungarn und Suez: Militärische Aspekte einer Doppelkrise im Kalten Krieg. In: Schmidl 2003. 152.

226 (Megjegyzés - Popup)

Chronik, 1982. 832.

227 (Megjegyzés - Popup)

National Zeitung, 1956. november 2. Abendausgabe 2. o.

228 (Megjegyzés - Popup)

National Zeitung, 1956. november 2. Abendblatt 1. o.

229 (Megjegyzés - Popup)

Die Wochen-Presse, 1956. november 10. 5. o.

230 (Megjegyzés - Popup)

Bischof 2003. 124.

231 (Megjegyzés - Popup)

Neuer Kurier, 1956. november 6. 2

232 (Megjegyzés - Popup)

Das kleine Volksblatt, 1956. november 7. 4. o.

233 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

234 (Megjegyzés - Popup)

Weltpresse, Morgenausgabe, 1956. november 13. 1.o.

235 (Megjegyzés - Popup)

Weltpresse, Morgenausgabe, 1956. november 13. 1. o.

236 (Megjegyzés - Popup)

NZZ, Mittagsausgabe, 2.11.1956, 1.o.

237 (Megjegyzés - Popup)

AZ, 1956. november 6. 1. o.

238 (Megjegyzés - Popup)

Az írás eredetileg „Keine Grenze wie jede andere – Das Burgenland und der Eiserne Vorhang in den Jahren 1955-1957“ címmel a Vom Traum zum Trauma. Der Ungarnaufstand 1956. c. kiállításához kapcsolódó tanulmánykötetben (Eisenstadt, 2006., 64–74.) jelent meg. A magyar fordítást a kiállítási projekt vezetőjének hozzájárulásával közöljük; a kötet ábraanyagát nem vettük át. A cikket Németh Ildikó fordította. [A szerk.]

239 (Megjegyzés - Popup)

Jóindulatú gesztusként interpretálható 4000 osztrák futballrajongó beutazásának engedélyezése 1956 októberében, akik a 100. osztrák–magyar meccsre érkeztek, amelyet Ausztria 100.000 néző előtt végül 6:1-re elveszített. Lugosi József: Keine Grenze wie jede andere In: Der Eiserne Vorhang. Kiállítási katalógus, Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 2001.

240 (Megjegyzés - Popup)

Ez az „Incidensbizottság” a mai napig működik. Székhelye a Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen, BGBL 72/73. április 15.

241 (Megjegyzés - Popup)

Gecsényi Lajos: Die Beziehung zwischen Ungarn und Österreich 1945-1964. In: Der Eiserne Vorhang. Kiállítási katalógus, Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 2001, 62.

242 (Megjegyzés - Popup)

Ezzel azonban nem szűnt meg a magyar határőrizet, és magyar szomszédaink sem kapták meg automatikusan a világtűlevelet. A felfegyverzett határőrség továbbra is erős ellenőrzés alatt tartotta a határvidéket. Az őrtornyok egy részét az ország belső területeire telepítették. Moschendorfnál (Sároslak), Deutsch-Schützennél (Németlövő), és Luisingnél a drótkerítést meg is újíították. A határt védő berendezések eltávolításával párhuzamosan intézkedések születtek a határvédelem működésének optimalizálására. A határőrség szervezetét megreformálták, új és hatékonyabb technikai ellenőrző berendezéseket helyeztek működésbe. Egyidejűleg megerősítették a teljes határmenti övezet ellenőrzését és az úgynevezett felderítő munkát (a lakosság megfigyelését). Der Eiserne Vorhang, 60. ff.

243 (Megjegyzés - Popup)

A Burgenlandi Biztonsági Igazgatóság jelentése az osztrák belügyminisztériumnak 1956. május. 30. Burgenländisches Landesarchiv, Sicherheitsdirektion Berichte, A/VII/14 „Vorfallheiten”.

244 (Megjegyzés - Popup)

A Lutzmannsburg (Locsmánd) melletti határszakaszon például 1956. szeptember 19-én fejezték be a Vasfüggöny eltávolítását.

245 (Megjegyzés - Popup)

A magyar pilóta meghalt, az orosz pilóta katapultálni tudott. In: Freies Burgenland, 1956. január 29.

246 (Megjegyzés - Popup)

A Burgenlandi Biztonsági Igazgatóság jelentése az osztrák belügyminisztériumnak 1956. május 30. Burgenländisches Landesarchiv, Sicherheitsdirektion Berichte, A/VII/14 „Vorfällenheiten”.

247 (Megjegyzés - Popup)

A Burgenlandi Biztonsági Igazgatóság jelentése az osztrák belügyminisztériumnak 1956. október 1. Burgenländisches Landesarchiv, Sicherheitsdirektion Berichte, A/VII/14 „Vorfällenheiten”.

248 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländisches Landesarchiv „Vorfällenheiten” A/VII/14/I/6, Sicherheitsdirektion Burgenland; Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956, Aktenvermerk vom 1956. október 24. Dr. Mayer

249 (Megjegyzés - Popup)

Az osztrák hadsereg felállítására vonatkozó tervező munkálatok 1956 nyarától kezdve folytak. A B-Csendőrség Nyugat-Ausztriában felállított csapatai, amelyeket később „Átmeneti határőrosztályokká” neveztek át, képezték az új hadsereg magját. Az első 13 ezer újonc 1956. október 15-én vonult be, egy héttel a magyarországi események kezdete előtt.

250 (Megjegyzés - Popup)

A Biztonsági Igazgatóság és a rendőrség között az összekötő posztját a későbbi eisenstadti rendőrparancsnok, dr. Hillinger töltötte be. A Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium között az összekötő az osztrák hadsereg későbbi első vezető csapatfelügyelője (Generaltruppeninspektor), Erwin Fussenegger őrnagy volt.

251 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956. Kivonat Fussenegger naplójából

252 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956. Dr.Liebitzky tábornok parancsa, 1956. október 26.

253 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956. Tűzparancs; KTB I. (Kommandotagebuch), Alarm Kp. Milag. (Segur). 1956. október 26. – november 11.

254 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956. Információ 1956. október 27.

255 (Megjegyzés - Popup)

Interjú Heinz Ritterrel, Lutzmannsburg, illetve kézirat: „Der Aufstand in Ungarn 1956. Das

„Flüchtlingsjahr” aus der Sicht der Gemeinde Lutzmannsburg im Burgenland”, 10. ff.

256 (Megjegyzés - Popup)

A folytonos semlegességből adódott három kötelezettség: a határ védelme (az átkelés illetve átrepülés megakadályozása). Ezzel összefüggésben áll a határt fegyveresen átlépő személyek lefegyverzésére és internálására vonatkozó kötelezettség. Másodsorban a semleges állam semmilyen formában sem támogathatja a hadviselő államokat és ugyancsak kötelessége a semleges államnak, hogy a hadműveleti területen kívül mindkét hadviselő felet egyformán kezelje. A semlegesség alapvetően az államot és nem a polgárait kötelezi. A legjobban a Kleine Volksblatt című kiadvány foglalta össze ezt a helyzetet „az állam semlegessége – nem a szíveké” kifejezéssel. (Das kleine Volksblatt vom 1956. november 10. 2.)

Forrás: Landesverteidigungsplan, Bundeskanzleramt (Hg.), Wien, 1985.; Konrad Ginther: Österreichs immerwährende Neutralität, Wien, 1975.

257 (Megjegyzés - Popup)

Hans Bögl, Burgenland. Ein Bericht zur Zeitgeschichte. Wien, 1974. 132.

258 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Meldung des OvT 1956. október 29. (Leeb főhadnagy)

259 (Megjegyzés - Popup)

Johann Bögl, 133.

260 (Megjegyzés - Popup)

Katonai attasék: Olle-Laprune ezredes (Franciaország), Packard ezredes (Nagy-Britannia), Makovszkij ezredes (Szovjetunió), Sloane ezredes (USA)

261 (Megjegyzés - Popup)

vö.: Manfred Rauchensteiner: Spätherbst 1956. Die Neutralität auf dem Prüfstand, Wien, 1981. 62. ff.

262 (Megjegyzés - Popup)

Strini János 1956. november 7-én a Heiligenkreuz-i határon keresztül Ausztriába szökni. Egy orosz törvényszék előtt kellett volna felelnie a következőkért: „a felkelők támogatása”, „segélyküldemények behozatalának eltérése és ezek raktározása a magyar vámépületekben”, „az osztrákokkal szemben tanúsított barátságos magatartás”, és a „vámhivatal épületére felvont magyar zászló átadása magyar állampolgárságú menekülteknek az oroszok bejövetelkor”; Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Információ a Belügyminisztériumnak 1956. november 9.

263 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Fernschrift NR. 7783., 1956. november 11.

264 (Megjegyzés - Popup)

Rauchensteiner, 64.

265 (Megjegyzés - Popup)

Hat katona azonban mégis meggondolta magát és engedélyt kért, hogy Magyarországra visszatérhessen, ami semlegességi politikai szempontból a konfliktusba való beavatkozást jelentette volna. A véletlenül a határon ellenőrző körúton lévő Helmer belügyminiszter foglalkozott az ügygel és rövid úton úgy döntött, hogy adják vissza a katonáknak a fegyvereiket és engedjék őket vissza Magyarországra.

266 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Jelentés, 1956. november 9.

267 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Jelentés, 1956. november 21.

268 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Fernschrift des Landesgendarmierkommandos Burgenland an die Gendarmeriezentrale Wien vom 1956. november 14.

269 (Megjegyzés - Popup)

Jelentősebb határincidens történt november 8-án, 13-án, és 15-én, vö.: Manfred Rauchsteiner: Spätherbst 1956. Die Neutralität auf dem Prüfstand. Wien, 95.

270 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländische Freiheit, 1956. december 2. Wolfgang Bachkönig forrásgyűjteménye: A burgenlandi tartományi csendőrparancsnokság krónikájából, csendőrség Rechnitz.

271 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a diplomáciai eseményt, ahogy Manfred Rauchsteiner elemzi, az egyre többször előforduló orosz dezertálási esetek szempontjából is vizsgálni kell. A szovjet propaganda elterjesztette, hogy Ausztria határsértés esetén feltétel nélkül fegyvert használ és a dezertőrt azonnal átadják a szovjet katonai hatóságoknak.

272 (Megjegyzés - Popup)

idézet a *Basler Zeitung* alapján, 1956. november 26.

273 (Megjegyzés - Popup)

Wolfgang Bachkönig forrásgyűjteménye: A burgenlandi tartományi csendőrparancsnokság krónikájából, csendőrség Rechnitz

274 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; A Biztonsági Igazgatóság jelentésének másolata a burgenlandi tartományi vezetőkhez 1957. január 18.

275 (Megjegyzés - Popup)

Lugosi, 2001.

276 (Megjegyzés - Popup)

1958 októberében megerősítették a drótkerítésakadályokat újból megerősítették és két méter magas betoncölöpöket állítottak fel a határ hosszában; Burgenländisches Landesarchiv, A/VIII/14/I/6 Sicherheitsdirektion Burgenland „Vorfallenheiten” vom Oktober 1958; Burgenländische Freiheit, 1958. szeptember 28.

277 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländisches Landesarchiv, A/VIII/14/I/6 Sicherheitsdirektion Burgenland; Az 1957 és 1958. évi jelentések kiértékelése

278 (Megjegyzés - Popup)

Militärhistorische Forschungsabteilung, Studiensammlung 1956; Jelentés a csapatparancsnokságnak 1956. december 15.

279 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: Gecsényi Lajos: Die Beziehung zwischen Ungarn und Österreich 1945-1964. In: Der Eiserne Vorhang. Kiállítási katalógus, Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 2001.

280 (Megjegyzés - Popup)

A kiállítás – csekély módosításokkal – októbertől a szombathelyi Savaria Múzeumban látható.

281 (Megjegyzés - Popup)

A Párizsi Békeszerződés (1947. XVIII. tc. 22.) után Magyarországon állomásozó szovjet csapatok Ausztria szovjet zónájának utánpótlási útvonalát voltak hivatottak biztosítani. Itt tartózkodásuk a semlegessé válással okafogyottá vált. A megszállás legitimmé tételének is jelentős szerepe volt abban, hogy a Szovjetunió és a közép-európai országok 1955. május 14-én (egy nappal az Osztrák Államszerződés aláírása előtt) létrehozták a Varsói Szerződést.

282 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Róbert – Bank Barbara: Soproni egyetemisták és főiskolások az 1956-os forradalomban. In: Nagy Imre és kora. Tanulmányok és forrásközlések III., Bp. 2004. 403-427.